

Aangebrande aardappels

Dagboek van een in Duitsland te
werk gestelde Rotterdamse jongen
1942 - 1943

AANGEBRANDE AARDAPPELS

Dagboek van een in Duitsland te werk gestelde Rotterdamse jongen 1942-1943

Voorwoord:

Johannes (Jan) van Kleef geboren op 02-11-1922 te Rotterdam, was de jongste zoon uit een kleermakersgezin dat in totaal zes kinderen telde. Toen hij in 1942 te werk gesteld werd in Duitsland veranderden de schriften die hij voor de Duitse taallessen gebruikte al snel in dagboeken, genummerd van 1 t/m 18. No 1 ontbreekt jammer genoeg zodat wij bij schrift 2 midden in een verhaal vallen.

Jan was meubelmaker van z'n vak en werd ook als zodanig te werk gesteld, hij heeft nooit over zijn ervaringen in Duitsland verteld, wel gaf hij tijdens verjaardagen nu en dan toe aan de verzoeken nog eens te laten horen wat hij in het Pools kon zeggen, daarbij bleef het echter, verzoeken om te vertellen over hoe en waar hij dat geleerd had werden met een glimlach en het verzoek nog eens in te schenken afgedaan.

Na zijn dood in 1995 kwamen de dagboeken in handen van zijn zoon Joop van Kleef die samen met zijn echtgenote de, nu eens met potlood dan weer met rode of zwarte inkt, handgeschreven teksten, letterlijk uittypten.

2^e boek van mijn avonturen in Duitsland.

Jan liet zichzelf Henk liet noemen, naar zijn n.l. zijn oudere broer die, zoals uit de verhalen blijkt, ook in Duitsland te werk gesteld was maar dit was uit praktische oogpunt omdat er in zij groepje lotgenoten nog een Jan was.

.....Ondertussen stond ik met een lepel die ik pas uit het hete water had gehaald in mijn hand en douwde die tegen de waker zijn hand aan. Die riep "oi, das ies nicht schön." "Wat" riepen wij" is dat niet goed, je moest je schamen om onze kost af te keuren, je zult er nog naar snakken" riepen wij met stemverheffing. Bibberend pakte de waker zijn boekje op, en liep met de staart tussen z'n benen weg.

Donderdag 28 Januari 1943

's Middags om 2 uur had ik geen zin meer om te werken en dacht, nu Guus is ziek, ik kan hem best gezelschap gaan houden, en ging naar mijn kamer, daar zat ik even en dacht verder, ik kan best even op mijn bed gaan leggen en deed dat ook. Net lag ik of de Buromeester komt met Eef de kamer binnen. Mijn zag hij niet leggen maar Guus was er net uitgegaan om te wateren, dus zei die meester "Ben je op?", maar Guus wees op de waterbak en ging weer naar kooi. Eindelijk ging hij weg, maar Guus had er geen erg meer in dat ik er ook nog was en Eef wist het helemaal niet. Guus riep tegen Eef "roept hem eens even terug, ik moet nog wat vragen" en Eef deed dat. Dus de meester komt naar Guus toe maar gelijk zag hij mij leggen en riep verbaasd:" Zijn er twee zieken hier?" Eef die al van plan was om weg te gaan kwam weer verbaast de kamer binnen lopen en zei tegen de meester : "U heb zeker te diep in het glaasje gekeken en gelijk stak hij twee vingers op en vroeg aan hem: "hoeveel vingers heb ik." Toen zag hij mijn ook liggen en stom verbaast met zijn twee vingers in de hoogte keek hij met open mond naar mijn

en bleef kijken. Dus de toestand was zo: Eef staande met z'n vingers in de hoogte en met open mond. Guus met de punt van z'n deken in zijn mond om niet te lachen, en ik had onder de deken mijn dijbeen stevig tussen twee vingers beet om mijn gezicht in de plooi te houden lag daar gelijk een roos in diepe slaap. De meester kwam naar mijn toe, schudde mijn wakker en vroeg:

“Moest doe nicht arbeitten?” “Neen,” zei ik ,”ik heb koppijn nu en kan nicht arbeitten. “ Nu zei hij:”de Chef waarschuwen”, en ging toen weg. Eef ook. Een paar minuten later hoorde ik de grote bek van de Chef en de stem van Eef die riep maar vlot in 't duits: ”biete,biete das stimt nicht, das stimt nicht”. De Chef stond voor mijn bed en riep, nee, schreeuwde hard om mijn wakker te krijgen, maar mijn ogen bleven dicht. Eef riep zacht. “Henk, Henk, word eens wakker daar is de uitzuiger”. Lodderig deed ik mijn ogen open, keek naar de Chef en toen naar Eef, draaide toen mijn om en wachte af wat er gebeuren zou. Maar er gebeurde niks alleen nog wat geschreeuw en gebler, wegstervende voetstappen en eindelijk kon ik rustig slapen terwijl Eef mijn kaart afstempelde. Verder lekker geslapen en mijn eigen best geamuseerd.

Vrijdag 29 Januari 1943

Kreeg ik een kaart van de Chef de datum was van Donderdag 28 Januari, dat ik bij de Politzei moet komen. Ik liet de kaart zien aan Eef, en die zei dat ik er een Zaterdag tussen 9 en 1 uur moest wezen, maar op de kaart stond er wat door Zaterdag heen geschreven en ook moest ik er binnen 3 dagen wezen, maar wat er stond konden we niet lezen. Dus zal ik morgen maar gaan.

Zaterdag 30 Januari 1943

Om 11 uur ben ik mijn gereedschap op gaan bergen, en mijn eigen op mijn gemak aan gaan kleden. Eerst moest ik eigenlijk

mijn kaart afstempelen maar ik dacht, laat ik dat nu doen als ik klaar ben, dat scheelt weer een uur.

Nu was ik klaar en ging naar beneden om eerst te stempelen, dan naar het buro te gaan, want ik had geld tegoed van de ziektewet en dat liep over 2 weken, dus ik rekende op een mark of 10.

Net was ik de trap af, of de Chef kwam de buitendeur binnen en zei: "waar moet dat naar toe" en ik zei: "naar de huisbaas, zoete lieve Gerretje" "Was," riep hij: "Nee ",zei ik weer : "met een kaart en naar de Politzei." "Heb je je kaart al afgestempeld?" "Nee dat moet ik nog doen", en ik stempelde hem af, dat was weer een uur gewonnen. Hij liep door en ik naar het buro. Daar moest ik even wachten en in die tijd kwam de machinemeester binnen, zag mij en zei: "Moest du nicht arbeitten?" Ik liet hem de kaart zien hij bekeek hem goed en ging het kantoor binnen om te lezen wat er door Zaterdag heen geschreven stond. In die tijd ging het luikje open en kwam de sicetaresse mijn geld van de ziektewet brengen en daar stopte ze mijn even 35.29 R,M in mijn handen. Ik zei: "Dank Sie sjoön", en stak het met een droog gezicht in mijn zak. Net kwam de machinemeester naar mijn toe, wees op de kaart en zei dat er door Zaterdag "nicht" stond en dat ik dan Maandag maar moet gaan, nu dat scheelde 2 dagen en dat zijn der 5 dus 2 dagen over tijd. Nu ik ging maar weer naar boven maar niet meer werken. 's Middags kregen we weer even luchtalarm en Wim was weer bij ons op visite. Maar dat duurde maar even, flink knallen en geen dienst gedaan dus wordt dat niet uitbetaalt, ons geld van het vorige luchtalarm hebben we nog tegoed. Om 6.15 uur zouden Wim, Leen en ik gaan eten in de Bergstr. Dat is 20 min. lopen bij ons vandaan. Net waren we onderweg of we kwamen 6 andere hollanders tegen, die waren er pas één week en hadden hun bonnen plus 's middags soep, dus dat was beter als dat de Chef de bonnen in handen heeft, en wij alleen maar 's middags soep krijgen net zoals zij.

Na even gepraat te hebben liepen wij weer door en net kwam er nog een hollander aanlopen en laat het nou een jongen zijn die met mijn samengewerkt heeft bij een baas in Holland. Net voor ik naar Duitsland ging gaf ik hem nog een hand en zeiden we tegen elkaar: "nu voorlopig zien we elkaar niet", en nu liepen we elkaar tegen het lijf in Berlijn, 720 km. van Rotterdam verwijderd. Verder hebben we hem ook meegenomen en zijn gaan eten in de Bergstr. Flink wat aardappels en rode kool, nu zonder bon, en heerlijk hoor. Voor 55 Pf. Één portie. Om een uur of 8 zijn we op ons gemak naar huis gaan wandelen.

Zondag 31 jan.1943. Morgen vroeg was ik van plan eens op stap te gaan, maar daar is niets van gekomen want het schoot mijn te binnen dat er nog knollen voor mijn en Eef samen gekookt moesten worden. Eef was naar de kerk, dus moest ik het schoonmaken en opzetten, want om 12 uur zullen we veldcartofflen krijgen, dus was mijn morgen bezet. Na gegeten te hebben trok ik mijn jas aan en was van plan om maar weg te gaan maar Eef zei: "waar ga je naar toe?" "Nu ik ga de stad in om het paleis van de keizer te bekijken", zei ik. Tenslotte gingen we samen naar buiten en stapten op de S.Bahn, zo naar Börse. Daar stapten we uit, en op weg naar het huis van de keizer. 10 Pf. Intree. Binnen moesten we over onze schoenen sloffen aantrekken want anders beschadigen we de grond die spiegelglad is. Nu, in 't kort gezegd het was wonderbaar o.a. een Cineese kamer met tafel en stoelen kortom alles, met ivoor en perlemoer ingelegd, met wandversiering, het was prachtig mooi. Ook was er een balkon voor muziek te maken in de troonzaal, prachtig beeldhouwerk meest engelen en bazuinblazers. De wanden waren helemaal gemaakt van goudsuregaat en ook allemaal gebeeldhoud. Over de troonzetel was een draad gespannen en mocht men niet aankomen. We gaan door alle zalen heen ongeveer 100 mensen tegelijk onder begeleiding van een gids, die alles vertelde wat er te zien was en dat was de helft van wat wij zagen. Ook heb ik toen ze allen de zaal uitwaren

stiekum op de koningszetel plaats genomen, even kreeg ik een trots gevoel, maar dat sloeg om toen ik even later in het gezicht van de Duitsers keek. Enfijn we waren er van 2.30 uur tot 3.40 uur in geweest en we kwamen buiten. Alles draaide voor mijn ogen, het was wondermooi, maar veels te vol. Ook de schilderijzalen binnen van beeldhouwerk gemaakt door Henrich Slueter waren wonderbaarlijk. Bij de uitgang stond een kraampje met kaarten. Eef zocht er een paar voor mijn uit, ik nam ze van hem over, ze koste 10 Pf. Per stuk. Ik stond zo droog mogelijk naar de kaarten te kijken die ik in mijn handen had, en liep zo zachtjes verder. Eef kwam naast mijn lopen en zo had ik dus kaarten die niet betaalt waren. Eindelijk stak ik de kaarten in mijn zak en gingen we naar het Zeughaus om dat te bezichtigen, dat kostte 30 Pf. Intree. Binnen waren er allemaal kanonnen en wapens, soldaten klederen en vliegtuigen van alle landen die met Duitsland mee of veroverd waren door Duitsland. Ook stond er het echte paard van Frederick de groten dat was opgezet en dat stond onder een glazen stolp. Om 4 uur waren we weer buiten. Op het Koningsplein stonden twee russise tanks die waren veroverd, de kinderen speelden er gewoon op en in, dus ontzag heb een Duitser niet. Verder was het graf van de onbekende soldaat bezaait met bloemenkransen en iederen dag kwamen er meer bij. Onderweg daarna kwamen we nog langs het Reichstagsgebaude, dat is het huis dat omstreeks 1933 in brand gestoken was door de hollander Herman v.d. Lubbe en die daarvoor onthoofd is in Duitsland en in een loodde kist naar Holland gezonden is.

We waren om 5 uur weer thuis, hebben gegeten en zijn toen gaan schrijven. 's Avonds was het licht aan en het raam stond open, plotseling hoorden we geschreeuw en de deur ging vlug open. "Het is niet goed verduistert hier" en hij ging te keer de waker, opa noemen wij hem, dat is de man die voor ons een strijkijzer gekocht heeft. Ik deed het raam dicht en opa ging weer weg, even later komt de "staldeer" binnen "de verduistering is niet goed" schreeuwde hij, en Eef moest mee

naar buiten om te kijken en het licht kwam goed naar buiten. Kortom dat licht bij het raam moest uit en dat deden we ook. Ze zijn hier bang dat de Engelse komen want gisteren was het de dag dat Adolf Hitler 10 jaar aan bewind is en dan komt de Engelsman altijd bombarderen.

We kregen nog orders dat wij nu om 8 uur binnen moeten wezen in plaats van 10 uur maar dat nemen we niet hoor.

1 Febr. 1943 Maandag – Om 11 uur ging ik naar Börse met de Strassebahn, om naar de Politzei te gaan, maar toen ik daar kwam zeiden ze dat ik overmorgen terug moest komen, dus ik weer terug, nu heb ik weer een uur verlet, en nog moeite toe voor niks. 's Avonds kregen we bezoek van twee kameraden, van Jan en Piet, mijn medewerker uit Rotterdam. De avond verliep gezellig hoor, om 8.30 uur kwam de staldeur schelden dat we geen bezoek mogen ontvangen, maar aangezien we allen sterk tekeer gingen, maakte hij gauw dat hij weg kwam. De jongens vertrokken om 9.30 uur ongeveer. Om 11 uur waren we van plan om te gaan slapen, maar o wee, daar kwam niet veel van. Piet hier kreeg een rare bui en hij was nog op terwijl wij allen net lagen. We slapen hier 2 bovenelkaar, Leen, Guus en ik boven, de rest beneden. Nu begon Piet met de deken onder Leen vandaan te trekken en de arme jongen wist geen raad meer. Nu hielpen we mee en deden de gekste dingen. Guus begon een wijsje te spelen op zijn mondharmonika en aangezien mijn bed een beetje wieberig is, ging ik er rechtop in staan en voerde zo een dans uit. De jongens vonden het bed te langzaam heen en weer gaan en hielpen om het bed een beetje vlucher heen en weer te schudden. Ik kon het niet meer houden van de lach, en ging maar weer leggen, en net betijds want krak, krak, boem en de onderlagen van mijn bed vlogen met een vaart er uit en ik kwam in het bed onder me terecht. Jan, die anders onder mijn sliiep had de wijste partij gekozen en was er al uitgegaan toen ik zakte. Hard viel ik niet want ik kwam op een bed terecht met op mijn de onderlagen en daarop het bed. Het was een hopeloos geval, als je het bed weer recht duwde viel het

vanzelf de andere kant heen. Enfin we hadden het bed aan een ander vastgezet met een schroeftang dus bleef het staan. Nu gingen we het bed van mijn maken, de onderlagen erin leggen en zomeer. Dus nu was het weer klaar.

Terwijl de jongens aan 't gooien waren naar elkaar met stoelen, ging ik in Jan zijn bed staan en duwde zo met mijn hoofd de onderlagen van mijn bed er uit en klom zo op mijn plaats. Nu was ik weer in mijn bed met de helft onderlagen er in. Op een gegeven ogenblik nam ik een duik en kwam zo weer in Jan z'n bed terecht. De jongens brulden van de lach want het moest wel een lollig gezicht zijn mijn benen met mijn korte, lange onderbroek in mijn bed en mijn hoofd en armen in Jan z'n bed. Ik noem het "korte lange onderbroek," omdat ze eerst lang waren maar aangezien ik kopjes doeken nodig had voor de schaaltes, heb ik er de pijpen afgeknipt; dus zijn ze nu kort.

Eindelijk lagen we allen in bed, ik had mijn bed op de grond gelegen want ik vertrouwde mijn onderlagen niet meer en de spijker kon men er met de handen uit halen. Het was 12 uur geweest en allen lagen wij al, toen we tot de ontdekking kwamen dat het licht nog brande en we hadden geen van allen zin om er uit te gaan, maar geen nood hoor, want de schoenen stonden voor mijn bed en van de jongens natuurlijk ook. Eerst gooide Piet met een schoen naar de lamp, boem, net er naast, nu Guus, boem, nu dat scheelde een haartje, nu Piet weer, knal, en raakte net het knopje, de lamp draaide wat in de rondte maar bleef branden. Wij werden kwaad en pakten allen gelijk onze schoenen om te gooien toen Eef er een eind aan maakte door er uit te gaan en het licht uit te doen. Even later hoorden we geroep, dat klonk zo: hup,hup, au, ooo!, het licht werd weer aangedaan en gelijk vlogen er een paar knolrapen door de kamer, maar dat was van geen belang want we keken allen naar de wonderlijke luchtsprongen van Leen en wij lachen, lachen , nee, we konden niet meer. Eef lag onder Leen en hij trapte tegen de onderlagen van Leen dus iederen keer als Eef trapte, vloog Leen de hoogte in. Dat

was pas interessant, zulke sprongen zag ik nog nooit en het stroo van de bedden vloog door de kamer heen en wij gilden als indianen. In een woord zei Eef later; “t is een swijnesooi” die avond gingen we om 1.30 uur weer naar bed en zijn gelijk ingeslapen.

2 Febr. 1943 dinsdag – ’s Avonds hebben we de ledikanten gemaakt nu wachten ze weer om flink geschud te worden.

3 Febr. 1943 woensdag – Om 9.30 ben ik weggegaan naar de Politzei, daar heb ik gewacht tot 11.45 en kreeg mijn pas voor Duitsland in handen. Om 12.30 was ik weer thuis, op mijn gemak gegeten en gaan werken.

’s Avonds kwam de staldeur post boven brengen. Mijn moeder schreef dat Henk, (mijn broer), 2 weken met verlof komt en dat is heel wat. Verders geen nieuws.

4 Febr. 1943 Donderdag – ’s Morgens kwam mijn Chef zeggen (vragen) hoeveel bedzijde ik in een uur maakt. Nu dat wist ik niet, dus moest hij maar wachten tot morgen dan zal ik het zeggen. ’s Avonds ging ik bij de groenteboer koolraap halen en in de winkel stond een Pool die boven ons huist. We gaven elkaar een hand en kauwauwde een beetje. Hij verliet de zaak met knokloof en aardappelen. “Maar dat moet ik ook hebben,” dacht ik, en bestelde wat knollen en vroeg om wat aardappels, nu en ze gaf ze ook, en ik blij natuurlijk, want we hadden Zaterdag j.l. aardappels gehad, emmer vol, dus 2x koken is dat. Verheugt kwam ik thuis en ging gelijk naar de kruidenier voor mostert. Daar gekomen en even gepraat, gaf ze mij mostert en 2 kilo aardappelen, dus een goede avond had ik. De jongens wisten niet beter of die aardappels had ik gekaapt, en ik liet het maar zo.

Vrijdag 5 Febr. 1943. –’s Morgens kwam ik tot de ontdekking dat mijn schoenen helemaal kapot waren. Dus schreef ik in de Chef zijn tijd wat schoenzooltjes af van beukenhout, even later

kwam de machinemeester binnen, die is nu zoiets als bedrijfsleider. Ik naar hem toe en vroeg of hij de zooltjes uit wou zagen voor mijn. Na even gepraat te hebben ging hij weg en nam mijn zooltjes mee, die dag heb ik daar niets meer van vernomen. Om 2 uur 's middags zat ik op mijn gemak op m'n werkbank toen net de meester binnen kwam, hij kwam naar mijn toe en vroeg "was ies er los". Ik bleef nog even zitten en zei maar een woord:"Honger".

Toen begon hij te vertellen dat hij 82 kilo gewogen had, en nu 62 dus ik was niet de enigste die honger had. Het is een geschikte vent en voordat hij wegging beloofde hij dat hij zou zorden dat wij aardappels zouden krijgen. 10 minuten later waren mijn bedzijden op en moest ik naast ons een lorrie nieuwe halen. Nu als ik dat doet valt hij altijd om. Ik was dan ook net op de gang en we reden tegen het dorpeltje van de deur op, toen de kas kipte en de zijden uitgleden wel 10 meter, nu, wij aan 't oprapen en waren net om 4.30 klaar, dus ging de dag gauw voorbij. De Chef zag het gelukkig niet, want dan had men wat gehoord hoor. 's Avonds kregen we aardappels dus hadden we die dag geen klagen. Alleen mijn geld viel tegen want nu moeten we weer 4.60 R.M. betalen voor Arbeitsfront en die dag viel mee en toch weer niet.

Zaterdag 6 Febr. 1943 – Nu kan men hier helemaal niet meer werken voor je eigen want heel de dag zit de meester op je lip. De morgen ging nogal tamelijk gauw. Om 1.15 weer heerlijke koolsoep. De zieke hier Guus is weer beter en gaat Maandag aan 't werk. De jongens gingen knollen halen en kwamen met het bericht terug dat de Duitsers bij Stalingrad terug geslagen is, en het weer in Russische handen is. Aan de enen kant waren we blij, aan de anderen kant weer niet, want nu werden we bevreesd dat, als Duitsland op 't punt van verliezen stond, allen Oustlander opgeroepen worden om mee te strijden tegen Rusland. Guus en Piet zijn in Holland in Dienst geweest, en die knepen hem helemaal dus.

Mijn schoenen heb ik maar wat spijkers door de neus, in de zool geslagen, nu zit het muurvast, en moest eigenlijk op iederen heub een revolver dragen, dan was ik net Tom Micks. Een schoen heb ik bij een Pool gebracht om te naaien bij de tong, en 30 min. later was hij mooi klaar en koste 50 Pf. Maar dat was het me wel waard. Om 6 uur kwam Wim en bracht een brood voor mijn mee van 1500 gr. 2 Of 3 boterhammen waren er van af en dat koste mijn 8 mark omdat ik het was, ik kocht het want zoiets komt altijd van pas hè. 's Avonds heb ik een busje de bodem uitgehaald en met gaten geslagen, en nu heb ik een raps. Wat aardappels heb ik geraps en zo gekookt met water. Even later ging ik kijken en was het zo gebonden dat het een dikke koek was geworden. Nu heb ik er water bij gedaan en het werd steeds dikker, nu dacht ik als het nu toch dikker word ken ik best nog een pannetje overgooien en water bij doen. Zo gezegd, zo gedaan en na een paar uurtjes prutsen, had ik 5 pannetjes, en allen met dikke pap, maar de smaak viel erg tegen hoor, en ik raad niemand aan dat ook te koken.

Later kwam de wacht naar ons om tabak te kopen, want die morgen had Jan een pakket van huis gehad en ze zijn hier gek op hollandse tabak Toevallig hadden we die dag 40 gram tabak gehad en daar verkocht ik 20 gram van aan hem voor 4 mark, dus koste het brood van Wim mijn 4 Mark.

Zondag 7 Febr. 1943. Om 9 uur opgestaan en een lekker koud does genomen en knollen gekookt. Net ging ik die knollen op het gas zetten, of Opa kwam binnen, zo noemen we die waker die ons dat ijzer verkocht heeft. De Polen waren op 't gas aan't koken, dus konden mijn knollen niet op. De waker ging naar de Pool toe, en begon me toch te schreeuwen meneertje, nee, daar kon men geen speld tussen krijgen, ik kan wel zeggen Opa was erger als Opoe. De Pool ging eraf en mijn knollen konden op. 's Middags zijn Eef, Guus en ik naar Börse geweest om een uitstapje te hebben. We hebben wat kaarten gekocht. Ik bijvoorbeeld stak er 3 stiekem in mijn zak en betaalde er twee. Eef ging naar een kerk kijken

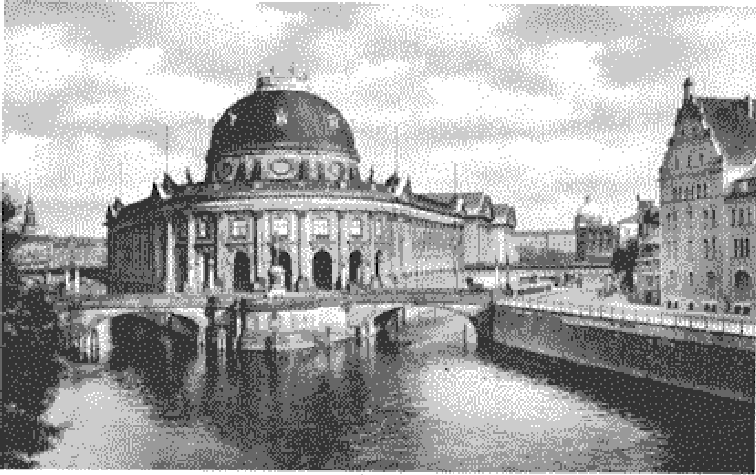
Berlin - Dom

en Guus en ik naar het Zöchenhaus. Voor dan we scheiden, maakte ik Eef erop attent dat er een klein vlekje op zijn jas zat, Eef aan het wrijven maar de vlek werd steeds erger, en het bleek dat het kaarsvet was, dus werd het schoonmaken hopeloos, maar toch vond ik het mooi staan als een speldje van Winterhulp. Nu waren we op weg en Guus zag het eerste een zuurtje liggen en ik schopte het weg. Guus vertelde nog dat er 's nachts met donker een duitser naar gezocht had, totdat het licht werd,

en toen merkte dat hij op het zuurtje stond, en toen zo kwaad werd dat hij z'n eigen er in verslikte en stikte.

We gingen verder en kwamen bij het Denkmahl. Guus en ik bleven even kijken, maar hij zei;"Doorlopen maar, Jan, hier is een bloemenwinkel, dus niks te koop." Ook ik keek en merkte dat het vol kransen lag, ter eere van de gevallenen.

We liepen weer terug en kwamen Eef tegen dus zouden we weer naar huis gaan. Onderweg kwamen we een bak tegen die vol met gaten zat, en zeiden tegen elkaar:" Hitler aan de

Berlin - Kaiser-Friedrich-Museum

enen kant wateren en Goering aan de anderen kant, en als die bak dan vol is, heeft Duitsland de krieg gewonnen. Om 6.30 waren we thuis en gauw de aardappels opgezet. Om 8.10 geeten en gaan schrijven en om 10.30 naar bed.

Maandag 8 Febr. 1943.

's Morgens om 10,30 had ik net nieuwe zooltjes afgeschreven, want de meester kwam niet opdagen met de zooltjes die hij van mijn meegenomen heeft om te zagen. Net kwam de oude Laborenz binnen, dat is de vader van de chef en we noemen hem de oude. Ik ging naar hem toe met de afgeschreven zooltjes bij me, en vroeg aan hem of hij dat voor mijn zagen wou, hij keek me erg verbaast aan en dacht beslist, waar haalt hij de moed vandaan om dat aan mijn te durven vragen. Wat hij dacht kon mijn niet schelen, maar de zooltjes nam hij mee, en nog geen 10 min. later kwam hij ze gezaagd terug brengen, dus zijn boodschap heeft hij goed gedaan.

Verders die dag heb ik haast niks gedaan, dan weer eens stiekem naar onze kamer gegaan en op mijn gemak gezeten, en dan weer met de jongens gepraat en dan minstens een half uur, want de ijzers die we in de ledikantzijden moesten maken waren voorlopig op. Om 3 uur weer eens voor wat afwisseling een boortje gebroken. Om 5 min. voor 5 een hevig dozen gevecht gehouden met een paar Poolse jongens en in ons voordeel beslist. 's Avonds had ik weer mazzel, eerst bij de groenteboer daar kreeg ik wat aardappels zonder bon, en bij de kruidenier dito, dus verlopig kan ik weer vooruit. Later ben ik dan een koffer begonnen en bij gebrek aan scharnieren, ben ik op zoek gegaan en vond wat kratten waar 3 scharnieren in zaten, nu dat is net één te veel, volgens mij, en heb ik dus maar gesloopt, en nu heb ik prachtige scharnieren voor mijn koffer.

Om 9 uur kregen wij visite van twee hollanders, vrienden van Jan hier. Die hadden gehoord dat alle Nederlanders naar Holland terug moesten, waarvoor is hun onbekend, we geloofden het niet erg, maar afwachten maar. Nadat ze om 9.45 vertrokken waren, gingen we naar bed.

9 Febr. 1943 Dinsdag – Om 8 uur kwam de meester mijn weer een nieuw boortje brengen en 8.10 was het weer kapot. Om 11 uur kreeg Piet een kuur om al de mallen die bij Eef in de

hoek stonden kapot te slaan op een lorrie ledikantzijden en tevens sloeg hij nog een stoel in prak, die ik eerst met een lorrie uitelkaar gereden had, maar nu zijn er alleen de poten nog half heel, ten leste wou hij nog een balk door de ruiten gooien, maar aangezien we hem uitdaagden het te doen, deed hij het niet. Die mallen zijn hier minstens 10 jaar in gebruik, en Laborenz is er erg zuinig op, dus zal hij er nog wel wat over horen, maar we zullen ze zo gauw mogelijk in de kachel douwe dan zijn de bewijze weg. 's Middags kwam de Chef binnen, keek eens wat rond. Guus ging naar hem toe en vroeg of we geen accoord werk konden maken want we kregen te weinig geld in ons handen. Hij vond het goed en we spraken af dat Guus en Jan 7 Pf. voor een lijst opzetten zouden krijgen en dat vonden ze goed. Eef, Piet en ik wisten nog niet hoeveel we er per dag maakten, want wij hadden ander werk; haken in ledikantzijden maken. Dat horen we morgen wel. Ik geloof wel dat de vrede onder ons voorbij zal zijn want Eef en Piet zijn er tegen, we doen op één dag niet veel, en hangen lelijk de beest uit, en nu zouden we 9.55 hard moeten werken om wat meer te verdienen en dat valt niet mee hoor.

Ook ik kreeg 's middags een kuur en reed als een gek door de werkplaats met een lorrie, en deed de sirene van een brandweerauto na, ten leste deed ik een bom na als tie naar beneden komt fluiten en douwde gelijk een stapel kanten om dat was een herrie van belang hoor. Ik ging ze allen weer oprapen en stapelde ze voor de liftopening op zodat er niemand door kon. Opa zei vriendelijk dat ik dat niet moest doen, want dat was levensgevaarlijk voor de lift gangers en aangezien er ook Polen met de lift gaan heb ik ze maar weg gehaald want die zou ik niet graag dood zien vallen.

Om 4 uur kreeg ik een Italiaans Weermacht bericht in handen van Jan, en waarvan de inhoud apart volgt want het is nu 10 uur geweest, dus geen tijd meer om het over te schrijven. Dien avond kwam de staldeur binnen en was zo goed om Jan en een emmer mee te nemen voor aardappels. Ik had nog net

tijd om mijn koffer weg te stoppen die ik van Laborenz hout gemaakt heeft. Nu moeten we afwachten wie morgen het langste kan werken op één schaalte koolsoep.

Woensdag 10 Febr.1943 – We kregen orders dat we voor iedere zijkant 8 Pf kregen nu na een uurtje of wat gewerkt te hebben begonnen Eef en Piet aan de Chef om opslag te vragen want het was veels te weinig. We konden het makkelijk halen hoor, maar dan kennen we niet meer een uurtje of wat voor je eigen werken of een paar uurtjes kletsen. Enfin, we kregen 9 Pf. dus nu kunnen we, als we 's morgens wat doorwerken heel de middag lekker niks doen en zo moest het gaan. Een ding klopt niet erg en dat is dat we het onder elkaar niet eens zijn met het werk, geen ruzie hoor, maar het werken voor Laborenz weer afgekeurt, en vooral accoort werk natuurlijk, want eerst maakten we maar 30 a 35 kanten en nu 120 dus dat scheelt wel wat hè? Die dag heb ik 108 kanten gemaakt en was blij dat het 5 uur was, de tijd vliegt om, maar je benen voelt je wel hoor. 's Avonds ben ik knollen en peen wezen halen en kon gelijk wat aardappels er bij kopen. Dus een goede dag. Een ding is erg, wij krijgen erg weinig post van huis, en als we bericht krijgen dan word erin geschreven dat wij wat meer moeten schrijven. Voor we naar bed gingen hebben we Leen nog even geschommelt want die lag al, en kwam hij bij Guus in bed te leggen. Maar dat was niet zo slim als vorige keer want nu zijn de stukken nog heel..

Donderdag 11 Febr. 1943 – Tot 12 uur hard gewerkt en had toen 105 kanten klaar. Na eten (heerlijke peensoep) heb ik een goede lorry uitgezocht en nam in iedere hand een stok en ging er op zitten, het was net een prikslee. Tegelijk deed ik de brandautosirene na en zo heb ik het personeel een klein uurtje zoet gehouden. Weer heb ik even gewerkt, en brak mijn 8^e boortje. Net had ik een paar kanten apart gehouden, toen ik tot de ontdekking kwam dat ons brandhout op was. Nu, toen heb ik maar wat kanten kapot geslagen en dat duurde weer 3

kwartier, dus het liep al aardig naar 5 uur. Nu had ik 130 kanten klaar en het was net 4 uur, ik heb er 121 genoteert, dan heb ik er morgen wat minder te doen. Tot 10 voor 5 met Piet op de kamer gezeten op ons gemak gerookt en gepraat, en net gingen we de deur uit of Guus en Jan kwamen ons aflossen dat was ook wat moois. Want we waren ruim klaar met ons werk en het moet niet snel gaan want dan word Laborenz te vet. Verders die dag niets bizonders, als dat we ongeveer nog 14 dagen aan die kanten moeten werken en dan moeten we 300 bootjes maken omdat de Duitsers zo graag naar Engeland willen. 's Avonds mijn koffer afgemaakt en toen ben ik met Piet en Jan naar Knesebeck gegaan dat is een café, en ik ben daar nog niet geweest of ze zaten daar te eten. Na het 2e glas bier liep Jan de deur uit want hij kon binnen niet goed lachen, dat kwam zo; een glas dat ik pas leeggedronken had pakte ik weer beet, en vroeg doodleuk aan de waardin, "kan ik dat volpoepen?" Ze keek me aan en zei "Was?" Eerst wou ik nog zeggen "Geen was, aber strond," maar dat verstaan ze wel dus werd het te link om dat te zeggen. Dus zei ik maar "als U dat niet heeft piest het dan maar vol voor mijn" enfin Jan holde toen de zaak uit en Piet stond met zijn wangen opgeblazen de waard te vertellen dat ik nog bier moest hebben. Ik kreeg het en zei nog: "Ik wist niet dat pies zo duur was". Ook dat glaasje pompte we naar binnen en onderdehand vroeg ik, wijzende op doosjes sicaretten "Kan ies das nicht bekommen önnne marken?" Maar het antwoord was "Neen op karten" "Ja," zei ik "in Holland ook" en begon haar toen te vertellen van schoppenaas en ruitenboer. Voordat we weggingen zei de waardin nog wat, maar ik verstond haar niet goed en zei: "Nee, met kopje over duikelen want dat doe ik liever zelf als ik weer in holland ben." Ze keek me aan of dat ze me niet verstond en verontwaardigd ging ik met Piet de deur uit. Weer thuis gekomen, was Jan er al, en had de jongens al wat vertelt dus was het even lachen. Verders ben ik gaan schrijven en naar bed.

Vrijdag 12 Febr. 1943 – Heb ik weer een boortje gebroken en wat kanten kapot geslagen voor de kachel en ben haken wezen halen in 't magazijn. Iedereen loopt ons na met aanbrengen van hout en zo, omdat we zoveel mogelijk afmaken, maar of we 1 of 2 uur werken, we maken toch evenveel klaar hoor. 's Avonds kreeg ik bij de groenteboer wat aardappels, dus eten genoeg nu. Dien avond heeft Jan en Leen om 10 uur nog bier gehaald en kwam de staldeur zeggen dat er een Zondagmorgen appel wordt gehouden bij ons om te kijken of de boel wel goed schoon is, nu daar mankeert wel wat aan hoor, als Eef hier niet was, zou het een zwijnenkeet worden hier. Die avond laat naar bed.

Zaterdag 13 Febr. 1943 – 'sMorgens om 10.30 kwam net de oude Laborenz boven en die moest ik juist hebben, want ik moest schroeven hebben en had geen zin om ze te halen beneden, dus vroeg ik aan hem of tie ze wou halen en als een zoete jongen ging hij naar beneden, en kwam 10 min. later terug met 2 pakken schroeven. Ik pakte ze aan en zei:” dat had je wel wat vlugger kunnen doen”. Natuurlijk zei ik het vlug achterelkaar, zodat hij het niet kon verstaan. Maar de jongens hoorden het wel en schoten in de lach en vroegen aan mijn hoeveel ik hem per uur betaalde.

3e boek van mijn avonturen in Duitsland

(met potlood geschreven, Hoe dit als 3^e genummerd kan zijn is niet duidelijk, het 2^e lijkt toch van later datum te zijn)

Mijn vertrek was vastgesteld op Woensdag 16 Dec.1942
's Morgens om 6 uur gingen wij,(mijn vader, mijn vriend en ik) met lijn 4 naar station Maas te Rotterdam.

Het scheelde niet veel of ik stapte in een verkeerde trein. Tenslotte belande wij in de wachtkamer waar wij ongeveer allen aantreffen die gelijk met mijn zouden vertrekken naar Berlin. Ten eerste werden de namen afgeroepen en plaatsbewijzen uitgereikt en ten tweede moesten wij op de trein wachten maar daar kwam hij net aangetuift.

Na een droevig afscheid vertrok ik om 7.15 Gelukkig had ik nog wat gezelschap bestaande uit 4 jongens waarmee ik onderweg lief en leed deelde.

De trein bracht ons naar Gouda waar die stopte en wij stapte over op een trein die naar Bentheim reed en voor we daar waren, enige plaatsen aandeed waarvan de namen volgen:

Utrecht 8.40 Soest, Amersfoort Apeldoorn 10.30 Deventer, Wierden Almelo 12.15.

Borne Hengelo Oldenzaal 1.10 Benthem 1.30

Dit zijn enkelt de plaatsen in Nederland waar we stopten, maar dat is nog niks vergeleken voor wat we nog voor den boeg hadden, maar laat ik niet vooruit lopen.

In Bentheim stapen wij allen uit en werden verzamelt, daar werd onzen namen afgeroepen en aan allen 2 pakjes werden overhandigt, inhoudende ieder 4 boterhammen met worst. Er werd ook aangekondigt dat een trein 4.10 ons zal brengen naar Stutturf dus moesten een paar uur wachten die we gebruikte om de stad te bezichtigen.

Wij probeerde eerst te schrijven wat ons niet gelukte zant al die winkels waren gesloten van 1.30 tot 3.30, waarom dat weet ik niet. Dan probeerde wij geld in te wisselen, wat ons

ook niet gelukte en zijn toen naar 't slot Bentheim gaan kijken wat zeer mooi is, grote dikke muren een paar torens en 't mooiste is, het ligt op een heuvel die gegroeit is met bos, men begrijpt dat het zeer mooi is.

We stappen weer in de trein en de reis gaat voort. Nu zal ik u niet lastig vallen met de plaatsen op te noemen die wij aandeden of de plaatsen waar wij moesten overstappen in 't kort 89 plaatsen deden wij aan en 6 plaatsen stapten wij over, alleen in Duitsland.

Tenslotte kwamen wij in Brandenburg waar wij allen uitstapten. We namen de koffers op onze nek en moesten een half uur lopen voor dat wij in de barakken kwamen. Onderweg zagen wij Russische gevangene vrouwen en mannen die er uitgeteerd en verwaarloost uitzagen. Dat is geen wonder, want ze kregen maar de helft van wat wij kregen. Wat wij kregen was een schep onafgegoten aardappels en 's avonds één hombje brood waar men schraal 4 sneetjes uithaalde, waar men wat van moest bewaren, want anders had je de volgende morgen niks, want je kreeg niet eerder eten voor 'smiddags en dat was zoals ik al zei. Anders kregen wij niets dan koffie zonder suiker en melk en zo zwart als de nacht. De russische gevangenen worden behandeld als honden, ze krijgen schoppen en worden geslagen met gummiestokken. Tenslotte werden wij gebracht naar de plaats waar wij moesten huizenm dat bestond uit een vierkant hok met 2 openslaande ramen en centrale verwarming. Groote 6.5.4 meter en waar we in huisden met 26 man. De slaappleatsen waren zeer modern. Wat de wasgelegenheid betreft was het reuze. Maar de W.C. was treurig, allemaal vierkante hokjes open, naast elkaar, aan de zijkante een handsvat en in de grond een gat en moet men maar staande u kunsten vertonen.

(Hierbij zijn enkele tekeningen gemaakt van de slaap en was/wc ruimte.)

-In de kantlijn staat:-

De hele reis van Rotterdam naar Brandenburg duurde 36 uur. Maar dat was maar een dag en een nacht, toen kregen we orders om met onze koffers in het arbeit Lazareth te komen, daar moesten we papieren tekenen en ruilen en kregen gelijk orders om op onze bazen te wachten dus vermoedden wij dat we gehaald zouden worden. Na een poos wachten (er waren nog 5 anderen meubelmakers en die zouden mijn levensgezellen worden.) En zo werden wij dan gehaald door een geschikt Duits portier

Op Vrijdag 18 dec. 1942 vertrek uit Willemshagen op de S bahn om 4.30 een keer moesten wij overstappen op Bahnsdorf.

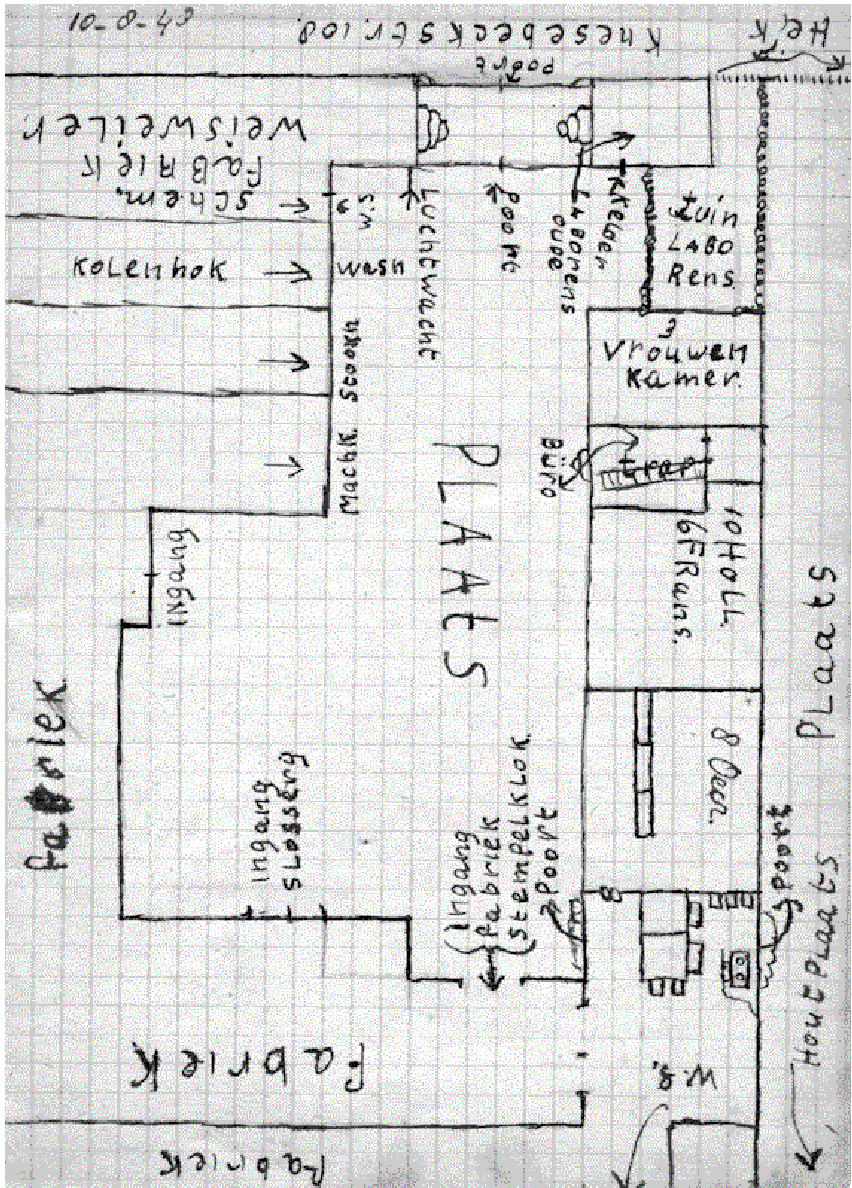
Aankomst in Berlin 5.10

Na 5 min, lopen kwamen we in de Knesebeckstr. 108 en daar moeten we huizen en arbeiden.

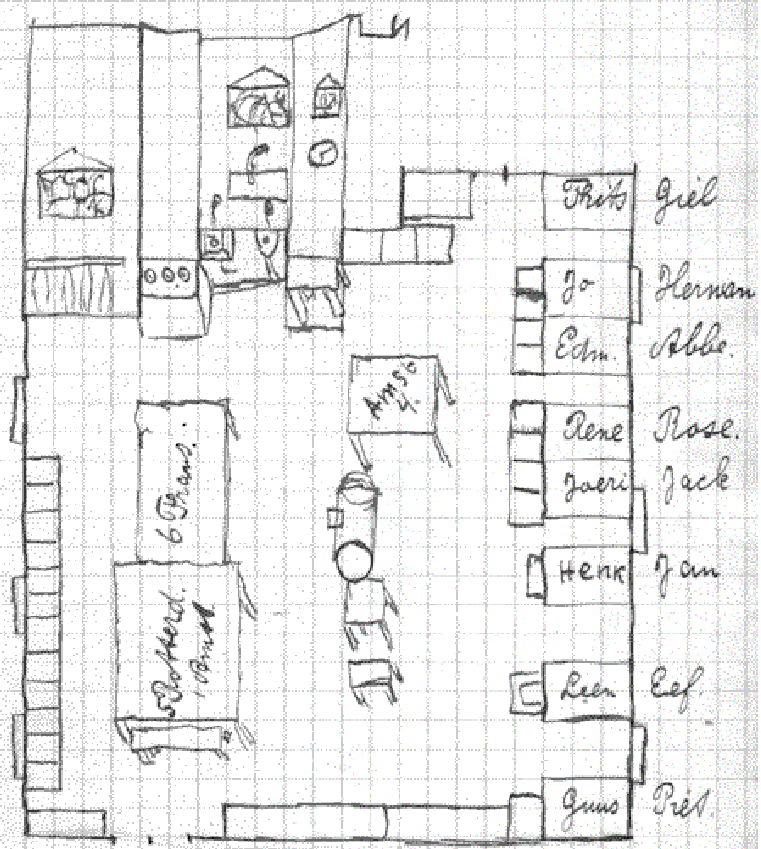
Het is een geweldig groot en belangwekkend fabriek 2 trappen op. We kwamen dar bij een groten zaal waar 200 Poolse krijgsgevangenen slapen en eten , daar moesten we een nacht bij slapen want er zou de dag daarop een troep gevangenen vertrekken beneden en dus zou der een kamer vrijkomen.

Die nacht hebben wij heerlijk geslapen want wij waren oververmoeid.

19 Dec 1942 de volgende dag moesten we om half 7 beginnen met 't werk, tot half 2. Daarna gingen wij onzen kamer in orden maken want de gevangene waren al door Duitse soldaten gehaald dus konden wij onze gang gaan. Alles viel toen prachtig mee, een hoop bedden, 12 stoelen, 3 tafels, kachel, kolen en hout genoeg, 4 elec. Lampen, 14 kasten, 2 kranen, 2 emmers, gasstel en 2 badgijsers, warm en koud. Dus wij hebben een paradijs.

Kamer H. Fr. te Berlin.
 10-8-43.
 Kneubeckstr. 108.
 Berlin Neu Kölln

Er werd brood, koffie, worst, en boter gebracht en daar moesten we tot Dinsdag mee doen. 's Middags krijgen wij warm eten, meer kan ik daar nog niet van zeggen, maar wat we gehad hebben is niet te versmaden.

's Avonds zijn we met de portier die ons gehaald heeft in een Café gaan eten, aardappels met kool en knollen 60 Pf per porsje, 2 porsjes en 2 glazen bier, dat was me even 1.70 Pf. Men verdient hier wel meer, maar alles kost meer ook en men moet zuinig zijn om er van te komen, laat staan over te houden. Wat ik verdien weet ik nog niet want we hebben nog geen geld en geen bonnen gehad maar ook geen tabak.

Verders gaan we goed met elkaar om en kennen het best harden hoor.

20 dec.1942, Zondag-- hebben we uitgeslapen en zijn toen gaan wandelen naar de ondergrondse , de Strassebahn en de S Bahn, er zijn hier geweldigen groten gebouwen, daar is Rotterdam niets bij. 'sMiddags kregen wij weer eten, aardappels in schil gekookt en schaalte met kool met nat en vlees. Stelt u maar niks bizonders voor of heb u wel eens spierwit vlees gezien en lekkere veenpiepers.

Ik moet erg uitkijken want mijn brood is haast op en er komen nog twee dagen. 'sAvonds kwamen er wat polen op visite. Twee mannen en vier jongens een handharmonica en een mondharmonica. Een pool was vader, moeder, vrouw en 3 kinderen bij het bombardement van Warschau, en de kinder die bij ons waren de helen familie kwijt, het is hier niet veel soeps, je kan niks kopen, geen koeken, geen koffie, geen fruit, alleen tussenbeide eten zonder bon, en dan moet men het nog staande opeten, of ze zijn uitverkocht en dan lopen we zonder eten.

21 Dec. 1942. Heb al mijn brood al op maar kon knollen kopen, dus zo gaat het wel. Een brood zonder bon kost 10 Mark en een kilo aardappels kost 1 RM en 65 Pf, dus dat is

erg prijzig. Het is goed dat ik hier met vrienden ben want anders werd ik gek met al die talen. Ik had beter volop eten mee kunnen nemen inplaats van al dat goed wat ik nu heeft.

22 Dec. 1942 – Niet veel bizonders, heb mijn goed gemaakt en maakte kennis met wat anderen Rotterdammers en misschien kan ik wel wat aardappels kopen voor 30 Pf. S'Avonds hebben wij knollen gehaald en gekookt en opgegeten.

23 Dec. 1942 Hebben gewoon gewerkt en niks gegeten tot 2 uur toe, toen kregen we soep. Ik viel der direct op aan en op Zwijnenvlees, maar het was niet veel soeps. 's Avonds kregen we een halfje brood, daar moesten we tot Donderdag mee doen, nou ik heb het maar ineens opgegeten, daar kwam ik een beetje van bij.

24 December – Donderdags hebben wij tot 1 uur gewerkt en kregen wij ons loon, 6.64 en daar moesten wij mee rond zien te komen. 'sMiddags zijn we met ons 6en van Hermanstrasse naar elksanderplaz gegaan met de strassebahn, dat is een trein half boven en half onder de grond, daaronder rijdt de U Bahn, dat is 12 m onder de grond en daaronder krijgt men de ondergrondse die is 20 m. onder de grond en dat loopt onder heel berlin door. Berlin is +- 8 maal zo groot als Rotterdam dus dan kan men uren reizen voor men in het midden van Berlin is dus dat gaat wel. Maar die tunnelbouw dat is een geweldig iets, daar staat je gewoon verstomd van, er zijn in de stations en de tunnels allerlei winkels, nee, het is gewoon ongelooflijk dat dat door mensenhanden gebouwd is.

's Avonds hebben wij in een Café gezeten maar daar was geen gezelligheid aan, als men zo de kerstboom zag branden dacht je maar aan thuis en dan was gelijk de bui omgeslagen. Een van ons ging een uur vroeger naar huis om de kachel aan te maken en toen wij weggingen kwam ons een dikke rook gordijn tegemoet, de pijp was dicht, de bazin en alles kwam

erbij, enfin na een uur was het over maar het maakte een pracht effect.

In de Rotterdams Nieuwsblad stond dat de arbeiders in 't Buitenland een helenboel krijgen, maar dat is een vuilen leugen want wij hebben nog geen P.F. meer gehad, de baas is net zo uitzuiger als mijn baas in Holland.

Noes – mes

Moestarka – mostert

Sjanska – boek

Stoe – tafel

Kseswa – stoel

Popjennieska – asbak

Kwoetka – slot

Kloetse – sleutels

Zekkar – klok

Oesko – bed

Loestarko – spiegel

Ja-ja – neenje

Saafkie

Kast

Schilderei - obraas

Zekareck – horloge

Venster – oknoch

Bloeza – hemd

Sponje – broek

Marnakka – jas

Karsoela – hemd

Okkoelarie – bril

Krawat – das

Koenjasiek – boortje

Koeizik – knoop

Selkie – bretels

Papier – papier

Owek – potlood

Opsatka – pen

Kalamas – inktpot

Oor – oege okko – oogen
Nos – neus sessatsje – hoofd
Worsjie – haar
Kwoewa – kop
Zambie – tanden
Sappaulkie - lusiefers
Jesnasappaulkie – lusiefers

17 jan. 1943 – Ik slaat een stuk over want ik ben ziek geweest nu hebben we al zeep en tabak gehad dus we gaan vooruit. Aardappels krijgen we ook, verders is er op Zaterdag 16 jan.1943, 2uur en een kwartier luchtalarm geweest en aangezien ik lid van de Luchtdiens geworden ben mocht ik buiten de wacht houden, dus had ik een mooi uitzicht, het heeft geweldig gebrand en er is veel weggebombardeerd. Nu moet ik Dinsdag voor de keuring komen en afwachten wat het word.

Nu schij ik eruit met schrijven want ik moet even mijn brood voor Dinsdag bestemt opeten, dus tot kijk.

18 Jan. 1943 – Het eten is op en het is nu 5 min. voor half 8. Een sicaret stak ik aan en besloot gelijk verlopig niet meer op te staan maar eens lekker te luieren. Dan opeens sprongen we allen op en zetten onze helmen op holden naar beneden, grepen een spuitpomp die een schop, die een houweel, die een emmer, en stonden tegen de mensen t schreuwen dat ze in de schuilkelder moesten, 12 anderen mensen en wij 6^e, bleven buiten om bij eventuiwele brand of bommen te redden wat er te redden valt. De schuilkelder is voor de fabriek en geld gelijk voor de hele Knesebechstr.

Het luchtalarm had geblazen. Ze schoten heel erg en er zijn veel bommen gevallen. Het heeft geduurd tot half 11. Dat is 3 uur lang en het is er koud buiten. We gingen af en toe eens naar onze kamer om ons eigen te warmen en uit raam te kijken of er nog niks brande, de brand van Zaterdagavond (dus gisteravond) kon men nog zien, toen hadden ze het

vliegveld te pakken gehad en een waterbuis en een paar fabrieken. Tussen de fabrieken in lagen een paar huizen die liepen glasschaden op, alleen de huizen die tegen de fabrieken aan stonden zijn “kans kapoet”, verders hebben ze zuiver gegooid en precies raak. Een zondag hebben ze veel slimmer gegooid maar wel verder af, er zijn toen 36 hollanders gedood. De fabrieken van Zaterdag zijn 3 min. lopen bij ons vandaan en van Zondag 20 min. , dus weer verder af. We kwamen op de terugreis nog enige kennissen tegen die we mee namen naar onse kamer hij heette Roel. Hij wist aan brood en tabak te komen. Brood 9,00 M tabak 6 M. 50 gr.. Voor 10 uur ging hij naar zijn barakken en wij naar kooi.

27 Dec 1942 Zaterdag en Zondag 28 Dec. 1942- moesten wij schilderen. Lijsten waar het portret van Adolf Hitler in kwam te hangen. De polen niet, alleen wij. De morgen ging best gauw voorbij. 's Middags weer beste soep en daarna een bad nemen, we hebben hier een koude en een warme does dus dat is prima. Last van koude hebben wij hier niet want kolen volop hoor en hout ook.

We zijn toen op de Ubahn gestapt en zo naar Karstad dat is een geweldig groot gebouw waar men alles kan kopen. Nu niet zo veel meer want alles is schaars, ook hier. Nog even naar Metwes om te eten en te drinken, weer naar huis en naar bed toe. Zondag goed uitgeslapen en bij de huismeester een praatje maken. We deden niks anders dan klagen over de soep en wanneer we zeep en tabak kregen en een pan om in te koken en dat we liefst onze etensbonnen zelf in handen hadden, maar dat ging niet zei hij en die anderen spullen zeep enz. “das komm immer, das komm immer” dat zeggen ze hier altijd, nou dan ken men wel even wachten. Na 't eten zijn we thuis gebleven, koken en smoken, want we hadden pas 1500 gr. Brood gehad tot Dinsdag dus we konden wel even vooruit. Boter, worst en brood krijgen we. Brood 3000 gr. P.w. boter 10 gr. P.d. worst 30 gr. P.d. aardappels krijgen we nog niet, niks anders dan soep.

Maandag 29 Dec. Om 6.30 werken , we moesten 13000 slaapsteen maken voor de Krijgsgevangenen, iederen dag hetzelfde werk en ik besloot om te proberen om afgekeurd te worden want vluchten dat is onmogelijk, want een paar jongens uit een ander kamp hadden dat ook gedaan, , ze bleven 3 m. weg, toen werden ze met een wagen teruggebracht naar het kamp. Ze waren nog half ziek van de ellende die ze meegemaakt hadden en zaten vol nog met lidtekens zo waren ze geslagen en geschopt. Tot Bentheim was alles goed gegaan daar waren ze gegrepen en naar een barak geslagen, ze kregen haast niks te eten.

Dus wegelopen zal ik maar niet, maar ziek worden leek mijn beter. Ik ben nog gezond gebleven tot Nieuwjaar wel bleef ik een paar dagen ziek als voorproef, die dagen voor 1 Jan 1943 beleefde ik niet veel bizonders. Roel kwam brood en tabak brengen.

Ik had haast niet gewerkt, dus had weinig geld, maar ik leende wat en kocht een brood en 50 gr. Tabak. Het brood heb ik opgegeten, 25 gr. Tabak voor 5 Mark, en daar kocht ik weer een broodbon voor, toen moest ik weer geld lenen om dat brood te kopen nu heb ik geen geld meer en 16 mark schuld. Ik kreeg 'sAvonds een brief uit Holland of ik wat geld oversturen wilde, verders gingen de dagen gewoon voorbij, alleen dat we 's Avonds knollen kochten en stiekem onze zakken met aardapples stopten.

1 Jan 1943 Vrijdag – De week bij ons begint op Woensdag, dus had ik 2 dagen half gewerkt en ben toen helemaal niet weer gaan werken, de jongens melden mij ziek maar de deur van mijn kamer was op slot en Eef had de sleutel dus kon er niemand onverwachts binnenkomen. Ik heb zo een week uitgehouden van uitslapen, de boel schoonhouden. De dokter was geweest op Vrijdag 8 Jan. En de huismeester was een dag voor de dokter bij mijn geweest hij was gelijk Lagerfuehrer en dat wisten wij niet.

Hij kwam, waarschuwde Eef voor de sleutel, en ik hoorde ze aan de deur morrelen, kleede mijn vlug uit en sprong in bed, net bijtijds hoor. De Huismeester kwam naar mijn toe en zei tamelijk verstaanbaar “Ach mijn jongen was ies eer dan toeg? En toen begon hij tegen Eef te schelden dat het in onze kamer te koud was en ik moest naar de ziekenkamer toe, ik kon hier wel sterven en dat moest direct gebeuren, hij zou gelijk de dokter waarschuwen en dat zou die. Kwaad liep hij de deur uit en brommende liet hij de deur openstaan. Eef deed hem dicht en kwam toen lachende naar mijn toe en ik? Ik kon niet meer, ik stikte haast van de lach en Eef nu ook. De huismeester kwam terug en hielp mijn met Eef met het uit bed komen en aankleden. Wij hadden veel moeite om onze lach in te houden daarom gooide ik een deken over mijn hoofd heen, dan konden we elkaar niet meer zien. Verder ging ik naar boven lopende aan beide kanten ondersteund. Ik struikelde nog een paar keer en kreeg het benauwd van die deken en Eef kon zijn eigen niet meer inhouden en holde hard weg. De huismeester riep hem en zei zowat als zwijn, maar Eef holde door den de huismeester riep een pool en die hielp voor Eef in de plaats. Zo kwam ik dus in de ziekenkamer terecht, daar zoals ik al schreef 2 bedden stonden, een bed was al bezet door een pool die lag te steunen . Na geholpen te zijn lag ik dus alleen naast die Pool, ik keek hem eens vuil aan want hij had eens een keer mijn scheerapparaat geleend met een nieuw mesje er in en hij had dat vervangen door een oud bot mes dus vind ik dat gemeen van hem om iemand zo te behandelen die hem helpt, maar enfijn. Een uur later werd de Pool met een ziekenauto gehaald en had ik de kamer vrij. Wel erg eenzaam, maar af en toe kwam Eef even een bak vertellen en een sicaret roken een keer kwam Piet mee, ik had al mijn brood al op en moest nu wachten voor dat ik wat kreeg en Piet had een schaal met haverpap bij hem, dat had hij nog meegenomen van huis, dus smaakte het dubbel lekker. Dat was 'sAvonds

2 Jan. 12 uur weer koolsoep en om 2 uur de dokter. Dat was een ferme man hoor. Hij onderzocht mijn goed en hij zei dat ik meer moest eten en ging toen weg. Verders die dag niks bizonders alsdat we weer brood kregen, maar nu deelde Eef, toen kwam ik wel toe met m'n brood. 's Avonds kwamen de jongens boven dus had ik een leuke avond.

3 Jan. Zondag – 's Morgens kreeg ik ruzie met een Pool die wou sigaretten van mijn hebben en ik had zelf niks dus kreeg ik woorden met hem hij haalde er nog een paar bij en ze stonden allemaal te schelden, ik kreeg een punthoofd er van want ik kon er niks van verstaan! Eindelijk kwam er iemand binnen en zei wat en ze gingen snel er allemaal uit. Het was de huismeester die kwam, dat was nou met recht een uitkomst. 's Avonds kwam de Chef zagen dat ik morgen moest werken, nu wist ik niet meer wat ik moest doen, maar even later kwam er een plan bij mij op, wel zonder succes maar erg belachelijk.

4 Jan. Maandag - De jongens waren al aan 't werk toen ik wakker werd. Ik kwam om 8 uur de werkplaats binnen wandelen, riep luid goedenmorgen en staarde maar voor mijn uit. Een duitser vroeg aan mijn " Zo bist doe weer richtig " Ik dee net of ik gek was en bleef hem maar aankijken, hij haalde zijn schouders op en ging weer aan zijn werk. Mijn werk was latten op planken schroeven 2.50 m. lang en daar moesten schroeven in. Ik pakte dus zo'n plank, legde hem in de mal en ging er allemaal op mijn gemak schroeven in slaan, 65 schroeven waren het. Een klem met een stokje sloeg ik iedere keer op de kop van de schroef net of dat ik aan het tellen was. Zo ben ik een half uur bezig geweest. De werkmensen kwamen allemaal om mijn heen staan en vroegen aan mijn of ik gek was, maar ik gaf geen sjoerge en bleef maar door gaan met tellen. Eindelijk ging er een de Huismeester halen en die kwam naar mijn toe. "Wat is er kleine" zei hij en wou gelijk het stokje uit m'n handen halen maar ik douden hem opzij en ging

rustig verder. Een duitser riep hard “ maar als die jongen toch zo ziek is dan moet hij naar het ziekenhuis” Eerst gingen ze twee bomen van kerels halen de stoker en de machinist, want ik mocht eens gekke dingen doen. Dat kwam niet in mijn op want ik was blij dat ze mijn voorzichtig onder mijn armen beetpakten en naar mijn kamer brachten. Ik probeerde eerst nog terug te lopen om het echt te maken, maar ze hielden mijn tegen. Eindelijk lag ik in bed, mijn zenuwen waren gebroken en ik voelde mijn erg moe, maar nu kan ik weer uitrusten. 's Middags kreeg ik een drankje en poeders en 'savonds brood . Zo ging het een paar dagen door op een dag ging ik weer naar beneden en op mijn gemak bij de kachel zitten roken. Degene die ik onderweg daarnaartoe tegenkwam keken mijn angstig aan en gingen opzij.

Woensdag 6 Jan.

12 uur opgestaan en op mijn gemak de boel schoon gemaakt en ben toen bij de kachel gaan zitten roken plotseling word de deur open gedaan en komt Eef met de Chef binnen, toevallig zat ik met mijn hoofd in mijn handen dus het was nog tamelijk goed, maar die sicaret stimde nicht. De Chef schreeuwde “ Als je bij de kachel zit kan je ook arbeiten.” Eef pakte mijn onder mijn arm, maar de Chef zei” dat niet doen, dat moet hij alleen proberen”. Ik stond dus langzaam op en staarde maar voor me uit en liep langzaam de deur, de gang, de trap af, zo kwam ik buiten. Het lag dik met sneeuw dus deed ik een paar stappen en liet mij toen vallen. Eef trok mijn de hoogte in en ik bleef waggelend staan tussen de Chef en Eef in. Beide stonden met hun handen gereed om mijn weer op te vangen maar ik viel niet meer want de sneeuw was mijn te koud. De terugweg was ook waggelend en zo zat ik weer alleen in mijn kamer bij de kachel hardgrondig te lachen om mijn eigen malligheden. Verders is dat zo gegaan tot Woensdag, toen ben ik weer gaan werken 6 jan tot 4 uur en weer uitgescheden. Vrijdag niet gewerkt, Zaterdag weer wel. Nu ben ik aan het werk gebleven. We stempelen hier 's morgens

en 's middags kaarten af, maar aangezien ik er geen gehad heeft kon ik die niet afstempelen. Zondag kwam de Chef zeggen dat ik Dinsdag 19 Jan. naar dokter Lubke toe moest gaan om 1 uur. Ik was wel bang dat ik van een woensdag af geen geld zou krijgen omdat ik geen kaart had, dan kon de Chef niet zien hoe lang ik gewerkt had maar ik ben toch gewoon doorgegaan met werken op de goede afloop dus.

Dinsdag 19 jan. tot 1 uur gewerkt en naar de dokter gegaan een poosje gewacht en het was een prettige dokter om mee te praten. Ik vroeg om mehr essen en hij zou met mijn baas komen praten na een stevige handdruk ging ik de dokterskamer uit en inkopen doen. Daarmee had ik reuzen geluk want ik kon 5 enveloppen en 5 kopen, nu dat waren net de laatste en inktpenhoud en drie leuken dobbelsteentjes, ha, nu konden we molentje spelen. Ik was net om 4.30 op de werkplaats terug, de Chef schelden, en hoe kom je zo laat. Ja, klonk mijn stem, Ja oude duitendief dat moest je nou eens weten en ik aan 't schelden tegen hem, dat hij een uitzuiger was en dat zijn benen verkeerd stonden en het enigste wat hij zei" nicht verstehen" Ik lachte en liep door, hij keek me verbaast na. Verders is er verlopig niet veel bizonders als dat ik in werktijd makkelijk 100 zijden kan maken en dat ik er hoogstens 40 per d. doet maar das komm omdat de Chef haast nooit kom kijken dus kan ik op mijn gemak een kistje maken en een leest, maar de leest is niks geworden want ik kon hem niet op maat krijgen. Dat was op Zaterdag 23 Jan. En gelijk die dag zou ik schoenzolen gaan zagen op de lintzaag, waar dat staat werkt niemand dus kon ik op mijn gemak zagen en ik was net bezig of Pang, zegt de zaag en springt kapot en een herrie dat dat was, ik zette hem gauw af, gooide mijn half gezaagde zooltjes in een hoek en liep heus op mijn gemak de deur uit en een geluk dat ik langzaam liep want net kom de Chef aan, ik zei hem goeden morgen en liep uiterlijk rustig verder . Die morgen heb ik maar 12 zijden gemaakt . 's Middags kom de Chef naar mijn toe en vroeg waar mijn kaart was, ik zei dat de kaart erin gezeten had en

dat hij eruit gehaald was. Nu dan moet je zelf maar opschrijven hoeveel je van de week gewerkt heb, nu dat vond ik best. Ik had 2 ½ dag niet gewerkt en schreef op maar een ½ dag en laten die ezels dat uitbetalen en ik vroeg niet beter. 's Middags zijn we de stad ingegaan en we kwamen met 2 mondorgels terug Guus kon goed erop spelen nu hadden we muziek en de avond verliep vrolijk.

[Het potlood schrift is hier afgebroken en hierna gaat het in rode inkt verder midden in een verhaal.]

.....maar aangezien de oude mijn stond aan te kijken, gaf ik geen antwoord en ging weer kalm aan mijn werk , en de oude ging weer weg. Om 12.30 had ik genoeg van 't werken en pakte weer een lorrie, om met een flink vaartje door de werkplaats te rijden, tegelijk deed ik de sirene na en dat klink woonderbaar. Mijn loon was weer normaal alleen 3 uren verlet omdat ik naar de politzei geweest ben.'sMiddags gingen Guus, Piet Jan en Leen naar Velten de boer af voor wat aardapels of brood, dat is 1.30 treinen en ze zijn weggeweest van 3 uur tot 9 uur 'savonds en kwamen met niks terug. Dat is wel teleurstellend maar interessant geweest want Velten moet erg mooi wezen, en als het weer mooi word gaan we er eens een helen dag naar toe, maar dat duurt nog wel even want het blijft hier lang winter. In de tijd dat hun weg waren heb ik nog een brood gekocht voor 9 mark gelijk weer 20 gr. Tabak verkocht voor 4 mark. 'sAvonds was het gezellig en zijn we laat naar bed gegaan. Die nacht slecht geslapen.

14 Februari1943 Zondag.

Om een uur of 9 kwam de staldeur binnen om de schillen weg te halen maar er zat erg weinig schillen in maar wel veel vuil en toen ging die vrijer toch tekeer meneertje, het was gewoon af, in een woord. Hij gooide wat stukjes hout op de grond en liet het leggen ook, en ik zei tegen hem:” Fas moest Sie rein

machen.” Hij zei niks, want hij beschouw mijn nog steeds als helf gek. Enfin, voordat hij nog wegging zei hij nog de doeltreffende boodschap dat wij geen aardappels meer krijgen. Als dat waar zou wezen gingen we niet meer werken ook, wat er ook van komt. Heel de morgen horen we afgooien en hout rijden, dat was omdat er nu gewerkt word door een paar Polen en Duitsers. Wij hebben al eens tegen de Chef gezecht dat we op Zondag niet werken. Daarom heeft hij het zeker niet gezecht. Ons middageten bestond uit veldcartofflen en 1 schep saus en 1 schep lekkeren andijvie, dat was klaar gemaakt met stukjes hout en was gebonden met zandkorrels, maar ik wil het eten hier niet afkammen, de smaak was heerlijk, net de smaak van smeurie die uit de kwasten liep van de ledikantzijden, daar was eens een keertje een stukje in mijn mond gesprongen, dat kwam omdat ik de schroeven er maar inslaat in plaats van schroeft, en dan slaat men wel eens mis, naar dat mach niet hinderen, want met mislaan komt er een put in 't hout , en dan hebben we weer wat brandhout. Dus hoemeer putte, hoemeer warmte. Om 3 uur zijn we allen gaan schrijven en om 3.30 ging de Chef naar de bioscoop en om 4 uur gaan de jongens naar de kerk. Verders ging de dag gewoon voorbij.

[over in zwarte inkt]

Maandag 15 Februari1943.

Het wonder is geschied, 's morgens overkwam mijn een groot ongeluk, in die mate dat ik een duik naar mijn schaalte nam en gelijk mijn inktpot omgooide en haast over een brief die ik zat te schrijven naar mijn zus Bets in Rotterdam, wel zitten er een paar vlekken op, maar die slijten er wel af, voor hij op de plaats van bestemming is.

Leen hier, moest die dag naar de Politzei toe voor zijn pas, en is even weggeweest van 9 uur tot 3.30 en zijn kaart is niet

afgestempelt, ook de machinemeester is ziek geworden, dus zal het wel doorbetaald worden denk ik.

We kregen ook die dag zeer veel post en Piet een pakket uit holland met zeer veel etenswaren er in, dus had hij een goede dag.

's Avonds had Piet weer een bui om de boel te slopen en het scheelde niet veel of de fabriek viel in elkaar. Eindelijk vielen we van vermoeidheid in slaap.

Dinsdag 16 Febr. 1943.

Die dag al heel weinig nieuws, enige ledikantzijden kapot geslagen voor kachelhout, en s'middags in de baas zijn tijd peen en cartofflen schoongemaakt en gekookt. Weer heb ik een koffer afgeschreven en nu leg hij gereed om inelkaar geschroeft te worden. Er is al iemand waarvoor ik er ook een maken moet maar daar zal wel niks van komen, niet voor het maken aber voor het ding uit de fabriek te krijgen, ongezien.

Die dag kwam de Kromme weer werken en commanderen. Ja hoor, nu is het uit met priksleeën en beunhazen denk ik. Ook kregen we een nieuweling op de fabriek, 73 jaar oud en een tweede Boris Karlof en de benen van Sjarlie Sjaplin, in een woord hij is gewoon hopeloos, en praat maar niet met hem zonder paraplu, want hij spoelt je gewoon ondersteboven.

's Avonds tot 10.30 was het net een kerk hier want allen zaten we te schrijven. Alleen Jan deed wel eens een uitval zoals "Wat is er los" of "wek,wek". Ik ben nog vergeten dat Eef en Piet naar een zanguitvoering zijn geweest en dat ze bij het begin in slaap vielen en bij het einde weer wakker werden. Nog beweren ze met een staal gezicht dat het wel intresant was.

Woensdag 17 Feb.1943

's Middags om 3 uur waren we klaar met ons werk, eindelijk gelukkig geen haken meer in zetten. Eef vroeg aan de meester wat hij nu moest gaan doen maar de meester zei ik weet het niet en stuurde ons naar de Chef Junior. Terwijl Eef

passagierde, gingen Piet en ik naar de Chef zoeken. De lift stond klaar om ingeladen te worden en de gebruikers waren vracht aan 't halen. Nu dat kwam net mooi uit voor ons, wij gingen in de lift en lieten de anderen wachten en schelden. Enfin, eerst gingen we een kijkje op de Wijnzolder nemen en weer naar beneden. We kwamen op de afdeling waar Guus stond te werken, Piet gooide een stuk hout naar hem en ik sloop achter een stapel lijsten naar hem toe en greep hem beet , zo hebben we even gestoeid en zijn naar de meesterkamer gegaan beneden, daar was niemand. Onderhand was het al bij half 5 dus werd het tijd om te werken. Piet zaagde een kistje voor Guus door. De anderen stonden te kijken en ik zaagde wat bedzijden kapot voor de kachel. 's Avonds voor het naar bed gaan had ik een moordbui. Een stoel plantte ik neer daarover een lat gelegen. Aan de ene kant mijn luftschuts helm en aan de andere kant een stuk hout om het in evenwicht te houden. Toen ben ik in de houding gaan staan, gewapend met een dikke lat. Na eenige dienstformaliteiten gaf ik een dreunende klap o de enen kant van de lat waar het stuk hout op lag. En mijn helm floot fluitend door de kamer. Knal, boem, boven op de kast, een pan en enige helmen er af en een leven mijn heertje, gewoon niet te beschrijven. En dat was s' avonds om 11 uur. Verder gooide ik nog een stoel door de kamer en weer vlogen er enige dingen door de kamer. De jongens hier brulden van de lach, behalve Eef die was op z'n paardje, en liep maar te griepen, maar het was 5 stemmen tegen een, dus ging dat in de doofpot. Eerst stapte ik nog verkeert in bed, allen lagen ze al, nadat ik 6 stoelen in elkaar gedouwd had en op tafel gelegen, als verrassing voor Eef want die is 's morgens het eerste op. De volgende dag moest ik twee stoelen lijmen en schroeven om ze zitbaar te maken.

Donderdag 18 Feb. 1943.

Die dag was Guus jarig, 25 jr, en dan in Berlin. Om te beginnen gaven we hem 's morgens de man 3 sicaretten en

samen 2 l. melk. Zeer weinig gewerkt en 'smiddags kreeg Jan een klein pakketje met een snijkoek en sicaretten en een pak koffiesurogaat en eef kreeg woorden met de Chef want hij werd gewaarschuwt door de meester dat er bij het gasstel een erge brandlucht hing. Guus had namelijk bruine bonen opgezet die waren droog gekookt en net kwam de Chef boven, nu die heeft een verzwering aan zijn kies dus ging dubbelt te keer. 's Avonds ging Guus naar 't postkantoor en wij gauw de boel rein gemaakt, en de man een boterham afgestaan, besmeert en belegen, die hebben we op tafel uitgestalt en daarover een schone doek. Voor Guus z'n plaats zette wij een kist en daarop een stoel voor Guus. Enfin, Guus kwam weer terug en vond het erg leuk wo en heeft tijdens zijn eten op die stoel gezeten. Het was erg intresant. Tot 10 uur niks bizonders als dat we erg nieuwsgierig zijn naar ons eerste accoordloon morgen/ Want nu staan we niet meer op accoord, want gelukkig zijn de bedsteden haast klaar en moeten nu misschien aan de bootjes gaan werken.

Vrijdag 19 Febr, 1943.

Nu aan de bedsteden is nog genoeg te doen hoor, en zo achteraf bekeken is er nof wel een maand of wat werk daaraan, wel werd er aan ons gevraagd of wij aan de bootjes zouden werken en dat hij een spuitter nodig had voor de bootjes te spuiten, maar wij vonden het wel goed, behalve het spuiten dat is een erg ongezond werk hoor, wel krijgt men dan 1 l. melk per dag, maar wij hebben ons leven te lief alleen Jan hier voelde er wel wat voor, nu ik wenst hem het beste toe. Om 5 uur kregen we ons loon in handen en ik had verdient 60.03 R.M. en daar ging af 5,85 R.M. krankenkasse, 8.10 R.M. Lohnsteuer, 14.00 R.M. Kost en inwoning. Over 32,08 R.M. Daarvan gaat 30% naar huis, dat is 9,62 R.M. dus krijg ik in handen 22,46 R.M. Nu dat is hier gauw op hoor, die avond weer vroeg naar bed toe.

Zaterdag 20 Feb.1943

Gewoon gaan werken en om 9.15 ben ik op mijn kamer een boekje gaan halen en ging boven in de fabriek en op de W.C. heerlijk zitten lezen tot 11.15. Weer gewoon gaan werken en er was niks loos. 's Middags gingen de jongens weg om naar het huis van de Keizer te gaan en ik bleef achter om de boel op te ruimen, dat is nu de tweede keer achter elkaar, nu in 't vervolg pas ik er voor. In die tussentijd kwam Wim maar hij had geen brood bij hem, niet voor Dinsdag waarschijnlijk, dan zou hij er 4 brengen van 1500 gr. Ook dus voor de anderen jongens. Eef kwam om 4 uur terug van de Keizer-Wilhelmstr. Daar was hij naar toe gegaan om wat stukjes leer te kopen, en hij had ze ook. Nu ging hij zijn schoenen maken en ik aan mijn koffer, dat is de 2de nieuwe koffer en nog wat groter als de eerste en ook van Laborenzs hout gemaakt. S'Avonds, de anderen jongens waren net thuis, werd ik haast gesnapt met mijn koffer maken want wij hoorde op de gang vreemde stemmen en had nog net tijd om mijn koffer weg te stoppen en het gordijn dat de kamer in tweeën snijdt, toe te trekken en de deur ging open en we zagen een bruin met rood gestreept pak, en daarin zat een duitser geborgen die riep als groet Heil Hitler maar wij gaven geen aanstoot en zeiden gewoon goede avond. Hij kwam verder binnen en wij zagen dat de oude Laborenz er ook bij was, maar nu als knechje. Even keek het gestreepte wezen wat rond en gingen ze weer weg, op de gang hoorde wij het zeebratje zeggen " Dat zijn zeker de hollanders" verder hoorden we niks meer. Die avond ging prettig voorbij en het was hier muisstil want Eef lag al in bed (zeker bang dat hij zijn eigen zal verslapen morgen, want dan was hij ook jarig) en wij zaten te lezen in wat Lachjes* die Guus van huis gestuurd had gehad.

*(weekblad De Lach)

21 Feb. 1943 Zondag

Natuurlijk was Eef weer het eerste op en om 10 uur ging hij naar de kerk en wij lagen nog in bed, en hadden hem nog niet gefelisierteert. Om 10.30 zijn we voor de verassing gaan

zorgen voor Eef. Allen een boterham beleggen en besmeert en de man 3 sigaretten. De anderen gaven nog wat bruine bonen van thuis maar aangezien ik die niet had gaf ik een pakje vloeitjes en daar zat Eef weer om verlegen. Alles hebben we uitgestalt op een plankje met wat stukjes rauwe peen en knollen besmeert met mostert en kaneelsuregaat en het zag er avontuurlijk uit hoor. Alleen de sigaretten en de vloeitjes hebben we in zijn etenskast verstopt . Dat was wel het leukste van alles. De verassing viel erg mee voor Eef en hij was er erg blij mee hoor, en bedankte ons allen voor de moeite en zo. En na de felisietatie en nog een kleine speesch van Guus was de verassing weer verleden. 's Middags kregen we veldcartoffln met een schep soep en een stuk worst, de aardappels en soep waren als gewoonlijk beroerd maar de worst ging wel. Nu om 2 uur zouden we aardappels schillen voor vanavond want de jongens Piet, Jan en Leen moeten naar de kerk dus nu zouden we vonabend gezellig samen eten en met bier er bij. Eef 3 l. en Guus 3 l. dus dat belooft heel gezellig te worden. Eef ging naar de bioscoop, de 3 anderen naar de kerk en Guus en ik gingen naar Treptrouwerpark, dat is 10 min. met de S.Bahn rijden bij ons vandaan, wij liepen daar rond en alles was bos oneindig groot het weer was ook erg mooi, na een uur lopen kreeg ik het wat koud maar na twee uur lopen liep ik gewoon te rillen en Guus had nergens last van. Ik was blij dat ik thuis was hoor, en voelde me zo ziek al een hond, dan werd ik gloeiend heet, dan weer ijskoud en volgens Guus had ik bij de 40 gr. koorts. Hoe ik in bed gekomen ben weet ik niet presies meer, maar wel dat ik doodziek was et dat op Eef z'n verjaardag nu ik zo op een gezellige avond gerekend had.

22 Febr, 1943 Maandag.

Die dag niet gewerkt, en nadat ik van Guus 's middags om 2 uur een tabletje kreeg en gelijk innam, voelde ik mij na een klein uurtje slapen weer zo lekker als kip, gelijk ben ik er maar

uit gegaan, heeft mijn ondergoed gepakt en ben weer onder de dekens gekropen, dus had ik arbeit, meer als genoeg hoor, maar toch lukte het mijn om er meer in te zetten, als dat er uitgescheurt was, alleen glipte een paar keer de naald uit mijn vingers, of kon ik de draad niet goed door de naald krijgen, ook kwam het een paar keer voor dat mijn doosje met naaigerei ondersteboven viel en ik lang moest zoeken voor er alles in was. 's Avonds ben ik er weer uitgegaan en om een uur of 10 kreeg ik weer hoofdpijn dus ben ik maar weer naar bed gegaan.

Dinsdag 23 Febr. 1943

's Morgens was ik gelukkig weer beter ook als moest ik werken maar vandaag zou Guus en ik naar boven verhuizen met onze spullen en werkbank omdat waar wij stonden de bootjes gemaakt moeten worden en Guus en ik moesten maar verlopig verder gaan met de ledikanten, daar was voor 2 man wel 2 mnd. werk aan, De dag ging gauw voorbij, maar toch heb ik gezorgd dat ik wat brandhout had, daar zorgde ik gauw voor en met graagte, want ik sloeg wat zijkanten kapot en klaar was kees, om 5 uur nam ik wat hout op mij arm en ging de deur uit, en liep pardoes tegen die vuile schele kromme aan, dat hij scheel was heb ik ook pas ontdekt, dat kwam zo, hij stond eens een half uur achter elkaar te schelden , naar ik dacht tegen mijn, want hij keek mijn aan, maar even later bleek dat hij het tegen een Poolse jongen had, een klein ventje want die gaf hij een draai om z'n oren, En toen verlangde ik dat hij het tegen mijn had gehad, nu ik zal zonder overdrijven bekennen dat binnen minstens een half uur zijn benen krom en zijn rug recht was geslagen. Hij schreeuwde dat is sabotage, dat weet je toch wel en hij ging tekeer, nu was het maar het beste dat ik niet veel zei, dus gaf ik het hout maar aan zijn. Hij pakte het netjes aan en lag het beneden neer. Ik zei nog dat ik het niet wist en Guus zei ook dat ik het niet wist, dus moest hij wel overtuigt zijn van mijn onschuldige

onschuld. Het liep nog met een sisser af, want voorbeeld men, dat hij met zijn kromme rug naar de Chef gegaan was, en dan had die mijn misschien naar Holland terug gestuurd, en dat zou freselijk zijn hoor, ahum,ahum.

De avond ging goed voorbij en om 10 uur zouden we naar bed gaan maar daar zal wel wat aan mekeren denk ik.

Woensdag 24 Febr. 1943

Dat was nu een echte dag, vervelent, weinig gewerkt en duurde een eeuwigheid en absoluut niks bizonders, als dat ik tot de ontdekking kwam dat Jan hier naar het winkeltje gegaan was waar ik mijn aardappels koopt zonder bon. Op zich zelf geeft dat niks natuurlijk maar hij had gezecht dat ik ziek was en daarom kreeg hij aardappels en dat vind ik nu niet bepaalt mooi, maar hij had ze, dus nemen gedanen zaken geen keer. Ook kwam de Chef weer zeggen dat ik morgenvroeg beneden moest gaan werken aan die bootjes, nu dat vind ik best hoor, en nu wacht ik met spanning op de volgende dag.

Donderdag 25 Febr. 1943

Nu ben ik aan een bootje begonnen met een Duitser en een Poolse jongen. Maar dat viel me erg tegen hoor, die bootjes bedoel ik, niet dat ik het niet kon of zo maar er moest zoveel aan bijgeschaaft worden en iederen keer passen, dat deed die Duitser en moest ik wachten tot er een klaar was, een lat bedoel ik daarmee, want kijk, aan iederen kant moeten 4 latten komen, die moeten gebogen worden. Dat gaat zo, ze hebben hier een brede buis en die staat onder stoom daar douwt men het hout in en sluit de buis af. Na een half uur haalt men het hout er weer uit, en dan is de stoom erdoor getrokken en ken men het hout makkelijk buigen. Dat doet ik dan, ook moet ik de latten gauw op de mal schroeven want anders drogen ze te snel en breken dan af. Voor de helen dag deden we één bootje, maar de tijd vloog hoor. De Chef kwam nog vragen aan degenen die aan de bootjes werken, hoeveel Pf. wij per uur verdienen want het zal wel accoord werk

worden, eerst moeten we aan dat werk wennen. 's Avonds ging ik weer om aardappels, maar de vrouw zei je kameraden komen ook en ik ken ze niet meer zonder bonnen leveren want nu kom ik veel bonnen tekort. Dus daar stond ik nu met een tas onder mijn arm en de boel hartgrondig vervloekend. Nu ging ik maar weer terug naar mijn hok. Eerst eten, schrijven, en dan naar bed. Gisteravond heb ik een aangetekende brief naar huis gestuurd en f.10 om een pakketje naar mijn te sturen, maar of ik dat krijgt? Ik vrees er voor dat dat wel even zou duren.

Vrijdag 26 Febr. 1943

Weer aan die boten gewerkt en nu ging het veel beter, de tijd vloog. 's Middags kregen we een maal, wat de smaak betreft wil ik het wel altijd hebben. Maar de fabriekage deugde glad niet, bij de eerst hap zei ik, nu jongens, deze keer hebben we iets lekkers te eten, tenminste ik wou het zeggen, maar bij het derde woord stikte ik haast in de graten, want het bleek dat het fijngekookte schelvis was. Eerst doch ik nog dat het houtsplinters met wat koudwaterlijm was maar aan de smaak kon ik mijn kameraden toch gelijk geven, nu ik heb precies 25 min. gespoegt en gegeten en had dan nog een weinig graten en de soep naar binnen en na nog wat brood gegeten te hebben(dat ik wonderlijk genoeg nog over had) ben ik weer gaan werken. Ik dien nog te melden dat Piet en Guus van morgen uitgeslapen hebben. Alleen Guus is om 9 uur gaan werken maar Piet had een slaap en lees bui en is heel de dag niet gaan werken. Volgens zijn zeggen zou hij morgen ook uitslapen. Om 6.30 ben ik nog even gaan horen bij de Groenteboer en kreeg aardappels, even later ging Guus ook en kreeg ook aardappels dus dien dag een feeststemming en het zou me niks verwonderen als er weer een paar bedden of stoelen kapot geslagen worden.

Zaterdag 27 Febr. 1943

Piet is niet gaan werken, wij gewoon weer aan die boten verder gegaan. We maken er ruim 3 op een dag dus die 800 bootjes zijn er gauw doorgejaagt. Om 1.30 kregen we peensoep en tot onze verrassing was de kamer goed opgeruimd door Piet. Guus en Leen gingen de stad in en Jan naar de Catecezaatsie, maar even voordat ze weggingen was Wim nog geweest en die had natuurlijk geen brood bij hem, wel beloofde hij aan Leen een broodbon als Leen aan Wim wat rookwaren verkocht, en dat deed Leen, want die rookt toch niet. Ik bleef alleen met Eef achter. Om 5 uur ging Eef brood halen bij de Polen boven en ik was daarover zo blij dat ik maar het grootste gedeelte ervan opgegeten heeft en we moeten er tot Dinsdagavond me doen, dus mag ik wel erg zuinig zijn. Om 5.30 ging Eef kaarte halen voor hem om naar de bioscoop te gaan dus was ik moederziel alleen. Maar ik heeft wat aardappels gekookt en net stonden ze op of Piet en Jan kwamen terug en die hadden een slagerei gevonden waar men voor 1 mark een schaalteje vol aardappelpuree kon krijgen, dus schoot ik gauw mijn jas aan en nam voor alle zekerheid maar 2 schaaltejes mee. Enfin in de slagerij werden we geholpen en Jan schoof het eerst zijn schaalteje op de toonbank en had net het laatste voor 60 Pf. Dus hadden Piet en ik niets, maar dat mach, zoals later bleek, niet hinderen. Want niemand luste het behalve Guus, maar die was er niet, aan die knaap ken je alles kwijt of het nu lekker is of niet. Ik heb het van Jan overgenomen voor 40 Pf. Later toen Guus en Leen thuis waren heb ik het opgewarmt. De smaak was erg vischtig en lekker ook, maar graten zaten er niet in. Aangezien ik haast al mijn brood op heeft, had ik er niet veel trek in en heeft het aan Guus gegeven, die at het met graagte op. 's Avonds had ik weer een gooi-bui en zog daar een helm voor uit, die balanceerde ik op een stok en gooide hem in de hoogte, knal, rinkeldeking mijn bord was gesneuveld maar ten eerste was dat mijn bedoeling en te tweede hadden ze hier pas pakken borden, schaaltejes en kroezen ontvangen, nu daar zal er wel één van mijn ook bij zijn. Alles wat ik hier te eten krijgt,

laat ik aanbranden om er een lekkeren smaak aan te krijgen, maar de pannen zijn zo gauw opgebrand. Om 11 uur lag ik in mijn bed en sliep even later als een os.

Zondag 28 Febr. 1943

Om 9 uur hoorde ik vaag iemand binnen komen voor schillen te halen, het was een Poolse jongen en gelukkig net bijtijds want ik moest hoognodig kleine Jan naar het waterfonteintje brengen. Ik bedoel niet Jan Verloop, maar mijn kleine Jan. Eef liep, toen we allen er al uit waren, was hij uit de kerk thuisgekomen, met een ziek gezicht de kamer rond of zat te slapen op zijn stoel, maar ziek was hij. 's Middags kregen we de man 6 veldcartofflen , één schep peensoep plus een eetlepel pudding en dat was wegens de hoeveelheid erg gauw op gegeten, maar niet omdat het zo lekker was. Daarna is Eef naar een kennes gaan zoeken in Charlotteburg en nu zitten wij allen te schrijven en het is 3 uur. Een half uur later gingen Guus en ik kaartjes halen voor de bioscoop dat begon om 4.30 dus hadden we een uur tijd, zijn even rondgereden met de S Bah, want die is maar 5 min. lopen bij ons vandaan, even zijn we naar papa klokke geweest voor een glas bier en net was het half 5, Bij de bioscoop moesten we een half uur wachten en het was net een volksverhuizing. Eindelijk hadden we een plaats, Guus ging even naar het klozet en toen hij terug kwam was ik in een bekgevecht met een Duitse vrouw. Zij drukte de stoelzitting naar beneden en ik naar boven. Ik riep hard, Guus, hé Guus ze nemen je plaats in en gelijk was de vrouw op de rand van de zitting gaan zitten. Nu ik zag dat Guus bleef staan waar hij was liet ik de zitting los en met een flinke klap kwam de vrouw te zitten en ze bleef zitten ook. Nu, Guus kwam nog even op de stoelleuning zitten tussen die vrouw en mijn in, maar dat vonden de mensen die achter ons zaten niet goed en ging Guus maar weer staan. Even later kreeg hij ook nog een plaats helemaal vooraan, dus was hij flink kwaad. Om dat nog een beetje op te voeren, werd er op de film wereldnieuws gegeven van de bezetting van de

Moerdijkbrugge door de Duitsers in 1940. Men zag hoe parasuttisten werden uitgegoid met mitraljeurs en geweren bij der, ook hoe ze soldaten van ons kapot schoten, maar van de Duitsers zag men geen een vallen, wonderlijk genoeg. Ten leste zag men nog hoe 2 Duitsers met gevaar voor hun leven het z.g. ontploffingsstoffen onder de brug vandaan haalden. Dat was best een mooi gezicht voor de onwetende maar Guus en ik zouden het doek wel willen kapot scheuren, omdat we zeker wisten dat het geen ontploffingsstoffen waren die de 2 “helden” eruit haalden, maar doodgewone stenen die de NSBers erin gestopt hadden. Het was maar goed dat we het doek niet kapot maakte want de hoofdfilm was best mooi. We waren om 7.15 thuis, alles was donker en Eef lag ziek op bed, nu kwamen de jongens ook thuis en na wat eten en lezen zijn we maar naar bed gegaan.

De laatste bladzijden van dit schrift bevatten nog een notitie; Vrijdag 15 Jan. ben ik in bed gebleven, ik had weer een vlaag van waanzin.

4^e Boek van mijn avonturen in Duitsland.

Het 4^e schrift is als "Kasboek" begonnen en op de eerste bladzijden zijn loonstrookjes geplakt van 19 maart 1943 t/m 22 okt. 1943, dan gaat het dagboek weer verder.

van Kleef 402									
Name									
19. März 1943	Re	70	6	55,25	A	58 60	1 49	5 70	Krankenk.
7 50	---	46 89		1,30%					
Lohnsteuer	Reisekasse	Ausszahlungen		14,04					
Ontvangen Re.N. 22,82 Naar huis Re.N. 14,07									
26. März 1943	Re	70	6	55,25	A	58 60	1 49	5 70	Krankenk.
7 50	2 80	44 09		1,30%					
Lohnsteuer	Reisekasse	Ausszahlungen		10,43					
Ontvangen Re.N. 30,86 Naar huis Re.N. 17,23									
70	6	55,25	A	58 60	1 49	5 70	7 50	3 00	
443 89		38%							
Ausszahlungen		15,12							
Ontvangen Re.N. 30,73 Naar huis Re.N. 13,17									
9. April 1943	Re	70	6	55,75	A	58 60	1 49	5 10	Krankenk.
7 50	5 00	3 80		1,30%					
Lohnsteuer	Reisekasse	Arbeitslohn		11,02					
Ontvangen Re.N. 20,06 Re.N. 14,02 Naar huis Re.N. 12,03									
12. April 1943	Re	70	4	36,75	A	44 56		4 34	Krankenk.
3 80	3 00	53 42		1,30%					
Lohnsteuer	Reisekasse	Ausszahlungen		16,03					
Ontvangen Re.N. 23,39 Naar huis Re.N. 10,63									
Van 9 April tot 16 April geen loon ontvangen want ik heb 'weel niet gebeden' wegens ziekte									

Maandag 1 maart 1943

Niet veel bijzonders als dat Jan een boot totaal gesloopt heeft voor de kachel en ik enige zijspanten kapot gebroken heeft, ook voor de kachel. Ook is er een een Duitse hoge gast

wezen kijken hoever we met de bootjes zijn. 's Avonds had ik geluk bij de groentevrouw want ik kreeg aardappels en krotten. De krotten heb ik gauw geschilt wat de jongens niet goed vonden want volgen hun moest ik ze met schil koken en daarna pas afstropen. Maar goed of niet goed, ik schil ze en nu is het 8.15 en mijn krotten staan op de kachel. Eef zit te schrijven die is gelukkig weer zover beter, alleen is hij erg verkouden, Jan zit ook te schrijven en Guus ligt op bed te kreunen van de koppijn. Piet en Leen waren zo nieuwsgierig hoe die film was die Guus en ik gisteren zagen dat ze er nu naar toe zijn ondanks ze geen goedkoperen plaatsen konden krijgen als 1 mark 10 Pf. Hoe even, nu moet ik even naar mijn krootjes kijken en hout op de kachel doen. Nu dat is gebeurt hoor mijn krootjes zijn haast gaar, nu heeft ik er wat water op gedaan en nu laat ik ze flink koken, dan doet ik er wat azijn bij en moeten ze volgens mijn erg lekker zijn. Nu is het wachten op de jongens en gaat eerst nog even aan mijn koffer verder en dan.....weer naar onze lorremand. Het was net 9.30 geweest en Eef en Guus lagen beiden al ziek op bed toen de sirene loeide. Nu ja wij trokken onze jassen aan Piet en Leen bleven bij Eef en Guus omdat die er niet uit wilden en Jan en ik deden onze helmen op en gingen naar beneden, deze keer moesten we ook in de Luftschutzraum want het was erg slim. De deuren vlogen heen en weer en de grond dreunde, opeens hoorden we een harde knal en wij, de anderen 4 waren ook naar beneden gekomen want boven was het net een hel, de deuren ging met geweld heen en weer en alles trilde en dreunde en de lichte waren allen uit, ook was er geen water meer. Dus na die dreun die we hoorden, gingen Piet en Jan en ik en nog anderen leden, op zoek of er hier of daar geen bom gevallen was. Eerst met de lift naar boven, daar zagen we geen bom leggen maar wel dat het aan 4 kanten van Berlijn brande en niet zo zuinig ook, en angstwekkend dichtbij, weer naar beneden en buiten de poort gaan kijken, en daar lag rood en drijgend een flinke brandbom pal tegen onze fabriek aan, een grote deuk erin. Het was gelukkig dat er voor

de fabriek bommen stonden waartegen de bom aangeslagen was, anders was hij presies in de zagerij terecht gekomen. Het was, volgens de Duitse officieren die erbij gekomen waren een Engelse bom. Allen gingen nu naar binnen toe, behalve de hogen Duitse gasten en wij, Piet en ik, zouden dan de wacht houden om dat er niets tegenaan kwam lopen. Dat heeft een half uur geduurt, toen kwam de staldeur zeggen dat we met die Duitsers mee konden gaan want ze vermoedde dat er achter de fabriek ook een bom gevallen was. Nu wij gingen graag mee en we kwamen terecht in het huis van de officier die bij ons was en bij het binnengaan van zijn huis zagen we al dat er wat loos was want alles lag vol met kalk en het plafon zat een groot gat in. Hun gingen boven kijken en Piet en ik bleven beneden de wacht houden. De bom was waarschijnlijk van het huis afgegleden en lag nu in de tuin, de volgende dag hebben ze hem laten ontploffen. Verder waren we nog getuigen dat iemand de bom die we eerst ontdekten, op nam en in een emmer water stopte op onze plaats, waar die verder gebleven is weet ik niet. Alleen weet ik dat het bestaan van het Laborenz fabriek op het kantje af was. Om 11.15 blaasde het veilig en om 12.30 lagen we op bed.

Dinsdag 2 maart 1943

'sMorgens ben ik uit blijven slapen tot kwart voor 9 en om 9 uur ben ik gaan werken. uus was ook in bed gebleven en had volgens de dokter die 'smiddags kwam hogen koorts. Verders niet veel bizonders als dat de Chef kwam zeggen dat het morgen accoordwerk word en dat we 10 mark voor 1 bootje krijgen dat we dan met z'n drieen moeten delen, hoe dat moet ik nog afwachten. 's Avonds kregen we weer brood en ik was weer zo blij dat ik het grootste gedeelte er van opgegeten heeft. Nu is het 9 uur en gaat even aan mijn koffer werken en dan hoop ik maar dan we geen alarm krijgen en rustig slapen. Ook heeft Piet om 5 uur aan de Chef om anderen bedden gevraagd en hij kreeg er gelijk 2 mee, waarvan hij er zelf één

nam, de andere deelde ik met Jan en Eef dus kunnen we weer lekker slapen.

Woensdag 3 maart 1943

Vannacht heb ik vreselijk geslapen en 's morgens kon ik mijn eigen haast niet bewegen van de rugpijn. 's Middags kregen we weer koolsoep , dat is nu al 3 dagen achterelkaar van die lekkere stronken en nog niet eens gaar. Nu Eef vond het zo erg slecht nog niet, maar die zecht nooit dat de soep slecht smaakt, alleen als je aan hem vraagt, vind je dat nu geen zwijnezooi dan zecht hij;”nee het is niet lekker maar ik heb niks anders dus moet ik het wel eten. Maar ik vond het nu wellentjes en stelde voor dat we met de soep naar de Chef gingen en dan gelijk onze bonnen zelf vragen. Nu, Piet, Jan, Leen en ik gingen naar de Chef, alleen Jan nam z'n soep mee, want wij vonden het toch wel kinderachtig om allemaal onze soep mee te nemen. Nu we op het Buro waren binnen gegaan vroegen we naar de Chef maar volgens de kantoorheer was de Chef in gesprek, maar toen we uitgeduid hadden waarvoor we kwamen, ging het wel. Daar kwam hij aan hoor, we hebben 20 minuten gepraat en we kwamen tot de ontdekking dat het ging, een maandag zouden we ze krijgen en kregen ook 4 weken proef, dus als die bonnen nu in onze handen, niet naar onze wens ging, konden we ze weer teruggeven. Ook vroegen we of we voor een weinig bonnen ook nog 's middags soep kregen, want onze kameraden die bij ons over de vloer kwamen kregen 2x middageten, plus hun bonnen. Nu dat zou ook wel gaan, dan moeten we 50 gr, vetbonnen geven en 25 gr. leermiddel, maar geen aardappelbonnen, dus nu weten we zeker dat ze ons lekker bestolen hebben van onze bonnen. Enfin we waren blij dat we zover waren dus nu afwachten maar.

Volgens de berichten die ons ter oren komen moet de krieg gauw voorbij zijn dat is maar te hopen hoor, want het begin me hier knap te vervelen. Met het accoordwerk gaat het best hoor, we maken er drie op een dag, we kunnen er wel meer

maken, maar dat doen we natuurlijk niet want dan moeten we onze rustkwartiertjes die we nemen missen en dat is niks voor min. Ook Daniel die Duitser waar ik mee samenwerkt is het grondig met mijn eens. Volgens hem verdien ik R.M, 1.07, Daniel R.M. 1.23 en de Pool R.M. 0.53 per uur, wel niet veel maar het gaat wel, he. Die Pool verdiende zonder accoord R.M. 0.40 omdat hij een Pool is. 'sAvonds mijn laatste brood opgegeten, maar morgen krijgen we weer nieuw en dan kunnen we weer alles opeten. Op het ogenblik is het 7.30 . Om 8 uur kom de Poolse kapper van boven om mijn haar te knippen. Die kapper die bij de Politzei heeft gezeten is vrij gesproken wat hij uitgehaalt heeft weet ik nu nog niet. Ik heb hard schoenen nodig want ze vielen uitelkaar van rottigheid en ik zag mijn genoodzaak om enige spijkers door de neus in de zool te rammelen en nu loop ik erg met pijn. Voor vandaag weer genoeg beleeft en nu gaat ik even aan mijn koffer verder en dan slafen keen [gehen].

Stanislaw Gawtowski, Wies Rakutowa Gmina Kowal, Powiat Wloctaw, Wojewuctwo Warszawski,- Die naam en adres die men hierboven leest is van de Poolse kapper en heeft hij persoonlijk opgeschreven. Ook kwam de staldeur nog even een praatje maken en was wonder boven wonder erg vriendelijk tegen ons.

Donderdag 4 maart 1943

Niks beleeft als dat de staldeur 's middags formulieren kwam brengen voor schoenen, dus dat word tijd hoor. Ook had ik 'savonds een echte hongerbui en heeft 'savond 1 ½ kilo aardappels gekookt en opgegeten plus mijn rantsoen brood dat we vandaag gehaald hebben, nu moet ik tot Zaterdagmiddag honger lijden ik heb helemaal geen aardappels meer en ik hoop dat ik morgenavond wat aardappels kan bekommen. Toevallig kregen we dien dag veltkartofflen en aan gezien ik nog een weinig gekookte peen had, had ik dien middag een goed maal gehad, wel niet lekker hoor, maar toch beter als halfgaren koolstronken.

Vrijdag 5 Maart 1943

Vandaag had ik volgens mijn een aardigen verassing, het bestond daaruit dat ik een brief van mijn 15 jarige nichtje uit Holland kreeg, het is weer wat anders te lezen als brieven van thuis waarin meestal tussen de regels te lezen is dat ze het daar slecht hebben. Nu ze moesten eens een helen week 's middags watersoep en gewoon brood eten, aber, geen cortofflen, dan zullen ze wel weten wat slecht is, maar ze maken het gelukkig niet mee, dus is het hun niet kwalijk te nemen dat ze klagen. 's Avonds gingen Piet en ik op de aardappels uit, en hadden het geluk om +- 2 kilo op de kop te tikken voor ons samen. Die avond heeft ik dus wat te eten een flinke schaal peen en dan de aardappelen met Piet samen gekookt, ik deed het half peen en aardappels in 2 schaaltes en die waren flink vol, maar dat kwam omdat ik zo veel peen had. Ik beloofd mijn eigen dat ik wat zal bewaren voor morgen ochtend maar het was zo snel op gegeten, dat ik niks meer over had. Nu staan er knollen te koken voor morgenochtend dus een legen maag zal ik morgen niet hebben of misschien toch wel maar dan moet ik veel aan knollen denken dan spoeg ik vanzelf mijn maag leeg. Op het ogenblik is het 8.40, Jan zit te eten, Piet te lezen, Leen zit z'n goed te verstellen, Guus zit te vertellen over de gewoonten van vliegeniers en hoe ze het gauwste landen kunnen zonder hun nek te breken. Eef heeft net een sicaret opgestoken en luistert op z'n gemak naar de sprookjes van Guus en ik zit te schrijven. Hierna moet ik nog even een brief naar mijn nichtje Lien te schrijven, dan hoop ik verders lekker te slapen.

Zaterdag 6 maart 1943

Heden kregen we onze bonnen en volgens ons ontbreekt er wel wat aan, ook hebben we eten gehad tot Maandag, want de 8ste zijn ze pas geldig de bonnen. 's Middags kregen we orders om de bedden met nieuw stroo te vullen, dat deden we dan ook en zelfs zo erg, dat het wel luchtballonnen leken en moesten er op gaan staan om de zijkanten dicht te kunnen

maken. De boel hebben we hier rein gemaakt dus van uitgaan kwam die dag niet veel. Ook heeft Eef 2 mooie glas in lood raampjes genomen die buiten lagen en het zijn mooie, kleine ovale schilderijtjes die we dan ook rap voor de ramen hingen, en als de zon er op schijnt is het een reuze mooi gezicht. 's Avonds, we lagen allen al op bed en het was 11 uur. Ik sliep al, en schrok wakker omdat ik tot de ontdekking kwam dat ik lag te praten en de jongens er naar lagen te luisteren. Jan stelde nog een paar vragen en ik gaf wat antwoord dat reuze leuk was, jammer genoeg weet ik niet meer hoe dat luidde. Opeens kreeg ik het in mijn bol om de sirene na te doen daar ben ik volgens vele hier een expert in. De jongens vonden het wel leuk hier, maar wegens mijn ademgebrek klonk het erg kort. Guus stelde dan ook voor dat ik dat nog eens deed en dat hij het dan van mijn overnam. Nu begon ik weer en Guus nam het van mijn over en ik nam het weer van hem over. Ik durf hier gerust te schrijven dat het russeltaad verbeisterend was en de jongens konden het niet van de echte uit elkaar houden. Maar 3 dingen hadden we geen rekening mee gehouden, namelijk dat het erg stil was, dat het raam open stond en dat er boven 37 Polen sliepen. Opeens klonk dan ook een groot gestommel boven en hoorden we een orkaan de trap afkomen en buiten bij de

schuilkelder hoorden we nog hard praten. Hun hadden werkelijk gedacht dat het alarm geblazen was. Ze hebben nog een poos buiten gestaan en gepraat maar aangezien de staldeur niet kwam en er in 't geheel niet geschoten werd gingen ze zeker een uur later weer naar boven. Terwijl zij buiten waren hebben we gegild van de lach maar op lest maakt Piet de boel aan de gang door te zeggen "dat moeten we niet meer doen jongens, want volgens de wet is dat vals alarm geven". Nu lagen we dus na dat gezechde in spanning te wachten of er iemand kwam, nu er kwamen wel dikwijls voetstappen dicht bij, maar niet bij ons binnen. En zo zijn we zacht ingesluimert.

Zondag 7 maart 1943.

'sMorgens werd ik om 8.30 gewekt omdat de staldeur binnen kwam, nu dacht ik direkt dat is voor gisteravond, maar hij kwam post brengen, 1 brief voor mijn van mijn nicht Rita v. Kleef, en bericht voor Guus. Later kwam hij nog eens met post voor Guus en Jan. Verders kwam de staldeur nog 2 keer ons met een bezoek vereren, hij bracht een kameraad voor Jan en even later een kameraad van Piet. Die kameraad van Piet vertelde dat ze 1 maart flink gebombardeerd hebben, nu daar konden we van meepraten. Maar we hebben nog niks meegemaakt bij zijn vergeleken. Want hij heeft in een loopgraaf gelegen die met een dun zoldertje bedekt was en daar kwam een brandbom in terecht en alles stond er omheen in vlammen en daar moesten ze door heen lopen om hun leven te redden. Om 2 uur zijn Guus en ik wezen kijken waar er bommen gevallen zijn in Mariendorff. Nu er is erg veel weg hoor, en de meesten huizen zijn beschadigd, ook heb ik nog in een straat een leeg jampotje van een puinhoop gehaald, want puinhopen lagen er erg veel, hoe men daar ook liep en keek, overla lagen er bergen glas of gruis, ook lagen er genoeg onopengemaakte potjes en flesjes, maar wegens het vele bekijks van velen mensen, vond ik dat te gewaagt om weg te jatten. Om 8 uur waren we thuis, en na gezamenlijk gegeten te hebben zijn we gaan slapen.

Maandag 8 maart 1943

Niks bizonders die dag, alsdat we 's avonds ons eigen krom gelopen hebben om onze etenswaren te halen en eindelijk kon ik eten gaan om 8.30. Nu hebben we 27,50 gr. brood en 4 pond aardappels per week, 's middags geen soep meer. Volgens mijn hebben we, als we geen soep krijgen, veel minder te eten als nu, dus hopen we maar dat we dat gauw krijgen.

Dinsdag 9 maart 1943

Vandaag is het einde van de werkweek en we hebben 16 bootjes gemaakt met z'n drieën, dus hebben we 16 x 11 mark verdient en uitgerekent krijgt ik ongeveer 58,85 R.M. dat gaat best, alleen gaat er wel erg veel meer belasting af.

's Avonds heb ik nog met Piet marmelade en worst gehaald, en kwam gelijk ter oren, dat we nog 600 gr. brood, 20 gr. boter en 100 gr vleeswaren meer moeten hebben omdat we boven de 51 uur werken. Guus, Piet, Leen en ik gingen dan ook direct naar de bonnenstalle om er over te praten en dat gelijk naar Meeuwes om te eten.

Gaststätte MEWES

Inh.: Kurt Mewes

Berlin-Neukölln, Hermannstraße Nr. 160

FERNSPRECHER: 62 06 48

Fleisch- marken Gr.	Fett- marken Gr.		RM	Rpf
<i>Freitag, den 1. Jan. 1943</i>				
Speisen <i>(Bei Bestellung bitte Marken bereit zu lassen)</i>				
50		Hackbraten 7 Sauerkohl	-	70
100	10	Filet-Bruststeak 7 Rotkohl	1.	10
100	10	Rumsteak 7 Rotkohl	1.	10
	5	Rotkohl 7 Kartoffeln	-	60
<u>Markenfrei!</u>				
		Supp: Salatplatte (kalt)	-	60
		Brühe Tabac	-	15
Stammgericht — (Markenfrei)				
	Terrine	Tomatensuppe	-	45
	Teller	Sauerkohl 7 Kartoffeln	-	25
		Sauerkohl 7 Kartoffeln	-	45
allerhand nudigen 2; Km. Pfand am Bußel				
Von 15 bis 16 Uhr Küchenpause, um 20 Uhr ist Küchenschluß.				
Montag geschlossen.				

Die Kellner sind berechtigt sofort zu kassieren und 10% Bedienungszuschlag zu erheben, außerdem sind sie angewiesen auf Pfennige abzurechnen.

Jan zal later komen en Eef bleef thuis, want die had een pakket van thuis ontvangen dus ging vanzelf niet mee. De bonnenstellen was gesloten en is Dinsdags en Vrijdag tot 7 uur geopend nu gaan we Vrijdag maar.

Veel lol bij Meeuwes gehad en we kwamen om 9 uur zingend thuis, daar kwam ik tot de ontdekking dat mijn eten voor morgen half zuur was geworden en moest ik het opeten, nu heb ik morgen middag niets, of ik moet wat pap koken van havervlokken, dat zal ik maar doen ook. Wij krijgen hier ook 150 gr. nehrmittel en daar heb ik havervlokken op gehaalt. Guus is naar de dokter geweest en kreeg ten antwoord dat hij niet mocht werken en veel buiten moet wezen, dat zit dan wel snor voor hem.

'sMiddags had hij drie brieven voor mijn gepost en bleef een hele poos weg. Hij was net om 5 uur terug en met de verassing dat hij naar Boerse was geweest en in een W.S. inkopen had gedaan. Natuurlijk niet in de W.S zelf, maar er stond namelijk een automaat in, waar men, als er 5 Pf.stukjes in gedouwd werden, lusiefers uit kon halen. Ook stond er een duitse soldaat te wachten op lusiefers, maar aangezien Guus eerst was en er maar 10 doosjes inzaten die we met 6 man hard nodig hadden had hij het nakijken en Guus zei nog zo lullig bij het verlaten van het stankhaus tegen de soldaat "Wederzien mijn liefje, hopende dat je gauw op een plek komt waar veel vuur is." Heden is het 10 uur nu moet ik even pap maken en dan slapen.

Woensdag 10 Maart 1943

Een dooie saaie dag, al mijn brood opgegeten 's avonds, maar ik had geluk bij de bakkersdochter, want ik kreeg een broodje van 1000 gr. en ze knipte maar 500 gr. van mijn kaarten af. Daarna ging ik naar vrouw Linke (dat is het zaakje waar wij aardappels en mostert enz. halen) ik bestelde 2 knollen en een broodje van 1000 gr. ik had nog maar 250 gr. op mijn bonnen dus liet ik haar eerst optellen hoeveel geld me dat koste, onderwijl hevig in mijn zak zoekend naar de rest

van de bonnen die ik natuurlijk niet vond. Enfin, ze gaf me dan het broodje mee, en had ik nu 2000 gr. brood. Voor vrouw Linke ben ik bang dat ze dat volgende week afhoud, maar wie dan nog leeft, wie dan zorgt.

Donderdag 11 maart 1943

's Avonds kwamen wij tot de ontdekking, dat we op onze bonnen appelsienen en bonbons konden kopen, die we dan ook gauw haalden. Guus was dien dag naar de kaartenstelle geweest, ook onze kaarten had hij meegenomen. Op iedere kaart kreeg hij een stempel ook op de viskaart. Nu kunnen wij overal kopen. We zijn naar die viszaak gegaan om ons in te laten schrijven en een Maandag of Dinsdag bekommen wij vis. Honderd gram worst heb ik nog gehaald, nu heb ik nog 100 gr. voor Zondag en mijn kaart is helemaal leeg. Van de 2000 gr. brood heb ik nu nog 500 gr. over en ik moet er tot maandag mee doen. Iederen avond haalt een van ons zijn rantsoen aan aardappels dat is 4 kilo die koken we dan voor de volgende middag, aangezien we met ons 6^e zijn komen we een maal tekort nu dan eten we niet, want al eet men hier wel, men word toch magerder. Ik zech dat als we 's middags soep krijgen, het eten best gaat nu, zonder soep is het hopeloos. Heden is het 8.30 en nu gaat ik nog even aan mijn koffer verder en dan naar bed. De jongens lagen allemaal al, dus ik moest het licht uitdoen, dat klink heel gewoon, maar ik maakte er iets ongewoons van. Met al mijn moeite kon ik maar niet op tafel komen, nu ben ik hevig aan het zoeken naar een bankje, om op die stoel te komen, dat vond ik gelukkig, tenminste, het was net een mooie hoogte maar aangezien het een ronde helm was gleeed ik er iederen keer af. Nu gaat ik zoeken of eer niet een lageren stoel is, ik zette ze allemaal naast elkaar. Ik ontdekte gelijk dat we 11 stoelen hadden en dat ze allemaal even hoog waren, nu ben ik nog even ver, zonde van mijn moeite, want nu staan er 11 stoelen bij de tafel, plus, op de grond, een helm. De jongens brullen van de lach, waarom weet ik niet, maar wel stoort het mijn gedachtegang, ha, daar

krijg ik een helder idee, daar ging ik hevig aan 't zoeken naar een zaag om de poten van de tafel af te zagen. Ten eerste vond ik geen zaag, en ten tweede kwam ik tot de ontdekking dat ik dan niet bij de lamp kon. Nu zal ik het maar wagen om met een flinke sprong op een stoel te springen. Dat ging ook niet, want ik sprong er over heen. Eindelijk kwam er redding in de gedaante van de luchtwacht, het was al bij 12 uur, het raam stond open, dus het licht straalde naar buiten. Buiten hoorde ik hem praten, hoe ik nou op tafel kwam, het licht uit draaide, en er af kwam, weet ik niet, maar ik was blij dat ik in mijn lappendoos lag hoor.

Vrijdag 12 Maart 1943

's Avonds ben ik naar vrouw Linke geweest toevallig was ik alleen met hun in de winkel, ik heb dan ook een flinke boom met hun gedrukt en kreeg voor 2 vleesbonnen van 50 gr. 8 pond aardappels, plus een stuk brood, en aangezien ik niets meer te eten had thuis, had ik dus een reuze bof. De jongens waren natuurlijk erg nieuwsgierig hoe ik daar nu weer aan kwam, maar aangezien ik het de vorige keer ook gezecht heeft waar ik aardappels zonder bon gekocht heeft en het mijn, toen ze allen het adres wisten, kwalijk genomen werd dat ik 3x in de week ging, zal ik het nu maar niet zeggen want anders loopt het fout en krijgt ik ook niks meer los. Om 9 uur hebben Piet en ik 3 l. bier gehaald en na een vrolijken avond zijn we lekker gaan slapen.

Zaterdag 13 Maart 1943

'sMorgens is Guus naar de Polizeidokter geweest en moest een Maandag weer gaan werken, daarna ging hij naar de groentenmarkt, omdat we hier in de winkels niets anders kunnen kopen als koolrapen en peen. We hadden aan hem onze kaarten meegegeven en geld, misschien dat hij wat brood op de kip kan tikken. Om 12.30 was hij terug en had krotten en rootkohl bij hem, jammer genoeg geen brood of zo. 'sMiddags kwam de luchtwacht zeggen dat Guus niet meer

ingeschreven stond op de wachtenlijst omdat hij immer krank is, hoe we ook praten het hielp niks hij schrapte Guus van de lijst. Daarna hebben we ons rap aangekleed, na eerst een bad genomen te hebben. Om 5 uur waren we op Tempelhof. We moesten bij een kennes wezen van Piet, na enig zoeken vonden we dat ook, het was een lager, met een wachthuisje waarin 4 militairen zaten, we mochten er dan ook niet door, er kwam een jongen aanlopen die we aanspraken, en vroegen of hij die kennis van Piet wil waarschuwen, dat deed hij dan en na een half uur wachten kwam hij zeggen dat hij er niet was. We lieten die snuiter ons adres achter en hij zou vragen of Piet z'n kennes morgen naar ons toe kwam. Hun moesten inkopen doen, en liepen met ons op, onderweg hoorden we dan dat hun het best hadden. 2 x daags aardappels of beste soep, en zelf hun bonnen plus een toeslag kaart. Wij aan 't melken voor broodbonnen kopen, nu dat zou wel gaan hoor zei die, als morgen die jongen naar ons toe komt zal hij 5 broodbonnen meebrengen en die koste 9 mark, nu dat lijkt veel maar hier betalen ze al 13 a 14 mark voor een brood. Na wat koekjes gekocht te hebben onderweg, die erg hard waren en erg lekker, waren we om 9 uur thuis en schoten zo in onze koffer.

Zondag 14 Maart 1943

S'Morgens had ik één van mijn beroemde rotbuien, die heb ik hier nog niet gehad, maar in Holland had ik ze veel, ik vroeg dan ook aan Guus of hij wat op zijn mondorgel wil spelen, dat deed hij dan, en daarna voelde ik mijn weer wat opgekikkert. Om 12 uur hebben we de kroten op het gas gezet, bij gebrek aan een pan, deden we ze maar in de emmer waar we ons goed in waste. Allen zijn we gaan schrijven tot 4 uur. Guus en ik gingen kaartjes halen voor de bioscoop. Eef ging ook mee. Het begon om 5 uur dus hadden we een uur de tijd om te passagieren. We gingen zoeken naar een cafe waar een billiard was, maar raakte verzeilt in een sjop waar de vrouwen hun rokken erg hoog droegen en van boven de japonnentjes

erg laag, ik vond het best een leuk en schon gezicht maar aangezien Eef vrijgezel is waren we naar het eerste glaasje bier al buiten. Eef is nu eenmaal een jongen die te netjes is voor ons, hij ken heel goed mee doen als we lol willen maken, maar het moet gepast blijven, en daar hebben wij jongeren jongens altijd geen erg in. De film hete :” 5000 mark beloning “ hij was wel mooi maar ik heb mijn half dood zitten lachen, waarom kan ik niet schrijven, maar kortom, om alles lachten wij. Deze middag ware goed en vrolijk voorbij gegaan. Om 8 uur thuis, de krotten en de aardappels waren gaar, Jan was thuis gebleven dus konden we gauw eten en dan snel schrijven. Heden is het 9.45 en zijn er 2 Polen op visite, het is anders een hopeloos geval want die 2 snuiters kennen geen woord Duits, dus moet men alles met gebaren aan elkaar duidelijk maken, het gaat wel, maar het is erg kinderachtig, al die handjes en vingers door de lucht zweven, ook erg vermoeiend. Om 10.15 kwam Opa naar beneden om ons, zoals gewoonlijk na een nachtkusje, onder de wol te stoppen. Hij nam de Polen mee naar boven en wij gingen naar bed.

Maandag 15 Maart 1943

Mijn laatste brood opgegeten, nu moet ik nog met 500 gr. brood doen tot Zaterdag. Als ik nu maar een broodje kon kopen, maar ik heb geen schijn van kans, het is peperduur geworden want nu kosten ze 12 a 13 mark. 's Middags vroeg ik aan de Chef wanneer we met verlof kunnen gaan, want mijn kameraden aan de andere kant van de straat gingen om de 4 maanden naar huis. Hij zei dat het niet ging, maar na een poosje kreeg ik hem zo ver dat wij met April naar huis mochten, nu dat vond ik best en de anderen natuurlijk ook. 's Avonds konden we op onze viskaart, vis bekommen. Nu spraken we zo af. Er was een kameraad van Jan gekomen, Guus, Leen en ik zouden vis gaan halen, Jan en z'n kameraad zouden naar het postkantoor gaan en zo door naar de Bergstrasse om zonder bon te eten, daar zouden ze dan op ons wachten. Eef bleef thuis. In de viszaak hadden ze maar

voor 2 man vis, die namen Guus en ik maar. Het waren 2 grote schollen hij en ik één. Nu daar liepen we nu in Berlin, met een lege maag, en met een schol onder onze armen, op weg naar de Bergstrasse. Jan en z'n kameraad waren er al. De reden waarom ze zoveel eerder waren als wij was dat het postkantoor geen post aannam, zonder identiteitsbewijs. Dat is alleen maar bij die N.S.B. met die zijksnor en die kalfsoogen het geval, als iemand anders de post aanneemt heb men geen persoonsbewijs nodig. Na een bord aardappels met zuurkool, 2 glazen bier en een bord aardappelsoep voelden we ons wat verzadigt en stapten weer weg. Om 9 uur thuis, heb mijn vis gekookt en wat mostertsaus gemaakt, nu wat uien gekookt in de saus, over de vis heen gesmeten, het was heerlijk in één woord. De avond ging gezellig voorbij hoor, alleen is het jammer dat mijn post niet verzonden is, want ik verwacht een pakketje van thuis, dat is 2 Maart verzonden maar ik heeft het niet ontvangen, er zit niks anders op dan maar kalm afwachten en vannacht lekker slapen.

Dinsdag 16 Maart 1943

Om 9 uur de rest van mijn vis opgegeten en nu was ze nog lekkerder. 'sMiddags weer aardappels met wat vis en nu is mijn vis op. Om 4.30 uur hadden we allen bij elkaar 166 bootjes af dus we schieten al aardig op weg. 'sAvonds kwam de Staldeur schelden dat die krib die bij ons in de kamer stond er uit moest, onze koffers lagen er in, maar de krib stond voor de nooduitgang, dat mocht niet. Vandaag is Piet ziek geweest dus had die Staldeur ietwat de pé in. Ook bracht hij de ontstellende boodschap dat er nog 6 hollanders bij komen. Ja nu word het allenmaal mooi misschien, want nu laten we gewoon onze kastjes open en laten de boel achter onze kont leggen, zoveel vertrouwen we elkaar. En nu moeten we afwachten wat we krijgen, het valt eerder tegen als mee. Heden is het 8.45 uur nu gaat ik eten en dan wat prutsen of schrijven en dan naar bed. Die krib hebben we er uit gehaald nu lopen de Chef en zo de trap op van het kantoor en zijn zo

in onze kamer zonder dat we het weten. Die deur hier is niet op slot, dus als ze zachtjes de trap op sluipen kennen ze ons zo verrassen. Zo ook deze avond, ik was aan mijn koffer bezig toen de deur zachtjes open ging en de oude Laborenz voor mijn neus. Hij had het smoesje dat er vuur uit de kachelpijp kwam, hij zach mijn koffer en begon op te spelen, dat is mijn hout zei die duitendief.” Man hoe kom je daar nu bij” zei ik,” dat is uit Holland en dat moet ik een weinig vermaken “. Hij trok terug en ging weg met de woorden, jullie moeten niet zo veel stoken, dat kost teveel kolen, immer veels te veel. Toevallig lag er weinig kolen in de kachel want het gebeurt veel dat de kachel hartstikke vol ligt en dan verwacht men iederen keer dat hij uitelkaar spat, dan staat hij roodgloeiend. Het was een opluchting voor ons dat de oude opgehoepelt was, net was ik klaar en ging naar bed.

17 Maart, Woensdag 1943

Leen is ook ziek en Guus maakte er direct werk van om een dokter te krijgen, want die jongen had veel koorts. De staldeur kwam Eef om 8.30 halen om te laten zien dat het bij ons een zwijnenzooi was, daar had hij volkomen gelijk in, veel peenschrapstel en zo op de grond, de tafel met vuilen pannen en zout er overheen gemengd met koffie. De dokter kwam, en gelijk ging de Chef naar boven om een Pool te halen voor onze kamer aan te vegen, juist nu de dokter er was. Maar die was een beste vent ook, erg vriendelijk en zij dus niks als dat Piet overmorgen werken kon en dat Leen veel koorts had. Heel de dag door liep de Chef te schelden dat hij die kastjes van ons er uit zou halen, en er oude voor in de plaats zou zetten, want Piet en ik hadden op de deuren tekeningen en rijmpjes gemaakt, zoals Oost West, thuis best, en dat scheen hij niet goed te vinden. Ook vroeg hij waar die planken van de klerenkast waren. Wij zeiden: "die waren er niet in" we verzwegen natuurlijk dat de kachel er een goede aan had gehad, maar dat mach, volgens ons, niet hinderen. Waar Eef staat te werken, tocht het erg, daarom vroeg hij ook aan de

oude Laborenz, of hij een veer in die deur wou maken dan klapte hij tenminste dicht. Een half uur later was het door de oude persoonlijk in orde gemaakt. Die snuiter vond het zeker leuk om te vragen: "Is dat niet schoon gemaakt?" en daarna te zeggen: "Ja ik zorg als een vader voor de kinderen, als er iets niet in orde is komt dan bij mijn en ik helpt je." Volgens Eef zijn zeggen was hij eerst nog van plan om maar eens een goede sigaar te vragen, of een briefje van 20 Mark, meer hij deed het niet, omdat hij bang was dat de oude hem 30 mark en 10 sigaren zou geven en dat is toch niet genoeg. 'sAvonds zijn Eef en Guus naar een Opera geweest. Ze zijn om half 5 uitgescheden met werken en ik heb hun kaarten om 5 uur afgestempelt. Nu in die tijd ken ik net mooi bier gaan halen. Toen ik terug kwam waren Eef en Piet al thuis, ze hadden der eigen best geamuseerd. Na gezamenlijk gegeten te hebben zijn we gaan slapen.

18 Maart Donderdag 1943

Er werkt bij ons een Duitse jongen die Hinte heet, die knaap is 15 jaar en is 1 ½ x zo groot als ik, maar als je blaast. Loopt hij weg. Nu gebeurde het vanmorgen dat hij de lijm nodig had, hij wou eens leuk zijn en haalde de kwast er uit, rook er aan en trok een vies gezicht. Net stond ik naast hem, hij had nog steeds de kwast in zijn hand en onder zijn neus, wat doet men nu in zo'n geval? Wel natuurlijk een klap onder zijn hand geven, dat deed ik dan ook en zo goed, dat de lijm in zijn oren vloog, een moordgezicht was dat, ook veegde hij zijn gezicht nog af met z'n zakdoek die natuurlijk één kleverige massa werd. Een uurtje later kwam hij met een schijnheilig gezicht naar mijn toe, en vroeg me wat, gelijk voelde ik wat in mijn hals glijden, en Hinte liep lachend weg. Eerst dacht ik dat het water was, maar het was zand, dus staan we nu kiet. Om 4 uur kwam eindelijk mijn pakketje van thuis, het is 16 dagen onderweg geweest, alles was nog goed, alleen de blikken doos, waar alles in was is lelijk gedeukt. s' Avonds zouden de zes hollanders komen, maar aangezien er geen hollanders

waren word het nog wat uitgesteld. Vandaag hebben we onze extra kaarten gehad voor lange arbeit. 600 gr. brood, 20 gr. margarine en 200 gr. vleeswaren, dat kwam net beteids, want van Maandag af heb ik geen brood gegeten, alleen wat aardappels en knollen, vanavond had ik toevallig mijn laatste maal aardappels, dus had ik nu helemaal zonder gezeten. Heden is het 9.40. Eef is net thuis van de bioscoop, daar heeft hij lekker zitten slapen ondanks dat de film wel intresant was, en nu welterusten.

19 Maart 1943 Vrijdag

Om 2 uur kwam het bericht dat de Staldeur 4 Fransozen is halen om bij ons te werken. 3 uur arriveerde ze het waren om zo te zien beste knapen, maar die taal is hopenloos. 'sAvonds hebben we op onze kennismaking gedronken alleen zitten we nu erg in de war met de ruimte en de kastjes, maar dat komt wel volgens de Chef. De avond verliep gezellig, ook die nacht lekker bedomd geslapen.

20 Maart 1943, Zaterdag

Tot Maandag mijn eigen best geamuseerd, alleen Zondag ben ik geen seconden buiten geweest, nu heel de dag hier binnen te zijn is ook niet alles hoor, ook heb ik al mijn brood opgegeten dus zat ik Maandag weer zonder, op 250 gr. na, die zaten nog op mijn kaart. Daar ging ik mee naar vrouw Linke om te proberen of ik niet wat meer brood ken krijgen als 250 gr. Ik aan 't zanike voor brood, maar niets hoor, net voor ik weg wou gaan kwam er volk binnen, Meneer Linke kreeg een helderen inval en vroeg in 't algemeen, ken nu niemand die jongen aan wat brood helpen hij valt haast om. Nee, nee, hoorde ik zeggen, en maakte ik aanstalte om weg te gaan net werd er op mijn schouder getikt en gezecht dat ik even moest wachten. Het was een schone Fraulein met der moetter. Kortom ik verliet de zaak met 750 gr. brood, dat is pas geluk hebben, alleen moet het wat meer gebeuren. Verders heeft Hitler nog gesproken, en gezecht dat de krieg niet lang meer

zal duren en dat hij de sieg zal hebben. Afwachten maar dus. Verders heb ik Zaterdag 20 maart een legen doos naar huis gestuurt voor een pakje. Mijn moeder had geschreven om de doos terug te sturen, dan zou ze iederen maand wat sturen aan mijn. Het is erg jammer dat ik niets in die doos kon doen omdat ik niet weet wat, maar dat komt wel in orde. Heden is het Maandag en ik hoop nog een brief te schrijven naar mijn zus Maart, en dan slapen kaen.

23 Maart 1943 Dinsdag

s'Morgens hadden we groten herrie met de Staldeur omdat we onze bedden niet opgemaakt hadden. Die vrijer ging eerst Eef halen en vroeg van wie de bedden waren die niet opgemaakt waren, daarna kreeg Guus een beurt. De Staldeur zei o.a. Maken jullie je bedden in Holland ook niet ineens op. Nee, zei Guus met een droog gezicht, dat moet eerst luchten, want dat stinkt eronder. Daar was de Staldeur het wel mee eens. Net kwam hij bij mijn, want hij had schijnbaar nog meer op zijn kinderfluit, of de Chef kwam binnen. Piet, Leen, Guus, Eef en ik gingen allen naar de Staldeur toe en begonnen ook hard te schreeuwen. Allen stonden naar ons te kijken, ook de Chef. Eindelijk ging de Staldeur weg, want van de Chef is hij bang om mee te praten. Nu gingen we allen naar de Chef toe en begonnen te bekvechten met hem, dat we dat schot in onzen kamer achteruit willen hebben omdat het veel te klein is. Enfin, hij zou het dan laten doen, afwachten dan maar.

Jan moet vandaag die bootjes die al klaar zijn gaan spuiten, hij krijg wel 1 l. melk per dag, maar hij liever dan ik hoor. 'sAvonds heb ik enig dingentjes gekocht voor mijn nichtjes in holland. Nu ben ik van plan om naar mijn broer te schrijven in Gotha want daar kreeg ik vandaag een brief en een kaart van. Ook mijn zus moet is nog schrijven want gisteren heb ik geen tijd gehad daarvoor.

24 Maart 1943 Woensdag

'sMorgens hadden Guus en ik een débat met Daniel over de krieg. Daniel vertelde dat wij een veels te groten mond hadden over Adolf maar dat we na de krieg met 2 vingers in de hoogte zouden staan en zouden roepen: "Leven Adof Hitler" Wij spraken dat sterk tegen Guus maakte er een eind aan door met Daniel om een fles bier te wedden, dat Adolf na de krieg aan de hoogste boom zal hangen en de austlanders aan de touwtjes zouden trekken. Mijn een benieuwe wie er gelijk zal hebben. Een van die 2 hoop ik in ieder geval. Om 4 uur kwam het ons ter ooren, dat er 184 passen uit holland in Berlin aan gekomen waren zwaar beschadigt waar onder ook de mijne was. Om 4.10 kwam de Chef zeggen dat ik voor 6 uur mijn pas moet halen bij de politzei. Ik ben direct uitgescheden met werken en mijn eigen gaan verkleeden wat aardappels geschilt en op gas gezet. 4.55 stempelde ik mijn kaart haf, en ging op weg. Bij de Politzei was ik gauw klaar gelukkig heb ik nu mijn pas in handen. Bij een groten zaak in de Bergstrasse heb ik 2 dingentjes gekocht van glas, erg mooi zijn ze, dat grapje koste mijn D.M. 17,40 dat heb ik er graag voor over.

25 Maart 1943 Donderdag.

Weer aan de Chef gevraagd of we met de Paasdagen met verlof kunnen gaan, hij zal wel koeken zei die grapjas. Vandaag is het de 3de dag dat ik geen brood gegeten heeft niks anders dan rode kool en krotten en dan 's middags een prakje aardappels met knollen. Zaterdag krijgen ze onzen bonnen in handen dus zolang moet ik in 't leven zien te blijven. Ik zou wel eens wat van thuis willen horen want dat is wel even geleden. 's Avonds zat ik om 8 uur aangebrande krooten te eten, dat is anders ook een hopenlozen smaak hoor nu verlang ik pas naar een klein stukje oud brood. Daarna ben ik met Piet een kennes gaan bezoeken van hem, maar daar gekomen kregen we te horen dat die jongen met een soort roodvonk in het ziekenhuis lag, waar wist men nog niet. Weer thuis gekomen heb ik wat koolrapen gekookt voor morgen ik hoop maar dat het gauw Zaterdag is.

26 Maart 1943 Vrijdag

's Avonds kreeg ik gelukkig bij vrouw Linke een brood op de nieuwe bon, nu kunnen we lekker eten. Voor Piet was het een ongeluk maar voor mijn een geluk dat zijn erwte aangebrand waren, dat luste hij niet en aangezien ik alles wat ik kook aan laat branden om er wat smaak aan te krijgen, gaf hij die erwten aan mijn. Toevallig kwam ik tot de ontdekking, dat ik op 100 gr. vleeswaren 1 half pond bloedworst kan kopen, die ik dan ook gauw ging halen, in die tijd dat ik weg was brande mijn pap aan die ik op mijn bonnen gehaalt heb. Ik heb de erwten door de gortpap gedaan, allebei aangebrand, en daardoor een flinke hoeveelheid bloedworst, het smaakte best hoor. Het is nu 7.45 uur en het plan is om bier te gaan halen wat we dan ook rap deden en de avond verliep gezellig.

27 Maart Zaterdag 1943

's Middags zijn Guus, Leen en ik naar Tempelhof geweest, Het weer was prachtig hoor, hier en daar bleven we kijken en in een bakkerszaak kochten we op 200 gr. broodbonnen wat koekjes die erg lekker waren. Eindelijk belande we in een park waar we gingen zitten roken en koekjes eten. In een ommezien hadden we een troepje mussen en vinken bij ons, die we lustig. Een eindje bij ons vandaan was een waterbak waar Herren op stond. Daar tegenaan stonden struiken dus konden we de ingang niet goed zien. Onwillekeurig keek ik er naar en zag er een vrouw binnen gaan, ik stootte de ongens aan en verwachtte een filmpje. Tot onze verbazing kwamen er even later 2 vrouwen uit en gingen er 2 mannen naar binnen. Wij bleven kijken en er kwamen nu 2 vrouwen en 2 kinderen uit. Nee daar snapten we niks van hoor, dus gingen we kijken. Laat er nu naast de waterbak een doodgewone uitgang zijn. Na flink uitgelachen te hebben zijn we huiswaarts gegaan, na enig levensbehoefte gekocht te hebben. Net wou ik me uitkleden om naar bed te gaan toen er luchtalarm geblazen werd. De Fransen leggen om 9.30 al, dus die schrokken

wakker en vlogen hun bed uit. Een kwartier na het alarm waren we bij de schuilkelder. De Fransen moesten naar binnen maar wij konden naar verkiezing buiten blijven, alleen omdat we een helm droegen en 50 Pf per avond kregen. Om 10.15 was het alarm begonnen. Nu ze gingen flink tekeer hoor. Om 11 uur moesten de hollanders met Daniel als leider de ronte in de fabriek doen. Even naar de wijnzolder en op het dakplat. De scherven regende naar beneden, en als men zo eens rond de fabriek keek, brande het flink. Alles trilde en dreunde en wij in het halve donker door de fabriek. De lichten mochten natuurlijk volstrekt niet aan en Daniel z'n lantaarn was haast leeg, dat is nu Feuerwacht in Berlin. Het heb tot 12 uur geduurt en was blij in bed te leggen.

28 Maart 1943 Zondag

Flink uitgeslapen maar die dag niet buiten geweest tot 's avonds 9 uur. Ben met Guus wat rond gaan lopen en wij belande bij Papa Klokke. Daar hebben we een gezellig uurtje doorgebracht want de baas was namelijk half dronken en gaf iedereen meid in de zaak een zoen. In Holland zou dat op vechten uitlopen maar hier is dat heel gewoon, en die grieten vonden het best leuk ook. Om 10 uur waren we weer thuis.

29 Maart Maandag 1943

'sMiddags was er een Duitse jongen die een wagen stijf tegen Guus zijn bank zetten en hem niet weg wou halen, Guus pakte hem op en zette hem stijf tegen de wagen aan, maar dat jong deed het niet, en nu gingen ze tegen elkaar te keer, het was gewoon niet mooi meer. Op een gegeven moment gaf Guus hem een draai om zijn oren. En de Duitsers ie altijd met hem mee gelachen en gepraat hadden kwamen op Guus af. Piet en ik kwamen ook op Guus af. Het beloofde net een fraaie meubelslag te worden toen de kromme kwam binnen stormen. Die goser gooit nu altijd roet in 't eten. Enfin de Duitsers schijnen hier erg bang te wezen voor iets en gingen aan hun werk verder. Nu gingen de Staldeer en Guus even

praten, nu dat hoorde men 3 straten ver weg. Er werd bedreigt met de Politzei maar daar schenen die Hollanders niet bang van te wezen. Guus zijn laatste woorden waren:”Als hij het morgen weer doet met die wagen dou ik hem door de schuurbank heen en haalt hem dan over de vlakbank. Hij draaide zijn eigen om, ging aan ’t werk en liet die krommen schelden die dan ook wegging. ‘sAvonds had ik een Pools jongentje besteld voor mijn om wat Pools te leren. Het is een aardig ventje, ken wat Duits spreken, en heet Roman. Roman is erg knap ventje wat aardrijkskunde betreft, want wat voor land men ook zecht, hij tekent ze allen uit met de plaatsen er op. Ik leerde dan ook aardig wat woorden en om 10 uur lag ik op bed. Om 1.15 schrokken we wakker, weer luchtalarm, en weer naar beneden, nu was het erger dan Zaterdag en op 6 plaatsen van Berlin stond het in brand. Alles dreunde en schommelde weer, en zij met Daniel maar in de fabriek naar brandbommen zoeken. Om 3.10 blaazde hij af maar ik lag toen al in bed, want we waren om 2.35 al naar boven gegaan, even gegeten en ik naar bed, de anderen bleven nog wat op, om op het blazen te wachten. Daar werd ik weer wakker van. Daarna slecht geslapen en ’s morgens om 7.30 begonnen.

Dinsdag 30 maart 1943

’s Morgens vroeg al kwam het ons ter oren dat de Poolse Fierwacht er over geklaagd hadden dan wij te veel geld er voor krijgen. Wij krijgen per man 3.30 R.M. per week, en als er alarm is 1 mark meer. Hun krijgen minder dus gaan ze kiften. Nu heeft de staldeur het zo geregeld dat er om de beurt van ons 3 man wacht hebben, maar als er alarm is moeten we allemaal present zijn dus krijgen we nu maar 1,25 per week per man. Wij zijn het daar niet mee eens en hebben dat gezecht ook tegen hem, nu afwachten maar of dat wat helpt. ’s Avonds kwamen 2 Poolse jongens en werd het weer Pools leren. De avond verliep gezellig.

Woensdag 31 maart 1943

Guus en ik hadden een goede zin om wat kattedwaad uit te halen. Daniel moest naar de W.S. in die tijd hebben wij dan maar zijn gereedschappen met tangen aan zijn bank vastgemaakt., zijn hamer hebben wij vastgespijkerd. Net waren we klaar of mijnheer Daniel kwam binnen, ging naar zijn bank, maar voordat hij daar kwam zag hij aan Guus zijn gezicht dat er wat loos was. Bij zijn bank gekomen zag hij dan ook wat er loos was. Wij hadden er weinig plezier van, want hij maakte kalm alles los, en ging weer gewoon aan 't werk. Later zei hij tegen mij: "Je moet dat niet doen waar die Poolse jongens bij zijn, want dan doen hun het ook." Hij had daar gelijk in want wat later spijkerde een van die jongens een spant van een boot aan zijn bank vast. Gelukkig dacht Daniel dat ik het gedaan had. Als de Chef te weten komt dat een Pool, een Duitser lastig valt, zal hij wel zorgen dat hij een flink pak slaag krijgt. 's Avonds kregen we weer visite, nu van 3 Polen. Roman was er ook bij, die hadden het er over o.a. dat er 3 weken terug ook alarm was geweest, maar toen ze naar beneden gingen, was er niks loos. Nu schoot het mij te binnen dat wij toen 's avonds dat suregaat alarm gegeven hadden, en hun naar beneden had horen gaan. Nu het eerste half uur was ik niet uitgelachen toen ik tot die ontdekking kwam. Ze hadden vermoed dat ik het was geweest, omdat ik dat zo goed kan en het wel eens onverwacht onder mijn werk doet, de Poolse jongens zeggen iedereen keer, allarm maken, allarm maken, dat doet ik natuurlijk niet. Nu ik zo lachte wisten ze het zeker en lachten mee. Om 10 uur gingen ze naar boven.

1 April Donderdag 1943

's Morgens om een uur of 8 kwam Guus naar mijn toe met de woorden, "Jan, de kromme staat hiernaast op je te wachten want er worden bootjes vermist en nu moet hij iedereen ondervragen." Ik was verbaast omdat de kromme niet zelf naar mijn toekwam, maar toch ging ik hem zoeken, natuurlijk vond ik hem niet want ik ontdekte te laat dat het 1 April was.

Guus was eerst door een Pool met dezelfde grap voor de gek gehouden. Piet stuurde we ook weg met dezelfde grap, en met succes hoor. Ik ging naar Eef die boven werkt en zei tegen hem dat de Staldeur op de kamer was en dat hij aardig te keer ging en dat Eef als de bliksem naar onder moest komen. Eef ze nog voor hij naar beneden ging, heb ik mijn mes bij me? Nu daar ging hij hoor en ik vouwde dubbel van de lach. We stonden allen bij elkaar, toen Eef met een droog gezicht aan Guus de sleutel vroeg want hij ontdekte niemand. Aangezien wij allen lachten had hij het gauw door. De mop van Jan mislukte. In Schaftijd zeiden we ten hem, dat hij op het Buro moet komen, hetzij voor melk of voor een ketelpak. Jan is spuitser hij staat die bootjes te spuiten buiten en heeft dus recht op 1 l. melk per dag. Wat is nu het geval, hij gaat er eerst met de kromme over praten, die meestal bij zijn in de buurt is. Die zei natuurlijk, laat je niet beet nemen want het is 1 April. Dus die slijmende Kromme verraaide de boel.

's Avonds vroeg die Pool die Guus in de boot had genomen, aan Guus of hij hier geen griet had, nee, zei Guus, ik heb er een in holland. Dat verbaasde die Pool erg, want zij maken er gewoonte van nu ze hier zitten, dat ze een vrouw nemen, en na de krieg die vrouw aan kant zetten, en dan weer naar hun eigen vrouw gaan.

Na heen en weer praten zou hij er voor zorgen dat er Zaterdag 3 knappe Poolse grieten ons kwamen bezoeken, hij zal nette leuke meisjes uitzoeken. Hij vertelde het vandaag, nu moet ik nog afwachten of het geen April mop is. Piet één, Eef één en ik één. Die dag ging verder zonder ongelukken voorbij.

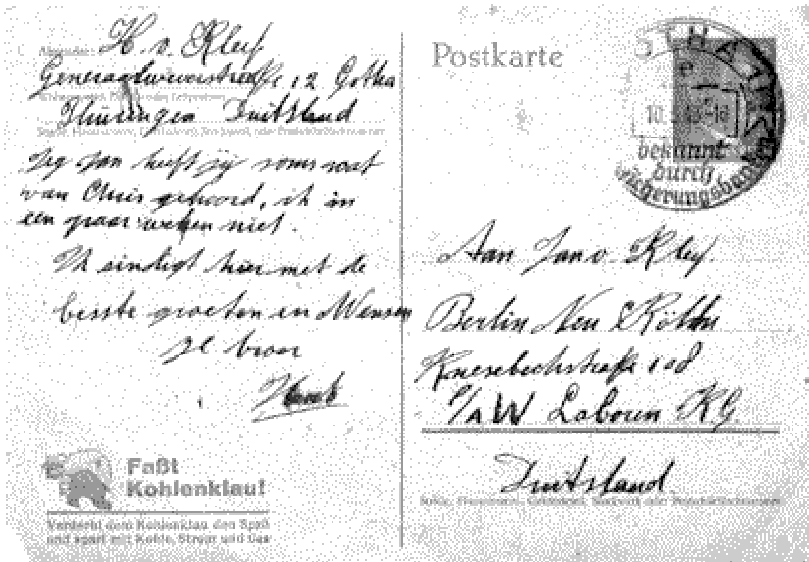
2 April 1943 Vrijdag

Gisteravond hadden we een sliknatte doek in Jan zijn bed gelegen, omdat hij op 1 April niet genoeg in de boot genomen was door ons. Hij lag dan ook net in bed of hij zei, wat is dat bed toch nat, hoe komt dat toch. Nu ontdekte hij het. Nu jullen hebben mijn bed lekker nat gemaakt hoor, klonk het, hij pakte

de doek op en smeed hem naar Guus die hem net in z'n nek kreeg, dus dat was dat.

Vandaag kreeg ik het in mijn bol, om brieven naar mijn familie te sturen, met enkelt een blaasje papier er in waar niets anders op geschreven stond als 1 April,ha,ha,.

Het zal mijn benieuwe hoe dat uitvalt, want die douane die de brieven openmaken zitten ook voor gek.

Verders hoorden we nog dat Rotterdam zwaar gebombardeerd is, veel geloof ik daar niet van maar..... De avond schoot ook voorbij, één van de matrozen tekende op de deur 2 vlaggen over elkaar, een Franse en een Hollandse, nu is onze kamerdeur een heiligdom. Heden is het 8.40 en de plannen zijn om bier te halen, met een Fransoos heb ik een foto geruild als souvenir. Ik gaat mijn koffer bewerken met beits dus moet ik opschieten wil ik vanavond klaar komen.

Om 9.15 was ik klaar met mijn koffer en zouden wat gaan schrijven, net kwam de staldeur een praatje maken over die want in onze kamer, wij vroegen direct wanneer die nu eens achterruit ging, anders zouden wij het zelf wel doen, na wat heen en weer gepraat te hebben begrepen we dat we een maandag die schutting achterruit moesten smijten, nu we zullen de boel wel slopen hoor. Voor 't naar bed gaan deden we de deur open van onze kamer. Zodat de vlaggen in de kamer zichtbaar werden. Guus speelde het Wilhelmus wij stonden in militerrten houding. Eef speelde ook mee op een okkoriene, wij allen ook de vier Fransozen hadden de soldaten helmen op. Fransozen, één een etenspan, 2, braadpan, 3 waspan, soepbord. Hollanders Jan gewonenen helm, Piet melkpan, Leen groenteschaal en ik had Jan z'n etensbord op

Gotha 9-Mei 1945

Beste Jan

Goede Jan, ik zal maar eens schrijven
aan je, want jij doet het niet.
Zeg hoe komt dat, dat je niet
schrijft aan me. Of ~~me~~ wacht
je soms op mijn brief van mij?
Het gaat me nog goed hier, benide
ik heb gezond nog, maar het eten is
slecht hier hoor. We eten nu met
de Bob en Maarten, nou je begrijpt
dat het dan een immid is Jan.
Maar ja, alles gaat weer voort
hoor gelukkig. Zeg hoe gaat het met
jou Jan. Wand je schrijft me
altemaal met, maar eens dat
1 April moget van je. Maar ik
hoop dat je spoedig terug schrijft
aan me.

mijn hoofd gezet, waar, zoals ik te laat ontdekte, nog wat knollen in zaten maar dat is goed voor mijn haar. Guus had onder het spelen de koffiekkan op zijn hoofd gezet en Eef de deksel er van, nu dat was een moordadigen avond hoor.

Zaterdag 3 April 1943

Om een uur of 12 wou ik wat gaan prutsen en daar had ik de boormachine voor nodig, zo ziet een boormachine er uit

Nu spelen wij er veel mee b.v. als hij aanstaat, proberen of je hem met je hand tegen kan houden, dat is erg slecht natuurlijk. Nu gaat hij zo goed niet meer en voor hetgeen wat ik boren moest was er veel kracht nodig. Ik aan 't boren dus, en de machine stond haast stil, en maar boren jongens. De machine begon lekker te stinken en langzaam maar zeker kwamen er rookwolkjes uit de machine, die hoemeer ik douwde, hoemeer rook dat er uit kwam. Op een gegeven moment kwam er zoveel rook uit, dat ik het gerade vond, om er mee uit te scheiden. De machine stond van binnen in brand en was gloeiend heet. Ik brach hem naar beneden waar er gezecht werd dat hij verlopig niet gemaakt was. Nu kan ik Maandag niet zonder machine werken aan de bootjes. 's Middags zijn we de stad ingegaan en hebben in de Bergstr. Nr 58 onze photo laten maken. We waren om 7 uur thuis, waar ons gezecht werd dat de Poolse grieten morgenavond pas komen, nu weer afwachten maar dus.

Zondag 4 april 1943

's Morgens vroeg kwam de Staldeer ons al bezoeken en vroeg, maar waar blijf die kamerwand nu, jullie hebben er nog niks aan gedaan. Laat nu die oude Flikker gisteren bedoelt hebben, dat we op Zondag die want moesten verplaatsen, wat we natuurlijk niet deden. Nu zullen we de want op Zaterdag verplaatsen. De Staldeer was weg. Guus en Piet (die nog in bed lagen) begonnen tegen de want te rammelen, die gevaarlijk heen en weer schudde. Bij Guus zijn kant kwamen

de spijkers ruim 3 cm het hout uitpuilen. Piet vond het niet genoeg en haalde een balk en wou net gaan rammije, toen de Chef en de Staldeur binnen kwamen. Die hadden natuurlijk het gerommel gehoord en vroegen, wat is hier loos mensen. Wij zeiden niets dus vroeg hij hetzelfde weer. Piet voelde zijn eigen genoodzaakt om te antwoorden want hij had nog steeds de balk in z'n hand. Dus zei hij met een droog gezicht. Ja ik wou mijn kameraad wakker maken en helpen met opstaan. De Chef keek ons aan, maar toen hij zag dat er twee ernstig bleven, haalde hij zijn schouders op. Het slot was dat we Zaterdag die want moeten verplaatsen, we konden er wel een glazen want bij maken maar dat vonden we een beetje teer (dat glas bedoel ik), ook hoorde ik van de jongens dat ik dat handsvat van mijn koffer af moet halen, omdat het volgens de Chef geklaut was. Aangezien dat handsvat mijn eigendom is kan hij langzaam de pijp uitgaan zonder dat handsvat.

's Middags ben ik met Guus op stap gegaan en waren om 8 uur thuis. Die Poolse grietjes waren niet geweest dus zijn we maar van verveling naar bed gegaan.

5 April 1943 Maandag

's Morgens kwam ons weer ter oren dat Rotterdam op 31 Maart gebombardeerd is, er moeten 200 doden zijn en 250 zwaar gewonden. Ik maak mijn erg ongerust over thuis, want het is dichtbij waar ik woont. Ik wacht met angst op bericht.

Ook heb ik die Pool onder handen genomen dat die grieten niet geweest zijn, hij zei dat hij was wezen kijken, maar dat ze er niet waren. Nu doet ik mijn best om een fatsoenlijk grietje te krijgen, nu waren er 3, en nu komen ze niet. Het is niet zozeer om die meisjes zelf te doen maar ze zijn op de wereld om goed te verstellen en sokken te stoppen ook voor te koken maar dat zal hier wel niet gaan. Er zijn hier wel meisjes genoeg die maar al te graag met ons kennes willen maken, maar niet om sokken te stoppen, nu dan kennen ze het bos ingaan, maar niet met mijn.

Tot mijn genoegen kreeg ik om 5 uur een pakketje van mijn moeder, dat ik net nodig had, want als gewoonlijk zat ik weer zonder eten. Heden is het 9.20. Eef is naar de Kino, de 5 anderen zitten te schrijven één Fransoos zit te schrijven en de 3 anderen leggen op bed een boom te drukken.

6 April 1943 Dinsdag

's Avonds hebben we het schot achteruit gezet en ik voelde mijn al ziek toen ik er aan begon, laatst aan toen ik klaar was. Ik schoot dan ook gauw in mijn lappendoos. De ruimte is geweldig en volgens de Chef zouden we morgen radio krijgen. Nu we zoveel ruimte hebben vermoeden we dat er nog meer arbeiders bijkomen, dat zou alles behalve leuk zijn.

7 April 1943 Woensdag

Heel de dag in bed gebleven, veel keelpijn en ik kan haast niet slikken. Ik hoop maar dat het gauw over gaat want het is geen lollentje hoor. 's Avonds ben ik op geweest maar dat beviel mijn niets hoor. Dus schoot gauw in mijndoos.

Donderdag 8 April 1943

8.30 ben ik opgestaan en heb de boel wat aan kant gemaakt. De staldeur kwam nog even koekeloeren en ik zat net op mijn gemak, dus kon hij er niks van zeggen.

Het enigste wat wij van die radio gezien hebben is een snoer voor de leiding dus het begin is er al. Heden is het 1.30 uur en zit ik op Jan zijn bed te schrijven in mijn dagboek. Ik ben nog vergeten te melden dat ik Dinsdag mijn pakje terug zal sturen (leeg dan altijd) maar aangezien ik het gepakt had in een krant werd het niet verzonden. Hedenavond ging Jan op z'n bonnen griesmeel halen, en zei dat het voor de kranke was, dus kreeg hij het, dat was ook zo'n mooie zet van hem.

Vrijdag 9 April 1943

De Chef van de Polen boven heb bij ons een stenen haard gebouwd die woonderbaar was. Ik had 's morgens een 45

min. gewerkt en weer naar bed gegaan. Om 11 uur kwam de arts, ik had het aan mijn mangelen, hij zei dat het niet zo slim was gelukkig. Met schaftijd hoorde ik van de jongens dat al de machines stil stonden want de krachtstroom was kapot dus werd er niet gewerkt, wel gewerkt aan hetgeen wat zonder stroom was, maar de rest stond stop. En dat zou zo 24 dagen duren. Om 5 uur hadden we een radio, gelukkig hadden we hier een Fransman die de boel aan kan leggen dus hadden we om 7 uur muziek, en wat fijn hoor. Van de dokter had ik een bewijs gehad voor asperien, maar geen van de jongens hadden zin om het te halen. 's Avonds hadden geen van de jongens zin om naar het postkantoor te gaan voor mijn, terwijl ze er langs moesten. De stemming word hier erg slecht maar nu we radio hebben hoop ik dat het gauw verandert. Om de haveklap ruzie dat is ook zo leuk niet.

5^e DAGBOEK

Zaterdag 10 April 1943

Om 7.30 opgestaan en mijn eigen gaan wassen. Net was ik bezig of de Chef kwam binnen, zag mijn en zei: "Du bist toch krank, doe moest toch op bed liggen." "Ja, zei ik, maar ik moet mijn eigen wassen." Nu dat vond hij best, en ging weer naar beneden. Naast ons hebben we een kamer die staat vol met boeken, papier enz. van 't kantoor. Die kamer moet helemaal leeggehaald worden en dan zouden er volgens zeggen Duitse vrouwen komen wonen, maar niet in de fabriek werken. Nu dat is best, dan kunnen die mijn sokken stoppen en mijn goed wassen. 's Middags ging Jan naar zijn kameraad en Guus, Leen en ik, naar Alcsanderplats om te kijken of we wat konden kopen, wat niet lukte. Piet en Eef bleven thuis. Eef had 's middags voor ons allen broodjes gehaald en te laat ontdekt dat de Schone bakkersvrouw er 5,50 gr. brood te veel afgeknipt had. De jongens hebben allen wat erbij gelegen, behalve ik, want ten eerste had ik nog maar 1000 gr. voor de hele week en ten tweede ben ik niet van plan om voor een ander schade te lijden. 's Avonds waren we allen thuis om 8 uur en Jan met het ontstellende nieuws, dat Rotterdam vreselijk gebombardeerd is, hij had een krant bij hem en daar stond een photo in hoe Rotterdam er nu uitzag, het was gewoon een voetbalveld geworden. Guus met het blijde nieuws dat er grote kans is dat we volgende week met verlof gaan, maar veel hoop heb ik daar niet op.

Zondag 11 April 1943

's Morgens allen een goede bui; de Fransozen hebben een klerenkast gemaakt, die goed was. Om 10 uur kwam er een griet van kantoor post brengen er was ook een brief van mijn ouders. Piet bracht de griet naar kantoor, toen wij hem mistten en gingen kijken waar hij was, zat hij met haar een boom te drukken. Piet ging later met Leen naar een kameraad in die tijd kwam die griet boven en had voor Piet een zakje suiker meegebracht, ook zou in de loop der week aardappels krijgen,

dus de bant is geklonken, ook al heb die griet een ventje aan 't front, die volgende week met verlof komt. Ze heet

Charlotte Zühl

Deze naam heeft ze zelf geschreven is die niet hopenloos?

Ze zou koeken voor ons meebrengen en voor Eef een sigaar dus we gaan vooruit. Die Corlotte is erg hups hoor, ze heeft op Piet z'n schouder gehangen. Onderdoor haar naam schrijven, aaide ze met haar gezicht tegen mijn gezicht , nu ik dat schrijft is ze met Guus bezig. Dat is de eerste dag, wat zullen wij de laatste dag dan niet beleven met Corlotte? Nu dringt er een vieze lucht in mijn neus een brandlucht en het stimt ook want onze Piet had 4 paar sokken op het gas gezet om schoon te wassen. Het water was verdamt en de sokken waren helemaal verbrand. Zal dat nu liefde wezen? Als dat zo is, hoop ik maar dat hij midden in Berlin een klein vuurtje stookt, en dat het dan net zo word als die sokken van hem. Heden is het 1,45 en Corlotte is weg, de radio speelt fijn allen zitten te eten en ik te schrijven, nu schei ik er uit, en gaat een boksbal maken, want gisteravond daagde ik Guus uit voor een partij boks, die hij aannam. Eerst zal ik even de namen van de Fransozen schrijven: Zjoerie, René, Jack en Roézé. Alleen René was thuis, die was scheidsrechter en nu zijn we erg sportief geworden.

Nu is het 5 uur, de boksbal hangt op en de boksring is klaar, nu maar trainen, trainen, trainen.

Rene, Guus en ik hebben eenpoos bij Pappa Klokke gezeten, om 8.45 waren we thuis, zitten schrijven. Er was nog visite, 4 polen die naar de radio luisterden, ze zagen er netjes uit. Zo ging de avond voorbij.

12 April 1943 Maandag

Om half 7 gewoon gaan werken tot 8 uur en naar bed gegaan. Om 4 uur kwamen er 3 jongens bij, Hollanders gelukkig, het lijken wel geschikte knapen afwachten maar. Om 6 uur gaan

trainen met Rosé (Fr.) 6.30 kwam Corlotte boven met 2 busjes honing voor Piet en Eef. Chorlotte haalde de grap bij mijn uit om mijn met water te gooien. Ik nam ze op, bracht ze naar de kraan, hield mijn vinger onder de straal van de kraan en spoot er lustig op los. Het schijnt dat er een straal onder de rokken kwam, want ze was kwaad toen ik haar losliet, en drijfnat, allen brulden van de lach natuurlijk. Plotseling gaf ze mijn een klp in mijn gezicht. Ik bukte dan ook en zei: Dank U schön, liefde, en ging rustig verder met trainen. Later kwam ze naar mijn toe met een kroes water. Ik zei; Denk er om Corlotte, en ging rechtop staan en keek haar in de ogen, ze gooide, en goed ook, alles in mijn gezicht. Eef maakte nog de opmerking, ze ken net zo goed een emmer gooien op zijn heb het toch geen uitwerking. Ze bleef heel de avond, hielp aardappels schillen en vaten wassen. Verder zat ze dan bij die te vrijen en dan bij die, tot ze plets, der eigen bij Piet hield, en met hem vrijde. Piet ging zijn eigen wassen en ik had pas een ei gehaald. Ik had een moordkans, ik wenkte, dan de anderen opzij moesten gaan, zo kwam Piet dan in mijn vizier. Mijn ei vloog door de lucht, rakelings langs Piet zijn hoofd tegen de muur Eef aan het ouwehoeren: dat is zonde van dat ei. Ik stelde hem tevree, met te zeggen dat het ei niet goed was, het was natuurlijk wel goed, maar wou mijn eigen eens uitsloven, zodoende kwam het misschien ook dat het ei mis was. Om 10 uur kwam de Staldeer (die door Guus en Jan gehaald was), omdat de nieuwe Amsterdammers geen dekens hadden. Hij had de dekens bij hem en begon gelijk te schelden dat Corlotte boven was. Die was niet op der mondje gevallen hoor, ze daagde de Staldeer uit om er wat tegen te doen. Piet ging Corlotte wegbrengen en Guus was in 't geschreeuw met de Staldeer en het kleine wakertje, die 2 beweerden namelijk dat we gisteravond een buitenlandse zender op hadden. We kunnen maar een station krijgen, Berlin, anders had hij heus gelijk gehad van dat andere station. Heden is het 10 voor 10 uur en Piet is nog steeds zoek. Om 11 uur kwam die snodaart thuis met de boodschap, morgen krijgen we gebak.

13 April Dinsdag 1943

Niet gewerkt, morgen gaat ik naar de dokter om mijn eigen gezond te melden. De jongens kwamen met de boodschap om 5 uur binnen dat het werk verlopig stop ligt, dus morgen niet werken. 's Avonds om 7 uur kwam Corlotte boven met een groten koek, waarvan 13 man een flink stuk kregen, dus zij was van behoorlijke afmetingen (de koek bedoel ik) Piet is met haar naar de bioscoop gegaan en kwam om 10.30 uur alleen thuis. Corlotte en Piet waren onderweg een Duitser tegen gekomen die Corlotte goed kon, dus gingen Corlotte en die Duitser een boom drukken, die volgens Piet een gehelen stamboom was. Het begon hem dan ook de keel uit te hangen, en hij liep op zijn gemak naar huis waar hij aankwam zonder dat hij er erg in had, zo gauw bedoel ik. De koek was erg lekker hoor en we hopen dan ook dat Corlotte niet kwaad is, want dan hebben we geen koek ook meer en Eef geen sigaar, ook zo ze wijn brengen, dus als ze kwaad is en niet meer komt is dat Piet zijn schuld dan moeten we hem maar even onder de kraan houden als straf.

14 April Woensdag 1943

Heerlijk hoor zo'n dagje vrijaf, 's middags kwam de Chef zeggen dat we Vrijdag moeten werken, dus morgen ook passagieren. Ook zei hij dan we niet eerder met verlof kunnen, als eind Juni, begin Mei. Dus het was goed nieuws, als het nu maar waar is. Vandaag heb ik mijn laatste brood gegeten, maar ik kreeg bij Linke 3 pond aardappels zonder bon, dus ken ik nu weer 3 dagen aangebrande prakjes eten, wat in ieder geval beter is als niets. Heden is het 8 uur Eef en Rosé(Fr.) zitten elkaar talen te leren. Guus leg op bed te lezen, Piet aan tafel te lezen, Leen zit aan de radio te melken om muziek te krijgen, ik zit te schrijven en de rest is passagieren. Verders ging de avond droog voorbij.

15 April Donderdag 1943

Het is prachtig weer. 's Middags zijn Guus, Leen en ik naar Zoölogische Garten geweest, dat is een geweldige diergaarde, nu het was in één woord prachtig. Maar naar mijn zin was het niet hoor, want mijn maag knorde lekker en dat is een raar gehoor, maar een nog raarder gevoel. We zijn gaan eten daar in de buurt, en ik was blij dat we het restaurant uit waren, want het waren enkels knollen met één of twee aardappels. Ondangs mijn honger had ik moeite om het schaalpje niet gauwer vol te maken dan dat ik het leeg gegeten had. Maar ik wou een ander zijn eetlust niet ontnemen, dus hield ik het maar binnen. Vandaag Corlotte 2x ontmoet, maar ze is nog steeds erg boos op die stoute Hollander die wel de koek opeet maar niet met haar uit willen gaan. Om 6 uur kwam Wim en na wat gepraat te hebben, verkocht ik hem 5 sicaretten, en hij beloofde dat ik morgen een broodbon van hem kon kopen. 's Avonds wou ik gaan schrijven, maar de Rosé wou passagieren, dus gingen we samen. We zagen 2 schöne Medels , die we achterna gingen, na een poosje sprak ik ze aan en vroeg waar de Knesebeckstr. Was. Na wat gepraat, liepen ze met ons mee, en zouden ze morgen avond ook met ons op stap gaan, dat onze verveling en eentonigheid wat verdreef. De jongens vonden het niet goed dat ik weg was, want ik moet aardappels schillen, nu moet ik morgenavond alles schillen, voor straf, maar of ik dat doet is een anderen zaak. Het is nu 10.15 en we gaan slapen. Tenminste dat ben ik van plan. Want we hebben hier een nieuw spelletje uitgevonden. Men mag niet met de voeten op de grond komen of 14 tellen op dezelfde plaats staan. Dat werd een geloop en gehol, over de tafel, over de kasten, over de bedden, alles stond te wankelen en te trillen. Rosé wou acrobatische toeren uithalen op mijn bed, op een gegeven moment zag men hem niet meer, en na wat zoeken vond men hem in dat bed, onder mijn, hij was namenlijk door het mijne heen gezakt. Om 1 uur waren we uitgedold en gemeten. Rosé, Joeri en ik waren 1,69,05 meter, Piet had lelijk zijn arm verbrand aan de kachel, Jan had heel zijn vingers opgehaald,

Joeri had zijn voet lelijk bezeerd omdat hij bij een sprong van een stoel op de tafel tegen Rosé zijn handen sprong, ook waren er 2 stoelen kapot. Dat alles mag niet hinderen, want wij hebben veel pret gehad, en dat is in dat vervloekte land een hoop waard.

16 April 1943 Vrijdag.

W zouden gewoon om 6.30 uur gaan werken, maar de krachtstroom ging nog niet, dus niet werken. De Kromme kwam ons storen met het gezegde, dat we om 8 uur moesten gaan werken. Ik was net aan het schrijven naar mijn zus en onder zulke arbeit laat ik mijn eigen niet storen. Dus om 8.30 was ik klaar, en was het tijd voor anderen arbeit.

's Avonds gingen Rosé en ik weer op stap en belande in een café waar allen bekant Fransozen waren, het was dat café in de Anferstr. En daar was het niet netjes hoor. Maar we ontdekten er een Schöne jonge Medel die aan een tafel stond, zo apart dat we erbij gingen staan. Rosé knoopte een gesprek met haar aan, en het kwam zover dat hij een Maandag met haar uit zou gaan. Hij zou met haar praten over mijn, en als alles meeloopt gaan we een Dinsdag met 4 man op stap. Die 2 Duitse grieten die om 8 uur om de hoek zouden staan, waren er niet, aangezien wij er pas om 8.30 waren. Om 10 uur waren we thuis en ook die avond hadden we reuze doorgebracht.

17 April 1943 Zaterdag.

Gisteren had ik 1500 gr. brood op de nieuwe bonnen gehaald dus nu ik vanmiddag brood wou gaan halen en eerst 1500 gr. moest missen had ik nog net 250 gr. over, en dat geleende brood was ook op. Nu zit ik er beroerd voor met mijn brood. Het geluk had ik nog, dat ik 500 gr. brood kreeg voor 250 gr. bonnen, en daar moet ik nu een week van leven. Guus, Leen en ik gingen de stad in met de anderen jongens hadden we afgesproken dat ze om 6.30 uur in een café zouden wezen in de Bergstr. Waar we konden eten zonder bon. Ze waren

presies op tijd. Onderweg daar naar toe gelukte het Guus nog om met veel moeite 2 mondorgels te kopen, bestemd voor de Polen. Nu zaten we dus met Piet, Guus, Leen, Jan en zijn kameraad en ik. Na één stam gegeten te hebben en een glaasje sprutal, kwam Piet met het nieuws voor de dag, dat hij met Corlotte afgesproken had naar de bioscoop te gaan, het was natuurlijk een grap van hem, want met een Duitse griet zullen we hier nooit serieus aanleggen. Aangezien ik ook van plan was geweest om vanavond met Rosé naar de bios te gaan, maar die niet ging omdat hij geen geld genoeg had, stelde ik voor dat we rap teruggingen, en dan naar de bios. Het is hier een reuze eigenaardige kelner, die wou geen geld aanpakken, tenminste, ik wou betalen, maar hij zei maar: "Ja, ja, dat is goed" en ging dan gewoon verder met de anderen gasten te bedienen. Piet en ik stonden op en gingen weg, en waren net op tijd in de bios. Van de waker hadden we gehoord dat Corlotte al in de bios was. De film ging wel. Nu staan we weer buiten en lopen wat rond, om af te koelen. De bios is schuin over onze fabriek, dus dichtbij. Bij een boom staat Schöne Corlotte met 2 jongens te praten, wij gingen voor de fabrieksingang staan. Even later kwam Corlotte naar ons toe, en gaf ons lief een handje. Wij zeiden helemaal niks tegen haar, dus was zij in een rare positie geplaatst. Net kwam er een snuiter de deur uit. Corlotte zei hem gedag, liep wat met hem mee en ging met hem staan te praten. Piet en ik liepen naar Papa Kloke, daar even gepraat en wat bier gedronken er zaten een hoop Hollanders. Net om 3 min. voor 10 uur stonden we aan de poort te rammelen. De waker aan het schelden maar wij liepen kalm naar boven. Daar aangekomen kwamen we tot de ontdekking dat die kelner uit de Bergstr. heus niet gek was en niet vergeten had voor ons ook geld te vragen, wat Guus voorgeschoten had. Als we op stap gaan betaalt Guus alles wat we gebruiken, en thuis rekenen we af. Vandaag hadden we op onze bonnen sterke drank gehaald, jenever en cognak en die was prima hoor. Guus en ik hadden op onze kaarten samen 1 fles genomen, die we niet

opdrinken, maar hem ruilen voor etenswaren. Volgens berichten krijgen we minstens voor zoon fles, 1 mud aardappels, 3 pond griesmeel, 3 pond grutten en 3 pond macaronie, dat klinkt erg fabelachtig, en misschien is het ook wel een fabeltje, maar dat weten we pas maandag. Vandaag hebben allen de Amsterdammers en de Fransozen, hun levensmiddelkaarten in handen gehad, dus nu word het koken en smoken. Voor het naar bed gaan heb ik nog gegeten, en nu heb ik presies nog 2 boterhammen voor de helen week, als ik niet vet word weet ik het niet meer.

Zondag 18 April 1943

Bij het uit bed stappen haalde ik mijn onderbroek flink op en aan een van de beroemde Duitse spijkers. Het is 8.30, nu gaat ik flink ontbijten. Na een stevig ontbijt (2 boterhammen) ging ik mijn vuile goed in een emmer stompen want een verschoning heb ik niet meer, en het gat in mijn onderbroek dicht gemaakt met garen en behulp van een naald. Nu is het 11.15 uur en zit ik te schrijven. Om 1 uur kwam Corlotte binnen stuiven met post. Wij waren erg blij dat ze kwam, niet om haar maar voor de post die ze meebracht. Piet vroeg aan haar of de film mooi was gisteravond, en zij aan het opspelen dat ze kaartjes gehaald had voor Piet en haar samen, om gisteravond naar de bios te gaan. Dus de grap heb zij betaalt, en wij hadden de lol. Nu heb Piet weer met haar afgesproken voor morgenavond, nu afwachten wat voor gijn hij nu weer uithaalt. Heden is het 5,45 uur. Guus leg te slapen en 2 Fransozen ook, de rest is weg, ik ben net wakker en zit te schrijven, en dat alles van verveling. Rosé zei nog dat hij morgen niet met de Fransesse uitging omdat hij geld naar huis moet sturen, omdat zijn broertje ziek is. Als die weer beter is, gaan we weer op stap. 's Avonds ben ik alleen naar Papa Kloke gegaan en daar kwam ik in kennes met een Hollandse griet, die ik nog even naar haar woonplaats bracht 5 min. lopen hier vandaan. Het was een gezellige avond. Afgesproken met haar had ik geen zin in, en ben weer naar onze zimmer gegaan.

Maandag 19 April 1943

Piet is niet gaan werken omdat hij zijn arm toen verbrand had dus kon hij passagieren, hij kwam weer met Corlotte en ging gelijk naar de arts. Bij zijn terugkomst had hij 1500 gr. brood onder zijn arm, ik vroeg hoe hij daaraan kwam, maar het enigste wat hij zei was: Dat heb ik van Corlotte gehad voor één kusje. Ik keek hem verbaast aan, want als men bij haar voor 1 kusje, 1500 gr. Brood krijgt, waarom heb hij haar dan niet flink afgelikt? Of het nu een grap was van hem of niet, dat kon ik niet uit hem krijgen, maar ik hoop dat ik ze nog eens alleen aantreft. O,O, wat zal ik dan een brood krijgen. 's Avonds zijn Rosé (Fr) en ik naar het Café gegaan in in de Amferstr. Voor onze afspraak, maar het was gesloten. We belande bij Papa Kloke, daar zaten weer die twee Duitse grieten, die ik daar veel gezien heb. Het lijken mij aardige medels toe. Net wou ik dan een gesprek aanknopen of er kwamen daar die 3 Amsterdammers (die bij ons leggen) binnen. Dus geen scharreltjes maken. Rosé en ik gingen weer weg, ik zei nog tegen Rosé: "Als we nu straks terug komen, zijn misschien die 3 weg, en kan ik een praatje maken". Dat bracht ik Rosé aan zijn verstand met gebaren, want verstaan doen we elkaar niet. Op onze kamer hebben we gewacht totdat die 3 Amst. Thuiskwamen, dat was gauw hoor. Wij dan teug en moesten tot de ontdekking komen dat de medels gevlogen waren, op de gezondheid gedronken van Laborenz en dat hij nog 100 jaar mag leven, maar niet meer eten als 1 schep koolsoep per dag. Heden is het 10.15 uur. De vis die we op onze bonnen gehaald hebben staat te koken. Een flinke moot hoor, de aardappels zijn haast gaar, nu moet ik er wat van eten want ik rammel van de honger. Ik heb nog voor 2 schrale maaltjes pap en dan niks meer. Ik vertrouw op uitkomst, dat geeft met kracht en weinig zorgen.

Dinsdag 20 April 1943 om 9 uur een beetje pap, en om 12 uur ook, nu heb ik niks meer als wat gekookte krotten. Mijn bui was

nog goed om 4 uur, maar ik was zo moe en hongerig dat ik een boot kapot geslagen heeft. We werken nu tot 5.30, om die dagen in te halen, die we niet gewerkt hebben toen er geen stroom was. Hebben wij even mazzel.

Nu kunnen we onze fles Snaps, die Guus en ik gekocht hebben, ruilen voor 10 pond n armittel en 35 kilo aardappelen. Die hebben we s'avonds om 6.15 bij die man gehaald, dus nu heb ik weer eten genoeg. Heden is het 8.15 uur en mijn pap staat te koken, hier lopen ze allen heen en weer om hun eten klaar te maken, of zitten al te eten. Mijn plan is om naar Papa Kloke te gaan of ik die grieten niet ziet, dat is weer wat afwisseling. Guus roep me nu of ik met hem in de ring wil, we maken 2 ronden van 3 min. Dus moeten die grieten nog even wachten. Ik ben niet meer geweest naar Kloke, Om 1 uur luchtalarm tot 2.30. Berlin is heden zo goed verdedigt dat er niks door kwam, dat komt omdat Adolf Hitler jarig is. Het was dus niet erg dezen maal. Om 6.20 uur werd ik op een bizonderen wijze gewekt en Jan die onder mijn ligt werd nog een weinig harder gewekt, want n.l. mijn bedonderlagen gaven de geest. Ik kon mijn eigen nog beet houden aan de bedplank, maar Jan kreeg de hele lading op zijn lijf, gelukkig liep het goed af en werd het door ons als een grap versleten, maar of Jan het ook zo grappig vond betwijfel ik.

's Avonds kregen we op onze bonnen een half pond suikerwerken zoals bonbon enz.. Om 8 uur zat ik bij Kloke, ook 1 Amsterdammer kwam binnen, Jo heet hij. Die knaap mag ik wel, hij hoort in 't geheel niet bij de anderen 2, ja, hij past er zelfs niet bij. Die anderen 2 denken om der eigen en weigeren om iets voor Jo te doen. Hoewel Jo gezorgt heeft dat ze nu hier werken en niet meer in een doorgangslager leggen. Allen vertrouw ik hier, alleen voor die 2 zal ik mijn kastje op slot doen, want ik twijfel of ze er wat in zullen leggen als de kans er is.

Donderdag 22 April 1943

Bij ons gasstel is het een zwijnenzooi, heel de dag door word er gekookt en lusiefers en papier enz. daar neergegooit. Ook ik kookte in de baas zijn tijd. De Chef heb al een paar maal gezegd dat het gasstel weg gaat, maar het staat er nog steeds. De oude Laborenz is weer van zijn vakantie terug, en heb zijn arbeit voor onze kamer opgeslagen, dus kunnen we nu niet gaan slapen of lezen op onze kamer. Ik stond dan ook net bij het gas met aardappels en krotten warm te maken toen hij naar mijn toe kwam, dat is de tweede keer dat hij mijn snapt, de eerste keer ging ik mijn krotten koken. Nu zette hij een grote mond op tegen mijn, aangezien ik niet zo vlug Duits gesproken kan verstaan, lichtte ik het bord van mijn schaalte en zei tegen hem: "moet U eens kijken dat heb ik schon klaar gemaakt niet? Heerlijke krotten en echte Duitse aardappels is dat nu niet schön? Hij stond er naar te kijken, en keek toen een weinig verbaast naar mijn, natuurlijk omdat ik het gesprek zo'n rare wending gaf, daarom zei ik er ook achter: ' Maar koud smaak dat niet" en liep toen naar het stel en zette het op de vlam, de oude was weggegaan, dus daar had ik geen last meer van dacht ik. Eerst ging ik een bezem halen en een vaatdoek, en was druk aan 't reinigen bij het gasstel, toen de oude Laborenz met zijn zoon naar boven kwamen (de Chef dus) laat nu die oude duikboot de boel verraden hebben tegen zijn zoon. De Chef zei tegen mijn dat het niet ging. Ik zei dat het wel ging want hij klaagde dat het zo'n zwijnerij bij het gas was en nu ik het schoon wil maken mag het niet, dat ik nu een half uurtje minder werk is toch zo slim niet. Hij zette me stop met de woorden dat dat niet gebeurt in werktijd en als ik dat nog eens wil moet ik mijn kaart afstempelen. Nu hij dat zei, lag ik mijn bezem neer en ging met het woordje "goed" naar beneden. Hij riep, "waar ga je naar toe". Ik riep terug, "mijn kaart afstempelen". Nee, nee, je moet aan de boten gaan werken, en nu zat er niks anders op dan het te doen. Even later wou ik naar mijn eten gaan kijken, laat die schurk nu de gasslang eraf gehaald hebben. Als ik in zijn plaats was geweest had ik dat ook gedaan, maar hij vergat dat we

Hollanders zijn en in het moffenland werken. S' middags ging ik naar het buro om geld te halen van de Krankenkasse, want ik ben bijelkaar een week ziek geweest. Het was nog niet daar, het bewijs waren ze kwijt geraakt en moet ik maar naar de Krankerbeurs schrijven, hoelang ik ziek ben geweest. 's Avonds kreeg ik 1000 gr. Brood op 150 vleesbonnen ik haalde ook nog 100 gr. Worst en een fles azijn die ik vergat mee te nemen. Bij Eef ruilde ik de helft van die worst voor een stuk brood, nu ken ik verlopig wel voortuit en heb wat dat betreft een goede Pasen. Gisteren had ik een ei gehaald en nu ik mijn kast open doet legt het kapot onderin mijn kast. Dat kan ik nooit gedaan hebben omdat ik weet waar die lag, dus moet er iemand in geweest zijn om er wat in te leggen, of er uit te halen. Heden is het 9 uur en ben ik van plan om aan Jo te vragen of hij mee naar Papa Kloke gaat. We zijn gegaan en kwamen terug met 7 liter bier waarvan 1 ½ fles bewaard is tot morgen, Na wat op de mondorgel gespeeld te hebben wijn we om 12 uur gaan slapen.

Vrijdag 23 April 1943

Vroeg opgestaan en met Leen gaan wandelen, na eerst de boksbal gemaakt te hebben waarvan het touw gebroken was. Het weer is erg warm en de zon heet. Ik was weer terug om 11.30 en ben pap gaan koken, wat havermout, wat gries en marmelade, nu dat ziet er lekker uit hoor. Guus is naar de Chef gegaan en heb met veel moeite de gas slang terug gekregen maar als we nog eenmaal in werktijd koken, krijgen we hem niet meer terug. Zo langzamerhand kunnen wij het hier in plaats van meubelmakerei Laborenz, wel hotel Laborenz noemen. 's Avonds zijn de jongens naar de bios gegaan en ik naar Papa Kloke, daar zaten weer die 2 Duitse grieten, die zaten mijn maar aan te kijken totdat onze ogen elkaar ontmoeten en zij tegen mijn lachte, maar ik gaf geen sjoege, dat namen ze niet en kwamen onder de woorden; "alleen is het ook niet gezellig he, we zullen je gezelschap houden als het goed is", bij de laatste woorden zaten ze al,

dus kon ik niet ontkennen, daarom stond ik op met de woorden “ gaat gerust zitten dames, ik zal weg gaan dan hebben jullie meer plaats” Met groten ogen keken ze mijn aan, terwijl ik betaalde en kalm de zaak uit wandelde. Net toen ik de deur van de fabriek open deed, keek ik nog om en zag net dat die twee de café uit kwamen rondkeken en mijn kant uitkwamen. Ik ging verder naar boven, zo was er weer een vrije dag voorbij.

Zaterdag 24 April 1943.

We zouden vroeg inkopen gaan doen, maar dat is nog laat geworden want overal stonden lange rijen in en voor de winkels.

Om 2 uur werden we overvallen door Corlotte (Corlotte heet voor ons “oude Zeug”) ze bracht voor Piet een schoteltje bessen met sap, ze schijnt toch een beetje van Piet te houden want als wij haar tegenkomen vraagt ze direct naar Piet. Ook liet ze aan Piet nog zien dat ze haast geen goed aan had, alleen een zwembroekje en daarover een japon. Daarachter vroeg ze (na 3 maal voor de gek gehouden te zijn) of Piet om 7 uur met haar naar de bios ging, hij vond het weer goed. Aan mijn heb ze een hekel gelukkig, vandaag maakte ik dat nog erger door haar te vragen wat in Duits “oude Zeug” betekent. Ze wist het niet, ik zei dan dat ze in de spiegel moest kijken en dacht er niet aan dat spiegel ook in 't Duits zo heet. Een van die Amsterdammers zei nog dat een zeug een zwijn was, dus werd ze nog bozer op mijn. Bij het weggaan gaf ze mij geen hand en de anderen wel. Ik was daar blij om want het is warm en ik was te melig om mijn hand uit mijn zak te halen. Ik kneep ze nog een keer in de enen blote arm en ze sloeg mijn hand weg, daarna in de anderen en ze begon me daar in vloeiend Duits een rede af te steken tegen mijn, die ik niet kon volgen, maar het zal niet erg vleiend zijn voor mijn.

Nu is het 4.15. Guus, Piet, Leen en Jan zijn naar Velten (daar wonen allen boeren) of ze niet wat eten kunnen kopen of ruilen. De dagen zijn hier wonder mooi, alles prachtig groen

en de bloemen komen uit. Wat is het leven toch mooi, ik bedoel wat kan het toch mooi zijn. Om 6.45 ging ik drie brieven weg brengen, bij de poort stond de oude Zeug te wachten op Piet. Bij mijn terugkomst kwamen net de jongens terug van Velten, ze hadden een koffer met aardappels bij der. Piet was net op tijd voor de afspraak maar de oude Zeug stond er niet meer. Ik had om 7 uur afgesproken met twee franse meisjes, ik was op de plaats van bestemming om 8.20 uur en ze zaten nog steeds op mijn te wachten bij papa Kloke. Ze vonden het niet leuk dat ik zo laat was en die enen griet sprak goed Duits. De avond verliep reuze gezellig en we spraken af voor morgenavond 7 uur, ze zouden een brood voor me meebrengen en dan naar de bios gaan.

Zondag 25 April 1943.

's Morgens om 7.30 uur was ik er net uit, toen er aan de tweede ruit gerammeld werd, nu die was op slot en de sleutel had onze geliefde staldeur. Jan riep vanuit zijn bed: "O. dat is Gerret". Er zou namelijk een kameraad van Jan komen en die zou een nacht hier blijven slapen, dat is wel eens leuk vind ik. Ik ging naar buiten en haalde hem boven. Om 8.30 kwam onze geliefde oude Zeug binnen met een bordje met stukjes koek. Ze ging bij Piet op bed zitten om met hem te praten een klein beetje te vrijen. Wat Piet ervan dacht weet ik niet, maar ik geloof dat hij het niet onaangenaam vind, wat ik hem niets kwalijk neemt, ieder zijn meug. Tenslotte doe hij het zoals hij beweert om wat los te krijgen van haar. Ze wou mijn een hand geven, die ik na even gewacht te hebben maar aannam, tenslotte smaakt die koek die ze brengt toch lekker.

Heden is het 10.45, Piet staat met Jan samen spinazie te wassen. Eef is met een Pool samen naar de kerk, Guus zit tegenover mijn te schrijven en de oude Zeug zegt iedere keer dat ze weggaat. Ze zat met Gerret te praten, dan weer eens met haar benen over elkaar en dan weer met der hiel van haar enen been op de knie van haar anderen been.

En ik geloof dat ze geen broek aan heb, ik stelde Jan voor om even op de grond te gaan leggen dan kan hij beter zien of zij geen broek aan heb, maar hij deed het nog niet eens. Nu staat ze met haar hand op mijn stoel achter mijn, ik wou maar dat ze ophoepelde want ik moet nog zoveel doen, maar nee hoor ze helpt de jongens nu met schillen. De oude Zeug is de hele dag bij ons gebleven. Om een uur of 6 wou ze de glaasjes en het koekschaaltje naar beneden gaan brengen (ze had buiten de koek ook nog een fles Snaps meegebracht waarvan we allen een beetje in een glaasje kregen, mijn beetje gaf ik aan Wim om haar dwars te zitten) ze mistte een glaasje en waar we ook zochten, we konden het nergens vinden. Nu dachten we er aan dat Wim zo stil weggegaan was, en ons vermoeden viel op hem. De jongens wouden dat ik naar hem toe ging, om de waarheid uit te vissen. Ik weigerde botweg om te gaan. Nu kwam de oude Zeug weer boven en huilde met de glaasjes in haar handen. Weer weigerde ik. Nu staan ze allen bij het gas te praten. Ik ben alleen op de kamer met mijn hoofd op mijn armen zit ik aan tafel met mijn eigen te vechten of een Duitse Zeug wel de moeite waard was om er voor te doen. Na een lange hevige strijd won het idee van de jongens om naar Wim te gaan, alleen dat onze eer op het spel stond gaf de doorslag, voor mijn eigen vond ik het juist goed dat die zeug in de penarie zat. Ik ging dus naar Wim toe, hij was er niet, wel zijn kameraad. Tegen die zei ik: "ik kom met een rot doe, weet jij of Wim bij ons een glaasje meegenomen heb?". Zo viel ik met de deur in huis. Na heen en weer praten zijn we naar Papa Kloke gegaan, daar was hij ook niet. Nu ging hij met mijn mee naar boven om z.g. naar de radio te kijken. De jongens stonden alles nog bij 't gas, ze wisten niet dat ik naar Wim was geweest. Weer een hoop geouwehoer, en het glaasje was nog steeds zoek. De jongens gingen allen haast weg en om 7.50 schoot het mijn in gedachte dat ik die twee Franse grietjes vergeten was om 7 uur. Ik ben niet gaan kijken of ze er nog zijn, maar mijn broodje ben ik mis gelopen. Heden zijn er op

de kamer, Leen, Herman (Wim zijn kameraad), Piet die dicht tegen de oude Zeug geleund zit te eten en ik. Piet is klaar met eten en de oude Zeug vertelde nog dat ze 25 jaar was. Drie weken terug was ze nog 21, zo iemand zal ik nooit nemen want dan zou ik 1 jaar na mijn trouwdag een vrouw hebben die meer dan 100 jaar oud is. Ook deden we nog de ontdekking dat ze een weduwzeugje was, met een jonkie. Maar Piet, jongen, wat heb je toch aan je arm? Even later ging het weduwzeugje op Piet z'n bed leggen en wachtte met een van smart vertrokken gezicht dat Piet met haar kwam vrije, die liet zijn eige niet lang wachten, 10 min. Daarna lagen ze lekker met de armen om elkaar gestrengeld te dommelen. Wat een vredig gezicht is dat, was mijn Annie van de Wal ook maar hier. Gerret en Jan kwamen thuis en Herman was weggegaan. Piet en Gerrit brengen het oude weduwzeugje naar beneden. Ze vroeg wie der vannacht bij der wou slapen, Piet bedankte er voor en stelde aan Gerrit voor dat hij ging, die liet zijn eigen niet lang bidden, Piet kwam terug met een blij gezicht, en Gerrit ging met de oude weduwzeug die heerlijke warmte tegemoet. Om 11 uur waren allen thuis, behalve de Amsterdammers, die kwamen om 12.30 thuis. Het glaasje kwam terecht hoor. Eef had het n.l. in zijn kast gestopt waarschijnlijk als gedachtenis aan die Schöne oude weduwzeug. Hij vond het nog niet eens erg hoor, dat onze eer er mee gemoeid ging, zou hij zover van haar weg zijn? Nu nog een dag passagieren en dan weer werken.

Maandag 26 April 1943

Niet zo vroeg opgestaan als die anderen dagen. Om 8.30 kwam Gerrit binnen strompelen. Hij bedankte Jan voor de nachtgelegenheid, hij had lekker geslapen. Waarom hij Jan nu daarvoor bedankte weet ik niet. Een uur later hadden we de ontstellende verrassing door de oude weduwzeug goedenmorgen gewent te worden. Zo kwam ze en zo was ze weer weg, Nu ben ik erg nieuwsgierig naar haar, want gisteren hadden Piet en ik, onze Berliner kaart aan haar gegeven, want

zij kon op een nummer (die volgens ons verlopen was) nog bonbons krijgen. Ik zal blij zijn als ik mijn kaart weer in handen heb, want ik vertrouw het zaakje niet erg. Heden is het 2.15 en Guus laat net met een slag een fles met benzine uit zijn kast vallen en de heerlijke lucht dringt mijn neusgaten binnen, Later zijn we naar een Café gegaan om te biljarten, daar even gezeten en ik verveelde mijn eigen erg, want er waren net voor ons een paar Duitsers begonnen. Dus ben ik alleen terug gelopen, het was een flinke wandeling hoor. Rosé en René (Fr.) gingen net op stap toen ik aankwam en daar ben ik dan mee meegegaan naar Papa Kloke. Het was wel gezellig hoor, en toch ging ik met een sombere stemming naar bed, maar dat kwam omdat ik morgen werken moet.

Dinsdag 27 April 1943

Gelukkig kreeg ik vandaag mijn toeslagkaart voor lange arbeit en boven verwachting van thuis een pakketje en een brief. 's Avonds kwam Gerret op visite. Vanmorgen om een uur of 9 sloeg met donderend geweld het hele raam uit de muur, alle ruiten waren kapot of gebarsten, dat kwam omdat het zo erg stormde. Tuurlijk werd het onze schuld, we hadden het, volgens de waker, het raam der uit gehaald, en er niet goed ingezet, ook maggen we geen kolen meer stoken. Ze beginnen hier aardig te zoeken, maar we slaan er ons wel door. Ook kwam de oude Laborenz zaniken dat het 's avonds niet goed verdonkert is, dat zouden we immer maken en nu is het nog kapot. Ja, zeiden wij, en uw zoon zou immer papier geven, en wij hebben het nog niet. Nu zei die dan breng ik wel papier. Die oude is zo kippig als een vleermuis bij dag. Bij zijn binnenkomen riep hij wat is dat voor een licht daar, dat mach toch niet branden, dat is toch niet nodig. Nu speelde de radio en het cijferbord was verlicht, dat zeiden we ook tegen hem, hij bromde wat en ging heen. Heden is het 9 uur, de Fransen zijn weg, Eef staat zijn eigen in te zepen, Guus en Gerret zitten te dammen, tenminste Gerrit zit te denken hoe die moet schuiven en Guus staat onderwijl bij de oven in de pap te

roeren. Jan is de verduistering neer laten, het is nog niet gemaakt, de één voor de ander heb geen zin, dus zal het nog wel even duren voor het gemaakt is. In bed hadden we een hoop lol over kiele,kiele. Eef n.l. moet kiele maken, pasklaar dan, en nu lag hij uit te leggen, hoe hij dat precies moet kiele. Eerst gaat hij ze kiele, dan als het niet past, wat bijsteken, daarna, als hij zo goed als klaar is, smeert hij er wat lijm op, om dat gat, wat groter is geworden, wat bij te trekken, daar dat gat komt later een ring, en zo word ze dan over de sneeuw getrokken. Men begrijpt dat we brulden van de lach. Een buitenstaander zou denken, nu , dat is oom een mooi zootje, maar we spraken gewoon over bootjes, en zijn heus geen zootje. Over twaalven sliepen we pas.

Woensdag 28 April 1943

Die dag liep de Chef te zieken omdat we immer heen en weer liepen, als dat zo door ging zou hij ons accoordloon verminderen met 10%. Als dat gebeurt gaat ik daarvoor niet werken. De Chef gaat, als er wat loos is met de Hollanders, altijd naar Eef toe, die boven staat te werken met kiele, kiele, die storing is Eef niet aangenaam. Logies, als men zo druk aan 't kiele is, laat men zich niet graag storen. Later kwam Eef naar ons toe dat de Chef weer bij hem was geweest, daar konden wij ook niks aan doen, als de Chef dat niet bevalt stuurt hij ons maar naar holland terug. Daniël wou nog op Eef zijn jas een krul hout vastmaken, ter eren omdat hij kamer führer was, of is bedoel ik. Maar dat ging niet door. 's Avonds kwam onze geliefde weduwzeug boven, ik vroeg direct naar mijn kaart ze kon er geen bonbons op krijgen, dus heb ze noten genomen, ze zou hem boven brengen om 6.30, de jongens snaptten haar in een winkel waar ze naar de noten vroeg, dus nu heb ze bonbons op onze kaarten gehaald voor haar, en op haar kaarten probeert ze nu noten te krijgen voor ons, dat is niet in de haak, maar niet zo slim want wij hadden er zelf toch ook geen bonbons op kunnen kopen. Ze is nog niet geweest en het is 8.40, ik ben van plan om even naar

Papa Kloke te gaan, Piet zit te springen om te lezen wat ik geschreven heb dus moet ik er nu uitscheiden met schrijven.

Donderdag 29 April 1943

Het is hier ander het werkje wel hoor. We kunnen best vier bootjes op een dag maken, de Duitsers zelf zeggen dat we niet zo hard moeten werken want Duitsland wint toch de krieg niet. Nu zitten we dan het grootste gedeelte van de dag op ons gemak, of stoeien, ook met lege dozen gooien en voetballen is een mooie sport in de baas z'n tijd. 's Avonds kwam Eef met kaartjes aanzetten voor de bios, hij had er vier gehaald. Ik viel er buiten. Ze waren net weg of zie kwam er boven? De oude weduwzeug; een beetje stoeien en gijlen met de jongens en ze vroeg wie er mee naar de bios ging met haar, die zou een brood krijgen. Daar was ik direct bij hoor, en zo zaten we dan in de bios, arm in arm, van haar centen. De tijd ging gelukkig gauw voorbij. Nu het uit ging stond er voor onze deur een auto met een kennis van de oude Zeug erbij. Nu moest ze natuurlijk daar even me praten. Ze vroegen aan mijn of ik over een half uur bij der kwam, dat vond ik best, en ging zo naar boven. De jongens waren ook al thuis en Piet was net van plan om een glas bier te gaan halen bij Papa Kloke, ik ging rap mee. Daar zaten we net in gezelschap van twee Polen, als heren erbij! Een van die Polen wou brood ruilen voor vleesbonnen, hij haalde een kaart uit zijn zak waar 600 gr. Brood op zat. Ik wou 200 gr. Vlees geven voor 1500 gr. Brood, dat vonden ze goed. Maar nu kwam het afknippen, laten ze me nu verkeerd begrepen hebben, ze dachten dat ik 500 gr. Brood bedoelde. Dat deed ik dus niet. Nu zouden ze er met hun kameraden over praten, hoeveel brood, vlees waard is. Het was net 10 uur en helemaal geen erg in die oude weduwzeug gehad, een half uur geleden had ik er al moeten wezen. Nu zijn we weer boven met die avond twee stroppen, strop van dat ruilen, de tweede strop was dat ik nu geen brood heb van de oude weduwzeug.

Vrijdag 30 April 1943

We waren druk aan de arbeit, toevallig kijkt Piet door de ramen, laat hij nu de oude weduwzeug zien staan, nogal lief gebukt, zodat men de lange ladders hoog in de kousen, goed kon zien. Piet wou die ladders opklimmen om met haar te praten, ik vond het wijzer om als een heer naar beneden te gaan, en niet direct het beste te willen. Daar stonden we dan om een uur of 2 (piet en ik) beneden met de weduwzeug te brabbelen, natuurlijk kan men zo iemand niet verstaan, niet zoals Hollands bedoel ik. De werklui en zo, stonden haast allen voor de ramen naar ons te kijken, als dan de Chef z'n route had gedaan, waren we er vies bij geweest. Het besluit was dat Guus 1500 gr. Brood zou krijgen en ik 1000 gr., mijn berliner kaart en die van Piet heb zo nog steeds in handen. Ze belooft alles maar krijgen is de kunst.

Heden is het 5.45 en ben alleen met Guus in de kamer, Guus heb zijn kaart afgestempeld om 5 uur en ik stempel de mijne niet af. De arbeiders en de machines zijn nog druk in de weer want onze werktijd is nu tot 5.30. Ik ben er om 4.40 uitgescheden met werken. Als men mij hier snapt ben ik de sigaar, snapt men mij niet, heb ik zoveel tijd voor mijn eigen, dus de mazzel dan. Daar fluit het 5.30, nu gauw gaan inkopen, O wee, daar stond alles vol, de mensen puilden de winkel uit en hoe ik ook liep, nergens kon ik brood kopen. Alles uitverkocht. Gelukkig had ik nog 750 gr. brood liggen, dus haalt ik het wel tot maandag.

Toch gaf ik Piet mijn broodbonnen mee, en Jan mijn vleesbonnen. Later kwamen ze terug met brood en worst. De oude zeug kwam boven met 1000 gr. brood voor mijn en 1500 gr. voor Guus, die hij met Leen deelde. Piet en ik gingen met de weduwzeug naar de bios, Daar zaten we nu, 2 man sterk in de bios met een weduwzeug in het midden we mochten ieder lief haar handje vasthouden, ze ging met haar hoofd op mijn schouder leggen en dan op Piet z'n schouder. Als allen zeugen zo liegen als die hier, moet ik nooit geen zeug hebben. Na onze thuiskomst vertelde ze aan Joeri (Fr.) dat ze

morgen de stad uitging, heel de dag. Pal was ze uitgesproken of ik vroeg hoe laat ze morgen boven kwam met post. 9 uur zei ze. De avond verliep gezellig, Piet bracht ze naar beneden en bleef ruim een half uur weg en nog vergeet hij die Berlinerkaart terug te vragen.

Zaterdag 1 mei 1943

's Morgens ben ik om 5.40 opgestaan, het weer was heerlijk mooi, het gas had het bij mijn hard te verduren, want ik moest een hoop koken, bruine bonen, 2 pannen pap en een pan aardappels. Nu dat is voor vandaag wel genoeg. Om 7.20 kwam Gerret weer, hij blijft heel de dag hier, slapen ook, wel zo gezellig hoor. Hij bleef met mijn praten want alles lag nog in bed. Om een uur of 11 ben ik met Gerret naar Papa Klocke gegaan na eerst 750 gr. brood en een pan pap genuttigd te hebben, dat begon al fout met eten.

Bij Kloke heb Gerret een hoop Duitse woorden opgeschreven, met daarachter in 't Hollands wat het beduid. Wij weer naar huis en laan we nu de weduwzeug zien, en nu achter een hek, dat was een mooi gezicht hoor, des te meer omdat het een aangeklede zeug was. Een beetje staan bekvechten en nu zitten 3 man te eten ook zijn er 2 Fr. kameraden op visite. Het is 1.30 uur en ik ga ook eten. 4 Hollanders zijn er naar Velten gegaan voor aardappels. Piet zat te schrijven, en ik ben naar een draaimolen gegaan, dat was moorddadig hoor, allerlei grieten, alle rassen. Bij mijn thuiskomst zat de weduwzeug op mijn te wachten om naar de bios te gaan, dat hebben we dan ook gedaan. Na uitgang, zijn we wat rond gelopen wat erg knus was, ja, men moet er heel wat voor over hebben om aan je eten te komen. We belandden in een café, tenminste er stond café op, maar binnen was het een hopeloos zootje. Mooie maar erg bijgeschminkte meiden, er waren ook nog meisjes, maar niet veel. Ik bestelde 2 bier en de Zeug ging naar plaatsen zoeken. Mijn eerste bestelling had ik al opgedronken en was net aan het eerste glas van mijn 2e bestelling bezig, toen de Zeug aan kwam waggelen. Zij pakte

haar glas op en ik dronk de mijne uit, we waren bij een ploegje grieten en jongens gekomen en er was nog net een plaats tussen 2 grieten in. "Biete" zei ik. Het besluit was dat ik op mijn gemak tussen die grieten in ging zitten, die schenen het wel leuk te vinden en pakte aan iedere kant mijn armen beet, ging met haar hoofd tegen mijn aanleunen, daar ga je Jantje, dacht ik, dat loopt fout. De Zeug schijnt hier veel te komen, want de buffetchef en de kelners knikten haar toe en een paar Duitsers gaven haar een hand. Daar zat ik nu, in Berlin, in een café, tussen twee grieten in die hoe langer hoe meer lief gingen doen. De zeug was precies 10 minuten weg, wieleig (*vielleicht) om een stoel te zoeken, of om met die of gene wat te vrije. Plotseling stond ik op, die grieten half mee trekkend, maar die lieten me gelukkig los. Ik gooide het glas bier in mijn keel dat voor de zeug bestemd was en liep op mijn gemak de zaak uit. Ik voelde mijn net een leeuw in een kooi, liep tegen verschillende gasten aan en dacht gelijk "Als je mijn toch aan durft te raken!" Verder ging mijn gedachte niet. Eindelijk was ik dan thuis, waar ik verrast werd, dat er chocolademelk gezet was, ter eren van Jan Verloop z'n moeder, die ik dan ook lekker op aller gezondheid opdronk. Net wou ik mijn eigen uitkleden, toen er besloten werd dat ze dat spelletje gingen doen van 10 tellen. Ik zal zo goed mogelijk schrijven hoe dat toeging, want het werd een vrolijke, hopeloze bende. Ik lag in bed en de rest liep elkaar achterna over kasten, bedden, kachel, kortom over alles heen. Een sprong op mijn bed en ja hoor daar ging de onderlagen.. Jantje lag een verdieping lager, nu ik bleef kalm doorslapen. Het spelletje was uit en nu zouden ze Joeri (Fr.) op bed leggen. Ze hebben hem normaal uitgekleded en toen met bed en al boven op de tafel gezet. 2 poten stonden aan het begin van de tafel en de andere 2 poten staken aan de einde er buiten, dus stond het bed erg schuin, wat niet mag hinderen, op de andere tafel hebben ze een bed gemaakt voor Gerret met als verrassing onder de dekens een pan met water. Nu Gerrit uitkleden, voor de lol z.g. deden ze het licht uit, na even jonassen kwam Gerrit in

bed terecht, een hoop gelach en geschreeuw, Gerrit z'n kontje was gedoopt, het pannetje kiepte om dus kreeg hij nogmaals de hele lading. In die tijd van donker zette Rosé (Fr.) een pan water in Piet zijn bed, die mislukte. Het was 12 uur en de Engelse zender was hoorbaar. Iedereen luisterde er naar. Dan sloop die met een pannetje water weg, dan die, om het bij zijn buurman in bed te stoppen. We hebben hier een vierkant blok ijzer van ongeveer 35 kg, dat bij Jan in bed gestopt werd, ook dat mislukte. We hebben toen der tijd een damspel gemaakt en nu pas ontdekt dat men met die stenen goed kan gooien, wat ze dan ook direkt deden, nu het was net een vuurlinie. Ten leste zouden ze dan gaan slapen, het was 1.15 uur, ineens, een hoop lawaai en gespartel. Rosé was door zijn bed heen gezakt, dat kwam omdat er een blok ijzer in zijn bed lag van 35 kilo. Eindelijk rust, Rosé lag op de grond, waar eerst Joeri zijn bed stond, nu die lag op tafel, Gerret op de andere tafel. Het is donker en ik hoor sluipen, plotseling een gegil, Piet had een lading water gekregen, weer een kreet, nu was Rosé de sigaar, zo ging het maar door en alles in het donker, net een spookhol was het hier. Ik deed mijn ogen open en de zon stond vol in de kamer.

Zondag 2 mei 1943

Sjonge, sjonge, sjonge, wat is dat een bende hier, de tafels bezet, Rosé op de grond en de grond bezaaid met damstenen en stroo. Alleen Gerrit kon ik duidelijk zien dat komt omdat hij gisteren een verschoning heb gehad, geleend, van Jan, die hagelnieuw was en aangezien de anderen der goed al een paar maal heb gewassen, ken men ze niet goed van de dekens onderscheiden, die zwart zijn. Noch even een nagevecht met de damstenen en de boel opruimen. Ik kwam terug van het kloset en laat nu de oude Zeug binnen zijn, ze had post bij der. Ik geloof niet dat ze mijn gezien heb want toen ik, na een brief gelezen te hebben, rond keek, was ze er niet meer. Heden is het 10 uur en zit ik in de werkplaats te schrijven, er dringt een heerlijke lucht in mijn neus, want de

jongens staan eieren te bakken. Het verdere gedeelte van de dag heb ik gewandeld of zat ik bij Papa Kloke.

Maandag 3 mei 1943

's Morgens al, duwde ik met een droog gezicht mijn duim tegen de schuurmachine, natuurlijk was het niet mijn bedoeling, maar ik was wat aan het schuren en nu is er een behoorlijke bonk vlees weg, van mijn duim, bedoel ik. Jan heb het verbonden. Om 12.15 uur is er een belangrijke rede door de radio en allemaal moeten daar naar luisteren. Nu het was erg druk op onze kamer hoor, want er waren minstens 70 man op onze kamer om naar de rede van dokter Leij te luisteren, ter ere van het 10 jarige bestaan van het arbeidsfront. Daarna heb de Chef een rede gehouden, over de medewerking aan de overwinning, ook of wij verder mee willen helpen. Nu dat deden we graag hoor, al was het alleen maar om de Duitsers te begraven, liever levend. Nu we hebben wat gelachen, we stonden nog allemaal en 1 Duitser stond met een bankje in zijn hand te draaien om daarvoor een goed plaatsje te vinden, maar het leuke daarvan is dat hij onder het gesprek met de Chef, met de poot van het bankje in de Chef zijn gulp stond te vroeten, hij kon het niet meer eruit krijgen, en hij aan 't draaien met dat bankje om de poot los te krijgen. De Chef liep langzaam achteruit, en zei niets, want het ging erg gemoedelijk toe, dan sloeg hij een flater. Nu de Chef met zijn rede bezig is en een Duitser de hand schud staat deze met zijn andere hand aan zijn hol te krabben, 2 andere Duitsers hielden onder de rede kalm een hoofddeksel op, het was moorddadig hoor en tevens hopeloos. Als hij nu nog wat snaps had rondgedeeld, had ik het leuk gevonden en er respect voor gehad (voor die wijn bedoel ik). Een ding is meegenomen, we hebben een uur minder gewerkt.

's Avonds ben ik met de Zeug naar de bios gegaan maar ik kon niks geen brood van haar los krijgen, maar onze Berliner kaarten hebben we terug. Heden is het 10 uur 25 en de Zeug neemt afscheid om naar beneden te gaan. De jongens vonden

het bijk dat ik haar naar beneden bracht, dus vooruit maar. Daar gekomen zei ze na wat gescharrel, ga mee naar boven, nu ik stond op de stoep en zij in de deuropening, en ze stond hevig aan mijn jas te trekken, ik ging geen stap vooruit en tenslotte is zoemen toch geen zonde, wel? Ik heb aan haar een schrift gevraagd, dat zou ze even boven gaan halen zei ze nog, wacht 5 min., dat heb ik gedaan, toen ben ik naar boven gegaan, ik heb ze niet meer gezien.

Dinsdag 4 mei 1943

Vandaag hebben we een stormaanval gedaan op de Chef voor verlof, maar of het gelukt is weet ik nog niet. Verder geen bijzonderheden als dat de Zeug 's avonds kwam en kwaad is weggelopen. 5 minuten later ging ik naar mijn aardappels kijken die op het gas stonden. Bij het openen van de deur moest ik gauw opzij springen anders had ik een lange trapleer op mijn kop gehad, die had de oude Zeug als verrassing tegen de andere kant van de deur gezet. Ik zette hem terzijde en ging verder, daar had ik de tweede onaangename verrassing. Die weduwzeug stond bij het gas en lachte hartelijk, maar met bevende lippen. Nu degenen van ons die op het gas moeten koken deden dat en toen er een man of 4 was rolden er dikke tranen over het zeugje d'r wangen, geen nood hoor, het zijn maar weduwzeugentranen, die werden gestort over het feit, dat ze (volgens haar) welkom bij ons was als ze wat medebracht. Als ze niks meebracht was ze verükt was er door een van ons gezegd. Wij heftig verontwaardigd, wie dat nu in haar bijzijn gezegd had, we zeggen veel verükt maar dat moet toch niet gezegd worden waar het bewuste zeugje bij was. Ik was dan ook van plan om in een ander hoekje te gaan staan huilen, maar Guus vond het geen werk, hij beweerde dat de weduwzeug toch een mens was, nu daar kon ik niet erg bij met m'n verstand, maar hij zou wel gelijk hebben. Later toen de zeugentranen uitgeput waren, waren de bewijzen er dat ze een mens was. N.m. Piet zat op de tafel bij het gas, met het zeugje in zijn armen gekneld, het zeugje ging hoe langer hoe

meer in het midden van de tafel zitten. Ja hoor, nu Rosé bij het gas is en vanzelf Piet er nog was, lag ze op tafel, net kwamen de 3 Amsterdammers erbij, die weten ook wel hoe ze een Zeug moeten behandelen, een kietelde onder haar armen de ander aan haar bück en de derde boven haar knieën, nu ze knorde van blijdschap hoor. Om 10.30 was het drama achter de rug, maar dat weet ik zeker, van mijn moet ze niks hebben gelukkig aan de ene kant, want nu krijg ik geen brood meer van haar en de anderen juist wel omdat ze mijn er dan mee dwars zit.

Woensdag 5 mei 1943

Binnenkort zouden we soep krijgen gelukkig, 5 x per week, wel op onze bonnen, maar toch is het meegenomen. Ook moeten we Gallonne accoord werk maken wat dat nu eigenlijk is moet ik afwachten, de Chef heb het tegen de anderen gezegd om 5 uur 15, nu net was ik op de kamer mijn eigen aan 't verkleeden, dus dat gesprek liep ik mis. Heden is het 7 uur 45 (avond) na wat inkopen gedaan te hebben en een wandeling met Piet zit ik nu te schrijven, vandaag heb ik bericht gehad van mijn nicht L. v. Kleef, ook waren er brieven bij voor L. Hoek en J. Verloop hier, dat is wel een leuke briefwisseling. Eef is naar de bios en het zeugje is nog niet daar. Nu gaat ik pap koken voor vanavond en morgen, want mijn brood is op.

Donderdag 6 mei 1943

,s Avonds zijn Jan, Piet en ik op vis uitgeweest en groenten. Nu dat was wat hoor. Bij de viswinkel gekomen was Piet zijn kaarten vergeten en Jan droeg een koffer met sla. Nu weer op de terugweg, ha, daar komt net een lorrie aan van Lorenz, voortgetrokken door een Poolse jongen. De Duitse hazelip zat er op. Wij kropen er ook op, terwijl we om de beurten trokken. Dat ging met een vaart over de weg heen, en al maar roepen en schreeuwen, vooruit sik, hortsik, ook de hazelip ontkwam er niet aan, hij wou eerst niet trekken, maar we douwden hem

eraf, nu moest hij wel. Bij de Knesebecstr. Gekomen, was het Piet z'n beurt om te trekken. Daar ging het met een vaart over de keien en een bekijks dat we hadden. Opeens een flinke schok en geslinger, Piet had de lorrie op de stoep gereden vlak voor de deur van Papa Kloke, met een droog gezicht zei hij: "Ausstijgen". Laten we maar even een biertje pakken, wij naar binnen en de lorrie werd weggebracht door de Poolse jongen. Daar hebben we de avond reuze gezellig doorgebracht, we werden overvallen door de Zeug die een vriendin bij der had, nou met die zou ik wel naar de bios willen, enfin, Jan hier kan ook piano spelen, Kloke bezit er een en dus muziek was er ook, het Wilhelmus en het schöne lied van de N.S.B. klonk door de zaak, jammer genoeg was er niet veel volk in het café. De Zeug was weggegaan en nu kwamen ze waarempel weer binnen, als ze gedacht had dat wij hun uit zouden nodigen waren ze abuis, ook hebben ze hier zo'n trekmaschine, 12 ballen voor 10 Pf. Piet heb het gewonnen met 90000 punten. Vanavond hebben de Fransozen vis gehaald en (Leen had voor mij vis meegebracht gisteravond) die had ik al op, nu dan gaf Rosé een vis aan mijn omdat hij het niet lustte, maar ik mocht niks tegen de Fransozen zeggen, anders krijg hij op zijn nek. Die vis heb ik vanavond gebakken, nadat we eerst een wedloop hebben gehouden van Kloke naar de fabriek. Het is erg warm hier, maar als men alle goed uittrekt ken men het wel harden, dat deed ik dan ook op een onderbroekje na.

Vrijdag 7 mei 1943

Vanmorgen ben ik vroeg opgestaan om pap te koken om een uur of 8 kwam de Chef vrij kaarten brengen voor het sporthuis, ik viel er buiten maar Piet gaat niet omdat het op zondag is en heb de kaart aan mijn gegeven. Nu gaan dan a.s. Zondag Eef, Guus en ik naar het sportpaleis. Heden is het 11 uur 30 en zit ik stiekum op mijn kamer te schrijven, Piet is er ook om zijn eten klaar te maken, want over een half uur is het schafttijd, plotseling hoorden we hoesten, we krompen in elkaar, zo

onverwacht kwam dat. Wij op onze tenen naar de deur, ik hoorde niks meer, de tweede uitgang was ook dicht, ik langzaam gaan kijken, laat er nu een Amsterdammer ziek in zijn bed liggen. Nu blaast het 12 uur en moet ik eten, aardappels met rauwe sla. In het vertrek naast onze kamer klinkt gerommel en gestommel, 's kijken wat er loos is er was een mooi schilderij opgehangen alleen die photo deugde niet, die deed mijn namelijk veel denken aan een dolle hond, ook was er nog een voorzitterstafel aangebracht met een mooie looper er om heen, alleen die haak die er op stond deugde niet. Door die of gene snuiter zou er een rede gehouden worden. Later ontdekten we dat het de Chef in eigenpersoon was. Hij begon er direct al over, dat we weer na tijd waren, en dat het bij ons een zwijnezooi was. Hij betaalde goed en daarvoor verlangde hij ook werk en niet in werktijd op de kamer zitten of ergens anders. Anders zou hij alleen lange arbeit aanvragen. We mogen niet door 1 persoon alle kaarten af laten stempelen. Ook loofde hij nog een premie uit voor degeen die het beste werkt. Ten leste zei hij nog, eten of sicaretten kan ik niet mèer geven, maar voor een wasmachine heb ik gezorgd, daar had hij gelijk in, want die stond er, en wat een goede ook. Guus is tot vertrouwensman gebombardeerd, eerst was Eef dat, en nu hij, waarom? Waarschijnlijk omdat hij zijn brieven het beste kan laten schrijven in 't Duits, dan dat hij het zelf kan. Om 1 uur gingen we weer aan het werk. 's Avonds zijn we allen,(dus 13 man) naar Papa Kloke gegaan ter ere van Leen z'n verjaardag. Daar hebben we de man een rondje gegeven en Jan gaf muziek op de piano het was een reuze avond. Om 10 uur 30 zijn we weggegaan. Rosé en Leen werden gedragen, Leen zat op de troon, in gedaante van de schouders van Guus en Joeri, Rosé werd door 6 man gedragen als een vaatdoek, ik had één been van Rosé over mijn schouder, zijn schoen heb ik uitgetrokken om af en toe wat kreten te horen, omdat ik onder die voet kietelde. Zo kwamen we dan de poort binnen die na ons bellen door de waker was opengedaan. Met veel lawaai en gezang. Die

waker stond met open mond te kijken, hij dacht minstens dat wij verrückt waren. Wij keken naar onze ramen en het licht straalde naar buiten. Een van de Polen had de hoofdknop omgedraaid om licht bij het gas te hebben en was vergeten het uit te draaien en bij ons was het niet verduisterd. Enfin wij gingen zingend naar boven waar we tot de ontdekking kwamen dat Guus de sleutel in zijn regenjas had zitten en die hing bij Kloke. Hij snel terug. Wij onderhand zijn de kantoordeur binnengegaan en zoo kwamen wij op onze kamer door de tweede deur. Guus was weer present, hij maakte de deur open, maar aangezien wij ons stil hielden en tegen de deur douwden ging die niet vlug open. Joh, ik moet zeggen dat de avond prettig verlopen is. We hadden gezamenlijk een keekbrood gekocht voor de jarige die nu gevierd werd.

Zaterdag 8 mei 1943

Vannacht deden we iedere maal een stormloop naar de waterbak, die maar niet over wou lopen. Van gisteravond hebben we niets geen aanmerking gehad, dus dat schijnt in de haak te wezen, alleen de Zeug vroeg of wij allen gisteravond verrückt waren. Guus, Leen en ik zijn 's middags de stad in gegaan tot 6 uur. Van 7 uur tot 9 uur heb ik pannenkoeken gebakken die goed gelukt zijn. Heden heb ik van een kameraad van Jan 21 sicaretten gekocht voor 8 Mark, en is de waker aan 't liegen, hij beweerde dat om 3 uur vannacht het licht brandde, al maar brandde, Guus staat hem te woord en stuurde hem naar de Chef toe die natuurlijk niet op de fabriek is. Nu gaat ik pannenkoeken eten en dan slapen.

Zondag 9 mei 1943

Het weer is prachtig en we konden dan ook niet langer in bed blijven dan tot 7 uur 30. De jongens Eef, Guus en ik zouden naar het sportpaleis gaan, maar aangezien ik een hoop moest schrijven, gaf ik het kaartje aan Gerrit die net binnenkwam. Om 9 uur gingen ze weg en ik maar schrijven. Om 10 uur 30 werden we gestoord door een Duitser die twee kaartjes kwam

brengen voor het sportpaleis, want hij zou niet gaan. Ik nam de kaarten aan, wij hadden geen zin om te gaan, ik ben nog naar Wim en z'n kameraad geweest maar die hadden ook geen zin, nu dan moeten ze maar verlopen.

Om een uur of 12 kwam er een snuiter van boven, Roman, met sicaretten, 20 stuks, 6,50 Mark, ik kocht 3 pakjes, misschien doe ik ze voor brood omruilen, nu ben ik met mijn geld blut. Later kwam er een kameraad van Jan met tabak, 3 man kochten 50 gram voor 8 mark, later zou hij terug komen als de anderen er zijn. Ook kwam er nog iemand, Henk Feberwé heet hij, waar we brood bij bestelden. 1500 gr. 11 mark. Nu zijn ze allen weg van de oude ploeg behalve Eef die is thuisgekomen van het sportpaleis, het was schitterend. Guus en Gerrit zijn doorgedaan naar het voetballen kijken en Piet, Leen, en Jan zijn naar de kerk, Henk is met Jan meegegaan. Heden is het 5 uur 30 en is er visite van 5 Franse krijgsgevangenen, die verkleden der eigen hier en gaan passagieren, als ze dan weer terug komen trekken ze hun dwanggoed aan en gaan naar hun barak. De tabakman zit te wachten tot de anderen thuis komen, want ij wil zijn tabak verkopen.

6 uur en alle Hollanders zijn present, ook Henk en Gerrit. 's Avonds ben ik met Jaak (Fr.) naar de bios gegaan, het was een wondermooie film, aan het einde krijgen ze elkaar. Om 10uur 05 waren we thuis.

10 Mei 1943, Maandag

Vandaag heb Guus bericht gehad voor een schoenenbon te halen, alleen degenen die straatschoenen aangevraagd hebben, krijgen die. De anderen voor arbeitsschoenen krijgen niets. Wat ik aangevraagd heb weet ik niet met zekerheid te

zeggen. De Meesters hier hebben orders gekregen dat een ieder die zonder doel op de WC zit te roken er afgehaald moet worden. 's Avonds kwam de Chef ons met een bezoek vereren, hij had voor Guus bericht gehad dat deze hedenavond zijn schoenenbon kan gaan halen, maar hij moet zijn schoenen die hij bezit meebrengen. Ook had hij de boodschap dat Guus hedenavond de wasmachine zou plaatsen op de plaats van de kachel, deze zou dan weggaan. Jammer genoeg was Guus er niet hij was aan 't inkopen doen met Leen. Later hadden we nog een grap met Jan hier, iedere keer ging Rosé met hem stoeien en iedere keer kreeg Jan een zwarte veeg op z'n gezicht, dat had Rosé met z'n vinger van de kachel afgehaald. Het leukste is dat Jan er geen erg in had, en wij lachten niet maar zaten heerlijk te bomen. Ik beweerde dat je van boten spuiten uitslag , dan krijgt men allemaal zwarte vlekken in 't gezicht, de jongens hadden daar wel eens meer van gehoord, maar Jan, die spuiten is, wou het niet geloven. Rosé werd te voorbarig en smeerde een volle hand roet in Jan z'n gezicht, die kreeg het wonder boven wonder in de gaten, en een daverend gelach brak los. Ook kwam de weduwzeug boven, heb even aardappels geschild en wat gestoeid en is later met een Amsterdammer weggegaan. Ik ben nog even naar Kloke gegaan en ben verder gaan zitten schrijven.

6^e DAGBOEK

Dinsdag 11 Mei 1943

Het weer is prachtig, eigenlijk te mooi om te werken. 's Middags kwam de Chef om 12 uur 30 binnen, hij zei tegen mijn, als je nog langer blijft zitten wordt er 60 uur gearbeit. Nu ik verstond hem niet en bleef kalm zitten want de fluit had nog niet geblazen. De Chef keek een beetje raar, maar de jongens stonden op om aan het werk te gaan en net floot hij, (de fluit bedoel ik). Wij weer werken, vandaag de laatste dag van bootjes maken, want die zijn nu zover klaar. De Chef kwam nog zeggen dat ik morgen lijsten op die bootjes moet maken. Piet vroeg nog wanneer we aan die andere boten begonnen en de Chef zei hem met een droog gezicht; "Wanneer het zo wijd is" Jan loopt al een paar dagen erbij als een oude tachtiger want die heb erg veel pijn in zijn benen, nu schuifelt hij meer als dat hij loopt, hoe dat komt is onbekend, hij is er mee naar de dokter geweest, ging om 1 uur weg en kwam om 5 uur 50 terug, hij had een druppelflesje gehad voor verstopping in zijn hoofd, ook nog smeersel voor zijn benen. Guus heb zijn benen gemasseerd en nu gaat het geloof ik wat beter. Met Rosé is er een ongeluk gebeurd, hij had in werktijd een poot tegen zijn hoofd gehad, net onder zijn oog, hij is naar de arts geweest. Nu het bloedde erg uit de wond en nog lieten ze hem wachten tot eerst die allerdagse Duitse patienten geholpen waren, toen kwam hij pas aan de beurt, de dokter knipte zijn wang open en maakte het weer dicht met een krammetje, over twee dagen wordt het krammetje er uit gehaald, werken mag hij niet. 's Avonds zou ik de brief posten naar mijn nicht Lien, een echte liefdesbrief hoor, maar aangezien het zo druk was heb ik dat uitgesteld tot morgen. We zouden 5 gulden oversturen naar Lien dan kan die wat photos oversturen van haarzelf. Heden is het 10 uur en Piet zit een stuk voor te lezen uit mijn dagboek en de rest zit der eigen krom te lachen en spannend te luisteren, de Fransozen leggen al, en ik ben het ook van plan.

Woensdag 12 mei 1943

Vandaag moest ik lijsten om die bootjes maken, en krijg daarvoor 1 mark per bootje nu het is een vervelend accoord hoor, ik moet er 12 af hebben en haalde er maar 9, nu is het voor het eerst dat ik dat werk doe, morgen zal het wel beter gaan. Het kwam ons ter ore dat het in Holland revolutie is maar dat zullen wel valse berichten zijn. Om 5 uur ben ik naar mijn kamer gegaan en zat net te eten toen de staldeur binnen kwam, ik bleef doorgaan met eten onderhand met mijn hand over mijn maag wrijvend, hij zei dat stimt toch niet, de anderen eten toch ook niet onder werktijd. Ik trachtte hem aan het verstand te brengen dat ik een buitengewoon mens was, maar hij begreep mijn niet, ik vroeg met een droog gezicht of er geen post was, hij had post, maar hield het buiten mijn bereik. Verder ben ik weer aan het werk gegaan. Net was ik bezig of de staldeur kwam de werkplaats binnen en ging met Guus staan praten, hij wees ook op mijn en maakte een beweging van ophangen. Bij zijn weggaan maakte ik hetzelfde gebaar tegen hem en zei: "Wiedersin", Hij keek mijn aan en liep verder. 's Avonds, gauw een does nemen, want ik ben hopeloos moe. Daarna naar het postkantoor, maar het was weer te druk naar mijn zin. Wat mijn nu mankeert weet ik niet, maar ik heb een hopeloze bui, jammer dat Guus met Eef naar een opera is, anders kan Guus wat muziek maken. Jan is kegelen en de rest is thuis. Heden is het 8 uur en zijn er 2 Poolse jongens hier, die de loepitto moeten hebben, dat is een schoenleest. Eef had hem volgens de 2 Polen hedenmiddag gehaald maar hoe we ook zoeken, we vinden hem niet en de jongens vertrokken zonder loepitto. Een Amsterdammer zat aan de radio te draaien plotseling hoorden we de Ramblers en een stem in Holland, daar had me die snuiter Hilversum te pakken, nu we hoorden goede muziek, zo ging de avond toch nog prettig voorbij.

Donderdag 13 mei 1943

Om 1 uur hadden Piet en ik 15 bootjes lijsten opgezet en hadden we dan de man 8 Mark verdient, alle boten waren voor ons klaar. Nu gaan we de Chef opzoeken voor ander werk, op de trap staken we een sigaret op en zo naar buiten daar nog even op ons gemak in 't zonnetje gezeten, onderhand was het 1 uur 30 geworden en wij maar terug. Beneden waar ze de boten spuiten, liepen we de Chef tegen het lijf, met die gingen we in de lift naar boven. Daar gekomen liep hij heen en weer en kon niet besluiten wat wij moesten doen. Ik vroeg voor de grap aan hem, kunnen we niet passagieren gaan, en laat hij nu met een droog gezicht zeggen: "Ja,ja,das goet". Wij natuurlijk weg. Hij gaf nog de vermaning dat we onze kaart moeten afstempelen, wat we dan ook deden. Piet ging in bad ik onder de kraan. Piet heb zijn goede goed in Holland hangen, dat is erg jammer, want wij besloten om naar 't Treptouwer park te gaan, het weer is wondermooi en volop zon. Rosé die ook op de kamer was (want hij is net van de dokter terug) gaf uitkomst. Hij leende Piet een broek en een overhemd en ik een jasje, nu gaan we dan op stap als 2 heertjes. Eerst naar het postambt. Voor we daar kwamen had Piet 4 koeken gekocht op 100 gr bonnen. Op het postambt lag Piet zijn koeken neer op een tafel en zei: "Kijk jij er even naar." Ik hoorde hem niet, hij ging in de rij staan om geld over te sturen. We waren ongeveer gelijk klaar, en het pakje koeken was niet meer daar. Wij aan 't kijken en nog eens kijken maar noppes hoor. Toevallig viel mijn oog op een stukje papier dat uit een loketje stak, dat veel op dat pakje leek. Piet erop af, en ja hoor het was zo. Piet schijnt nogal een eerlijk gezicht te hebben, want de man geloofde direct dat het pakje van ons was, maar toen Piet het pakje open maakte scheen die man er toch spijt van te hebben dat hij Piet z'n gezicht zo eerlijk vond, maar wij stonden weer buiten. Nu naar Treptouwer park ik had nog een boekje meegenomen om te lezen, Piet was het zijne vergeten omdat bij ons weggaan, eerst hij op mijn zat te wachten bij Kloke, en toen omgekeerd.

Enfin we belandden in Colonische heiden, en daarvandaan hebben we gelopen naar Treptouwepark. Daar gekomen klaagde Piet over een splinter in zijn vinger, het zat al te zweren ook. Hij gaf mijn een mesje om de splinter er uit te halen. Ik zette punt onder de splinter, maar was een beetje wild, daarom trok ik niet alleen de splinter er uit, maar het hele zwerende plekje ging mee, nu het was een flink gaatje in zijn vinger en het bloedde flink hoor, ja ik ben altijd blij als ik iemand een dienst kan bewijzen. Nu verders hebben we gekeken en gezeten, wat zijn die grieten hier toch erg hups. Ik heb verscheidene broeken gezien, een paar lagen gewoon tussen de mensen in boven op elkaar te zoenen (aangekleed natuurlijk) een soldaat lag in 't gras met een griet te vrijen en een andere griet stond er naar te kijken en riep, moet ik daar nu naar kijken. De soldaat vond dat ook, de eerste griet stond op en nu ging de 2^e griet er bij leggen, nu het was wel een leuk gezicht, ook was er nog een kind dat spiernaakt door het gras heen liep. We kwamen tot de ontdekking dat we maar op moesten gaan stappen. Bij het station zagen we dat het al over 8 was. Wij terug en stapten in de trein 2^e klasse, op ons kaartje stond 3^e klasse wij daar geen erg in, maar we werden wel wakker geschud. Boven verwachting werden de kaartjes gecontroleerd, en moesten wij, toen de trein stil stond meegaan naar het stationskantoor. We waren net op de plaats van bestemming aangekomen dus toevalliger kon het niet. Wij hadden beide een reuze vrolijke bui gelukkig, en hebben ze flink in de boot genomen. Piet bleef een poos aan 't zoeken naar zijn Ausweis en stond die vrijer in de boot te nemen, met dat de Hollanders meer geld krijgen als eten dus goed kennen betalen. Wie zijn er of wie er nu meer in de boot genomen werden, die Duitser of wij weet ik nju nog niet, want wij moesten per man 3 mark boete betalen. We kregen een bon dat we vandaag de hele ringbaan rond mogen rijden. Piet vroeg nog waar wij dat bonnetje in kunnen leveren voor 3 mark, de hulp Chef zei bij Churchill. Gelijk vroegen we een vrijkaartje daar naar toe, maar dat hebben we niet ontvangen,

zei ze. Er kwam nog een Hollander bij die hier werkt ook die hadden ze 3 mark afgezet, dat kwam zo, een poosje terug zat hij hier op de WC 's avonds, en had het raampje een klein kiertje open gezet en werd hij bekeurd omdat het kiertje niet verduisterd was. Ik vroeg nog of ik dat bennetje niet bij haar in kon wisselen voor een broodbon, ook dat deed ze niet, nu zat er niks anders op om maar weg te gaan. We hebben eerst nog een poos staan praten, en werd er door de Hollander gezegd dat de hulp cheffin hier de fatsoenlijkste vrouw is van heel de ringbahn, de rest is een hoerenzooitje.

Wij belanden weer bij Kloke, en zo naar huis, daar gegeten en nu zit ik te schrijven, het is 11 uur en allen leggen op bed. De dag is erg plezierig verlopen ondanks die 3 mark. Vandaag is het nu eenmaal 13 mei, dus een ongeluksgetal, maar het begon vandaag met een geluk dat duizend maal opweegt tegen 3 mark.

Vrijdag 1 mei 1943

Om 6 uur 30 gewoon naar de werkplaats gegaan daar moest nog één bootje lijsten opgezet worden wat Piet en ik samen deden. Daarna gingen we door de fabriek wandelen en buiten kijken. De meester vroeg of ik geen werk had toen hij mijn voor de derde maal snapte op de trap. Ik zei, nee ik wil passagieren gaan. Nee zei hij, gisteren ging dat, maar vandaag niet. Net kwam de tweede meester aan en Piet ook. Ik stond boven aan de trap en Piet beneden, hij wenkte mij om gauw naar hem toe te komen want de meesters namen hem mee en als er werk uitgedeeld word werken we liever samen. De meesters gingen een deur door, ze waren niet meer te zien. Wij draaiden ons eigen om en holden hard weg. We belandden in de beitsenrij waar we net de Chef aantroffen, die nam ons in de lift mee naar boven. In de lift zei ik met een droog gezicht "Hede goet weder" Hij zei niks terug. Ja, zei Piet "het weder waren schön om te passagieren. Nee, zei de Chef, "dat kaat vandaag niet" Boven keek hij eens rond, en nog eens rond maar zag geen werk voor ons. Willen jullie beide

vandaag nog met Oerlop. Ja bitte, zeiden we. Beide, zei hij nog, Ja, klonk het weer en wij gingen spoedig onze kaarten afstempelen, na hem eerst bedankt te hebben. Het is 8 uur, nu gaat ik eerst die brief posten naar mijn nicht Lien en dan inkopen doen, brood enz. We pakten onze koffers in, namen een deken mee en stonden net klaar om weg te gaan toen Rosé binnen kwam, zijn handen met bloed en een vinger verbonden, hij had tussen de machine gezeten en daar kon het niet tegen (z'n vinger bedoel ik). Hij haalde een Krankescheine en wij zouden hem naar de dokter brengen op de Alexanderplatz want hij kon het alleen niet vinden. Bij het station gekomen vond ik het beste om wat koffie te gaan halen thuis, want Kloke was nog gesloten, anders hadden we bier meegenomen. Zij bleven hier wachten en ik terug om 2 flessen koffie te halen. We hebben Rosé veilig bij de arts gebracht. Wij bleven niet wachten op hem, maar Piet heb de weg naar Laborenz terug op een papier geschreven. Als Rosé dan bij de arts klaar is laat hij dat papiertje maar zien dan zal alles wel recht kom. Wij stapten op de trein naar Tegel, daar moet het volgens Piet erg mooi zijn. Nu daar gekomen viel het ons erg tegen hoor, wij liepen verder, en daar zagen we waarempel een heel oerwoud voor ons, heuvels, dalen en alles bos. Daar hebben we de dag goed doorgebracht hoor, we hadden heel wat te zien ook. Getrouwde vrouwen gingen gewoon op der gemak der eigen uitkleden, tot zelfs bij broek toe, dan trokken ze een of ander broekje of hemmetje aan en zo liepen ze rond, maar het meest lagen ze te zonnebaden, der kinderen lieten ze gewoon in der nakie rondlopen. Nee, fatsoen hebben ze hier niet, maar dat neemt niet weg dat ik het wel een interessant gezicht vond. 's Avonds om een uur of 8 zaten we weer bij Kloke, flink rood gebrand door de zon en de dag was naar tevredenheid verlopen. Net zaten we bij Kloke of de 3 franse kamergenoten kwamen binnen, 1 was er thuis gebleven. Om 9 uur waren we thuis, ja hoor we moeten zeggen dat de dag goed en zonder ongelukken verlopen is. Ik ben nog vergeten te melden dat er vanmorgen om 12 uur 30

lucht alarm is geweest tot 1 uur 45, maar dat was niet zo slim, er waren zoals we hoorden een fabriek in puin gegooid in Tegel, nu hadden we wel daar een rookwolk gezien en het kan best dat fabriek geweest zijn dat gebombardeerd is. Ook werd er nog besloten dat we Zondag weer gingen en dan zouden er 2 of 3 Fransozen mee gaan en Guus misschien ook.

Zaterdag 15 mei 1943

Vanmorgen hebben Piet, Leen en ik de bodems gerepareerd van de nieuwe bootjes, nu ik vind dat een hopeloos werk, daarom heb ik meer op de WC zitten roken en lezen als gewerkt. Boven verwachting kregen we vandaag soep van de keuken, nu, zacht uitgedrukt was het slecht, het water was best hoor, maar de inhoud deugde niet. Er zaten blaren in die volgens mijn van kastanjabomen waren en om ons nu te verrassen hebben ze er takjes in gedaan van kerstbomen, maar ik moet zeggen dat het geen aangename verrassing was. Eerst hadden we gedacht dat het eten 0,50 Pf per week kostte, en nu hoorden we dat het 0,50 Pf per portie was. Een paar hier zeiden al dat ze het niet meer moeten hebben, nu afwachten maar.

Om 4 uur zouden Piet, Leen en ik naar Piet z'n kameraad gaan, die in het ziekenhuis lag. Ik ben naar Linke gegaan, als Piet had gewacht op mijn, was hij te laat gekomen, dus bij mijn terugkomst was hij weg. Enfin, ik ben verder gegaan met inkopen en slaagde er in om een schrift en een potje haarvet op de kop te tikken. Om 6 uur 30 kwamen Piet en Leen terug, ze hebben onze kameraad gezien en gesproken. Om 7 uur 30 kwam de Shagbaas aan zetten met tabak, het eerste wat ik tegen hem zei was dat hij vorige keer Piet 20 gr. te weinig had gegeven. Jan en Guus kochten tabak van hem, ook ben ik met hem naar de Polen boven geweest, maar die Pool dacht dat hij voor die hele doos 8 mark moest betalen en sloeg haast achterover toen de Shagbaas met een half ons doosje kwam aanzetten. Dus geen succes voor de Shagbaas bij zijn

weggaan vroeg Piet nog om 20 gr. tabak van de vorige keer, wat hij dan ook kreeg. Roman de Poolse jongen heb ik mijn broek mee naar boven gegeven en van Guus een ketelpak om te laten maken. Mijn broek is goed gemaakt. Heden is het 8 uur en gaat ik uit. Guus heb een café ontdekt waar een Russisch biliard staat, nu dat is een fijn spel hoor, ook was er nog een schietschijf die we natuurlijk probeerden, nu er kwamen kogeltjes uit. Ook was er nog een trektafel die we niet geprobeerd hebben want het was haast kwart voor tien, en 10 uur gaat de boel sloes. Nu het was wel een leuke avond.

Zondag 16 mei 1943

Ik was om 7 uur 15 op gelijk met Joeri, de jongens sliepen nog want vanmorgen om 1 uur 45 tot 2 uur 30 hebben we luchtalarm gehad, nu we hadden gerust in bed kunnen blijven want we hebben niks geen schieten gehoord, noch bommen horen vallen.

Joeri is weggegaan en ik ben mijn broek op gaan strijken. Heden is het 9 uur 15 en de meeste zijn al opgestaan. Ik ben naar Treptouwerpark gegaan, het weer is niet zo mooi als gisteren, maar mijn doel was om te gaan kijken of daar geen draaimolens stonden, nu die waren niet daar. Ik ben dan ook op mijn eentje gaan genieten van de boslucht. 's Middags zijn Eef, Guus en ik weer naar dat Café gegaan om te biliarten. Nu zitten we thuis en zit ik wat met mijn brood te spelen, ik heb mijn brood in de rondte gesneden zo dat de boterhammen aan elkaar bleven zitten, en nu gebruik ik het als een handharmonica. Guus speelt mondharmonica dus is het net echt. Juist zit ik tegen Jan te liegen dat als mijn griet in holland bij mijn thuis was, ze vaak op mijn schoot zat, maar als we bij haar huis waren, gingen we naast elkaar leggen in een ligstoel en als niemand keek kroop ik stiekem even op haar. Ook vertelde ik nog dat Eef een keer in Amsterdam met een griet uit ging toen het regende, aangezien Eef bang is van water kroop hij onder haar rokken. Guus was het niet met mijn verhaal eens, want volgens hem kwam Eef daardoor van de

regen in de drup. Dus mijn verhaal stimde niet. Nu moet ik u allen mededelen dat er iets ergs gebeurt is hier, mijn handharmonica is uit mekaar getrokken en nu moet ik hem opeten om bederf te voorkomen. Heden is het 9 uur 20 en de stemming hier gaat best, beter als vanmiddag toen ik van Treptouwerpark kwam, toen was n.l. de staldeur komen zeggen dat er wat Hollanders en wat Polen hout moeten lossen. Nu ik ben op bed gaan liggen lezen en roken en hebben verder niks meer van de staldeur gezien, alleen de lucht hing der nog.(van de staldeur). Joeri en Eef liggen al op bed en de rest is het ook van plan, want het kan best mogelijk zijn dat er vannacht luchtalarm komt.

Maandag 17 mei 1943

Net lag ik lekker te slapen toen ik lieflijk gewekt werd door luchtalarm, het was 1 uur 25. Wij ons bed uit behalve Rosé, die bleef liggen. Kalm kleden we ons eigen aan, zetten de helmen op en gingen naar beneden toen ze aan 't schieten waren. Het was niet erg en heeft maar tot een uur of 2 geduurd. Dit is nu de 2e nacht direkt op elkaar dat we in onze slaap gestoord worden. We begonnen dan ook om 6.30 met een slaperig gezicht te werken. Nu ik heb die dag bekant niks uitgevoerd, of ik zat op de WC of op mijn werkbank. Ik heb nog aan de Chef gevraagd of ik 20 Juni met verlof mag want ik zei dat mijn ouders dan 50 jaar getrouwd zijn. Hij zei dat ik een bewijsje moet hebben, dat zal hij wel naar het Arbeitsfront sturen. Dus ook dat mislukte. 's Middags hadden we nog woorden met Eef aangezien deze het middageten te duur vind en het nu ineens niet meer moet hebben, dat gaat natuurlijk niet, hij moet het vooruit afbestellen, dat heb hij niet gedaan, nu heb Piet zijn schaalte voor Eef beschikbaar gesteld die deze volgooide. Nu zette Piet het schaalte met soep voor Eef neer en zei: "Hier, eet op", Eef wou het niet hebben. Om 5 uur scheiden we er uit omdat de Duitsers geklaagd hebben dat tot 5 uur 30 werken te lang was, Eef z'n eten staat steeds op tafel. Ik ging naar 't Postambt en de anderen gingen ook

inkopen doen en zo. Ten leste heb Eef, Piet zijn pannetje dat met Eef z'n soep zat in zijn eigen pan gegoooid. Heden is het 7 uur 30 en allen zijn thuis van de zes, behalve Piet, waar die heen is weet ik niet. Ik ben naar Papa Kloke gegaan waar ik in kennis kwam met een Hollandse meid, die kwam uit Schiedam en huisdein een kamp in de Amferstr. Ik had wel met haar af willen spreken als ze niet zo'n verlept gezicht had, ze is 19 jaar en ze zag er uit als 25, ik zou het dan ook niet geloven als ik haar persoonsbewijs niet had gezien, die zat in haar tas, die stond open, toen ze even naar het klozet moest heb ik de brutaliteit genomen om even te kijken, en ze was er 20. Het is geen onaardige meid maar als men haar van dichtbij bekijkt legt de avontuur op der gezicht. Er kwamen 3 Franzosen binnen die mijn uitnodigden om bij hun te komen zitten wat ik dan ook deed na mijn verontschuldiging aangeboden te hebben aan die griet. Die bleef nog even zitten en is toen weggegaan. Wij dronken gezamenlijk een glas bier en waren om 8 uur 45 thuis. Nu ben ik van plan naar bed te gaan.

Dinsdag 18 mei 1943

Weer stukken inzetten en repareren van bodems van de boten. Vanmorgen heb ik er niks meer aan gedaan en om 9 uur lag het nog net eender als gisteravond. Ik heb niks anders gedaan als gezeten en gekeken. Een Duitser, Willem genaamd vroeg of ik dat in Holland ook deed, heel de tijd zitten. Maar ik bracht hem aan zijn verstand dat Holland niet zo schön is als Duitsland, want daar moest ik werken en hier verdien ik mijn geld met zitten. Na 10 uur heb ik aan Leen gevraagd of hij mijn werk over wou nemen en ben ik aan die bootjes begonnen met Daniel. De Chef zei er niks van dus blijf ik er gewoon aan werken. 's Middags hadden we pannen oorlog tussen Eef en Piet. Eef zijn pannetje is namelijk weg en nu had hij een pan van Piet in zijn handen en wou dat houden wat natuurlijk niet ging. Eef weer aan 't zoeken naar de pan, voor de zoveelste keer bekeek hij mijn pannetjes en laat nu het pannetje van Eef er bij zijn, nu er stond een pan op tafel

die ik als de mijne herkende dus de vrede was getekend, laat ik zeggen het is wapenstilstand. De soep was dezelfde van gisteren. Nu gisteren hadden we dikke halfgare koolraapsoep, vandaag hebben we dunne koolraapsoep maar die was gaar, dus... Het is nu 7 uur 30 en de meeste zitten te eten, wat ik nu ga doen weet ik niet, want ik ben de laatste tijd erg moedeloos, we beleven niks bijzonders meer en het leven hier wordt eentonig en een dagelijkse sleur. Ik ben een glas bier gaan halen maar niet bij Kloke die is Dinsdags gesloten. Nu ik was gauw terug hoor. Ik wou nu maar eens dat ik een echte vriend had, want altijd haast alleen weggaan is zo leuk niet, ook verlang ik er wel eens naar mijn hart uit te spreken in vertrouwen, zoals iedereen wel eens heb.

Woensdag 19 mei 1943

Goed nieuws vandaag, geen luchtalarmen vanmorgen ook niet. Nu ben ik de dag begonnen met niks doen en geëindigd met niets doen, wel af en toe Daniel helpen met die bootjes, maar niet viel. Die bootjes maken zijn hopeloos we hebben wel 10 keer dezelfde spanten eraf gehaald omdat hij niet goed paste. Daniel huilde bekant en wist niet meer hoe hij het nu maken moest. Ik heb niet gauw medelijden met een mens maar met zijn had ik het wel, even maar hoor want een ogenblik later dacht ik, valt dood, jij ben ook maar een mof. Er is heden een Franse griet boven van Rosé, ze zit rechts tegenover mijn dus zal ik ze precies beschrijven. Blond krullend haar, leuke appelwangen met een weinig rouge er op, mooie gevormde lippen met een mooi rood kleurtje, dat zal wel aan het smink leggen denk ik. Grijs blauwe ogen die lachend kijken. Flauw geschminkte dunne wenkbrauwen. Nu lacht ze, ze heeft beste tanden hoor, het zou wel een vals gebit kunnen zijn. Ze draagt een witte jurk met rode en groene strepen en korte mouwen, waar een paar mollige armen uit steken. Ze heeft lange bruine kousen aan met bruine schoenen. D'r broek kan ik niet zien, maar misschien dat ik de kans heb om de kleur daarvan te ontdekken vanavond. Heden

is het 7 uur 10 en zijn allen present. Ik moet dringend naar een zekeren zitplaats, wat ik dan ook niet langer uitstelt. Daarna ben ik bij Kloke een glas bier gaan halen, maar was zo weer terug op de kamer, waar ik ontdekte dat die griet nog een donkerblauwe cetuur om heb, en een arband. We hebben de avond best gezellig doorgebracht, die griet kan prima Duits spreken, maar daar heb ze voor geleerd. Bij haar weggaan zei ze nog dat ze Hollandse meisjes mee zou brengen, die kon ze, nu en wij vroegen direct of ze er een paar mee wou brengen de volgende keer, ze zei daarop "o,jee". Dus afwachten maar. Haar naam is Helena, nu dat is een Schöne naam vind ik. Heden is het 5 min voor 10 uur. De 4 Fransozen zijn Helena wegbrengen. De griet is eigenlijk van Jack(Fr.) maar aangezien die niet erg aanhalerijg is en niks of niet met haar vrijt en Rosé daar een expert in is, gaat Helena nu met Rosé uit die niks liever wil. Nu komen Joeri (Fr.) en René(Fr.) binnen, de anderen twee zijn het zeker aan 't uitvechten. Ik zit nu juist naar een radio uitzending te luisteren in 't Hollands. Even later kwamen ook Rosé en Jack(Fr.) binnen, nu was dus alleen Jan nog weg. We hebben nu mooi de tijd om Jan af te leren z'n kastje altijd open te laten staan, door het dicht te spijkeren. Jan kwam om 11 uur binnen stappen, wij waren allen wakker en gluurde op de een of andere manier naar Jan hoe dat af zou lopen. Hij nu slaat Jan een kreet die klonk als: nu een mooie boel hoor, nu hebben ze mijn kastje dicht gespijkerd. Hij bleef even staan met zijn wijsvinger tegen zijn hoofd en zei droog: "een hamer en een beitel". Hij ging de werkplaats in en kwam even later terug met een hamer en een beitel, en daar ging me die knaap toch aan 't rauzen om dat deurtje open te krijgen! We dachten minstens dat het hele fabriek er aan ging. Eindelijk sprong het deurtje open, nu kon de arme jongen zijn lege maag vol stompe, ja, 1 min. later klonk er een zucht, begeleid met de woorden, he,he, ik heb weer 500 gr. brood naar binnen. Nu weer wat anders, Guus klaagde dat er op zijn minst 20 bunzings in de kamer waren, daar had hij gelijk in, want de lucht is freselijk, het deed een

beetje aan Piet denken, want als die knaap zijn luchtkoker open laat staan, is er niks mee te vergelijken. Enfin, Piet bekende niet, maar Guus voelde het bed schudden van Piet zijn lachen, nu lachte Piet hardop en we lachten allen hard mee, we konden ons niet meer inhouden en lachten om het hardst, tegelijk met gretige halen de lucht naar binnen zuigend. Van 12.30 tot 1.15 hebben we weer luchtalarm gehad, maar wij hadden er geen last van, alsdat we uit onze slaap gewekt werden en in de schuilkelder gingen. Wij hadden luchtwacht (6 man nog steeds) dus wij konden buiten blijven.

20 Mei 1943 Donderdag

Ik voelde mijn deze morgen erg beroerd en heb dan ook mijn kaart 7.30 uur weer afgestempeld en ben naar bed gegaan, wat ik mankeerde weet ik niet, maar het is een soort zeeziekte denk ik. Om een uur of 11 werd ik gewekt, omdat de ruimte naast onze kamer verder leeg gehaald werd (een poosje terug is de grootste helft al weggehaald, en ging het praatje rond dat er vrouwen in kwamen) Nu werd het in orde gemaakt want er zouden 12 of 13 Hollanders of (Fr.) bijkomen, dus het kan een mooi zootje worden. Ik stond om een uur of 3 op, klede mijn eigen aan, en ben de rommel wat in orde gaan maken want der is een hoop geplunderd voor de kamer naast ons. We hebben nu niet meer dan 13 stoelen, en die grote tafel van de Fransozen is veranderd in een kleine tafel. De Chef, die geregeld onze kamer door moet om in de andere kamer te komen vroeg aan mijn wat ik mankeerde, ik zei , ja ik ben krank. Later wou hij mijn aan 't werk zetten, maar ik zei, geen geld, geen werk ook. Hij haalde zijn schouders op en ging weg. 's Avonds hebben Piet, Guus, Leen en ik ijs en gebak gehaald, ook slaagden we er in om wat schriften op de kop te tikken. Heden is het 7.30 uur en zijn Rosé (Fr.) met een Hollander hard aan 't bomen, dus hard (Fr.) en hard (Holl.) klonken er door de zimmer, het klonk hopenloos, ik zit te schrijven daarom zette ik even mijn mond open en het werd zo stil, wat hier stil is tenminste, Nu gaat ik even naar Kloke

want ik heb vandaag een verjaardag te herdenken en denk er nog bijtijds aan, dus moet er op gedronken worden. En zo zat ik dan met Guus, Piet, Jan, Rosé (Fr.), René (Fr.) en ik bij Kloke. We hebben wat zitten bomen, het derde glas bier bleef nogal lang weg, Vrouw Kloke stond met een paar vrouwen te bomen, onwillekeurig bracht ik mijn vingers in mijn mond, en een schrill gefluit klonk door de zaak, het werd doodstil, met een droog gezicht zei ik nog "Drei mals bitte. Toen klonken de protesten van Vrouw Kloke door de zaak, maar het klonk vriendschappelijk, en ze lachte, nu, wij lachte nog harder hoor. Bij ons vertrek vond Rosé en bus en begon er tegen te schoppen, algemeen instemming natuurlijk, en daar liepen we nu om het hardst tegen de bus te schoppen, al de mensen stonden stil en keken ons verbaast na, ramen gingen open enz. enz. het was een prachtige herrie hoor, het uitelkaarspatte van Adolf was er niks bij. Voor de poort van de fabriek stopte Piet het busje weg achter een steenpaaltje maar dat was niet naar onze zin, we haalde het busje voor de dag en zo ging het al schoppende en schreeuwende de poort door en de binneplaats over. Wij stonden bij de trapdeur naar onze kamer, en Jan had dat busje in zijn hand, en zocht naar een doel om te gooien. Net konden we Piet zien staan, langs de schuilkelder heen. Piet stond in een hoek en was zo kinderachtig om een waterval na te gaan staan doen, maar dat zal wel aan het bier liggen, denk ik. Nu, Jan gooide met een flinke boog de lucht in en hij had geen beter doel kunnen kiezen want net kwam het wakertje achter de schuilkelder te voorschijn, hij werd rakelings gemist en de bus kwam met een smak voor zijn voeten op de grond terecht. Wij wouwen gauw naar boven lopen maar dat ging zo gauw niet want we sloegen iedere keer dubbel van de lach. We kwamen dampende de kamer binnen en voelen op een stoel of bed neer. De waker ging buiten hevig te keer en zou het tegen de Chef zeggen, dan worden we morgen ingespert. Nu voor de Chef zijn we niets bang, daar heb ik teveel mee meegemaakt met hem. Om 12.15 luchtalarm tot 1.45. In die tijd hebben we

niet veel schieten gehoord maar des te meer woorden want de tijd is nuttig besteed door de waker en de staldeur om ons de waarheid te zeggen (zo zouden wij het uitdrukken tenminste) maar het wakertje stond met zijn oude tanige verlepte rod kop hevig te liegen. Volgens hem hadden we hem uit staan lachen en de bus uit het raam gegooid. 's Nachts om 2 uur brand bij ons het licht en speelt de radio nog. En een geketter en geschreeuw, de Chef suste het wakertje door te zeggen dat wij gewoon geen verlof krijgen en dat de radio weggehaald wordt. Wij gaven niet veel sjoege, alleen Eef en Piet kregen woorden met elkaar over het geval uitlachen van het wakertje. Nu Eef lachte toen zelf ook dus heb hij ons niks te verwijten. Enfin, ik was blij toen ik in mijn bed lag. Ik lachte toen ik tot de ontdekking kwam dat Eef zijn krib erg los stond, ik zei het tegen Piet, die haalde de krib even heen en weer en lachte geheimzinnig. Hij vroeg of ik hem een handje wou helpen, Eef lag in zijn bed te jammeren dat je je eigen spullen maar kapot moet maken. Ik maakte aanstalten om mijn bed uit te komen, maar Piet ging naar zijn bed dus ging dat grapje niet door. Ik had hem anders wel graag heen en weer gehaald.

Vrijdag 21 Mei 1943

Vandaag moet ik mallen maken voor de boten. Nu dat is een prettig werkje hoor, afschrijven en aan de zaag en boormachine staan. Nu de dag vloog om. 's Middags om een uur of 4 vroeg ik aan Rosé (Fr.) of hij pap voor mijn wou koken, want wij maggen niet koken in werktijd. Aangezien Rosé nog steeds niet werkt, omdat hij toen zijn duim tussen de machine gedouwt heb, had hij tijd en zette mijn pap op het gasstel. 1 min. voor 5 uur zag ik dat mijn pap haast overkookte dus ging ik even roeren. Laat nu net de Chef binnenkomen, die snuiter komt nu altijd als hij niet gewent wordt. Nu daar klonk het hoor, het is nu toch Arbeitstijd? Hij draaide het gas uit en nam de slang mee. Hoe ik ook probeerde om hem uit te leggen dat het gas brandde de slang kreeg ik niet terug. Wat geouwehoer van de jongens dat de

slang weg was, ik zat te genieten dat Eef met krullen liep om de oven aan te maken want die snuiter staat om 5 uur altijd het eerste op het gas en de oven heb hij niet aangemaakt sinds de kamerschut verplaatst is. Nu is het een feit dat Eef de oven nooit gebruikt, maar daarom mag hij hem wel eens aanmaken. Ook zorgt hij prompt dat er iedere morgen koffie is, maar hij drinkt daar zelf het meeste van. We zijn (Leen, Guus, Piet en ik) ijs gaan halen en inkopen wezen doen. Bij Linke hadden we gijn genoeg want daar stonden we in de zaak met een griet die beweerde dat Guus zijn sicaret stonk, in de waan dat deze het niet verstond, maar Guus deed de sicaret uit. De griet lachte omdat Guus het zo prompt uit maakte. Piet zei, op Guus doelende, dat is een Schöne jonge man. Ja zei de griet, maar hij heb een snorrebaard, en die wil ik niet hebben. Nu, zei Guus, dat is juist de bedoeling. Guus is van plan om met zijn snor ook een baardje te laten staan die al aardig uitgekomen is. Ik betaalde mijn boodschappen met een 5 Mark billiet. Linke pakte het aan, ik pakte het weer uit zijn handen en zei: "Moment bitte", en lag het billiet op de weegschaal en duwde de schaal naar beneden totdat hij op 200 gr.stond en zei: "stimmt, 200 gr." Hij pakte het billiet van de weegschaal en hij stond weer op 0 gr. weer lag hij het billiet er op, nu was het 2.50 gr. hij stond te kijken met grote ogen en kon het maar niet begrijpen, te leste douwde hij het maar in de la en gaf mijn wisselgeld terug. In zijn verbouwereerdheid vergat hij Piet zijn aardappelbon af te knippen. Wij weer huiswaart waar we na wat schrijven en eten in bed zijn gestapt hopende dat er maar een paar uur luchtalarm komt.

22 Mei 1943 Zaterdag

De bootjes lopen al, ik bedoel er komt al wat schot in. Ik zat te spinzen of ik de Chef zag, want ik moet de gas slang terug zien te krijgen. Nu Guus was mijn voor en even later kwam de Chef met de gas slang aanzetten. Maar denk erom het is de laatste keer, er word in Arbeidsteit niet gekookt, waren zijn

woorden. 's Middags zijn Guus, Leen en ik naar Bellevu geweest met de S. Bahn en overstappen op de U. Bahn, andersom is de juiste reis. Daar zouden we gaan kijken naar de draaimolens, die we niet ontdekten.

Vanmorgen vroeg is een van de Amsterdammers vertrokken naar een kennis in Halle (dat lag bij Leipzig) en komt een Zondag weer terug.

We waren om een uur of 7.30 thuis, waar ik tot de ontdekking kwam dat ik geen brood had gehaald, nu we zullen wel zien.

Ik ben nog vergeten te melden dat er vannacht luchtalarm is geweest van 12.10 tot 1.30. We waren blij dat we wat afwisseling hadden. Om 1 uur lag ik al te slapen en werd weer wakker toen het veilig blaaste.

Heden is het 5 min. voor 10 uur en zijn er net Joeri en René (Fr.) en 2 Amsterdammers binnen gekomen. Rosé en Jack zijn al vanaf 2 uur met Franse grieten uit. De eene Franse griet (Helen) werd gezien op de trap door de Chef, die haar terug stuurde, met de woorden dat er nimmer vrouwen op onze kamer mogen komen. Net kom Oom Pauw binnen en zei dat er vooralarm was, nu gaat ik gauw mijn pannetje pap opeten dat voor morgen bestemd is, want er mog eens een bom in vallen, dan kan ik gelijk mijn pap weggoeien en dat is zonde. Zo mijn pap is op, laat er nu maar luchtalarm komen.

Zondag 23 Mei 1943

Nu gisteravond toen Rosé en Jack thuiskwamen is er heel wat gebeurd, de dekens waren vastgebonden en de onderlagen van het bed zijn los gelegen. Ze hebben mijn teen die onder de dekens vandaan kwam vastgebonden met de teen van René vast wouwen binden maar aangezien ze die niet konden vinden bonden ze mijn teen aan de dekens vast. Zo is het mijn verteld want ik weet nergens van af. Ik ben dood geweest geloof ik. Wel vanmorgen ik werd wakker en zag dat Eef zijn deken vastgebonden was aan mijn bed. Aan mijn teen was niks gebonden, ook waren Eef zijn sleutels weggestopt en zijn kast was op slot, maar die had hij gauw gevonden in het

laadje van de tafel. Jan is vanmorgen vroeg vertrokken naar Brandenburg. Heden is het 9.15 en staan er wat aardappels van mijn te koken, ik heb nu in haast 4 weken tijd geen groenten gegeten, enkel aardappels met mostert of boter, nu dat smaakt best en ik hoef geen groente te koken en klaar te maken. 's Middags zijn Guus, 2 Amsterdammers, Jo en Frits en ik naar Bellevu geweest. Jo is daar al naar de kermis geweest en kan hem dus vinden, nu we vonden hem ook. We hebben ons eigen best geamuseerd hoor, Guus en Jo hebben een hoop papieren bloemen en kersen gewonnen die ze allemaal op hun jas en overhemd vast spelde, we gooide ook prijs met 3 dobbelstenen, Guus won een potlood enik 4 zessen en mog kiezen wat ik wou hebben, een fles wijn, autopet, stoel, mooie glazen of borden enz. enz. Ik koos met een droog gezicht een doodgewoon kistje met bloemen en zo beschildert, de jongens vonden het een slechte keus maar ik een goede en dat is het voornaamste. Met bloemen en kersen versiert zijn we zo in de trein huiswaarts gevaren, het is in de trein erg druk, dus bekijks hadden we genoeg, we belande bij Kloke waar een Duitser mijn kistje wou kopen. Aangezien ik 10 Mark zei en hij dat natuurlijk te duur vond, kocht hij het niet. We waren om 7 uur thuis, waar we net nog Jan zijn kameraad aan troffen, die had brood te koop, de jongens kochten wat en ik niet. Heden is het 8.30 en dringt er een vieze lucht in mijn neus, ik draaide mijn eigen om en begreep waar die lucht vandaan kwam, de staldeur komt binnen, kijkt rond, zegt geen woord en verdwijnt weer. Ik vermoed dat hij tussen beide zo stiekum binnen komt om te kijken of er geen grieten boeven zijn. Rosé en Jack zijn weer met die grieten op stap. Vandaag zou Rosé officieel vragen of die Franse grieten niet voor 2 Hollandse grieten kunnen zorgen voor Piet en mijn.

Maandag 24mei 1943

Ik voel mijn eigen erg beroerd, maar heb toch gewerkt tot 1 uur, op die tijd was ik het beroerdste en stond te trillen op mijn benen. Ik heb dan ook mijn kaart afgestempelt en ben naar

bed gegaan, nu loopt mijn werk wel in de war maar dat mag niet hinderen. Heel de dag ben ik in bed gebleven verders. Het is wel voordelig met eten maar ik ben toch liever niet zo ziek.

Dinsdag 25 mei 1943

Weer niet gewerkt, ik voel mijn al wat beter maar toch niet zo als ik wezen moet. We hebben er weer een nieuwe jongen bij, een Amst., morgen of overmorgen komen de 10 anderen. Ik zat net te eten en laat nu die Staldeur binnen komen, die snuiter doet zijn naam eer aan hoor want hij beweegt zich als een echte, goed gesmeerde staldeur. Hij had werkelijk een goede bui en hij vertrok lachende en met een kapot pannetje van mijn daar heb eerst een klein scheurtje ingezeten maar aangezien ik nog een klein beetje fut had was de hele bodem eruit, even later kwam hij terug met een nieuw pannetje. 's Middags om 3 uur kwam hij weer, ik lag op bed, ik sprong er direct uit en douwde hem mijn schoenen onder zijn neus, die er werkelijk hopeloos uitzagen, bezaaid met spijkers die ik door de neus in de zool geslagen, het zag er net uit of dat er een tractor overheen gegaan was. Hij zei dat ik heden avond met mijn schoenen naar de kaartenstelle moet gaan. Om 4 uur kwam ik mijn bed uit met de bedoeling mijn overhemd op te strijken. Ik was net de kachel aan 't aanmaken toen de Chef binnen kwam. Was ist hiet los, moest du nicht arbeiten, zei hij. Aber ich arbeit toch, zei ik. Wat heen en weer gepraat en hij hoepelde weer weg, dus kon ik rustig strijken. 's Avonds ben ik naar de kaartenstelle gegaan, daar zei ik dat ik een schoenenbon kwam halen en dat de Chef dat gezegd had Hun daar aan 't zoeken en nog eens aan 't zoeken maar konden niks vinden en gaven mijn een aanvraag formulier, waarna ik weg ging. In de Kneselbeckstr. kwam ik Piet, Guus, Leen en Eef tegen, Eef ging naar het postamt en wij gingen ijs halen, het was best gezellig hoor alleen kost het zoveel geld, daarna gingen we gebak kopen en al etende en lachende liepen we naar de vis winkel, daarvan weer terug beladen en

bepakt, en zo belanden we om 7.15 bij Linke die natuurlijk gesloten was. Geen nood hoor wij liepen de poort door naar binnen en kwamen zo bij der achterraamen van vouw Linke terecht, daar werden we verbaast aangekeken maar toch binnengelaten en geholpen. Om 7.30 waren we thuis, Guus heb mijn vis gebakken, want ik had gezegd tegen hem, als jij mijn vis bakt in jouw boter mag je er een van hebben. Later toen ik mijn vis met smaak opgegeten had, zei Guus met een droog gezicht dat hij zijn visje dat hem toebedacht was door mijn, ook aan mijn gegeven had zonder dat ik er erg in had en hij zat met een lachend gezicht toe te kijken. Roman (Pools) kwam naar boven naar ons toe, zat naast mijn en wij zaten wat te stoeien en te praten. Ik vind het een aardige jongen die Roman en ik houd van hem zoals men van een broer kan houden. De avond is gezellig verlopen, ik voel mijn eigen best en gaat morgen weer werken.

Woensdag 26 mei 1943

Die bootjes vallen nogal mee hoor, en de dag vloog voorbij, ha, weer een dag dichterbij de vrede. Onder een bed van een Amsterdammer is er een stuk drijfriem weggehaald, vermoedelijk door de staldeur, die Amsterdammer had die riem weggekaapt om onder zijn schoenen te slaan en nu is hij lelijk de sigaar, hij moet op het büro komen en kreeg hij een flinke uitbrander van de Chef. Maar hij leeft nog dus geen nood. 's Avonds zijn we weer op ijs uitgeweest maar het zaakje was gesloten, nu hebben we wat roggegebak gekocht en dat lekker op lopen eten buiten, nu dat zijn ze in Duitsland niet gewend dus hadden we bekijks genoeg, daardoor smaakte het ons nog beter, ik heb mijn soep van vanmiddag bewaard, nu kook ik een flinke prak aardappels en gooit dat door de soep. Tot heden 8.30 uur is de avond saai voorbij gegaan, Piet en Leen zijn naar een soort Catecasatie, Jan is kegelen en Eef is zoek, Guus staat zijn pan schoon te maken en ik zit te schrijven, zodra als mijn aardappels gaar zijn gaat ik een glaasje bier halen en naar bed.

Donderdag 27 mei 1943

Vandaag is Jan Verloop z'n vader jarig en zou hij op bier tracteren. 's Avonds zijn Guus, Piet, Leen en ik ijs gaan halen, dat koste ons 2 mark per man. Guus en ik moesten naar de kaartenstelle voor schoenen. Piet en Leen gingen ook mee voor de gezelligheid. Wij belanden eerst bij de slager, waar ik honderd gram worst wou hebben op ongeldige bonnen, ik douwde die slagergriet die bonnen in der handen, zij vroeg wat aan een anderen griet en zei onderhand tegen mijn: hoeveel biete? 200 gr. biete zei ik. Zij wou het er af knippen en zei gelijk alles is er al ab. Mijn geldige bonnen had ik in mijn handen, ik gaf ze direct aan haar en zei, o, geef dan maar 50 gr. biete. Ze keek mijn een beetje raar aan, maar gaf het toch, verders bestelde al de jongens met een droog gezicht 50 gr. worst. Nu zijn we dan bij de kaartestelle gekomen en liepen al worst etende de trappen op, 3 trappen maar even. Laat tie nou gesloten wezen, wij weer naar beneden, we kwamen tot de ontdekking dat als we de trapleuning namen, we gauwer beneden waren, wat we dan ook deden, beneden gekomen konden we niet verder glijden omdat er een paal in de weg zat. Guus was gelukkig eerst, ik twees enz. ik maakte nog een deukeling van de leuning af, maar geen nood hoor, Guus en Piet stonden klaar om mijn op te vangen. Wij stonden weer buiten, wat nu gedaan, enfin eerst hebben we een poos geschopt met een prop papier, alleen Guus had het papier van zijn worst nog, de rest had het papier en de worstvelletjes maar op de trappen gegooid. Guus kwam op het idee om met een 50 Pf. stukje te gooien waar we nu naar toe zouden gaan. We kozen tussen worst of ijs halen. Nu de worst die won het. Wij stonden weer in de zaak en bij de slagergriet. Weer 50 gr. worst, ik vroeg of ze niet liever spek gaf als die goeie worst, maar daar vergiste ik mijn eigen in. Het was 20 Pf. met een droog gezicht betaalde ik 10 Pf. zij naar de kassa en kwam weer terug lopen, op haar hand droeg ze met groot misbaar mijn 10 Pf. stukje, maar toen lachte ze

er bij toen ik het anderen 10 Pf. stukje gag, maar of dat nu gemeend was, weet ik niet. Ik stelde voor om vadertje te gaan doen. Ik was vader dus moesten ze alles in mijn na doen. Ik stekkerde maar eens een sigarenwinkel binnen en vroeg naar een Feuermachine (sicaretten aanst.) maar de verkoper beweerde dat de Fransen alles bij hem gekocht hadden dus een aansteker was niet daar. Piet vroeg naar een pijp, ook die was niet daar, maar Guus moest ook nog wat hebben, namelijk benzine, nu en dat ware alle, dus gingen we maar de zaak uit. De Duitse taal is erg kinderachtig uitgedrukt. De verkoper zei nog wat, en ik beweerde dat hij erg kinderachtig prate voor zo'n grote man. De verkoper die mij niet verstond, zei droog: "Ja", Dus ook dat stimde. Wij weer buiten en Piet stekkerde een poort binnen van een gebouw, wij allen volgden hem trouw. We belande bij een deur en zouden weer lachende terug gegaan zijn als ik niet een drukbel ontdekt had, die ik probeerde, en laat hij nu geluid geven. De jongens wouwen al benen nemen, maar aangezien ik zo rustig bleef staan waren ze gauw present. Daar ging de deur open en een jongen verscheen in de opening. Woont hier Laborenz vroeg ik. Tot mijn grote verbazing moest ik horen dat hij er niet woonde, dus wij weer weg, na de jongen bedankt te hebben voor zijn kostbare inlichting. Ik stekkerde naar een café waar we weleens meer geweest waren, met de bedoeling om naar binnen te gaan, goeden avond te zeggen en weer weg te gaan. Dat plan ging niet door maar zijn daar gebleven tot een uur of 8.30 ons vermaken met schieten, trektafel en te leste billiard. Daar zouden we langer gebleven zijn als Jan zijn vader niet jarig was, dus gingen we naar huis en waren tot Jan zijn beschikking. Jan zou bier gaan halen maar ik vond het gezelliger als we met de oude ploeg naar Kloke gingen, wat we dan ook deden. Jammer genoeg waren we uitgedold, want met dat vadertje spelen, nee, wat hebben we een gijn gehad. We wisten nu geen gijntjes meer. Jan gaf wat piano muziek, maar we moeten zeggen dat het avondje bij Kloke tegengevallen is.

Vrijdag 29 Mei 1943

Ha, vandaag weer poen. Ik zat haast zonder, nu krijg ik toch niet veel omdat ik drie dagen ziek ben geweest, maar het is toch nog meegenomen. Laat nu de Chef naar mijn toekomen en me persoonlijk goeden morgen wensen. Eerst begreep ik het niet, maar hij mocht zeker vannacht bij zijn vrouw leggen, die heb ik wel eens gezien, en toen begreep ik het wel. Later kwam hij nog eens zeggen dat ik die bootjes schön maakte. Ik begrijp het niet want het bootje wat ik onderhanden had, had ik juist 2 lagen van kapot geslagen, en hij meende het ook want anders gaat hij tekeer als een Duitser en dat zecht wat hoor.

Vandaag een nieuwe arbeider, een soort Letlander of oecraïener, die erg van de partij is. 's Avonds liepen er Polen door onze kamer om in de kamer naast ons te komen, het mag niet van de staldeur dat lopen door onze kamer, ze moeten de tweede deur maar nemen, wat ze dan ook doen als hij der bij is. De kleermaker van de Polen wou net door onze kamer gaan toen de staldeur aankwam en tegen hem begon uit te pakken. De man wist niet hoe hij het had want hij verstond er natuurlijk geen bal van wat die staldeur zei. Hij stond stil, zei: "Ja, ja" en liep weer verder. Ik schoot in de lach, de staldeur keek mijn aan en ik probeerde me zo goed mogelijk in te houden. Een hoop lui staan bij het gasstel in de buurt een boom te drukken. Het kleine wakertje, de nachtwaker en de staldeur. Na gaat de staldeur weer bij zijn collega's staan. Eef, Guus, Leen en ik zijn er ook want de rest ongeveer is de kamer van ons aan het uitbaggeren. Ik pakte mijn schrijfgerei en ging 2 trappen hoger op mijn gemak in de werkplaats zitten schrijven, het raam wagenwijd open. Net zat ik of de nachtwaker kom binnen en begon met, dat mag niet, en laat de Chef het maar niet zien. Hij ging weer weg en ik bleef rustig schrijven en dacht die blijft nogal kalm. Laat nu die vuile flikker de staldeur gehaalt hebben. Die kwam op mijn af en de waker wou teruggaan maar dat was niet naar de

staldeer zijn zin, wieleig dacht hij dat ik hem te lijf wou gaan want eens een gek, altijd een gek. Hij aan 't bomen en nog eens aan 't bomen, alles vriendelijk en met een lachend gezicht, maar het laatste was toch dat ik mijn boeltje pakte en wegging. Beneden gekomen begon de staldeer het tegen Guus te vertellen, ik aan 't luisteren en het stimde nog ook. Nu vroeg ik met een lang gezicht of hij geen rustig plaatsje voor mijn wist en laat hij me nu naar de houtstapels sturen, naast de fabriek. Ik wist niet dat staldeuren zulke moordideeën kon hebben, dus zocht ik een mooi plekje uit en schrijven maar jongens. Heden begin mijn achterwerk aardig pijn te doen want het hout is toch harder als dat ik dacht. Nu ben ik dan zo ver en de tijd is mijn onbekend. Ik zal maar opstaan als het gaat, een sicaret opsteken en naar boven gaan, als het nog geen half tien is gaan ik naar Kloke toe. Ik ben boven en Jan had bier laten halen dus hoef ik niet naar Kloke toe.

Zaterdag 30 mei 1943

De morgen ging best voorbij en niet veel gewerkt maar immer gezeten op een bankje. 's Middags zouden we naar de Kermis gaan, met inkopen doen werd het wat laat en we besloten dan om 5 uur te gaan, dan zullen Rosé en Jack(Fr.) ook meegaan. Guus, Leen en ik zijn inkopen gaan doen. Leen ging thuis zijn bonnen halen, wij stonden eerst in de rij voor ijs maar dat was net uitverkocht dus wachtten Guus en ik op Leen in een café onderwijl billiard spelende. Leen kwam terug met de boodschap dat Rosé en Jack niet meegingen omdat ze met een griet uitgaan. Jack ging zijn photo laten maken en Rosé bleef thuis tot dat Jack thuis kwam, want om 6 uur hebben ze afgesproken. Wij gingen dus met 3 man sterk koekjes halen of gebak. Guus wou graag naar de kermis gaan, wij ook maar ik durf het niet want de lucht is erg dreigend bewolkt, en ik heb mijn goede goed aan. Om 6 uur waren we thuis, hebben nog even gewacht en gediscuweerd over weggaan, onderhand was het 7 uur geworden, Jack was nog niet terug en Rosé zat erg ongelukkig te kijken. Eindelijk besloten we om met Guus,

Leen, Rosé en ik naar de kermis te gaan. Rosé is een echte gezellige wijvendief. In de trein had hij al een druk gesprek met 2 Oekraïense grietjes. De kermis verliep gezellig om 10 uur ging alles oer, het zat ons niet mee met prijzen winnen, alleen Guus een mooie bloem met schieten die hij verloren is in de draaimolen. De promenade was niet goed meer, geen grietjes meer te zien en besloten om naar Zoo te lopen, dat is ruim een half uur lopen. We belande bij een kruispunt, waar het druk was, we wisten niet waar we heen moesten, we gooiden met een 10 Pf. stukje, daar stonden we nu in een kring en op onbekend terrein. Het was 2x kopje, dus ons lot was bezegeld. We belanden in Zoo waar onze stemming sterk gedaald was, we stapten op de trein naar huis, op het station was het geweldig druk, men kon bekant niet lopen van de soldaten die naar het front gingen. Dus schijnt er weer wat loos te wezen. Om 12 uur stonden we voor de poort en besloten maar over het hek te klimmen, net zat Leen bovenop het hek, toen de oude Laborenz op ons af kwam, hij zei niet meer als: "de ingang is daar", maar dat was genoeg. Dat nu net de oude duikboot ons moet snappe. Wij even gebeld maar de poort bleef dicht, en de duikboot was weg, wij snel over het hek heen. Bij de deur van de trap gekomen hoorden we er iemand afkomen, wij wouwen ons verstoppen, maar dat ging niet zonder geluid te maken, dus gingen we tegen de muur staan, naast de deur. Hij deed het licht uit op de trap en kwam naar buiten, het was de oude duikboot, hij liep kalm verder, donker was het niet, gelukkig kwam hij pas uit het licht en is hij een beetje kippig en nog zag hij niet. Enfin hij verdween achter de schuilkelder en wij naar boven. Daar gekomen hoorden we dat de duikboot net geweest was. Om een uur of 1 lag ik op bed.

Zondag 30 mei 1943

De staldeur liep om 6.30 door onze kamer te bavianen want 2 Amsterdammers, Giel en Jo moeten werken vandaag, hout lossen en boten opladen. Daarvoor was ik al wakker

geworden van Rosé en Jack die om een uur of 6 met koffers beladen weggingen, promenade met Fransese. Ook heb er vannacht een neef van Jan bij ons geslapen en vandaag blijft hij ook hier, die knaap, Cor heet hij. Hij leg in een lager in Brandenburg en krijgt weinig plus slecht naar zin, dus dat is niet mooi. Nu zit ik te schrijven en te wachten op een Pool van boven die ik gisteren 250 gr. worst heb gegeven, daarvoor zou ik vandaag 1500 gr. brood krijgen, het is nu 11.30 uur en moet ik 4 brieven beantwoorden. Die dag is vervelend gelopen. 's Middags ben ik met Guus gaan billiarten, dat was wel gezellig. Daarna ben ik thuis gaan eten en naar Kloke gegaan, waar ik net zat toen er een jongen en een meisje binnen kwamen en gelijk de ontdekking deed dat het Hollanders waren. Ze kwamen bij mijn zitten en het gesprek vlotte best, die griet was 17 jaar en ik vermoed dat ze vrijwillig naar Duitsland is gegaan omdat die jongen moest. Zij was hier al 2 x gebombardeerd, éénmaal bij Mariëndorf waar er 18 zonder kleerscheuren afgekomen zijn van de 25. Éénmaal bij Velten waar 4 Hollanders zijn gedood en 8 Duitsers. Heden werkt ze in een reparatiebedrijf van militaire kleding in Braunauerstr. Ik verliet hun met een bloem (witte) in mijn knoopsgat, die kreeg ik van hun als aandenking, wel zo leuk hoor. Om 10 uur lag ik in bed, maar lappen kwam niet veel, want van de nieuwe jongen, Herman heet hij, hebben we het bed schrap gezet en van Jack hebben we de onderlagen er uit gehaald op 3 na. Ze waren geen van drieën thuis, wij moesten natuurlijk wakker blijven, daar zorgden Guus en Piet wel voor, eerst hebben ze hun bed gebruikt als een boot, het scheelde niet veel of het was een wrak geworden. Nu komt Eef aan de beurt, Piet sprong bij hem in bed en zo bleven ze een tijd stoeien. Leen komt er ook zo niet af, Guus sprong bij Leen in bed, en daarna Piet en zo met z'n tweeën probeerde ze Leen uit zijn bed te smijten, wat natuurlijk niet uitbleef. Door het schudden van het bed kwamen Eef en zijn onderlagen er uit vallen, dat verhoogde de pret nog. Ha, daar komt Herman binnen, en even daarna Rosé en Jack, en nu begon de waren pret pas.

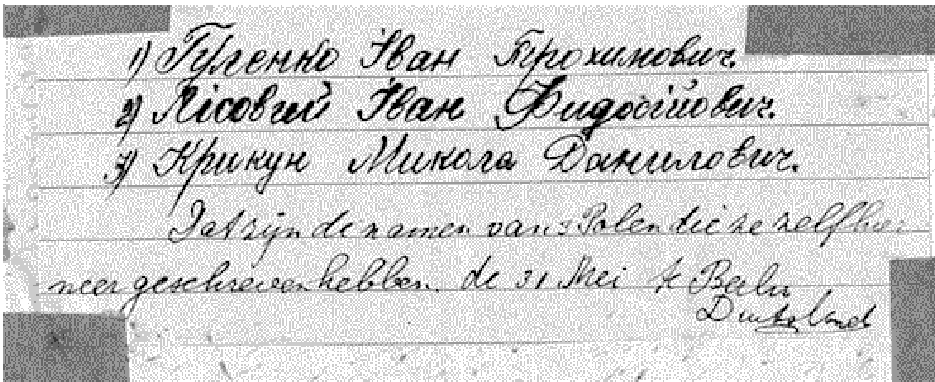
Het duurde well lang voordat ze naar bed gingen, Rosé vond het vreemd dat we nog wakker waren want het was al 12 uur geweest, hij begon dan ook zijn bed te bekijken. Jack vond het een goed voorbeeld en die ontdekte dan ook de fout aan zijn bed, en ging naar de onderlagen zoeken die Rosé weggestopt had. Ha, daar gaat Herman naar bed, die lag er al een paar min. in, toen Jo (Amst.) die boven hem lag, het bed schudde, en ja hoor, boemereboem daar ging ons Hermantje, en hij schijnt het niet eens leuk te vinden ook. Rosé dacht dat Jo hun bed beschadigd had en probeerde Jo zijn bed om te gooien, waar hij gauw hulp bij kreeg. Binnen een zucht stond het bed op zijn kant, ondersteboven ging niet want de waslijnen zaten in de weg. Ik kon het haast niet zien en ging over mijn bed hangen. Ik ging al verder over mijn bed hangen en op een gegeven moment viel ik met een smak er uit, boven op een bank, het deed erg veel pijn in mijn zij en mijn rechter enkel, het spel werd even onderbroken en ze kwamen naar mijn kijken, nu ze zagen dat ik nog leefde, gingen ze weer verder. Ik kroop weer in mijn bed wat met pijn gepaard ging. Verders weet ik niks.

31 mei 1943, maandag

We zijn erg slaperig aan 't werk gegaan en ik beloofde mijn eigen dat ik er om een uur of 3 uit zou scheiden met werken en mijn bed zo in zou schieten. Maar dat zou anders uitkomen als dat ik dacht, ik kreeg hoe langer hoe meer pijn in mijn enkel en tegen een uur of 11.30 kon ik niet meer op de voet staan zonder erge pijn. Ik heb Guus een seintje gegeven dat hij bij me moest komen, hij bevoelde mijn voet en beweerde dat er wat verrekt was, verders hebben Piet en Guus mijn naar de kamer gedragen wat niet zonder lachen gepaard ging. Guus heb mijn voet gebonden met een stevig verband en is naar het kantoor gegaan om een Krankenscheine te halen. Mijn kaart afstempelen is niet geschied. Later heb Guus het verband er af gehaald omdat ik het niet uithouden kon van de pijn. Om 5 uur kwam de staldeur met een getiept briefje

aandragen waarop stond dat ik mijn voet moet behandelen met koud water verband en dat morgen de dokter komt. Daarna kwam die Pool boven met mijn brood aanzetten waar ik Zaterdag vleesbonnen voor had gegeven. De verdere avond heb ik zitten schrijven en zijn er wat van die nieuwe Polen geweest, wel aardig knapen hoor.

Dat blok ijzer hier kon ik niet op een been staande boven mijn hoofd krijgen, dus liet ik het vallen en kwam net op de rand van mijn linkervoet, geblesseerd aan beide voeten zit ik nu te schrijven en heet de klok 10 uur 20. Een Pool is hier aan het voordoen hoe men op handen en voeten kan lopen, maar het ijzer kon hij niet drukken. De Pool heb nog wat gespeeld op mijn mondharmonika en nu is alles sloes.

1 juni 1943, dinsdag

Vannacht erg slecht geslapen vanwege mijn enkel en om een uur of 9 ben ik opgestaan. De staldeur kwam nog zeggen dat de dokter zo komt. Om 11 uur kwam de arts en heb ik een smeerseltje bekommen. Ik heb nog een brief zitten schrijven aan mijn zus Bets en nu heb ik niks meer te doen en heet de klok 1.30. Ik ben op bed gaan leggen en viel in slaap tot 5 uur 15 toe. Verders ben ik met de jongens meer naar 't postkantoor gegaan en gebak halen en naar Linke geweest. Guus en ik gingen klaverjassen met Herman en Giel (Amst.).

In Amsterdam scheinen ze het spel anders te spelen dus vlotte het niet erg. Om 10.30 uur waren we uitgespeeld en kreeg ik een erg vernielzuchtige bui. Dat kwam zo, toen ik goed en wel op plaats zat kwam ik tot de ontdekking dat ik mijn kroes in de kast moet zetten, ik vroeg aan Jan of hij mijn kast open wou doen, dat deed hij. Nu het zover was vond ik er niet veel aan om mijn kroes in de kast te gooien en vroeg weer aan Jan of hij mijn suikerpot, mosterdpot en verdere breekbare waren op een rij wou zetten in mijn kast, dat deed hij ook. Nu, ik heb 5x gegooid en iederen keer op een haartje gemist, hoe ik ook mijn best deed, ik kon niks raken, voor de 6^e maal hoefde ik niet te gooien want Guus vroeg of hij eens mog gooien wat ik goed vond, maar wat hij kapot gooide moest hij betalen. Enfin, hij gooide mijn kroes pardoes over de kast, omdat als hij dat niet gedaan had, ik net zo lang had gegooid tot er niks meer heel was in mijn kast. Ik klom over mijn kast heen en pakte mijn kroes, mijn vernielbui was sterk gedaald. Arme kroes, wat zag dat ding er uit, vooral toen ik probeerde er een melkkan van te maken. We besloten allen om naar bed te gaan toen een van de jongens tot de ontdekking kwam dat er een azijn fles op de tafel stond. Het was Piet zijn eigendom, maar die had zijn fles te lief, ook toen ik beweerde dat, als die fles werd kapot gegooid, hij van mijn een andere kreeg. Guus die een beetje vertrouwen in mijn had, zette zijn fles op tafel, en Piet zijn fles op zijn kast. Daar ging die dan, om zijn beurt gooide we met een stok naar die fles en er waren al heel wat keertjes half raak gegooid toen het Guus gelukte om de fles van tafel af te gooien die op de grond in stukken sprong. Nu is de rust wedergekeerd en leggen we allen op bed, alleen Jo(amst.) zat nog te schrijven en 1 licht brandde er nog de klok wees haast 12 uu aan. Met algemene stemmen werd het goed gevonden dat het licht een pracht doel was om uit gegooid te worden. En daar ging die hoor, schoenen, borstels, blokken hout, een lege blikken bus, en wat al niet vlogen naar de lamp toe, die het vertikte om uit te gaan. Wel werd er iederen keer tegen de radiodraden

aangegooid. De projectielen, die vanzelf in de anderen hoek van de kamer kwamen werden door René(Fr.) en Piet gehaald. Hoe het verder afgelopen is weet ik niet want ik ben in slaap gevallen.

Woensdag 2 mei 1943

Met het geloop en zo van gisteravond is mijn voet pijnlijker geworden en kon ik niet werken, gisteravond had ik nog tegen Piet gezegd dat hij vanmorgen niet mijn kaart af moest stempelen want dat ik niet gaat werken. Die had het naar die zei, niet gehoord en heb hem afgestempeld. In gewone werktijd stempelt hij "morgens zijn en mijn kaart af en ik 's avonds. Om 9.30 ben ik opgestaan en ben gaan eten, laat er nu tot mijn grote verbazing alles in mijn kast met amalje (emaille) zitten. Ik moest toch eten en ondanks het geknars tussen mijn tanden heb ik lekker geontbeit. Ik ben gaan schrijven en Jack is mijn luisiferris wezen halen, de klok heet 12 uur dus ieder ogenblik kan de fluit gaan als de klok tenminste geen kwartier voor gaat. 's Middags heb ik een boekje leggen lezen dat heette "Wanneer 2 niet willen buigen" Onder het lezen moest ik steeds aan A. v.d.Wal en R. Bal denken. Dat boekje schrijft ongeveer wat ik met die 2 meisjes in Holland heb meegemaakt, alleen ging het niet over het toneel, maar over het geloof. De laatste dagen denk ik veel aan die 2 meisjes, vooral aan A. v.d.Wal en ten goede hoor. Om 5 uur hoorde ik van Guus dat er verlopig geen kans op verlof is. De Chef had eerst beloofd dan we zullen gaan als die vorige boten klaar zijn, nu die klaar zijn en weer een ander model boot onderhanden hebben moeten we wachten tot die klaar gemaakt zijn met verlof, als het dan zover is, heb hij natuurlijk een ander smoesje. Nu hebben we onder elkaar besloten dat we langzaam zouden werken, dan loopt de boel vanzelf vast, want we staan op accoord en moeten er 10 per 3 man en per week afleveren. Dus als we morgen daarmee beginnen, kan nog voor Zaterdag de boel vastlopen, dan moeten we met verlof of....worden ingespert, dat moeten we

afwachten. Zoals nu is het geen leven meer, je bent geen minuut echt vrij. We zouden nu gaan kaarten, Piet is naar een katacasatie, en Jan is kegelen, Guus vroeg of ik gauw terug kwam want ik zou naar Kloke gaan. Om 9 uur was ik terug. Jan was terug gekomen met het bericht dat Gerrit in het ziekenhuis las en Guus is met hem mee gaan kegelen omdat Gerrit niet kon. Dus nu heb ik niks om handen, het is geen werk van Guus om zo weg te lopen, want hij moest langs Kloke, waarom geeft hij dan even geen seintje? Nu is het 9.20 en ik denk dat ik even naar Kloke gaat want ik verveel mijn eigen wat nog niet voorgevallen is in Berlin?

3 mei 1943 Donderdag

Vandaag zijn we dan onze aanval begonnen met langzaam werken, het lukte moorddadig hoor alleen vind ik het erg jammer voor Helmann dat is een beste vent. Maar om 5 uur is alles muurvast gelopen hoor. Helman zei al eenpaar keer dat ik door moest werken, want dat hij anders niet op kan schieten. Ik wiegerde om harder te werken, op lange leest stond hij met tranen in zijn ogen, bij Guus dito, die Duitser en Poolse jongen waar hij mee samenwerkte op zijn wachten en morgen is er geen werk voor de Duitsers. De Chef weet er van maar heb nog niet met ons gesproken. Helman zou morgen aan hem vragen of hij niet met die Poolse jongen samen kan werken en ik niet ander werk kan krijgen. Hoe hij ook smeekte en schold dat ik harder zou werken, mijn enig parool was eerst verlof en dan harder werken. Om 1.30 ongeveer kwam Guus met de aangename boodschap dat er 2 Franse grieten op onze kamer waren voor Rosé en Jack. Hoe ze binnengekomen zijn weet ik niet en waar ze de moed vandaan halen begrijp ik helemaal niet. Ik natuurlijk gauw kijken, nu het is Helen en haar vriendin, 'n moordgriet hoor, daarmee zou ik best op de bovenste etage van een huis in een kamer alleen willen zijn en alles, ramen, deuren dichtgespijkerd, dat ik er nooit meer uit kon, en hun natuurlijk ook niet. 's Avonds zijn Guus, Piet en ik ijs en gebak gaan halen na een prettig

gesprek met die 2 grieten. Rosé gaat veel met meisjes uit en wordt met de dag magerder en niet zonder reden hoor. Daarom heeft hij gistere beloofd dat hij niet meer met meisjes uitging voor hij wat bijgekomen is, hij heeft er zelfs een hand op gegeven. Nu wij terug kwamen van ijs kopen waren ze net van plan om weg te gaan die grieten, Jack en Rosé. Rosé zou ze tot de poort brengen en dan terug komen. Nu hij was gauw terug maar...de verleiding was te sterk voor hem en ging hij promenade. Terwijl Rosé zijn eigen verkleden ging, ging ik naar Kloke voor bier. Daar zaten Jack en die twee grieten op Rosé te wachten die even later binnen kwam. Ik zat aan een ander tafeltje te schrijven in een boekje. Ik voelde iedereen keer kwade blikken van Helen op mijn ruste want bij mijn binnenkome schoof zij nog een stoel bij hun tafeltje, ik liep er met een droog gezicht langs en ging aan een leeg tafeltje zitten, ze zei nog iets tegen mijn, maar ik zei "niet versteen" en ging schrijven. Later gaf ze Rosé een seintje en stond op en ging naar het klozet, die vrindin ook. Rosé stond op om hun achterna te gaan maar vrouw Kloke had het in de gaten en riep "ho,ho, man terugkomen". Rosé liep door. Fouw Kloke liep hem achterna, pakte hem bij zijn arm en bracht hem naar zijn tafeltje terug. Er was toevallig veel volk, dus een moordverschutting, ze gingen dan ook gauw de zaak uit. Het was 8 uur. Even later ben ik ook terug gegaan en de verdere avond zitten schrijven.

4 Juni 1943 Vrijdag

Vandaag is het nog vaster gelopen met werken alleen Willem (Duitser) werkt door, maar die zit bij de Chef in z'n kond, ook zijn er bij hem 2 Polen aan het werk. Lakwa is een Duitser waar Piet bij werkt en die heb woordelijk gezecht tegen Piet dat de Chef schuldig is en voert ook bekant niks uit. Helman was van gedachte dat ik alleen haast niet werkte en was erg boos op mijn, maar Guus heb met hem gepraat dan we allemaal haast niet werkte, toen zei hij; "Als jullie doorzette kom je er wel en bereikt je ook wel wat". Zoo ging de dag

voorbij ook heb Guus nog met de Chef een gesprek en heb onder anderen gezecht dat we geen lust hadden in werken, en dat we met verlof moeten. Enfin, als het zo doorging zouden we ingespert worden. Nu afwachten maar, ik heb nu 3 boten half klaar weg moeten zetten maar morgen loop het zeker vast of ik werk helemaal niet. 's Avonds zijn we gebak gaan halen. O, ja er is nog wat gebeurt er zijn twee Fransen bij ons gekomen, die hier blijven wonen. Die Oekraiëners die naast ons lagen zijn in de anderen kamer naast ons geplaatst en die lege kamer wordt met een schut van onze kamer afgeschoten en daar zouden volgens berichten, vrouwen komen te leggen. Bij onze terug komst van inkopen troffen we Gerrit bij ons thuis aan, die is pas uit het ziekenhuis. Van mijn nicht Lien hebben we brieven gehad, Jan, Leen en ik, plus een photo van haar (in werkelijkheid is het een photo van Marlene Ditrich) Daar kwam Jack binnen met de woorden: er staat beneden een Hollandse griet te wachten. Jan holde direct naar beneden, ik schoot mijn jas aan en Jan achterna. Hoe we ook keken geen grieten te zien, we waren fijn in de boot genomen hoor. Wij liepen gelijk door naar Kloke, bij onze terugkomst wat gelach en zo en de zaak was gezond. De photo die Lien gestuurd heb spijkerde ik op mijn krib. Heden is het 9.30 en gaat ik mijn eigen scheren.

5 juni Zaterdag

Vandaag liep alles muurvast, tegen 1 uur kwam de Chef eens kijken en verbaasde zich er over dat er zo weinig klaar was. Hij dreigde en waarschuwde ons dat als het Maandag niet beter ging, wij naar een Arbeitslager moeten. 's Middags zijn Guus en ik gaan billiarten en zijn er 3 Poolse grieten gekomen die naast onze kamer huisde. Onze kamer is nog afgeschut ook. Ze schijnen hier erg bang voor kleine kinderen te zijn, mocht er nu soms een klein kind komen, zal het wel staldeur heten. Verders is de dag erg vervelend voorbij gegaan.

7^e DAGBOEK

6 juni 1943 Zondag

Om 6 uur ben ik er uit gegaan, heb pap gekookt en ben weer gaan slapen. Het weer is regen en nog eens regen dus van naar de kermis gaan zal vandaag wel niet veel komen. De staldeur kwam nog om een uur of 9 met post en met de boodschap dat we volstrekt niet bij die Poolse grieten mogen komen, daar staat 1 jaar tuchthuis straf op en 50 Mark boete. Gisteren was nog het nieuws aangekondigd dat, als we 's avonds na 10 uur binnen willen, we niet over het hek mogen klimmen, maar door de poort. We moeten bellen, de waker zou dan open doen en wij moeten per man 5 Pf. boete betalen, of boete is dat nu direct niet maar de waker moet wat voor zijn moeite hebben. Om 11 uur werd het mijn herrinnert door Guus dat er om 10 uur vanmorgen hollandse grieten zouden komen, nou die komen natuurlijk niet. De soep is de laatste tijd erg goed, behalve gisteren, hoe is die soep uit te drukken? Volgens mijn was het rauwe knokloof met suregaatthee, en voor de smaak stro er door. Vandaag is het goed, een soort erwten met aardappels. Die nieuwe Fransozen hebben nog geen soep, en krijgen het wieleig ook niet. Nu zouden er een paar jongens soep bij elkaar gooien, vooral die 4 Fransen. Bij de jongens die soep gegeven hebben behoor ik niet bij, want als die knapen geen soep krijgen zou het iederen dag zo moeten, nu zo zijn we niet getrouwd. Van de week heb ik een gordijn gesloopt en daarvan een korte broek laten maken want mijn ondergoed is hopenloos kapot. Nu heb ik die broek aan en slaap er ook mee, ik gebruik die dus als onderbroek. Het koste mijn 2 Mark, wat niet veel is. Heden is het 2 uur en Piet en Jan zitten over het geloof te praten, dat gesprek is erg intressant en het word onderbroken door de binnenkomst van een Pool die kwam zeggen dat er buiten een Fransoos stond te wachten. René gaat gauw naar beneden, en Leen verloot net 2 sicaretten die gewonnen worden door Piet en Jan. Nu komt René weer

boven met 5 Fransozen (kreigsgevangenen) die der eigen hier komen verkleden en dan promenade gaan. De gasten zijn weer weg en Guus, René, Jo en Giel en Frits zijn naar Treptouwepark gegaan waar het kermis is. De kermis is geweldig groot en de gekste dingen kan men daar doen. Alleen was het erg jammer dat het ging stortregenen en we kwamen om een uur of 10 thuis, drijfnat, maar met een goede bui en dat is het voornaamste. Ik heb een flinke pan pap gekookt en een flinke schaal aardappels voor morgenochtend want mijn brood is vertich en heb ik nog maar 1000 gr. bonnen voor de hele week. Maar aangezien ik zo'n goede bui had heb ik nu maar alles opgegeten, dus heb ik morgenochtend niks te eten.

7 juni 1943 Maandag

Om half zeven gaan werken en ik sloeg van verbazing haast achterover, daar kwam me die wijvendief, ik bedoel staldeur, met 3 Ocrainiese grieten binnen stuiven, 1 moest bij Eef werken, 1 bij Piet en 1 bij mijn. Nu ik was niet te beklagen hoor, want de mijne was de mooiste van de drie, dat zeiden al de jongens, als ze nu nog lief is ook, is zij wel te beklagen hoor. Een ding is erg hopenloos, ze verstaat geen snars Duits of Pools en moet ik alles met gebaren duidelijk maken. Maar de namen weet ik: Eef zijn griet heet Nanja, Piet zijn griet Loeze en mijn lievelingentje Anna. Op volgorde 19 jr., 19 jr. en 18 jr. Nu, ondanks mijn legen maag heb ik best gewerkt hoor en gezellig ook. De dag ging gauw voorbij en ik wou dat het al morgen was. We moeten samen boten klinken, dus staan lekker dicht bij elkaar, jammer dat ze wat verlegen is maar dat zal wel nieuwigheid wezen denk ik. Als het een zet van de Chef is om onze arbeit sneller te doen gaan, heb ik veel respect voor hem. Vandaag is de Kromme weer komen werken, want die is al die tijd ziek geweest. Hij had het al direct aan de stok met ons, wij vertelde hoe alles in elkaar zat en hoe het kwam dat er zo weinig afgeleverd word. De Kromme begreep ons en zou er achterheen zitten, en zei

tegen Guus dat er over 14 dagen 2 mannen met verlof gingen. 's Avonds kwamen we tot de ontdekking dat we bonbons konden kopen op onze kaart, die we dan ook spoedig kochten, 125 gr., het was pure marsepein met suiker, heerlijk hoor, maar ondanks de heerlijkheid zal ik er toch 3 bewaren voor onze grietjes. Heden is het 9.45 Rosé en Jack zijn weg, de jongens benutte deze kans om de bedden uit hun kribben te halen. Toevallig slapen ze beiden beneden, dus kennen de onderlagen er ook uit. We hebben er alles in opgestapelt, 2 vuilnisbakken, schillenbak, wasmachine, hout, krullen, een paar kisten, een grote bank, wat stoelen, ik weet al niet wat, het was gewoon een puinzooi. De bedden hebben we weggestopt, de onderlagen ook. Enfin, alles werd nog vast gebonden en zijn ze nu aan 't beslagen of ze de lampen los zullen draaien, wat geloof ik niet doorgaat. Guus is een papier aan het beschrijven waarop komt te staan "Ordures", wat vuilnisbak betekent. Dat komt op Rosé zijn krib te hangen. Net komt de staldeur met 2 pakketjes binnen en post. De pakketjes voor Jan één en Jo, post was er voor mijn ook bij. Nu het wachten op Rosé en Jack, o,o, hoe zal dat aflopen? Je kan je niet voorstellen wat een puinzooi het is of moest het eerst zien.

René heb nog een drie stoelen op elkaar gezet, daar boven op een teil met water en dat grapje pal voor de deur, dus als de kamerdeur open gedaan word valt heel het zaakje om, tenminste, als men er in 't donker tegenaan loopt. Op de spiegel werd nog een papier geplakt waar op stond: Jack, Rosé niks serieus. Om 11 uur lagen we op bed al de lampen waren losgedraaid op 2 na. Ik zou wakker blijven maar ben in slaap gevallen. Om 1 uur kwam Jack thuis, jammer genoeg was Rosé er niet bij. Plotseling ging het licht aan in de kamer, toevallig één van de lampjes die niet losgedraait waren. Jack keek om, stond als een dode zo stil en slaakte toen een zware zucht van opluchting omdat hij zo mooi langs de stoelen stelling gelopen was. Daar zag hij de puinhopen leggen, hij zei geen woord maar haalde er alles uit en gooide het op de

grond, dat alles gebeurde met groot lawaai, dus waren degenen die niet wakker waren nu ook wakker, bij de laatste hoorde ik. Een hoop lawaai en geschreeuw, nu het lachen ging gesmeerd hoor ook al was Jack het hier niet mee eens. Jack heeft ook Rosé zijn bed leeg geruimd, hij heb nog een poos lopen zoeken naar zijn bed en onderlagen, na die gevonden te hebben is hij gaan slapen. Rosé kwam om 5 uur thuis die heb dus marzel gehad, maar toch niet geheel, want hij kon zijn onderlagen niet vinden dus heb op de grond moeten slapen, van dat alles weet ik niks af want ik ben maar even wakker geweest, maar ik heb het hier neergeschreven zoals het volgens gesprekken gegaan is.

8 Juni 1943 Dinsdag

Vandaag heb ik nog eens goed de namen van die grieten op laten schrijven, ze worden zo geschreven: Piet, Lüsje Balaklies en Eef, Tanja Martinenko, zijn zusters, het verschil van naam komt omdat er 2 vaders zijn. Ik,; Anna Kornienko, de laatste is de leukste meid en ook heb ik vandaag mijn 2 eerste zoentjes gegeven. De eerste op de hand en de tweede op de bovenarm dus de goede hoogte nadert al. De dag is reuze gezellig voorbij gegaan hoor, alleen dat Helman Daniël zo ouwehoert omdat er zo weinig klaar is. 's Avonds gingen we inkopen doen en kreeg 200 gr. gebak op 250 gr. bonnen en deed de ontdekking dat ik mijn marmeladebon nog heb hoewel ik gisteren de marmelade al opgegeten heb. Heden is het haast 7 uur en maken we aanstalten om de drie verjaardagen bij Kloke te gaan vieren. Kloke is op Dinsdags altijd gesloten maar om ons een plezier te doen kunnen we daar onze avond doorbrengen terwijl de café voor anderen gesloten blijft. We moeten dan ook achterom binnen komen. Ik deed vandaag nog de ontdekking dat wederzien in 't Oecrainies, "doswiedeinje" betekent. Om ruim over 7 uur spraken we af dat ik alvast naar 't café zal gaan om te waarschuwen dat we later kwamen. Nu ik heb daar een half uur gewacht en gezellig met mevrouw Kloke geboomd toen de

heren aankwamen. De één had een echte boevenpet op, de ander een moord hoed en weer een ander had een bosje houtkrullen in zijn borstzakje gedouwd. Nu het was een moordstellentje hoor. De avond is geweldig voorbij gegaan. Jo speelde voor Jacob Hamel en bracht het er niet slecht af, hij droeg ook nog een stukje voor, het was af hoor. Sommigen werden uitgekozen en moesten een versje zingen, die niet wou gaf een rondje en we zijn met 14 man. Eef gaf nog een mooie dans ten beste en ik ging een keer naar de WC en kwam terug met mijn pakje buitenste binnen gedraait. Nu ik schrijf uit allen naam dan we hier nog nooit zo'n avond hebben gehad die zo vol plezier verliep. Om 11 uur waren we thuis, we zijn bij Kloke vandaan gelopen achter elkaar, de handen op elkaars schouders en in de maat totdat er een paar ontdekte dat we uit de maat liepen doordat hun hielen er half af getrapt werden. De poort was open en we hadden afgesproken dat we de waker de man 10 Pf. zouden geven. We waren net binnen toen de waker begon te schelden dat wij het licht niet hadden uitgedaan op onze kamer maar na wat heen en weer praten kwam hij tot de ontdekking dat de Polen de schuld waren want het licht schakeltje zit bij de douce en daar kan een ieder bij. Wij vonden die waker zo aardig dat we maar 5 Pf. gaven. We gingen zo zacht mogelijk naar onze kamer, daar hadden we ook nog wat na-lol. Mijn rug doet erg pijn, dus gauw naar bed.

9 juni 1943 Woensdag

Slaperig aan het werk gegaan en om een uur of 10 liep ik een echt Hollands blauwtje bij Anna, ik wou vanavond met haar naar de kino, maar ze wou niet. Het is wel te begrijpen want ze worden omringd door Polen en ik kan haar haast niet verstaan. Ik heb 2 ½ uur doorgestoomd met het werk. Anna staat een klink ijzer beet te houden en ik te klinken. Ik voelde mijn eigen beledigd over dat blauwtje, hoewel zij de wijste weg koos en lette ik er niet op dat het een meisje is totdat ze zuchtte en het klinkijzer op de schoot liet vallen. Het kind (of

kameroliefant, want de Russische, Poolse en Oecraienense grieten zijn brede bonken vlees, waar lichamlijk haast geen figuur in zit), was doodmoe ik trooste ze met een klein zoentje in de hals, dat me wat scheldwoorden van Daniel op de hals haalde. Zo ging de dag verder voorbij, niet ongezellig maar toch anders al voor mijn blauwtje. 's Avonds had ik het geluk om bij Linke 500 gr. brood zonder bon te krijgen dat kwam goed uit want ik zit net zonder. Om een uur of 8 zouden Guus en ik naar Kloke gaan om te schrijven, daar troffen we Joeri aan die ook zat te schrijven, later kwam René ook nog. Het verliep best gezellig. Nu is het 8.45 en Joeri en René gaan weg, wij blijven nog even want ik moet nog een liefdesbrief samenstellen voor Leen aan mijn nicht Lien. Om een uur of 9 zijn we dan huiswaarts gegaan, waar we tot de ontdekking kwamen dat onze hoofdkussens weg waren die we niet gevonden hebben.

10 Juni Donderdag 1943

Vandaag een dag met hindernissen, het begon dat de Chef ontdekte dat ik in de werkplaats zat te roken, Guus waarschuwde nog maar net te laat. De Chef ging tekeer en had het over insperren en tucht huis, even later kwam de Kromme met een groot blik bord in zijn hand dat hij hier of daar had gesloopt en waarop stond dat in de fabriek het roken verboden was. Hij stevende recht op mijn af met de woorden: "Jij heb hier gerookt he." Ja, zei ik met een dood gezicht. Hij hield een heel gesprek en zo gauw als hij uitgesproken was tikte ik met mijn vinger tegen mijn slaap, dat ging onwillekeurig, toen had je hem moeten horen, o.a. had hij het er over dat hij mijn kop er af zal halen, laten halen dan altijd, tot overmaat van ramp tikte ik nog een paar maal tegen mijn slaap, hij had me beslist aangevlogen als ik niet had gezegd dat hij mijn niet begreep. Hij vroeg met zijn hooischuur wat ik dan bedoelde. Ik beweerde dat ik mijn vinger tegen mijn hoofd douwde, niet omdat hij gek was maar omdat hetgene hij had gezegd nu in mijn hoofd geprent zat, ook al had ik de grootste

helft niet verstaan. Ook ben ik met de Chef naar mijn kamer geweest want Guus zei tegen mijn dat de Chef beweerde dat het handsvat van mijn koffer van de Chef was. Net kwam de Chef aan, ik wenkte hem, en vroeg of hij even mee ging, wat hij deed. Ik liet hem het handsvat van mijn koffer zien dat hij bedoelde. Nu het handsvat is mijn eigendom, dat zei ik dan ook tegen hem met 2 vingers in de hoogte, maar dat die koffer van zijn hout gemaakt is zei ik niet. Ik stond maar te grijzen en bij zijn weggaan zei de Chef ook "Lach toch niet zo dom". Later stond ik met Anna en Lüzj over een woordenboek gebogen toen de oude Laborenz binnen kwam. Moest du nicht arbeiten, klonk het, hebben jullie middag pauze? Om 5 uur stonden we allen bij die grieten te praten, natuurlijk was het kwart voor vijf maar de Kromme kreeg het in zijn hoofd om om 5 uur te komen kijken. Hij wou net gaan schelden toen de fluit ging dus draaide hij zijn eigen om en ging de lift in. Ik heb nog een keertje luchtalarm gegeven en ging mijn kaart afstempelen. Piet zat op mijn schouders, dat was leuk hoor, maar wel zwaar. Verder zijn we inkopen gaan doen de tijd is me onbekend want ik zit op de houtstapel te schrijven. Heel de dag is het mooi weer geweest maar nu gaat de lucht zwaar betrekken en de wind wordt fris. Mijn hoofdkussen heb ik nog niet terug, maar ik pakte het van Rosé die heb het weer van mijn bed afgehaald, nu heb ik het weer gepakt en in mijn kast gestopt. Van mijn nicht L. v. Kleef zijn de bewuste foto's gekomen, de jongens hadden Lien heel anders voorgesteld, uit de brieven op te maken die ze geschreven heb, volgens de jongens moest het een flinke griet zijn met een uitdagend gezicht en nu blijkt het uit de foto's een kind te zijn ook al is ze 16 jaar geweest. Nu gaat ik naar boven om te kijken of mijn kussen er nog ligt. De meeste jongens zijn naar Kloke gegaan en ik naar bed.

11 Juni 1943 Vrijdag

Tot mijn leedwezen is Anna zwaar boos op mijn omdat ik gemeten heb hoe dik haar middel is, dus vandaag geen schijn

van stiekeme zoentjes. 's Avonds kregen we sicaretten, behalve ik. Mijn geld, dat ik met niks doen verdient heb, viel nogal mee, daarvan kocht ik 2 pakjes sicaretten van 5 mark per stuk. Ook leg ik een weinig met de jongens overhoop, omdat ik, als we op stap gaan ineens zeg dat ik niet meegaat en naar huis terug keert. Gisterenavond zijn we ijs gaan halen en er stond een dikke rij mensen en ging ik niet wachten, Piet en Guus echter wel. Nu net, 5 min. geleden kwam de wacht om 3 man te laten tekenen, ik zei botweg dat ik geen zin had om te tekenen, Guus aan 't ouwehoeren en zo en opende mijn ogen door te zeggen dat ik geen goede kameraad was, want voor een kameraad moet men meer over hebben als ik. Hij had gelijk, maar tenslotte is het geen warme, maar een gedwonge kameraadschap, daarom nam ik het hun niet kwalijk dat ze mijn niet de normalen prijs lieten betalen voor de sicaretten. Als we dan kameraden zijn in daden en iemand krijgt geen sicaretten, moet men niet zeggen het is je eigen schuld en 5 mark laten betalen. Moet je maar niet in de fabriek roken werd er gezegd, je weet dat het niet mag. Maar ach, er zijn zo veel dingen die niet maken, je medemens vermoorden b.v. Heden is het 8.15 en gaat ik 2 kaarten op de bus gooien, één voor mijn broer in Gotha en mijn zwager in Schkenditz, daarna gaat ik een biertje pakken bij Kloke.

12 juni 1943 Zaterdag.

Het loopt weer spaak hoor, we krijgen geen verlof. Guus is al een paar maal naar het büro geweest, eerst kreeg hij een papier en moest hij zelf maar verlof aanvragen. We weten vooruit dat we het dan zeker niet krijgen dus gaf hij de Chef het papier weer terug en zei dat het hier een zwijnezooi is, de Chef zegt immers dat hij het aan zal vragen maar doet het niet, als wij werken zijn we goed, maar als we over verlof beginnen is hij niet te spreken. Nu dan zullen we hem wel tot spreken dwingen of ingespert worden. Deze week werken we ons accoord uit om te laten zien dan we hard werken kennen, dan werken we weer langzaam totdat we zekerheid hebben

dat we met verlof gaan of naar een arbeidskamp. We hadden om 5 uur afgesproken dat allen man naar de kermis zouden gaan. Om 4.30 ging ik met mijn schrijfmap onder mijn arm weg om op het hout buiten te gaan zitten schrijven, Eef zag mijn gaan. Het weer is erg warm en ben ik in slaap gevallen. Om 6 uur was ik boven, de jongens waren weg gegaan dat is nu de kameraadschap die zij bedoelen, ik verveelde mijn eigen erg en liep van Kloke naar onze fabriek en weer terug enz. totdat ik bij de poort van de fabriek bleef staan, waar ik gezelschap kreeg van 3 grieten. We hebben gezellig foto's staan te bekijken. De jongens kwamen om 10 uur thuis, ik was aan 't pannenkoeken bakken, ik haalde met mijn pan beslag 3 dikke koeken die ik aan de grieten toebedacht heb. De jongens vonden het niet mooi van mijn dat ik mijn belofte gebroken heb, en niet meegegaan ben totdat er iemand vertelde dat ik in slaap was gevallen. Nu word er beweerd dat ze dat niet wisten, dat ligt alles aan Eef want die heb niet verteld dat hij mijn naar de houtstapel heb zien gaan.

De Chef begint te lijmen, nu kunnen we pannentjes, glazen en dozen bij hem kopen en eerst konden we dat niet krijgen. Heden is het 11 uur en Jan is ook aan 't pannenkoeken bakken maar de slaap druipt mijn ogen uit, eerst moet ik nog pannen schoon maken dus doswiedeine.

13 juni 1943 Zondag

Om 8 uur was ik op, heb zitten schrijven, wat is me dat een vervelende rottag. Even scheen de dag vrolijk te worden, ik stapte naar de kamer van de grieten met de pannenkoeken bij mijn, nu daar even gepraat, de borden op tafel gezet en weer weggegaan met de woorden dat ik later de borden zou komen halen. Verders die dag geslapen tot een uur of zes. We besloten om met 5 man naar de kermis te gaan, na mijn laatste stuk brood opgegeten te hebben. Nu heb ik totaal niks meer te eten en moet ik hier of daar een lening zien te sluiten. Om 7 uur zijn we weggegaan, het begon al vrolijk en de avond is reuze gezellig verlopen. Het hoogtepunt van alles was dan

we door de bossen liepen, alles over takken, blaren en men moest dikwijls aan een takje, z'n eigen over de rivier de Spree slingeren. We speelden haasje over en rolden door het gras, we zongen liedjes totdat we 2 grieten ontmoeten, die zoals later bleek uit Rozendaal kwamen in Holland. Ze waren 1 dec. 1942 vrijwillig naar Duitsland gegaan en die enen zou niet meer terug willen er zat nog een Duitse soldaat daarnaast maar we bleven met die grieten praten, en de soldaat die ook wel zag wat hij aan die grieten had, besloot om weg te gaan en later terug te komen als die grieten alleen waren. Die enen griet klaagde dat ze zo alleen was en ging languit in het gras leggen. Frits (Ams.) vroeg een zoentje wat hij kreeg, enfin, kort gezegd, die grieten waren zo heet, dat als men ze in 't water gooit, je oren dicht moet houden van het sissen. Om een 11 uur liepen we weer in de Kneselbachstr, achter elkaar de handen op elkaars schouders en het versje zingende van ei, ei. Kloke wou net gaan kijken wie daar zo mooi zongen toen we de deur opende om binnen te gaan. De café was toe maar wij waren al binnen dus zat er niks anders op voor Kloke om bier te tappen. Na onze wacht, de man 5 Pf. gegeven te hebben, waren we om 11.30 thuis. Om 11.45 hebben we de engelse zender gehoord, de oorlog gaat best, maar of het nu best voor hun geld gaat of dat de oorlog gauw voorbij is durf ik niet te zeggen.

14 Juni 1943, Maandag.

Het is maar goed dat we niet vandaag hoeven te werken want voor wat fariatie hadden we vannacht van 1 uur tot 2 uur lucht alarm. Nu we hebben geen schot of vliegtuig gehoord maar ze zullen toch wel gebombardeerd hebben. De radio had o.a. nog gezegd dat de Engelse, de Duitsers gewaarschuwd hadden vooral geen gifgassen te gebruiken dus het kan nog fout lopen als de Duitsers die raad in de wind slaan. Bij het luchtalarm heb de Chef in de schuilkelder de mensen en Duitsers geteld en kwam tot de ontdekking dat de helft van de Polen er niet waren en dat er Fransozen vermist werden. Hij is naar boven

gegaan en heb de rest gehaald, waar hij weer tot de ontdekking kwam dat er sommigen Polen de nacht buitenshuis doorbrachten wat niet meer mag gebeuren, daar staat een jaar tuchthuisstraf op. De Chef is op onze kamer niet geweest want daar lagen 7 man nog te slapen en Jack (Fr.) is helemaal niet thuis gekomen. Wij willen ook wel in bed blijven maar dat gaat onmogelijk omdat wij van de luchtwacht zijn en moeten tekenen of we present zijn. Heden is het 11.30 en heb ik mijn middagsoep al opgegeten. Nu moet ik er wat op verzinnen om mijn maag vanavond en morgenochtend vol te krijgen. Nu moet ik nog even een briefkaart schrijven aan mijn nichtje Sjaantje. Juist kom Eef uit de kerk met het nieuws dat Mussert en van Geelkerken gevangen genomen zijn door de Duitsers omdat ze tegen geprotesteerd hebben dat de Duitsers de mensen ren radiotoestellen enz. uit Holland wegslepen. En zoals men weet mag de waarheid niet gezegd worden volgens Duitse methoden. Ik ben naar bed gegaan tot 4 uur, bij Eef leende ik wat aardappels voor vandaag en morgen, maar toen het gekookt was, smaakte het mijn best en at alles maar op. Om 6 uur waren we klaar om met 6 man naar de Kermis te gaan, maar het regende aan één stuk door. Wij gingen naar Kloke, daar besloten we om kaartjes te halen voor de Kino, dan zouden we in een ander café gaan biliarten, want het was voor de Kino 1½ uur te vroeg. Het biliarten is gezellig verlopen, ook de Kinowas mooi, de film dan altijd, hij heette "Anton Herz wird wieder jung". Bij het wereldnieuws gingen de meeste mensen er uit, wij ook, naar Kloke en naar huis. Het regende nog steeds, we waren net voor tiene binnen. Ja, nu moet ik eten? Enfin, bij Eef leende ik weer wat aardappels, die maakte ik gauw naakt. Nu is het 11 uur, mijn aardappels staan te koken en ik zit te schrijven. De meeste jongens leggen al in bed, en ik wou dat ik er ook in lag.

15 Juni 1943 Dinsdag

Nu ben ik de sigaar hoor. Lüzj schreef op een stukje hout dat Nanja mijn Liebe, dat wil zeggen dat ze verliefd op mijn is en

met anderen worde gezegd, ze heb Luddevede, dus duidelijk uitgedrukt houd ze van me. Ik geloof wel dat ik mijn eige duidelijk uitdruk. Ik weet niet of het waar is maar ik ben een paar maal met haar wezen praten en was verbaasd over der ogen die als 2 sterren schitterde en als ik aan mijn werk was en even haar kant uitkeek, keek ze naar mijn ook. Nu ik hoop maar dat het niet te erg met haar wordt want dat is zo leuk nu niet. Ik zit nu dus in een rare paniare. Het werk gaat lekker hoor, als ik 's morgens wat door werkt ben ik om 4 uur met 2 bootjes klaar, dus heb ik tijd genoeg om te spelen. Wat ik dan ook lustig deed. Ik moet om 4 uur een nieuwe boot opzetten voor morgen, nu zo'n boot kan men gemakkelijk alleen optillen, behalve ik natuurlijk en riep dan ook Piet er bij om hem op de stelling te leggen, ook dat ging niet en we riepen Leen er bij, het ging nog niet, Guus riepen we er ook en toen Herman, en ja hoor, met vereende krachten tilden we de boot op de stelling. Die Duitsers stonden te brullen van de lach en lieten ons maar tobben. Dat is weer voorbij. Met Tanja zou ik om 7 uur gaan zitten schrijven op de houtplaats, maar omdat het zo regende ging dat niet door. Ook ben ik niet wezen kijken want het was nat. Bij Linke had ik het geluk om ruim 3 kilo aardappels te krijgen. Om een uur of 8 wou ik rustig gaan schrijven maar werd aangestoken door de anderen jongens die om het hardst zongen. Ondertussen zit ik te schrijven en te zingen, mijn keel is schor en doet erg zeer. Heden is het haast 9 uur en schei ik er uit met schrijven en gaat kijken of ik één van mijn drie grietjes ziet. Ik heb gelijk bier gehaald voor de jongens, 3 lier en slaagde er in de kastelijnsvrouw 2.80 mark af te zetten. Dus dronken de jongens goedkoop bier. Ik ging weer bij de poort staan. Voor dat ik de poort uit was zag ik de wacht en het kleine wakertje op een stoep zitten te bomen, net kwam de staldeur de deur uit waar de grieten wonen. Hij ging tekeer dan er 2 grieten weg waren gegaan, men vermoede naar de Kino. En ik wil niet hebben dat ze zo lang weg blijven, schreeuwde hij. Ik zal ze 20 Mark boete geven en in 4 weken maken ze de deur niet uit. Het kleine wakertje zei dat hij

verùkt was en die 2 gingen te keer, ze stonden elkaar aan de jasjes te trekken. Ik ging naar de Kino, naast ons, staan, want de Staldeur mocht eens in z'n hoofd halen om ze aan te raken. Het kleine wakertje stond er ook om ze te waarschuwen. Daar kwamen ze dan aan net toen ik weer bij de poort stond. De staldeur zat met de wacht op het kantoor te praten, die twee kennen wel met elkaar opschieten want ze zijn beiden tegen de Polen en hebben ze achter de ellebogen. Nadat de grieten naar boven waren gegaan zonder ongelukken, kwam het kleine wakertje terug gelopen, hij zag mijn aankomen en zwaaide met zijn armen om zijn hoofd om te beduiden dat de staldeur er een paar kwijt was. Ik ging naar hem toe, gaf hem een hand met de woorden "Sie bist ein gut mens", en ging gewoon weer verder. Men kon aan hem zien dat de man aangedaan was. Na het geval aan de jongens vertelt te hebben ging ik schrijven. Daar werd er geklopt en na ons "erein"geroep kwam het kleine wakertje binnen en waarschuwde ons dat we om 11 uur het licht uit moeten doen want de staldeur loopt met boze plannen rond om het hoofdlicht uit te draaien en hebben dan geen licht meer. Nu, wij bedankte hem van harte voor de waarschuwing. Nu is het 10 min. voor 11, dus moet ik opschieten.

16 Juni 1943 Woensdag.

Vandaag heb ik mijn kaart een kwartier te laat afgestempelt want gisteravond wat het Krieg in onze kamer. Dat kwam zo, er brande nog 2 lampen, één daarvan deed ik uit en met de anderen wachte ik op Piet die snuiter wachte zo lang totdat ik maar naar bed ging. Nu schoot Piet ook in zijn bed, hij lag net even eerder als ik. Ja, dat was nu een raar geval, allen lagen we nu in bed en het licht brande nog, eerst zouden we wachten totdat de staldeur kwam maar die durfde zeker niet te komen. Eef, die naast mijn, beneden slaapt gaf mijn een hand, maar die grappenmaker hield mijn hand stevig vast, zette zijn voeten schrap en begon te trekken. Piet sprong zijn bed uit om Eef te helpen en ja hoor, daar ging ik naar beneden. Ik

kwam goed terecht maar deed mijn borst lelijk zeer. Leen ging er uit om het licht uit te doen, daar was het dan donker en we hoorde Leen naar zijn bed zoeken. Leen slaap boven Eef, dus pal naast mijn, het was dan ook een kleine moeite om Leen z'n deken weg te nemen, iemand anders pakte zijn kussen weg, nu, slaap lekker Leentje. Ik boog over mijn bed heen en pakte Eef zijn kussen onder zijn hoofd vandaan, daarna van Jan die onder mijn slaapt en dat hele zootje gooide ik in de richting van Guus zijn bed. Die wist niet wat hem overkwam maar het was een goed voorbeeld. Daar ging die dan hoor, dan miste die een kussen, en dan werd van die een deken afgetrokken, bij mijn hadden ze geen kans want ik had me in de dekens gerold en mijn kussen stevig beet. Ha, daar moest ons Guusje een plasje doen. In donker pakte hij zijn dekens en zijn kussen onder zijn arm want die mochten eens weggehaald worden. Daar brande het licht weer. Twee kussens en een deken lagen tussen het bed van Joeri en Rosé, de laatste was nog niet thuis. Alleen de oude ploeg deed mee aan het gevecht de rest deden net of ze sliepen of sliepen, want ondanks het gevecht werd er toch niet veel lawaai gemaakt. Het licht ging weer uit en we hoorde Guus naar zijn bed hollen. Hij had zeker kwade vermoedens, maar toch is het een raadsel hoe hij zijn bed met zo'n vaart bereikt, zonder ergens tegen aan te lopen. Piet en Eef hadden net uus zijn bed er half uit getrokken toen deze het span bereikte. Het bed bleef steken dus die grap lukte niet geheel. Het was een uur of 12 en ben ik in slaap gevallen. Ploeseling werd ik gewekt door het geschreeuw van Guus die onder meer beweerde datwe nu geen rottigheid uit moeten halen want het is luchtalarm. Ik deed mijn ogen weer open en de meeste waren al aangekleed, van degene die er uit waren, een stuk of 5 man bleven leggen, maar daar heb Guus niks mee te maken. Het alarm heb geduurd van 1.30 tot 2 uur, ze hebben even geschoten verders was er niks loos. Het is gek maar als het alarm is ben ik in een beste bui en maakt meestal gijntjes. Die dag heb ik dan half met mijn ogen dicht gewerkt. Ik ben

gewoon verder gegaan met mijn accoord werk, Guus ken nu wel zeggen niet harder werken jongen, zo langzaam mogelijk voor we verlof krijgen, maar dat brengt geen geld in het laadje. Ik ben geheel uit met mijn geld en heb al een flinke lijst schuld lopen. Guus wil niet harder werken en ik zie der nog van komen dat het fout loopt met hem e.n als het met hem fout loopt loopt het met de anderen 5 jongens ook fout want in de steek laten is niks voor ons. De dag ging best voorbij, we hebben nog staan gooien totdat ik het te bont maakte door een vol pak schroeven te gooien die moorddadig uit elkaar spatte op de grond. 's Avonds zijn we in gaan kopen en zo kwamen we ook bij Linke terecht. Piet had een koffertje bij hem voor aardappels en ik een zak voor hetzelfde doel. Baas Linke gaf aardappels en wou 7 kilo geven, maar Piet zei dat stimt toch niet, Hollanders krijgen toch 20 pond? En haalde het gewicht van de schaal. We hebben maar recht op 14 pond maar Linke zei: "Nu toe dan maar". Hij gaf mijn ook 20 pond maar mijn bon moest hij nog afknippen. Daar kwam Frau Linke de zaak binnen en bij haar bestelde ik ook aardappels, zij gaf 14 pond en knipte we mijn bon af. Net voordat we weggingen kwam baas Linke tot de ontdekking dat het niet stimde, ik beweerde dat het wel stimde want Frau Linke had de bon afgeknipt. Ja, beweerde hij maar ik heb 3 x gegeven en vrouw Linke bevestigde dat er al aardappels in de zak zaten voordat zij ze er in gooide. Ja, maar dat is voor mijn kameraad. Die heb ik in zijn koffer gegoooid, zei hij (Linke). O, riep ik, heb hij een koffer bij hem, ja dat wist ik niet beweerde ik met een schijnheilig gezicht, ja dan stimt het niet en moeten die aardappels er uit en liep met de zak naar de weegschaal. Nu, zei Linke, laat maar zitten dan verdelen jullie het onder elkaar. Daar gingen we mee accoord. Ik betaalde dus 34 pond aardappels. We namen nog een glas bier naast Linke en gingen huiswaarts. Het weer is 's avonds hopenloos en overdags mooi. Heden is het 9.45 uur en zit ik bij Kloke te schrijven, dat café is onderhand mijn tweede stam geworden.

17 Juni 1943 Donderdag

O, O, wat zijn die grieten toch dik, maar ik deed nu de ontdekking dat ze verbazend veel goed aan hadden. Ik keek natuurlijk weer slaperig uit mijn ogen, maar ik was niet de enigste hoor. Vannacht is er natuurlijk weer luchtalarm geweest van 1.20 tot 1.40 uur toe dus het word al minder. Bij Tanja heb ik over die grote liefde gesproken. Ze zei dat ze van mijn hield, wat moet ik nu met zo'n griet aanvangen, ten eerste kan ik ze niet verstaan en ten tweede durf ik er de straat niet mee over te gaan want die lange vunzige rokken angen me een mijl de keel uit. De dag ging best voorbij en ik gaat er hoe langer hoe meer plezier in mijn werk krijgen totdat de Chef die grieten bij ons vandaan haalt want wij maken het te gek, tussen beide blijven we wel een half uur zitten praten of stoeiën totdat de Kromme binnen komt en we weer aan het werk gaan. Lakwa de Duitse collega van Piet ging aan het schelden omdat Guus stond te gooien met stukjes hout. Hij ging flink tekeer en liep ook nog een Poolse jongen achterna die hij niet te pakken kreeg. Toen het schelden van hem op zijn hoogst was ging ik met mijn hamer op een plank aan 't rammelen, Eef hoorde dat en ging het ook doen, Piet en Guus werden nu ook wakker en sloegen lustig mee, nu het was een herrie dat horen en zien verging. Lakwa kreeg bekant een stikbui wat tot onze spijt niet doorging. Plotseling werd het weer muisstil en gingen allen weer gewoon aan 't werk. Later kwam de Kromme binnen en begon Lakwa aan hem zijn nood te klagen, weer ging ik met mijn hamer rammelen, Eef en Piet ook. Guus was in zijn werk verdiept. Het was niet zo erge herrie als voorheen maar de Kromme stond verbaast rond te kijken maar kon niks anders ontdekken als dat we gewoon aan die boten aan 't timmeren waren, ook al klonk het buitengewoon hard. Nu het weer stil was, scheen hij wat doof geworden te zijn, want bij praate erg zachtjes. Hij nam Hinte mee (dat is de jongen die ook bij Piet werkt, want wij werken met vier man aan 2 stellingen) en kwam later terug met één van de Oecrainiese jongens, wel een aardig ventje om te zien,

verder ken ik hem niet. 's Avonds zijn we ijs gaan halen en 2 van de jongens stuurden een pakketje naar huis met wasgoed enz. René ook met een pakket naar Paries, nu dat was een gezanik met de papieren en moest een ongelooflijk aantal papieren invullen. Wij liepen weer op de binnenplaats en die drie grieten houden het voor gewoonte om op het raamkozijn te gaan zitten, want dat raam kan er uit. Ik fluitte Lüzj naar beneden, waar we wat prate en stoeide. Boven gekomen ging ik gauw voor mijn aardappels zorgen, want brood is al lang niet meer daar. Ik ging weer naar de binnenplaats toe en fluite weer Lüzj naar beneden waar ik haar met veel gebaren en tekeningentjes aan het verstand bracht of ze mijn sokken wou stoppen wat ze graag scheen te willendoen en was teleurgesteld dat ik zei dat ik ze een Zaterdag zou geven. Het gesprek was weer uit en stond ik nieuwe smoesjes te verzinnen toen mijn oog op een klein wagentje viel dat daar erg eenzaam stond. Ik nodigde een Poolse jongen uit om er in te gaan zitten (die Poolse jongen stond ook bij mijn gesprek met Lüzj) wat deze graag deed, ik reed met een flinke vaart over de binnenplaats heen tot dat het wagentje in een grasperk bleef steken waar ik het rustig liet staan, de grieten gedag zei en naar boven ging. Later ging ik weer naar beneden met de bedoeling om bij Kloke te gaan schrijven. Net stond ik Lüzj uit te leggen dat ze onze wasmachine krijg want die gebruiken we toch niet, toen de kleine waker aan kwam dribbelen, die bleef natuurlijk ook bij ons staan, want ik stond op de stoep van de deur van het büro, wat de enigste ingang is naar de grieten d'r kamer. De mannen die daar onbevoegd komen moeten 50 Mark boete betalen. Ik praatte nog even verder en ging bij Kloke zittenschrijven. Heden is het 9.15 uur en gaat ik weer op stappen.

Balanlijer Lüsja

Koprienko Anna }deze drie namen zijn zelf geschreven door die grieten op 18 Juni 1943

Martinenko Tanja

Op de binnenplaats gekomen riep ik Tanja naar beneden, sprak met haar over de liefde. Ik tekende 2 harten, één daarvan doorboord met een pijl en de andere werd niet door de pijl geraakt. Ik vroeg haar hoe haar hart was en ze wees het hart met de pijl doorboord aan. Ik praatte nog wat verder en verliet haar met op haar hand een zoen te geven (eventueel kus) ze kirde als een jong duifje. Daar liep ik net over te denken toen ik een paar stappen van haar verwijderd was, dus ging ik terug om te proberen en te horen wat voor geluid ze zou geven als ik ze eens lekker in mijn armen nam en kuste. Ik pakte weer haar hand beet, ze begreep best wat ik wou, maar ze was er tegen om op haar gezicht gekust te worden en met een bedroeft hart ging ik naar bed.

Vrijdag 18 juni 1943

Voor naspijs kregen we vannacht luchtalarm van 2 tot 2.55 ur. Wij gingen niet in de schuilkelder maar moesten wacht houden in het gebouw naast ons, dat is dat chemische fabriek, wij bleven natuurlijk niet binnen maar gingen in de poort staan waar we gezelschap kregen van een soldaat die altijd haast present is met luchtalarm dus dat wil zeggen dat die knaap veel verlof krijgt. Later kwam er nog een hoge grapjas bij, maar die was van de partij hoor. Wij begonnen over verlof te praten, de Duitsers krijgen wel verlof en wij niet en een gezwam plus geouweoer. Piet was voornamelijk aan the spreken met de 2 soldatenpakjes, als Piet ergens om vecht datn lacht hij veel onder het spreken, dat viel het hogen pakje ook op die zei dan ook dat Piet links en rechts om zijn oren moet hebben, maar hij deed het niet. Ook de staldeur ging tekeer tegen ons en toch had deze een tegenpartij aan de soldaat en het hogen meneertje. Ik geloof dat de staldeur een goed lesje moet hebben want hij voert te veel nieuwe wetten in die hij alleen maar goed vindt. Ik ben nogal fris aan mijn werk gegaan om 6.30, hoe dat kwam weet ik niet, van 4 uur tot 5 uur hebben we niks anders gedaan als gespeeld,

schoenen van de grieten weggedouwd of ergens hoog weg gehangen, zo dat ze er bij moeten klimmen, dat natuurlijk een leuk gezicht is. 's Avonds heb ik nog een hoop gijntjes gemaakt met de grieten en hebben die mijn schrift op hun kamer genomen om hun namen er in te schrijven, ook heb ik 2 biljetten gehad van 1 en van 3 roebel, dat is in 't Duitse geld 2 Mark. We hebben vandaag geld ontvangen, die grieten voor 't eerst, die arme kinderen kregen maar 3 dooie Mark, daar hebben ze heel de week hard voor gewerkt, nu hebben ze dat wel schoon over maar toch is het je reinste uitzuige-en afzetterij, dat echt Duits is, Piet en ik hebben hun ieder een Mark gegeven, die ze niet wouwen aanpakken, maar we hebben ze stiekum in hun loonzakje gestopt. Nu is het 9.15 uur en zit ik bij Kloke te schrijven.

Zaterdag 19 Juni 1943

Ik ben om 7 uur pas begonnen met werken, ik was van plan om in bed te blijven, maar Piet melde zijn eigen ziek dus moest ik wel gaan werken. Herman die nieuwe Amsterd. Is immer invaliede en werkt niet veel, ook die nieuwe Fransman is immer ziek, dus zijn er meestal 2 zieke op de kamer, nu Piet er nog bij, dat zijn er drie. De Chef had een goede bui zeker want hij bracht glazen en een kan boven voor die grieten, hij kon het niet op hun kamer brengen of wachten tot schafttijd, nee, hij moest het persé in de werkplaats brengen zo dat een ieder het zien kon. Anna is de Chef z'n lievenlingentje geloof ik, want hij is al drie of vier paar schoenen bij haar wezen brengen en de anderen 2 kregen geen schoenen. Ik had die morgen niks te eten en leende van Guus 250 gr brood bonnen die ik aan Herman meegaf om eten voor te halen, die grappenmaker kwam er pas om een uur of 12 mee aanzetten, dus viel ik er direct op aan. Om 2 uur had ik net gegeten en ben ik gaan slapen tot 4 uur, heb mijn eigen aangekleed en inkopen gaan doen. Ik zat net te eten toen Piet kaarten voor de bios ging halen, Leen, ik en hij zouden gaan. Om 6 uur zaten we dan naar de film te kijken, die niet zo beister mooi

was, hij heette: "Paraxellius". Daarna ging ik een biertje pakken terwijl Piet en Leen huiswaarts gingen. Nu ik bij de poort ben heb ik marsel want Tanja en Lüsje staan er in en het stortregent. Ik heb een poos staan bomen en zo kwam ik dan weer op onze kamer terecht waar het erg stonk want Piet had z'n vlees gebraden en laten verbranden. Heden is het genau 10 uur en gaat ik nog wat in m'n kasboek schrijven.

20 Juni 1943 Zondag

Gisteravond had ik nog een kleine woordenwisseling met Eef, er stond namelijk fijne dansmuziek op en Eef verklaarde dat het idioote muziek was en ik verklaarde dat hij idioot was waar hij gebelgd over was. Hij heb een hekel aan schelde maar ik schelde niet ik stelde alleen maar een feit vast. Hij zou mijn een klap op mijn koon geven maar ondanks mijn vragen of hij het doen wou ging dat grapje niet door. Nu vanmorgen werd de radio om 8.30 aangezet, sommigen protesteerde maar dat werd in de wind geslagen want dat sommigen jongens om over 12 uur 's nachts de radio speelt word ook niets van gezegd. Er kwam een Pool binnen waaien die knaap is al 3 jaar in Berlin en komt gewoon bij ons binnenlopen zonder te kloppen, kijk wat rond en gaat weer weg. Daar zijn we niet van gedient en toen hij dan ook voor de 2de maal binnen kwam, zei René dat hij er uit moest gaan, die Pool verstond René niet en bleef staan. René ging naar hem toe, pakte hem onder zijn arm beet en zette hem zo buiten de deur. Er zijn een paar van de Polen bij die niet in de haak zijn want die komen bij ons binnen met hun hand schuin omhoog. Rosé heb er dan ook tegen geprotesteerd en o.a. gezegd dat ze niet meer binnen moeten komen met hun arm omhoog want dan zou hij ze der uitgooien. Vanmorgen hebben we speer gegoooid. We hebben op de buitendeur een doel getekent en daar gooien we naar met een speer die Guus gemaakt heb. Als we nu aan 't gooien zijn moet de deur op slot want er mocht eens iemand binnen komen die niet voor Duitsland is en dan krijgt hij die speer voor zijn bales. Heden is het 1.15 uur en gaat ik buiten is een

kijkje nemen. Het weer is erg slecht de laatste dagen, niks als regen. Verders liep ik heen en weer van de poort naar Kloke, later ben ik met Guus naar het postambt geweest. Bij onze aankomst bij de poort stonden er wat Polen en 2 grieten, ze spraken mijn aan en ik maakte er uit op dat ze mijn als derde persoon mee wouwen hebben. Tanja zat op haar kamer, dat was mijn grietje dan, ik ging even naar boven en bij mijn terugkomst stonden ze trouw te wachten. Verders heb ik mijn best geamuseerd. Om een uur of 7 ben ik op de houtstapel gaan zitten schrijven, maar daar kwam niet veel van want er waren wat Poolse jongens aan 't spelen en die kwamen bij mijn zitten, enfin ze bekeken mijn photo's en de vriendschap kwam zover dat ik door één van de jongens bier liet halen. In die tijd kwamen die drie grieten ook bij ons. Wat gestoeit en zo en toen er een bui kwam hebben we gebroederlijk gedronken. Ze gingen daarna allen weg en bleef ik alleen met Tanja achter. Nu is het te begrijpen dat het een stevig zoenpartijtje werd. Tanja wou gaan en zo gingen we opstappen. Zij wou gaan omdat de Chef van de Polen ons misschien zou zien en die is lang niet mis hoor. Of het zo wezen moest werden we net gezien door het wakertje, die scheepte ik af met te zeggen dat ik zo graag oecrainiese talen wou leren, dat is de waarheid. Ik las hem een paar woorden voor en lachende ging hij weg. In die tijd had ik Tanja een seintje gegeven en die was hem ook al gesmeerd. Ik naar boven, de jongens waren naar de kermis. Guus was hun misgelopen en was (zoals later bleek) alleen naar de kermis gegaan. Ik ging dan met Herman een biertje halen en bij mijn terugkomst stond er mijne eren te wachten: de staldeur, de wacht en het kleine wakertje. De staldeur begon direct al: "Van Kleef kom eens hier", Herman liep ook mee. Wat heb jij bij die wijven boven te maken, begon hij. "Wat", zei ik en deed een stap naar hem toe, "ik bij die wijven boven? Hij trok gauw terug en zei: dat hij niet hebben wou dat ik met die grieten praatte. Wat heen en weer gepraat en ik ging weg met de woorden: Wanneer ik met die vrouwen wil praten, praat ik, slus. Ik was al op de trap toen de staldeur

wakker werd en mijn achterna kwam, en weer begon hij, maar ik bleef er bij dat ik met die grieten samenwerk en ook met hun zal praten wanneer ik zin heb en niet hij. Enfin, hij dreigde dat ik naar de stapel ging (nu als men daarheen gaat word je half of helenmaal dood geslagen) ook dreigde hij met 50 mark boete. Nu ik ben al zoveel keren ingesprert dat ik het aan mijn laars plakt. Op de kamer gekomen hoorde ik dan ze hier ook al geweest waren en naar buiten waren gegaan om mijn op te wachten. Het is nu 10.35 uur en is het tijd.

21 juni 1943 Maandag

Voor het nieuws hebben we luchtalarm gehad vannacht van 2 uur tot 2.40 uur. Dus ben ik weer slaperig gaan werken. Arme Piet die is ziek, arme Frits die is ziek, arme Herman die is ziek en nog enen Fransoos ook, ze hadden het om 9 uur over nog een ziek worden dan kunnen we klaverjassen. De Chef had weer het nieuwtje dat wij met verlof kunnen gaan, maar dan moeten we 1 jaar bijtekenen en gaan we niet eerder met verlof als juni 1944. We gaan daar niet mee accoord. Guus kwam nog met het bericht dat als ik nog eens met die grieten op de houtstapel ben, ik, alweer, ingespert word. Dat komt van de Chef afkomstig. 's Middags ging ik op onze kamer een boterham eten (om een uur of 3) en daar kwam net Herman binnen met een schaalte ijs voor de zieken. Guus kwam ook binnen, wij bestelde ook ijs en Herman zou het halen. Wij weer aan het werk totdat we door Herman gewaarschuwd werden dat er ijs was, wij gauw naar de kamer en ijs eten, maar wij werden gestoord, Guus holde met het pannetje ijs naar zijn kast en ik naar mijn bed, met een droog gezicht kwam Jan binnen. 's Avonds heb ik mijn eigen gauw aangekleed zonder doel. Ik ging met een kapot ketelpak naar die grieten om het te laten maken, er is een Pool die zei tegen mijn, kom mit, nu het is een aardige knaap, dus ging ik mee naar het postambt, weer terug gekomen liepen er 2 oecraieniese grieten heen en weer, die ik nog niet gezien heb. Hij wou hebben dat ik mee ging met hem en die grieten, maar

het waren 2 monkees, dus toen hij met die grieten rechtsaf ging, liep ik links af. Later kwam Wim op visiete en wou naar de kermis gaan, ik vroeg hem te wachten tot 8 uur want ik moest schrijven, ik heb aan Tanja gevraagd om uit te gaan maar ze was erg bang gemaakt door de Poolse Chef dus ging ze niet mee. Nu is het 5 min voor 8 uur en gaat ik naar de Kermis met Wim. De avond is niet gezellig verlopen en om 10.15 uur was ik thuis.

22 juni 1943 Dinsdag.

Vandaag kreeg ik een getiepte dreigbrief van de Chef, waarin stond dat ik met de dag brutaler werd in mijn manieren, zoals roken en met die grieten praten, als dat zo blijft, word ik voor de verandering ingespert. Ik geloof niet dat hij dat schrijft omdat hij dat sabotage vindt maar omdat hij mijn voor z.g.n. straf niet met verlof wil laten gaan.

's Avonds bij mijn terugkomst van inkopen stonden er 8 Oecr. grieten bij de poort en 1 man (Oec.). Ik bleef praten en Guus en Leen gingen naar boven. Ik stelde voor om naar de Kino te gaan, dat als een grap bedoeld was. Ik weer naar boven, gegeten en dacht: Nu, het zijn wel aardige grieten, ik zou toch maar gaan kijken of ze er niet zijn. Nu ze waren vertrokken en ging ik maar de plaatjes kijken van de nieuwe film. Net stond ik er of er komen 2 grietjes langs en de enen hoort ik zeggen, kijk daar gaat hij, en in zuiver hollands hoor. J, zei ik, daar gaan ze. De meisjes keken even, die ene lachte wat, en ze liepen de poort van de Kino binnen. Ik bleef staan en wou net weer weggaan toen ik een stem hoorde die zei: "Mijnheer, weet U ook hoe laat de Kino begint?" En ja hoor, daar stonden die twee hollandse grietjes weer. Wij aan 't praten en het slot was dat ik mee naar de Kino gong. Zij hadden al kaartjes en gelukkig hadden ze nog kaartjes van dezelfde prijs. De film heette: "De verkochte grootvader". Die ene griet zat te slapen in de bios en de ander zat strak naar de film te kijken. Praten deden we niet veel, want dat is hinderlijk voor de anderen mensen. Het bleek dat het een tweeling was en ook

Rotterdamers. Ze wonen in de buurt van de Coolsingel. Ik heb ze naar huis gebracht. Ze werken beide in vrouwenziekenhuizen maar niet bij elkaar, de ene, Hennie heet die, moet 2 x treinen voor ze slapen ken. Verder heb ik voor een Vrijdag afgesproken om 7.30 uur. Om 9.40 was ik thuis, heb het goede nieuws verteld maar er werd niet veel geloof aan gehecht. Nu hoop ik maar dat ze me niet een blauwtje laten lopen want dan ben ik hier voor leugenaar verklaard. De jongens zijn aan 't speerwerpen, Amsterdam-Holland. Nu is het 10.35 en gaat ik inpakken of te wel slapen.

23 Juni 1943 Woensdag.

Vannacht weer luchtalarm gehad van 2 uur tot 2.35 woals gewoonlijk bleven de meeste in bed leggen, 5 jongens van de luchtwacht waren present, Jan had een rare bui en bleef liggen. Het alarm was al een kwartier geleden gegaan toen we allen klaar waren om naar de schuilkelder te gaan. Net kwam de staldeur naar boven om te kijken waar we waren. Hij had zeker een goede bui want degene die lagen te slapen slaagden er in om in bed te blijven. Alleen Jan sprong er gauw uit zonder dat de staldeur het merkte. Zoals gewoonlijk was er weinig te horen van schieten.

Om 7 uur ben ik gaan werken, Piet, Frits en Herman zijn nog immer krank en doen dan ook niks anders als eten, schrijven en slapen. De dag ging erg snel voorbij en gezellig ook, ik had een vrolijke bui en had de grootste gein met die grieten. Ik heb weer wat woorden erbij geleerd o.a. ook hoe ze borsten uitschelden in hun taal. De Chef kwam mijn aanvraag formulier terug brengen want het was niet goed ingevuld, ik had n.l. in plaats van 1942, 1943 gezet, en voor zo'n rotfoutje moet ik weer een poos wachten op mijn schoenenbon. Ik vroeg aan de jongens of ik van hun schoenen kan lenen als ik Vrijdag uit moet met de Holl. Meisjes, maar ik kreeg er geen antwoord op. De dreigbrief van de Chef heb ik op mijn bed geplakt en wordt belangstellend gelezen. Ook is dat gelezen door Helen en die anderen Franse griet, die zijn gisteravond

geweest toen ik weg was dus daar weet ik verders niks vanaf. Heden is het 8 uur en voel ik mijn eigen net of ik door een koffiemolen ben gegaan.

24 Juni 1943 Donderdag

Vannacht werd ik wakker door een bijzonder geluid dat uit de Amsterdamse hoek van de kamer kwam, het klonk als een schorre papegaai die in een klokkend meertje gevallen is, begeleid door een krolse kat in 't donker. Herman had wat water in zijn mond zitten dat hij er waarschijnlijk niet uit kon krijgen en probeerde hij zo te praten. Het klonk zo ongeveer als ik al schreef dus een hoop gelach en schelden over het wakker maken. Ik lag krom van de lach, Eef protesteerde heftig en er waren er nog meer. Ik vond het niks erg want de oude ploeg is tussenbeide nog om 1 uur aan 't afbreken en dan leggen de anderen ook al. De Fransen vonden het erg en spraken Eef of die aan de jongens wil zeggen dat het niet meer moet gebeuren als dat er een gozer van de Arbeitsamt is geweest om over ons verlof te praten, ik geloof wel dat het wat wordt. 's Avonds heb ik mijn broek bij die grieten gebracht om te laten maken. Leen heb beloofd dat ik morgenavond zijn schoenen aan mach hebben, dus als mijn broek dan klaar is ken ik als een net een ventje met die hollandse meisjes uitgaan, tenminste als ze er zijn op de afspraak. Heden is het 8.30 uur en gaat ik wat streiken.

25 juni 1943 Vrijdag

Vandaag kwamen we tot de ontdekking dat we haast niet meer vooruit konden met het werk, want nu we allen weer doorwerken kunnen de anderen, (Duitsers en Polen) ons niet bijhouden met kielen buigen, dus krijg ik morgen ander werk n.m. die bootjes die klaar zijn afwerken en lijsten opzetten. Anna vind dat niet leuk dat ik boven moet werken en had een sombere stemming maar ik zal wel probren om beneden met haar samen te werken. Het is gezellig werken en de tijd gaat hard, dat is het vernaamste. Vandaag had ik er weer over met

Anna of Tanja nog verliefd op mijn was, ze beweerde van ja, enfin ik heb dan een afspraak gemaakt met Tanja dat als de krieg vertig is, zij mijn vrouw word; een hoop gijn en daardoor kwam het dat ik een stuk hout weggooide, net tegen de ramen aan, 2 ramen tot uit elkaar vallen toe, gescheurd. De meeste merkten het niet en ik weet niet wie het gedaan heb natuurlijk. Jan kwam met de boodschap aanzetten dan we gauw met verlof gaan, toestemming van het Arbeitsfront hebben we al, alleen maken we het dan nietmand vertellen anders willen ze allenmaal met verlof. Dat de jongens tegenover ons verlof gehad hebben om het half jaar, komt omdat ze de boel omgekocht hebben, hoe het gedaan is weet ik niet, maar hier is is weer het bewijs dat de Arbeitsfront een stinkzootje is. Heden is het 6.10 en gaat ik de eerste nieuwe aardappels kopen bij Linke. Om 5 min. voor ½ 8 ben ik op de afgesproken plaats gaan staan, het was geweldig druk bij den Kino, dat ken de schuld er van wezen dat ik ze niet gezien heb of ze houden de boel voor de gek, wat niet zo leuk is. Net ging ik weer voor de deur of onze poort staan toen Piet naar beneden kwam, die zou namelijk ook meegaan. Samen zijn we een flink blok rondgelopen en ook langs het ziekenhuis waar die enen griet werkte, maar noppens hoor. Heden is het 10 uur.

26 Juni 1943 Zaterdag

Ik begon met niks doen, daarna ben ik scragen op gaan zoeken om boven een stelling te bouwen. Anna bleef beneden staan rondkijken en vond het hopenloos dat ze geen werk had. Iederenkeer als ik bij der kwam vroeg ze aan me wat ze nu toch doen moest. Henk, Henk, was ik Rabotto. Dat Henk ken ze op zo'n toon zeggen dat mijn hart omdraait. Boven kwam in de Kromme tegen, ik vroeg of de Arbeiterin ook boven moest arbeiten. Nee zei hij, die blijf beneden. Ik ben weer naar beneden gegaan om wat schragen te halen, weer klaagde Anna, toen heb ik haar een schraag laten dragen en zo staan we nu boven te werken. De Chef kwam kijken, vroeg aan mijn of ik beneden zou willen werken, ik bleef liever boven

en hij zei der niks van dat Anna bij mijn werkte. Later kwam de Chef met een collectebus aanzetten. Ik zei tegen hem, Ik niks betaal dat is niet goed,” Het is geen winterhulp maar Rode Kruis zei hij. Toen hij voor de derde maal bij mijn kwam zei ik dat ik geen geld bij mijn had, nu zei hij weer hoeveel moet ik je voorschieten? 2 Pf. zei ik, nee dat zal niet gaan zei hij en ging weg. Later kwam hij weer en ouwehoeren enz. hij schoot 50 Pf voor, ik pakte het van hem aan, douwde het in het busje en die grapjas zei nog “dank je”, ook. Om 1 uur kwam de büromeester boven en de meeste van ons stonden over onze boot gebogen en werkte niet. Hij keek verbaast naar ons en vroeg of wij vrijavent hadden. Hij had 20 mark voor Anna, dat door haar vader gestuurd was. Later kwam de Kromme naar mijn toe en vroeg waarom ik niet werkte, Ik zei dat ik wel werkte maar dat ik moest wachte totdat de kit nat genoeg was. Nu moet ik er bij vertellen dat ik geen water op de kit had gegooid. 's Middags is het weer prachtig geworden en zouden we naar de kermis gaan. Eerst ben ik gaan slapen en had ik geen greintje zin om mee naar de kermis te gaan. Ik bleef buiten wachten op de jongens en toen ik naar boven ging om wat sicaretten te halen kwam ik ze op de trap tegen. Daar staat ik weer bij de poort en de jongens zijn gelukkig doorgelopen ik heb ze niet met opzet misgelopen. Vanmorgen had Tanja gezegd dat ze mee naar de kermis zou gaan om 5 uur, nu ik dan ook met Piet om 6 uur boodschappen had gedaan, had ik er pas erg in. Ik ben dan weer gaan vragen of ze gaat, maar nee hoor. Lüzj kwam ik bij de poort tegen en die zei, O, Henk, waarom mag ik niet met jou naar de Kermis, ben ik niet goed genoeg. Enfin ik zou dan morgen met haar naar de kermis gaan. Nu is het 8 uur, de jongens zijn weg en ik staat bij de kino te kijken. Daar hoorde ik hard lopen en voelde ik een hand op mijn schouder, het waren Jan en Piet die hadden in de gaten dat ik geen zin had en daar ik afgesproken had, zijn ze mijn komen halen, ik dus mee naar de kermis. Daar gekomen bleven we staan kijken naar wagentje stoten en kreeg ik zin om terug te gaan, dat deed ik dan ook, na van

de jongens afscheid genomen te hebben. Bij de poort gekomen kwamen er 4 Oecr. uit waar ik de laatste dagen veel mee omgaat. Daar ben ik mee mee gegaan naar een lager van Oecr. meisjes, daar was het een hopenloos zoodje, kraakhelder maar alles ruw inelkaar getimmerd enz. maar er waren meisjes bij dat gewoon schoonheden waren. Om 9.20 waren we thuis, nog wat gijntjes gemaakt met die 3 grieten hier, die natuurlijk op de vensterbank zaten en ben ik gaan schrijven. Om 11 uur kwam de wacht naar onze kamer wanneer we is een keer verduisteren, hij was woedend want volgens hem had hij buiten 2x staan roepen. Het slot daarvan was dat hij het tegen de Chef zou zeggen en kregen we 100 Mark boete. Toen de jongens thuis kwamen had de wacht tegen hun gezegd dat van Kleef zat te schrijven en geen zin had om te verduisteren, dat is echt Duits. Heden is het 11.35.

8^e DAGBOEK

27 Juni 1943 Zondag

Vanmorgen stond ik al om 6 uur pannenkoeken te bakken want die Oecr. naast ons waren zo vroeg aan 't zingen en kon ik niet meer in slaap komen. Verder is de dag hopenloos vervelend voorbij gegaan, tot een uur of 7. Toen ben ik voor de poort gaan staan en die drie grieten kwamen ook, nu dat werd gezellig hoor. Tegen een uur of 9 gingen we op de stoep van het büro zitten. Zo vloog de tijd om. Lüsje wou hebben dat ik mee naar boven ging om bij Tanja te slapen want die is volgens zeggen nog steeds verliefd op mijn. Het scheelde niet veel of ik deed het maar kon mijn eigen inhouden. Dat was maar goed ook want even later kwam de Chef van de Polen de bürodeur uit, die hadden we niet naar de kamer van de grieten zien gaan dus is hij der al die tijd geweest. Heden is het 10.20 en de meeste zijn al thuis. Er zit een jongen te wachten op Jan die nog niet thuis is.

Uit de schutting die de kamer van ons scheid van de kamer van die grieten, heb ik een stuk uitgebroken, nu ken ik ze tekeningentjes sturen, en zij mijn, ook kan ik nu Tanja der hand kussen als ze die door de opening steekt, ik kan ze door dat gat niet erg goed zien dus gebeurt het wel eens dat die anderen grieten der hand door dat gat steken, maar dat mag niet hinderen. Net word er op de deur geklopt, Anna stond er achter, want haar voet die ze met heet water verbrand had, deed pijn en nu kwam ze bij ons om die te laten verbinden. Guus had de eer. N is het 10.45 en is Anna weer weg.

28 Juni 1943 Maandag

We waren net aan 't werk en Anna zag er beroerd uit. Toen ik de Kromme aansprak dat Anna veel koorts had en moest slapen, ook moest er een dokter bijkomen. Hij wou hebben dat ze bleef werken want het zou wel niet zo erg zijn zei hij. Maar ik bleef volhouden dat het kind klappertande van de koorts, het was wel niet waar, maar in orde was ze toch niet. Het slot

was dat ik ze wegbracht en haar kaart afstempelde. Nu staat ik dan alleen te werken. Een ding is erg jofel, we staan met 6 Hollanders en 3 Duitsers op de tweede verdieping te werken, dus heel de dag zingen en gijn maken, tot groot ongenoegen van de Duitsers die maar lopen te griepen. Zo tegen 5 uur zijn we aan 't gooien gegaan met stukken hout, er was nog maar 1 Duitser want de anderen 2 vertrekken om 4.30 uur. Toen de fluit ging, was er achter Piet een ruit kapot en achter Giel, doden of gewonden waren niet daar. Bij de kaarten afstampelen kwam de Chef met de boodschap dat Piet die toch naar een dokter moest, Anna mede moest nemen. Die voelde er niet veel voor, wat begrijpenlijk is, want als men met een griet bij de dokter ben denken de anderen minstens dat er stukken gemaakt zijn. Met 4 man sterk zouden we naar het postambt gaan, en ijs gaan eten. Piet ging bij die grieten naar boven om Anna mee te sleuren. Anna was te ziek en Guus ging een thermometer halen op onze kamer om haar koorts op te nemen. Volgens berichten had ze 53875802 gr. koorts. Dat is wel niet zo slim, maar het belet toch het lopen, dus ging ze niet mee naar de dokter. Leen en ik bleven buiten wachten en iederen keer liep het wakertje heen en weer die het zaakje niet erg vertrouwdde maar toch niet tot een besluit kon komen om bij die grieten naar boven te gaan. Hij wist zeker niet of die 20 mark boete op hem ook toepasselijk was. Wij belanden bij den ijszaak en kwamen tot de ontdekking dat we gerust 3 porties ijs konden eten tegen Piet één. Wij gingen naar het postambt en Piet naar de arts. Daar gekomen stuurde ik 10 gulden over naar mijn ouders want van mijn loon word er geen 30% meer naar huis gestuurd dus moet ik het nu zelf doen. Heden is het 8.20 uur en gaat ik een luchtje scheppen. Net kom Wim binnen die had een paar laarzen op de kop getikt voor mijn, nu die zagen er nog best uit hoor. Ik koch ze dan ook voor 30 Mark. Ik ben even met Wim naar zijn kamer gelopen want hij had 4 pond aardappels staan die met schil en al gekookt waren. Die kreeg ik van hem. Nu ik kon ze niet allemaal op en besloot bij mijn eigen om ze met Guus te delen

omdat die erg omhoog zit met zijn brood. Weer op onze kamer gekomen veranderde ik van gedachte en deelde ze in 6 porties. De jongens bedankte Wim hartelijk en konden natuurlijk niet weten dat ik die aardappels van Wim gehad had, maar ze verdeelde omdat we allen wat hadden, maar ik zei niks. Ik ben met Wim gaan biliarten en won beide partijen, 1 van 450 punten en een van 115 punten. Om een uur of half 10 was ik weer thuis en ben gaan schrijven. De jongens hebben hun portei genomen van die aardappels en staan ze nu lustig in boter te bakken en het ruikt verbazend lekker. Nu zijn ze klaar met bakken en Piet vraagt aan mijn of ik die grieten wil waarschuwen door het gat in de schutting, wat ik dan ook deed. Wij gingen naar beneden met 3 borden gebakken aardappels en de waker stond met grote ogen toe te kijken en kwam naar ons toe om te linke of er niet een van de jongens naar boven ging. Ik liet mijn seintje horen en Lüsje kwam naar beneden, wou het haast niet aanpakken maar deed het toch. Wij weer terug naar onze kamer, het was 10.45

29 Juni 1943 Dinsdag

Vandaag is Anna weer komen werken, ik veranderde van werk en staat nu met Anna samen bootjes, die we een paar dagen dicht gekit hadden, gelijk te schuren. Het is een hopenloos werk hoor en was blij dat het 5 uur was. Ook was vandaag mijn bui niet zo best, hoe of dat komt weet ik niet. De Chef kwam met de boodschap dat er 3 Augustus , 3 à 4 man met verlof gaan. Guus, Jan, Eef, Piet en ik gaan dus verlopig niet met verlof. s'Avonds heb ik aardappels gebakken die heerlijk smaakte. Nu is het 7.15 uur en gaat ik een luchtje happen hoewel het weer niet mooi is. Voor de poort stond een Pool die mee ging met mijn en wou hebben dat ik met zijn mee ging naar het lager, maar daar had ik niet veel zin in. Wij liepen langs de halte van de S.Bahn en daar stond waarempel Rosé te wachten op een griet die niet kwam opdagen. De Pool ging naar een paar kameraden toe die aan de overzijde stonden. Ik besloot om toch maar naar het lager te gaan en nu

ik Rosé vertelde dat er in dat lager moorddadige grieten waren, ging hij ook mee. Wij gingen dus op stap en die Pool ging ook mee. Bij het lager gekomen waren al de grieten binnen. Rosé wou al direct het lager binnenstormen, maar wij hielden hem tegen want hij leg er gauwer uit al dat hij er in gaat. Wij gesproken en wat lol gemaakt buiten, want er binnenkomen mag natuurlijk niet. Morgen zouden we uitgaan met die grieten dus wij weer terug, het is nu 10.10 uur.

39 Juni 1943 Woensdag

's Morgens vroeg al moest Anna beneden gaan werken van de Chef want 1 Pool is er ziek dus moet ik nu alleen werken wat hopenloos ongezellig is. 's Middags heb ik mijn eigen ziek gemeld en ben gaan slapen. De Chef heb gezecht dat ik geen verlof krijgt omdat ik niet werkt, dat heb hij tegen Jan gezecht. Ook nog dat ik éne Stonden in moet halen. 's Avonds ben ik gewoon naar Linke gegaan voor inkopen. Bij Linke stond Wim, die vertelde dat hij soep over had en of wij dat willen hebben, nu wat graag hoor. Dus zo kwamen wij onze poort binnen, Wim had een flinke bus soep bij hem die ik onder de jongens verdeelde. Daarna ben ik mijn laarzen gaan maken. Die Pool kwam mijn halen om naar het lager te gaan, maar mijn laarzen waren pas om 9 uur klaar, daarna ben ik met Eef en Rosé naar het café gegaan om te biliarten. Kloke is nog steeds met vacantie en opend de zaak pas om 3 juli. Nu zit ik te schrijven en hoort ik de grieten hiernaast. Ik roep Tanja meer Anna komt, ik zei tegen Anna terwijl ik der hand door het gat beet had dat ik ze zou zoenen, dan moet zij het aan Tanja geven, die zoenen bedoel ik. Maar ze trok gauw haar hand terug. Als ik nu haar hand had gekust zonder dat erbij te zeggen had ze die heus niet weggetrokken. Ze beduiden mijn dat ik bij hun moest komen slapen wat ik niet deed, hoewel mijn hart er goed voor is. Ik ben van plan om morgen toch eens een nachtje bij Anna te gaan slapen, kijken of mijn dat bevalt. Nu is het 11.30 uur en Jo zit ook te schrijven. Jan is net binnengekomen want die is wezen kegelen. Rosé ligt nog

naar adem te happen want René, Frits en Jack hebben zijn broek uitgetrokken en kwamen tot de ontdekking dat Rosé heus niet veel bijzonders had, daarom zouden ze hem dopen. Eef stond bij de kraan en René en Frits gilden om water. Maar Eef vond het geen werk dat er 3 man tegen één man bezig waren en gaf geen water. Nu hebben ze Rosé weer los gelaten en die slaap nu rustig geloof ik. De tijd is 12 uur.

1 juli 1943 Donderdag

Vannacht geen oog dicht gedaan want mijn dekens waren weggehaald en aangezien ik geen zin had om te zoeken ben ik zo maar gaan leggen. Om 5 uur ben ik opgestaan en liep hard door de kamer, in een zucht was alles wakker en kankeren maar jongens. Ik stond mijn eigen te wassen en liet de kraan hard lopen. Eef kwam er uit om te wateren en vroeg of die kraan moest lopen ik zei van ja. Guus begon te schreeuwen vanuit zijn bed. Ik verstond hem niet goed en zei: "Als je wat van mijn moet hebben kom je er maar uit". Nu het leek wel of die knaap vleugels had, zo gauw was hij bij mijn. Een weinig bekvechten en hij ging weer slapen. Ik liep naar mijn kast met een bus in mijn hand die ik met veel geraas op de grond liet vallen. Ook zette ik koffie die ik bromzout maakte. Nu de jongens weten dat ze mijn dekens weggehaald hebben, revansie heb ik nu genomen. Leen was het eerst op en vertelde mijn dat hij mijn dekens had weggehaald met de bedoeling om ze terug te geven als ik ging slapen. Maar die knaap was in slaap gevallen. Toen ik dat hoorde heb ik nieuwe koffie gezet. De morgen verliep rumoerig maar gewoon. Anna heb weer met mijn samen gewerkt. 's Avonds ging ik worst halen en kwam die Pool tegen waar ik veel mee omgaat, in 't vervolg zal ik hem (vrouwje) noemen, want iederen avond gaat hij met een griet op stap. Daar ben ik mee meegegaan, we zijn met 2 oecraienise grieten op stap geweest. Hoe de mijne heette weet ik niet meer, maar ze sprak wat Duits en ik spreek wat oecraienies dus konden we elkaar tamelijk verstaan. Om 9 uur was ik weer thuis en een

Zaterdagavond zouden we weer uitgaan om 5.30 uur. Er zaten 2 Poolse jongens op onze kamer en allen waren present. We liepen mekaar in de weg om vis te bakken. De soep die Wim gebracht heb verdeelde ik onder die 2 Polen en mijn. Nu het was een flinke portie hoor. Ik wou mijn visje laten bakken door Lüsje, ik riep haar door het gat, ik wachtte maar ze kwam niet opdagen. Ik naar het gas met mijn visjes en pannetje, daar stond vrouwtje, die vroeg ik of hij Lüsje wil roepen wat hij deed. Even later kwam ze en bakte mijn visjes. Om over tien uur was ze klaar en ik zei dat ik geen vis lustte en vroeg of zij het wou hebben, met veel moeite wou ze het hebben en wou ze weggaan. Piet sprak over zoentjes en ik zei het in haar taal. Wij probeerde een zoentje los te krijgen maar ze gaf hem niet wat ik zeer veel in haar respecteert. Ik had ze in mijn arm, en liet haar weer los om mijn boter in te pakken. Net ging de deur open. Ik keek om en daar stonde de drie beroemde grootste schurken van de fabriek. Het wakertje die wel goed is maar veels te veel vertrouwen heb in de beide anderen, die waren Marinoski, de Chef van de Polen en de wacht. Die gingen tekeer tegen mijn en Marinoski tegen Lüsje. En het mag niet en hij wil het niet hebben dat die grieten hier komen.. Ik zei dat het kwarts is en ging naar de kamer. Het is verraderswerk want anders komer der niet 3 tegelijk kijken of die griet er is. Morgen zal ik die Polen aan de tand voelen.

2 Juli 1943 Vridjag.

Om een uur of 10 kwam Meister Brükner, Anna weghalen en nu staat ik weer alleen te werken. Als men met z'n tweeën werkt en praat gaat het werk wel, maar nu ik alleen staat is het een hopenloos werk en ik heb dan ook meer op bed gelegen als gewerkt Ik ben een paar keer naar beneden gegaan om met die grieten te praten en een Duitser zijn bankschroef zo vast te draaien dat hij hem verlopig niet meer los krijgt. Net stond ik bij Leen of de Chef en de Kromme komen binnen. Du Arbeit toch boven, zei de Chef. Ik zei tegen de Kromme, ik moet Sie hebben. Die zei, dan moet je niet blijven staan, maar

zoeken. Ik zei: "nee, ik heb hem al gevonden. Meteen draaide ik mijn eigen om en ging naar boven. 's Avonds ben ik direct gaan schrijven, totdat vrouwtje naar mijn toekwam om te passagieren. Over een half uurtje zou ik meegaan. Wij zijn naar het lager gegaan en alleen mijn griet was er. Daar zijn we mee op stap gegaan tot 9 uur. Ik ontmoette daarna 4 Hollanders die een weinig verder in de Knesebeckstr. lagen. Wij zijn weer terug gegaan naar huis. Heden is het 9.45 en is er een Kameraad van Piet op visiete. Ik ben nog even een kaart op de bus gaan gooien en laat nu net een van dei 2 Hollandse grieten voorbij komen waar Piet en ik toen mee uit zouden gaan, maar niet gezien hebben. Ik sprak haar aan met de woorden: "Hallo, zijn jullie toen niet geweest?" Nee, zei ze, dat moet je maar aan mijn zus vragen en vrrrrt, weg was ze. Verbaast keek ik haar na, haalde mijn schouders op en ging naar onze kamer.

3 Juli 1943 Zaterdag.

Wij hebben een nieuwe arbeider er bij, een lange Duitse kaffer die te stom was om soldaat te worden en nu is hij hier aangesteld als lift chef. Hij laat haast niemand in de lift komen maar dat nemen we niet. Beneden in de gang kwam ik hem tegen, hij liep op mijn af zeker met de gedachte dat ik wel op zij zou gaan. Maar dat deed ik juist niet. Gelijk dat hij tegen mijn aanliep greep ik zijn armen beet en kneep er hard in. Hij probeerde zich los te wringen maar het lukte niet. Net kwam de Kromme aan, ik liet hem los en wou doorlopen. Daar ging me die spitsboef boven op mijn voet staan. Nu ik bleef kalm staan tot het mijnheer beliefde om er af te gaan. Nu was de Kromme bij ons en doe lippestift stond nog op mijn voet. Nu verveelde hij mijn en gaf ik hem een korte stoot in zijn maag hij hikte even en liep met zijn handen op zijn maag achteruit. Enfin, ik zei de Kromme gedag en ging naar mijn werkplaats. De Kromme zei geen woord tegen mijn maar boven hoorde ik hem ketteren tegen de lippenstift. Later stond er bij Guus boven een lorrie en de lippenstift wou er door. Met een groten

mond beveelde hij Guus om die lorrie op zij te zetten, Guus ging naar hem toe en die lippenstift wou hem beet pakken. Guus sloeg zijn armen weg en zei dat hij wel tegen hem mag praten maar zijn handen thuis moet houden. De Lippenstift mopperde wat en wou weggaan toen Guus nog tegen hem zei als je je handen toch nog wil gebruiken maak je maar dat je om 1.15 uur op de houtplaats ben dan zal ik je wel even leren hoe je die gebruiken moet. De Lippenstift ging de lift in en Giel die ook naar beneden moest wou er ook in gaan. De Lippenstift wou hem tegenhouden maar Giel hief zijn hand op en zei: "Ga je weg!" Maar ik ben toch Stubeführer zei de Lippenstift. Na dan maak je maar dat je om 1.145 uur op de houtplaats ben. De Lippenstift liet zijn lip hangen en zei: Ja, dat zeggen de Hollanders allenmaal.

Om 10.30 had ik geen zin meer om te werken en ben de boel op gaan ruimen en om 10.40 ben ik naar de Kromme gegaan om te vragen of ik niet uit kan scheiden met werken. Ik maakte het smoesje dat ik naar mijn broer moet in Wilhelmshagen dat is een uur sporen van de fabriek af. Hij vond het met horten en stoten goed en ik inkopen doen mijn eigen verkleden en tot slot schrijven. Heden is het 1.40 uur en de jongens zitten te praten en te bespreken wat we vanmiddag voor plezier zouden maken. Ik ben nog vergeten te melden dat we door de Kromme gesnapt werden toen we met schaftijd 2 min. voor de fluit ging op de kamer waren en gisteren had de Chef nog gezegd bij het uitbetalen dat het niet meer voor moet komen dan de machines later gaan draaien als 6.45 uur en Guus een papier meegegeven dan we op tijd moeten beginnen of anders langer moeten werken. Daarom is Brükner 3 x wezen kijken op onze kamer of er niemand was en de Kromme 2 x.

De middag ging hopenloos ongezellig voorbij. Ik ontdekte dat Marinoski de grieten in het stookhok douwde en de deur op slot deed, ik vermoedde dat hij dat voor straf deed omdat de grieten toen en nog, boven komen. Ik vertelde het tegen de jongens die ouwehoeren dat Marinoski een schurk is en hij zou een Maandag met de Chef er over spreken. Later waren

ze weer vrij en ik direct spreken hoe het in elkaar zat. Ik was helenmaal abuis geweest want die grieten moesten der eigen wassen en in het stookhok is warm water. Het is goed dat ik betijds de rede wist, want ik liep te loeren en de sleutel van het stookhok af te halen en de deur op slot te doen. Als ze er dan Maandag niet in kunnen dan zou Marinoski de schuld gekregen hebben.

Ik ben om 8.30 uur gaan slapen totdat ik om 11 uur van een harde knal wakker werd een van de jongens had de aardigheid om door de deur te vallen van het schot dat tussen ons en de kamer van de grieten staat. De deur lag er compleet en uitgemeten uit. Wat nu? Een van de jongens hoorde ik timmeren en de deur zat er weer in. Net wou ik weer gaan slapen of de 4 Amst. Komen lollende en zingende binnen. Nu ging ik er maar uit om wat te eten. Nu begon het spul, er werden grote teilen water gegooid en mijn brood lag op mijn broodplank te drijven. Ik bleef doorgaan met eten of er niks aan de hand was, af en toe kreeg ik een lading water totdat mijn brood van tafel gevallen of haast afgedreven was. Toen bergde ik alles op. Rosé en René stonden naast de buitendeur met groten teilen water, Herman, Frits, waren het doelpunt maar die stonden aan de anderen kant van de deur. Frits kroop door een gat in de schutting en kwam zo achter René de kamer binnen en gaf een klap onder de teil met water. O,O, wat een geplas en geproes was dat, met kom Herman binnen en Rosé gooide die nat, ik stond er dichtbij en dreeg ook gelijk. Je lacht je eigen krom om die Frits wat kan die knaap een gezichte trekken. De kamer was een groot meer, de tafel, radio, kasten, alles, alles dreef van het water. Frits en Herman dweilde het op alleen Eef was nog op de rest lag al. Eef ging ook naar bed en Frits stelde voor om wat te kaarten. Herman vond het best ook Guus en Giel werden uit bed getrommeld en zo hebben er dan 4 man zitten kaarten tot een uur of 5 toe.

4 Juli 1943 Zondag

Om 8 uur werd ik wakker omdat Piet met Eef aan 't praten waren en ben ik er maar gelijk uit gegaan. Wat gegeten en nu is het 10.20 uur. Piet een Leen zijn weg en Eef en Jo zijn naar de kerk. Ik ben met wijfje wat rondgelopen en voor de poort wat blijven praten met de 3 grietjes van Laborenz. Naar boven om te eten en ben met wijfje naar het lager gegaan, ook gingen nog 2 anderen Oecr. mee, die gaan veel mee dus zal ik maar Kroppie en Slaasje noemen. Bij het lager gekomen waren er te weinig grietjes om mee uit te gaan, kroppie en slaasje zochten de twee beste er uit en gingen op stap. Wijfje en mijn persoontje gingen het park in waar we even later heel droogjes op een bankje gingen zitten. Wij stapten weer op en ik nam hem mee naar het caféetje waar we wat met het geweer schoten en de trektafel speelden tot slot een partijtje biliard en wij weer retour Laborenz. Daar bleven we weer met die grieten praten die er weer stonden. Der kwamen 2 grieten aan, mijn gewezen griet (Maroeska heet ze) en ze had een moorddadige vriendin bij der. Het wijfje zou spatsieren en ik ging maar mee. Hij gaf Maroeska een arm en ik die anderen. Zo kwamen we bij de bios waar we bleven kijken. Ik had niet veel zin in patsieren en zei tegen wijfje dat ik terug ging. Die zei het tegen de grieten die me nog trachtten over te halen om mee te gaan maar het besluit was dat die grieten naar het barak gingen en wijfje met mijn voor de poort met de grieten bleef praten. Die grieten gingen naar binnen en ik even naar boven om te eten. Wijfje bleef op mijn wachten buiten. Na een half uurtje kwam ik weer bujiten en het wijfje stond aan de overkant voor de kino te praten met 2 grietjes. Hij riep mijn en we besloten om naar de bios te gaan met die grieten die er reuze aardig uit zagen. De film heette: "Altijd Liefde" en was reuze mooi. Mijn griet heette Tinie en onder de film lagen we gezellig met onze hoofden tegen elkaar en hielden mekaars handen stevig vast. Daarna zijn we het park ingegaan, het werd een stevige zoenpartij verder ging ik niet ook al koste het veel moeite. Heden hebben we ze naar het lager gebracht en

zit ik op de kamer te schrijven. Het is 10.15 uur en ik ruik dan mijn aardappels gaar zijn.

5 Juli 1943 Maandag

O,O, wat is dat uitkitten een hopenloos werk en om 11 uur kon ik het niet meer uithouden en ging naar bed na mijn kaart afgestempeld te hebben. Om een uur of 1 schrok ik wakker en hoorde de Chef met de Kromme praten, ik hield mijn eigen slapende en de Chef tikte 2 x tegen mijn schouder en heel zachtjes hoor, hij dacht zeker bij z'n eigen; hij is nog wat get, dus zal ik maar niet hard tikken. Hij vroeg of ik krank was, ik zei,:"Ja, maar niet veel", hij zei dat ik het dan tegen de Meister moet zeggen. Maar ik heb het tegen mijn kameraden gezegd, zei ik. Je bent hier in Duitsland en niet in Holland zei die weer. De Kromme zei geen woord en stond over zijn bril heen te kijken, één oog gericht op de Chef en de andere op mijn. Ik wou hebben dat hij ook wat zei. Daarom beweerde ik ook dat ik overal naar hem gezocht had maar niet kon vinden. Wat die Kromme toen allemaal zei durf ik niet te schrijven, hoewel ik heus niet zo nauw kijk. Maar veel fraais was het niet hoor. Ze gingen weer weg en ik zocht een boekje op om te lezen. Daar blaasde hij 5 uur en even later klede ik mijn eigen aan, want ik zou gaan patzieren. Net ging ik naar buiten en zag ik de Chef de poort uit gaan, 1 sec.vroeger en ik was de sigaar geweest. Ik naar Linke en bij mijn terugkomst op de kamer, en ik weer weg wou gaan, waren wijfje en slaatje al weggegaan. Ik stond voor de poort en liep met Wim op die net langs kwam. Net kwamen wijfje en slaatje aan, kropje was op zijn kamer, schoenen maken, en ging ik daar mee mee. Eerst wat eten en om 7.30 uur gingen we weg naar het lager. Heden niks patzieren maar bij het lager blijven staan om met die grieten te praten. Wat is het toch jammer dat ik geen zinnen kan spreken, maar wel veel woorden die ik dan ook nuttig besteed. Om 9.15 waren we weer thuis, waar ik Rosé wat heb geholpen met eten hoewel hij het niet graag deed. Ik ging gewoon naast hem zitten na hem een hand gegeven te

hebben, wou zijn pannentje naar mijn toe trekken wat half lukte. Hij hapte aan de goede kant van de lepel en ik aan de anderen kant. Het was erg leuk en ter beloning haalde ik zijn pannentje weg dat nog half vol aardappels zat, hij zag het niet want hij keek om, ik gaf het onder tafel door aan Guus die het in zijn hand hield onder tafel. René liep langs Guus heen en nam zonder dat Rosé (die onderhand zat te mopperen) het merkte, het pannentje van Guus over en douwde het verder weg. Rosé liep mopperend door de kamer naar zijn pan te zoeken. Wij vroegen met stalen gezichten wat hij toch zocht. Eindelijk zag hij het staan, nam er een duik naar en hield het stevig vast. Hij nam gelijk met het pannentje een stoel mee en ging na “wederzien”geroepen te hebben, buiten de deur zitten. Het was werkelijk een grappige knaap. Heden is het 10.45 en zit Jo ook te schrijven, de rest leg al.

6 juni 1943 Dinsdag

Vandaag niet gewerkt en mijn eigen best geamuseerd hoor. 's Middags aardappels gekookt voor morgen die ik maar gelijk opgegeten heb. Mijn extra rantsoen brood kreeg ik niet omdat ik niet gewerkt heb. Dus vroeg ik aan Piet of hij mijn aardappels wou koken voor morgen want brood heb ik niet meer en die aardappels die ik gekookt had zijn al verteert. Om 6 uur ben ik met wijfje en slaatje weggegaan naar het lager, onderweg kwamen we kroppie tegen, dus is het stel compleet. De avond was niet gezellig want wijfje ging der vandoor met zijn panjenka en wij drieën bleven bij het lager staan praten. Ik was blij dat ik weer thuis was, wijfje heb ik niet meer gezien. Piet had mijn aardappels gekookt, ik proefde of ze goed waren en ze waren verdwenen voor ik goed en wel de smaak te pakken had. Verders heb ik mijn goed gewassen en pap gekookt voor morgen. Het is 11.10 en zit er een jongen te wachten op Herman en Frits die nog niet thuis zijn. Die grieten hiernaast zijn aan 't zingen en het klinkt moorddadig hoor. Net komen die nachtuilen binnen en die grieten smijten hun deur dicht. Als de gast nu gauw oprot kunnen we slapen gaan. De

verlof papieren zijn al klaar gemaakt en 3 Augustus vertrekken er 4 man, Eef, Guus, Jan en Leen met verlof naar Holland tot 15 Augustus. Ik zal nu maar gauw naar bed gaan, want ik krijg aandrang om mijn pap te proeven.

7 Juli 1943 Woensdag

Vandaag gaan werken totdat ik om 2.30 uur de Kromme en de Chef aansprak met de woorden dat ik dat werk niet langer meer kon maken, want dat ik alweer rugpijn had van kromstaande werken en dat ik morgen ander werk moet hebben want dat ik nu naar bed ging. Hij sprak even met de Kromme en morgen moet ik lijsten op die boten maken en verders afwerken. Hij vroeg of ik er nu aan kan beginnen maar ik zei dat ik ziek was dus vandaag niet. Ik was helemaal niet ziek maar het uitkitten hing mijn kilometers de keel uit. Om 5 uur heb ik mijn eigen weer aangekleed en ben even later met Wijffe en Slaatje naar het lager gegaan maar met tegenzin, het slot was dan ook dat die 2 met hun panjanka op stap gingen en ik terug. Ik ging naar Kloke die vandaag weer de zaak geopend heb en ontmoette daar Wim. Met deze ben ik naar Knijpie geweest (dat is het café bij het meisjes lager en daar komen veel Hollanders en Oecraieners) waar het gezellig was. Ik ben met Wim terug gegaan waarbij deze naar de Kino ging en ik bleef op de plaats met de 3 grieten praten. Later ging ik aan de poort staan en zag net Wijffe en Slaatje in de verte aankomen, ik liep ze tegemoet en gearmd gingen we de poort binnen. 's Avonds om 9.30 uur zijn er een hoop van ons naar Kloke gegaan om op de opening der zaak te drinken. Heden is het 11.10 uur en Piet plus Leen zijn net thuis van de Catecasatie en staan der eigen uit te kleden, welks voorbeeld ik spoedig volgt.

9 juli 1943 Donderdag

Tot 8 uur gewerkt en ben weer naar bed gegaan, ik mankeer niks maar ik denk erg veel aan A. v.d.Wal uit Holland en heb daardoor geen greintje zin om mijn werk te maken. De dag

ging best voorbij en ik heb mijn schoenen gemaakt. 's Avonds hoorde ik van de jongens dan ze de lippenstift lelijk in de boot genomen hebben. De lift stond 2 hoog dus waar wij werken en de lippenstift reed er een wagentje in en ging even weg. Guus in de lift en naar beneden. Die goser kwam terug zag dat de lift onder weg was en stormde de trap af. Piet belde 3 maal en Guus kwam weer boven. Even later kwam de lippenstift hijgend naar boven lopen, Guus weer naar beneden en dat spelletje ging zo een poosje door. Die knaap holde maar heen en weer het leek net of hij accoord liep. Ten leste bracht Guus de lift helenmaal onder en kwam met een droog gezicht naar boven lopen. De Lippenstift maar mopperen. Om 6 uur ben ik met wijfje naar het lager gegaan, hij ging met zijn griet op stap en ik die net Wim tegen kwam ben in 't Knijpie gaan zitten met hem. Om 8.15 bn ik met Wim opgelopen naar zijn lager en ik ging weer naar 't lager om te wachten op Wijfje. Een hoop grieten kwamen langs die allen gedag zeiden. Ondanks ik haast niks van hun taal kon spreken ben ik der toch al ingeburgerd. Als ik er mee uit gaat lopen ze de ganse weg te lachen, hoe dat komt weet ik niet maar ik heb altijd wat te zeggen dat ze leuk vinden. Tegen 9 uur kwamen er weer 3 grieten aan ik zei gedag en liep door, even keek ik nog om en zullie stonden me na te kijken met verbaasde ogen. Ik weer terug en daar zeiden de grieten, "waarom alleen lopen als wij drieën geen Cawelier hebben". Het waren prachtige grieten. Ik bleef even praten maar het gesprek vlotte niet erg want ze konden geen woord Duits spreken. Zij gingen de enen kant op en ik de anderen kant. Ze liepen een paar passen maar schenen niet veel zin te hebben en kwamen weer terug, ik liep verder, die grieten zagen dat en sloegen de zijweg in naar het lager. Even later kwam het wijfje aan stappen en zo gingen we dan huiswaarts. Wat pap gekookt en zat wat op mijn mondharmonika te spelen bij het gas toen slaatje aan kwam lopen en de mondharmonika wou kopen. Ik even prakkedenzen en verkocht hem voor 3 mark, morgen geld. Heden is het 11.20 uur en ontdek ik dat Anna van hiernaast

mijn jasje en mijn trui teruggebracht heb, wat ze gemaakt hebben. Het is 2 dagen hiernaast geweest want ze wouwen hebben dat ik het boven kwam halen. Nu daar pas ik voor. Een gijntje, en wat zoentjes vind ik leuk maar ze moeten niet verder willen want dan ben ik niet daar.

10 juli 1943 Vrijdag.

Aangezien ik ander werk kreeg, ben ik weer gaan werken en de dag vloog om. 's Avonds had ik een hopenloze bui en ben niet naar het lager gegaan. Ik zou dan ook om 8 uur naar bed zijn gegaan als slaatje metriët had geroepen en ik even hiernaast moest komen. We hebben wat krachttoeren gedaan en gewichte geheft. De avond werd toch nog leuk. Om 11 uur lagen de Franzosen al op bed en wij zouden ook zijn gegaan als Guus niet zo'n gekke bui had om pas gekookte aardappels te eten met peentjes, onderwijl hij het jusje klaar maakte probeerde wij het pannentje eten weg te nemen. Herman begon er mee. Hij pakte met een vlug gebaar het pannentje beet en zette het met een nog vlugger gebaar op de dichtstbijzijnde stoel. Het pannentje scheen nog heet te wezen. Guus zag het net dus was hij gewaarschuwd en dield, wat hij ook deed zijn ogen gericht op het pannentje, dus wij geen kans. Ha, daar ging hij eten, en al de jongens stormde op Guus af met een lepel of vork. Die pakte een peentje en die een aardappel het jusje smaakte best hoor. Guus hield zijn pan goed bedekt en stormde naar zijn bed waar hij verder ging met eten. Bij ieder schepje eten wat hij naar binnen propte, zeiden wij: "Hap, hap, hap." Ik vond dat we wel ver van hem afzitte en stelde voor om bij Guus te gaan zitten. Een mooi idee, nu stormde ze allen op Guus aan en sprongen en klauterde op zijn bed. Daar zat ons Guusje nu, midden in zijn bed, met een half leeg gegeten schaalje waarvan hijzelf nog niet veel heb gegeten. We zaten met zijn negene om hem heen om hem te helpen, want hij scheen het niet alleen op te kunnen. Eef, die al lag, ging tekeer, want zijn bed stond naast Guus z'n bed dus zaten daar ook 4 man op te schudden en

Eef was bang voor een inzinking want hij lag onder en Leen boven, die nu niet lag. Joeri lag kwaad te kijken want die wou slapen, het is al 11.45 uur dus had hij gelijk, wij vinden het ook en lieten Guus alleen zijn laatste peentjes kauwen.

11 Juli 1943 Zaterdag.

Vanmorgen ben ik een keer of 7 gesnapt door de Kromme dat ik weg was en hier of daar in de fabriek stond te praten. Eenmaal stond ik met Tanja te praten en kwam hij net binnenstuiven. Ik pakte gauw een paar nietjes en ging naar hem toe. Wat ik nu hier weer doet? O, ik heb een paar nietjes genomen die heb ik beneden nodig. Waarvoor dan vroeg hij. Nu moet ik wat verzinnen. Ha, daar verzoon ik wat. Ik vroeg hem mee te gaan naar de plaats waar ik werkte en liet hem zien dat ik 2 schragen met een plank aan elkaar wou klinken. Hij vond het onzin want als ik ze nu ergens anders voor nodig heb krijg ik ze niet van elkaar, dan kan ik ze beter Schroeven. Ik bedankte hem voor de goede raad en was blij dat hij weg ging. 's Middags ging ik gauw inkopen doen en met wijfje mee naar 't knijpje. Die grieten moeten werken deze middag dus zaten we daar een poos en alleen zijn griet opdagen. Dus ging hij naar de bios en ik naar mijn kamer. Daar ging ik eieren bakken, net kwam Anna binnen en Slaasje kwam bij ons binnen met Corna, dat is een moorddadige griet. Één ei werd mooi en de tweede liet ik vallen en kon ik weggooiën. Nu moet ik de eerste ook niet hebben en besloot hem te verloten onder al de jongens en die 2 grieten ook. Corna won het en hoe ik ook probeerde, ze wou het niet opeten. Corna ging weg met Slaasje. Nu probeerde ik om het Anna op te laten eten, die deed het ook niet dus heb ik het haar op een bord meegegeven. Anna ging weg en ik zei: "Anna, promenaat?", Ze gaf mijn een arm en zo naar buiten toe. Ik wou weer terug gaan maar dat vonden Lüzj en Tanja niet goed en kwamen naar buiten. Ik zei dan ze bij de poort moeten gaan staan dan ging ik even mijn jasje aantrekken. Daar staat ik nu bij de poort tussen die 2 in, mijn armen om Tanja heen en alles

kijken want net ging de bios uit. Als er iemand de poort uit kwam ging ik er heel onschuldig bij staan, ook als er iemand in kwam. Het heb geduurt tot 9 uur en ben ik gaan schrijven. Even werd ik nog gestoord omdat ze hiernaast dat stuk ijzer kwamen halen om te heffen. Heden is het 10.40 uur en alles legt al, behalve Eef, die staat z'n eigen te scheren.

12 Juli 1943, Zondag

De dag begon met eten en de kamer aanvegen, het is Eef z'n beurt maar die wil niet op zondag vege dus doe ik het nu en hij een Dinsdag dan is het mijn beurt. De Chagbaas is geweest maar had geen shag wel een broodbon van 1000 gram die ik kocht voor 7 Mark. 's Middags hadden ze geen eten voor ons gebracht en hebben Jan en René en Jack 2 bussen eten gehaald, 1 aardappels en 1 soep. Het was een flinke portie hoor. Ze maggen het iederen Zondag halen maar dat vinden ze nog niet eens leuk. In die tijd dan ze het eten haalde heb ik aardappels gekookt of laat ik zeggen, gebrand want ik had ze totaal vergeten. Om 1 uur kwam wijfje me halen maar ik moest nog eten. Hij weer weg, 5 min. later kwam Slaatje vragen of ik meeding, nog 5 min. riep ik. Ik was binnen 5 min. klaar en ging naar de poort waar ze stonden te praten met Tanja en Loezj. Kropje was er ook dus het stel is compleet. Wij gingen naar het Knijpje toe maar de meeste grieten moesten werken en wij maar het park in, zonder grieten. We hebben ons laten wegen en ik had het gewicht van 65 kilo dat is 2 pond minder als 5 weken terug. Wij zijn gaan lopen door het park en kwamen langs een bankje waar 6 Oecr. mannen op zaten. De een had een pakje bij hem wat (zoals later bleek) een broek bevatte. Wijfje was er vandoor gegaan want hij ging met zijn Tanja mee die in 't park op hem wachtte. Kropje en Slaatje gingen onderhandelen over die broek, en ik naar het Knijpie waar ik wat bleef praten met die grieten. Alleen had ik geen zin om met die grieten mee te gaan en gin ik naar de fabriek. Voor de poort stonden de 3 grieten van Laborenz. Ik liep er snel langs want ik had honger.

Ik maakte dat ik zo snel mogelijk weer beneden was en die grieten zaten op de stoep van het büro. Ik ging er bij zitten en stoeiën enz. enz. Net kwamen Kroppie en Slaatje aan, die gingen ook even eten en gingen we weer op stap. Daar zagen we Wijffe met Tanja staan praten met 2 andere grieten, wij er bij natuurlijk en zo op stap. Bij Laborenz hielden we stop en Kroppie ging de 3 grieten van Laborenz halen voor de kennismaking. Daar bleven we staan praten en hadden de grootste gijn want ik kon die grieten niet met rust laten. Wij hebben ze nog naar het lager gebracht en ik had een reuze lollige bui. Ik zag kans om zonder dat de wacht het merkte 16 grieten uit het lager te slepen, de rest lag in bed, dus kon ik moeilijk naar buiten brengen. We hebben in een grote kring voor het Knijpie staan kletsen en we hadden heel wat bekijks. Jammer dat het 9 uur werd dan moeten die grieten binnen wezen. Wij allen, 4 man dus, ging retour Laborenz en stevig gearmd hoor. Op de binnenplaats gaven de 3 grieten van Laborenz nog een zang serenade. Daarna ben ik gaan schrijven. Heden is het 11.10 uur dus tijd. De jongens spreken er veel over dat er zo weinig post komt, de laatste week helemaal geen post voor Hollanders, wel Fransozen. Het praatje gaat dat de Hollandse grenzen gespert zijn.

13 Juli 1943, Maandag.

Gisteravond bondsden die grieten op de schutting en riepen om de sleutel. Rosé had die n.m. afgepakt en nu is hij hem met René hiernaast bij die grieten brengen, het was 11 uur. Ze vonden het zeker de moeite niet waard om weer terug te gaan en maakten er een gezellig avondje van. Om 4 uur werd ik wakker en kwamen die schavuiten binnen waggelen. Nu dat is wat moois hoor, arme grieten, want nu is het begin gemaakt en zullen ze er in 't vervolg flink van langs krijgen. Toch is het niet zo slim want het zijn sterke stevig gebouwde meisjes dus kunnen wel wat hebben. Voor mijn ben ik blij dat het zo gelopen is want nu ben ik van dat geouwehoer af, van kom vanavond bij ons slapen.

Vanmorgen was ik toevallig op tijd aan mijn werk en maar goed ook want de Chef stond te wachten. Tegen Guus is gezegd dat een ieder die in werktijd op de kamer vertoeft een half uur loon afgehouden wordt. Om een uur of 8 liep ik door de afdeling waar Anna werkte ik liep haar voorbij zonder wat te zeggen. Ze riep mijn en vroeg of ik kwaad op haar was. Nu dat is een gekke vraag nu die 2 Fransozen bij hun geweest zijn. Ze vertelde mijn dat ze niks uitgespookt had maar dat René bij Loezj geweest is en Rosé bij Tanja. Ik feliciteerde haar en liep door.

's Avonds ben ik met Wijfje naar het lager geweest het was 7 uur en die grieten waren nog aan 't werk, wij dus wachten. De arbeit was voorbij en we stonden net bij het lager stoute plannen te beramen toen Slaatje aan kwam huppelen. Die was met Anna naar de fotograaf geweest en haar naar de fabriek gebracht. De avond ging gezellig voorbij en om 9 uur zaten we bij Kloke met ons drieën en waren nog 2 Polen van Laborenz bij Kloke, dus werd het gezellig. Rosé, Jack en René zaten er ook. Er kwamen nog 2 Franzosen bij en wat later de 4 Amsterdammers en 2 Rotterdammers, dus Kloke was bezet met personeel van Laborenz. Om 9.30 was ik thuis waar ik ben gaan schrijven. Heden is het 10.15 uur en alles maak ik sloes.

13 Juli 1943 Dinsdag

Weer buiten werk en om de haverklap regen, ik ben immer aan mijn werk gebleven behalve dan de keren dat ik er niet was. 's Avonds ben ik niet naar het lager geweest maar hoorde van Anna hier dat zullie foto's willen laten maken en of ik dan mee wou gaan, ik kon (volgens hun) alles goed verstaan. Nu, om een uur of 6 zijn we dan op stap gegaan. Tanja, Slaatje, Anna en ik, en zo naar de fotograaf in de Bergstr. Daar gekomen bleek het dezelfde zaak te zijn als waar Slaatje gisteravond met Anna is geweest. Het toestel is kapoet, dus geen fphoto's. Nog in 4 andere zaken geweest maar noppens hoor. Mijn bui ging meters achteruit en het

werd zo erg met me dat ik Wijffe met die 2 grieten opknapte en ik er een meter of 10 achter bleef lopen. Om 7 uur waren we weer in onze straat, waar ik net Wim tegenkwam die mee naar de kamer ging om te horen of een van de jongens nog sicaretten te koop hadden. Ik ging schrijven en mijn aardappels staan te koken op de oven. Binnen een uur was ik weer klaar en kwamen we tot de ontdekking dat het licht nit brandde en de radio niet speelde. Gisteravond hebben we grote heibel gehad met de wacht en de waker, het was even over 10 uur en hij draaide het licht uit, 2 grote lampen, 2 kleine bleven branden. Wij deden het telkens weer aan dus op lest begon die waker te schelden en te razen omdat hij 8 kinderen had grootgebracht en niet op z'n kop liet zitten door ons. Mijn blijde ogen gingen weer somber kijken want hij kreeg een beroerte. Nu kwamen we tot de ondekking dat het licht afgesneden was, maar Frits hier heb daar wel wat verstand van, hij werkte een half uurtje en we hadden weer licht en muziek. De wacht kwam voor te tekenen en keek met grote ogen en later stond hij hiernaast te praten met het wakertje en kon maar niet begrijpen waar wij dat licht vandaan haalden want de leiding was doorgesneden. Ik ben aan de poort gaan staan en Tanja en Loesj stonden er ook, ik ben dan ook blijven praten en zo en hoorde o.a. dat Tanja die Fr. in het gezicht gespoegd heb, toen die nacht, maar ik ben er niet bij geweest dus weet niet of het waar is. Om 9.30 uur was ik weer boven waar er een kamerad van Herman was die vannacht hier blijf slapen.

14 Juli 1943 Woensdag

Om 8 uur was ik beneden klaar want al die boten die gemaakt zijn moeten nagemaakt worden want ze worden niet door de weermacht aangenomen, en moet ik nu weer bij Helman werken om alles gelijk te maken en te schuren. Het is een rot werk en doet meer niks, als wat. Heden is het 2 uur en zit ik stiekum op de kamer te schrijven, de deur is op slot en ik hoor de Chef en de Kromme praten dus moet ik snel weggaan. Bij

mijn werkbank gekomen begon Helman te schelden dat ik toch werken moest. Ik pakte een hamer en begon hard te slaan en zei: "Maar Helman ik werk toch. 1 Boot heb ik klaar". Helman zei dat het niet goed was en net kwam de Chef binnen. Ik riep hem en hij kwam kijken naar die boot die ik klaar had. Overal bekeek hij hem en bevoelde hem (die boot bedoel ik) en zei: "schön, schön", Helman stond met een zuur gezicht te kijken, nu die kan poepe gaan. Met Loezj praten over Franzosen en ik zei dat het wel fijn is een Frans kindje. Eerst zei ze dat Rosé en René die nacht bij elkaar hebben geslapen en daarna vertelde ze dat ze bij Tanja en Anna geslapen hebben, en zij zat toe te kijken en draaide het licht uit. Tanja heb ik ook onder vuur genomen en volgens deze heb zij de Fransozen in der gezicht gespoegd. Nu vertellen ze dat, en morgen weer wat anders, zo echt vrouwelijk vind ik dat. 's Avonds ben ik met wijfje om 7 uur naar het Knijpie gegaan en een half uur later kwamen de grieten langs gelopen in hun werkgoed, mooi in de rij, een pannentje onder der armen en het waren der een stuk of 30. Nog even gewacht en naar het lager gegaan. Twee grieten namen we mee naar het park, Wijfje had zijn Tanja weer en ik een bruine griet met gitzwarte ogen en haren die mooi in de golf zaten. In het park staan bomen waar boven in grote trossen van kleine oranje bessen hangen die als se rijp zijn, blauw zijn. Die griet vindt ze erg mooi en zou der best een paar willen hebben. Nu dat plezier wou ik ze wel doen en zat dan ook gauw, zonder kleerscheuren bovenin en het regende trossenbessen naar beneden. Het gelukte mijn om zonder pijn en kleerscheuren beneden te komen en nu wou ze naar het lager gaan. Wijfje bleef nog wat in het park. Die griet bracht ik naar het Knijpie waar een vriendin van der zat met haar ventje. Ik heb haar tot de ingang gebracht en ze ging binnen kijken terwijl ik naar de fabriek terug ging, waar ik ben gaan eten en schrijven. Het licht is weer door de oude Laborenz gemaakt dus daar geen zorgen over. Heden is het 10.40 en de jongens zijn allen al een half uur thuis van Kloke waar ze allen geweest zijn omdat

het vandaag een grote feestdag is voor de Fransen. Maar de avond was niet gezellig verlopen voor hun.

15 juli 1943 Donderdag

Het werk is hopenloos en vannacht hebben we alarm gehad van 2.30 tot 3.45 uur. Er was niks loos wel wat schieten maar ver weg. Ik ben maar een half uur beneden geweest en ben naar mijn bed gegaan. Boten afmaken doet ik niet, want alleen als de Chef binnen komt werk ik. De dagen gaan langzaam voorbij. 's Avonds zou ik met wijfje naar het lager gaan, hij was nog niet reisvaardig, dus wachtte ik beneden op hem. De grieten hingen uit 't raam en ze hadden bloemen opgescharreld. Loezj gooide 3 bloemen uit het raam, een rode, gele, witte, die ik in mijn knoopsgat duwde, ik riep Loezj naar beneden om het mooi te maken wat ze dan ook deed. Net kwam wijfje aan en gingen we weg. Om 8 uur waren we bij het lager, Tanja ging weer met hem mee, maar mijn griet (Orize heet ze) had pijnlijke voeten en ging niet mee. Wel wou ze een rode bloem van mijn hebben die ik dan ook gaf, Tanja gaf ik een witte. Daarna ging ik naar de fabriek en zij naar het park. Op de plaats gekomen was het eerste wat Loezj zei, waar zijn die bloemen?, ze zei het natuurlijk niet, maar maakte het met gebaren duidelijk. In die bloemen had ik geen erg meer en stond met een mond vol tanden. Tanja en Loezj kwamen naar beneden gerend om het ware van de zaak te weten. Ik zei ook het ware en ze waren erg boos op mijn. Ik ben de platen van de bios gaan bekijken en net kwamen Rosé, René en Jack aan. Wij naar de poort waar Tanja en Loezj zaten. Het was onderhand 9 uur geworden en stelde ik voor om bok bok berrie te spelen op de plaats. Het werd goed gevonden en ik scharrelde nog wat knapen op om mee te spelen. De grieten waren naar boven gegaan en stonden of lagen uit het raam te kijken. Eef en Guus kwamen ook meedoen en nog 2 Polen, dus waren we met 7 man. Jack deed niet mee. Eef was steuntje en drie man gingen achter elkaar staan, de anderen 4 moesten er op springen. Tien uur

werden we gestoord door de waker en 2 anderen gosers die leiding hadden over een ander lager. Het spel was prettig verlopen, Eef had een stijve nek en Guus gewond aan zijn elleboog. Het wakertje ging tekeer dat het 10 uur was en die 2 Polen vlogen naar boven. René ging in 't Frans tekeer tegen de waker en deze in 't Duits terug. Een geschreeuw en herrie, ook die anderen knapen gingen tegen ons tekeer dat Vrouw Laborenz ziek was enz.,enz. Wij hadden nog geen zin om naar boven te gaan en die drie Duitsers stonden te hijgen want ze spraken wat veel. Wij gingen ook tekeer en ja hoor, de Duitsers gingen al zachter en liever praten en als beste maatjes scheidde wij. Even daarvoor was Rosé, René en ik gesnapt want we stonden op een lange ladder zo tegen onze ramen te kloppen om de anderen jongens naar buiten te roepen voor mee te spelen. Dat was voor we begonnen met bok bok berrie. Guus gooide water door een gat in de ruit. Dus alles bijelkaar hebben we weer eens flink de beest uitgehangen. Wij waren weer op de kamer en van blijdschap at ik al mijn eten op dat ik bezat, dus moet ik morgen tot 12 uur zonder lopen, maar dat is niet zo slim.

16 Juli 1943, Vrijdag

Volgens de jongens zijn ze vannacht weer wegens het alarm in de schuilkelder geweest, Leen had mijn nog geroepen maar het enigste wat ik zelf weet is dat ik wel mijn eigen gestoord voelde 's morgens, maar geen alarm of niks gehoord heb.

Weer hetzelfde werk en er wordt weer voor bedde kribbe gezorgd, er ligt buiten een onmogelijk hoge stapel poten. Dus als die boten klaar zijn gaan we weer kribbe maken. Om een uur of 10 kwam de Kromme op mijn afstormen, net stond ik op mijn gemak met Loezj te praten en bleef gewoon staan praten. Het eerste wat die Kromme zei was dat ik niet met die grieten moet kwartsen maar werken. Daarna beschuldigde hij mijn er van dat ik boven 2 ruiten heb kapot geslagen, nu, dat heb ik niet gedaan, wel 2 ruiten beneden en 1 op de kamer maar dat ken ik beter niet zeggen. Hij ging tekeer en ik terug en wat hij

ook zei, ik bleef beweren dat ik ze niet kapot gegooid had. Woedend liep hij weg. Even later ging ik naar boven om te kijken waar het kapot is. De Kromme was er maar stond gebogen over een boot, hij zou dan ook weggegaan zijn als ik hem niet geroepen had. Hij keek mijn aan en werd zo wit als een lijk. Droog zei ik, ik kom kijken of er hier ruiten kapot zijn. Hij kon niet meer doen als zijn arm opheffen en naar de deur wijzen. Ik vond het maar het wijste om te gaan, buiten de deur bleef ik staan want net had ik gezien dat hij mijn achterna kwam. Waarom maakt U zoveel kraft en beschuldigt mijn van iets dat ik niet gedaan heb, er is geen enen Duitser waar ik bang voor ben, dus als ik het gedaan heb durf ik heus wel ja te zeggen. Geloof me nu maar gerust ik heb het niet gedaan, U ken me af laten maken of in laten sperrren, maar ken niet van mijn verlangen dat ik iets beken wat ik niet gedaan heb. Hij slaagde erin om zonder uitelkaar te spatten wat te zeggen, o.a. ook dat hij mijn geloofde, dus dat is voorbij. Verders verliep het gesprek gemoedelijk. Het weer is prachtig en om 1 uur verzond ik een smoes voor vrij te krijgen. Ik naar de Kromme en zei dat ik naar de Polizei wou gaan om te kijken of mijn pas al in Berlin is. Hij zei, "gaat maar naar het Büro, ik geloof het niet", Ik gauw naar het Büro wat gepraat met de Chef en het besluit was dat ik om 3.30 weg mog gaan. Eindelijk was het dan zo ver en ging ik eerst naar de Kromme om hem nog even te stangen dat ik weg ging. Hij mompelde dat hij met de Chef zou praten.. Ik gauw mijn eigen verkleed, en met mijn schrijf paperassen naar Kloke gegaan waar ik ging zitten schrijven. Heden is het 5.15 uur en gaat ik gauw terug naar de fabriek want ik zou met Anna naar een fotograaf gaan zoeken. Eerst nog even naar Linke of ik wat brood los kon krijgen. Ik kreeg een brood op de nieuwe kaarten dus kunnen we weer eten. Om 6 uur was ik op de kamer, het regende erg dus ben ik niet weggegaan voor 9 uur. Er waren 2 Hollanders op visiete gekomen en nu zijn we allen naar Kloke gegaan die ene Hollander speelde goed piano dus werd de avond niet ongezellig.

17 juli 1943 Zaterdag

Helman is boos op mijn omdat ik nu al 2 ½ dag werkt aan een boot en nog maar een half kantje klaar heb. Net stond ik bij Eef en Tanja te praten en kom de Chef binnen, ik bleef staan, dus kwam hij naar mijn toe en ging tekeer. Ik beweerde dat ik van Eef een ijzer wou lenen om die boten nog sneller af te maken. Ja, maar dan hoef je niet een half uur te praten. Ik gaf hem gelijk en zei maar niet dat ik er al ruim een uur stond. Later ging ik in de afdeling naast ons met wijfje praten, die stond ledikant zijden te boren. Hij begon wat op een zijde te schrijven en daarna begon ik er op te tekenen. Roman kwam langs en zei dat Meester Brükner in aantocht was. Ik stoorde mijn eigen er niet aan, wat weer een strop was, want 5 min later kwam van de ene kant meester Brükner en de anderen kant de Chef. En een herrie dan die krenge maakten. Ik zei er tussen door dat ik geen lust meer had in boten maken en dat ik ander werk moet hebben. De Chef ging weg met de woorden: "Heden word je ingespert", ik weer naar mijn werk waar ik weer over mijn boot ging hangen. Later kwam de Kromme die ik ook om ander werk vroeg, die lijer is blij dat ik het niet naar mijn zin heb en zei dan ook met een grimlach: "U blijft hier werken".

Gelukkig draaide de klok nog waar ik eerst aan twijfelde. Ha, 1.15 uur, ik was zo blij dat ik op mijn stoel ging zitten met mijn handen op mijn hoofd en het eerste uur niet opstond. Om 3 uur had ik met die grieten afgesproken om naar de fotograaf te gaan, maar toen ik om 3.30 ging kijken waren ze al weg. Ik bij wijfje en de rest gaan zitten en een Oecraier heb het alfabet op geschreven, dus ken ik het nu beter uitspreken, verlopig ken ik er nog niet uit wijs worden. Om 6 uur waren die grieten weer thuis en Anna liet mijn haar foto zien, nu, die moet ik hebben, maar vroeg er niet om. Wel sprak ik met haar af dat ze op onze kamer kwam om mijn het alfabet uit te leren spreken wat ze goed vond. Heden is het 8.20 uur en gaat ik kijken waar ze blijf. Ze was boven, maar zei niks, ze wou me

zeker dwars zitten omdat ik kwaad was. Ik ben bij de kino plaatjes gaan kijken, even later voelde ik een hand op mijn schouders. Het was Kropje. Met deze ging ik mee naar het Knijpie waar we Wijffe en Slaatje met hun grieten ontmoeten. Ook waren er een hoop anderen grieten en nog een snuiter zat aan onze tafel met zijn griet. Die knaap had ik al een paar maal gezien bij het lager en hij ging steeds met dezelfde griet schuiven. Nu blijkt het ook een Hollander te zijn maar hij kon geen woord Oecr. spreken, maar zijn griet goed Duits, dus ging dat ook. Met z'n vieren zijn we naar onze fabriek terug gegaan, alleen Guus, Leen, Eef en ik waren present. Jan was er ook, die kameraad waar hij naar toe gegaan is, was met verlof naar Holland. Even later kwamen de Amsterdammers binnen stormen met veel gebaren. Ze zetten Piet zijn bed scherp en haalde de onderlagen der uit, bij Eef dito. Er was n.l. een Franse gast op komst, die zou vannacht in Piet z'n bed slapen omdat die nier eerder voor Maandag terug komt. Overall werden emmers en teilen water neergezet voor de does. Frits kroop achter een kast, pal naast de buitendeur, gewapend met een emmer water. Daar kwam Eef binnen met de gast, de jongens riepen Eef ook, Eef ook. Eef keek al naar de emmer op de kast maar zag verders niks verdachts. Nu daar ging hij dan, ze kregen beide de volle laag. In een zucht waren allen in de weer, grote massas water vlogen door de kamer en alles dreef. Al het goed was weggehangen en allen waren we ontkleed op een klein broekje na, dus het was niet schadelijk, we moesten der uit scheiden want anders werd het te gek. Jack dweilde alles aan en haalde 2 ½ emmers water van de vloer. Net kwam Piet binnenzeilen, ook zijn kameraad was met verlof. Nu dat is een strop voor hem en een moordmop voor ons. De gast komt er goed af en slaap op een bed dat op de grond uitgespreid leg. Piet mag nu in het bed zonder onderlagen slapen.
Ik ben in slaap gevallen.

18 Juli 1943, Zondag

Om 9 uur werd ik wakker want Eef had de radio aangezet, ik vroeg hem om de radio af te zetten want alleen Piet, Leen en Eef waren op, de rest lag ook al te mopperen. Piet deed het, even later zette Eef hem weer aan maar kon er geen muziek uit krijgen, hij had n.l. niet gezien dat Frits er een lamp had uitgehaald. Ik vond het een moord mop en ging ook mijn bed uit. Ik lachte er om en zo viel de verdenking op mijn, wat de bedoeling was, dan zouden ze hem vast niet bij Frits zoeken. Wat later kwam Frits zijn bed uit en was kwaad, hij dreigde de lamp kapot te laten vallen, wat hij gelukkig voor zijn eigen, niet deed. Om 10 uur ben ik gaan wandelen in mijn eentje, ik had geen zin om naar het lager te gaan. Het was ongeveer 12 uur en was op de terugweg toen ik een Oecraenier tegen kwam van ons fabriek, met die ging ik mee naar een ander lager waar ik nog niet geweest was. Het is een munitiefabriek met daarbij een geweldig grote grasgrond met heuvels en bomen. Dus die grieten leggen daar mooi. We troffen het want er was een Duitse fotograaf bezig en die heb gelijk van ons een foto genomen, 6 fotokaarten voor 5 Mark, over 14 dagen zijn ze klaar.

Ik ben weer terug gegaan naar de fabriek en die anderen knaap bleef daar. Ik ben gaan eten en gaan slapen. Heden is het 3.30 uur en wacht ik op Kroppie en Slaatje die naar een kameraad zijn. Wijffe is met Tanja op stap en die drie grieten van Laborenz zijn de helen dag al weg.

Ik ben bij de Kino gaan kijken en net kwamen er 2 grieten aan van het lager: Maria en Roeska, daarmee ben ik naar de bios gegaan, het was reuze gezellig hoor, verders naar het Knijpje gegaan. Het is onderhand 9 uur geworden dus ging het lager toe. Ik naar de fabriek waar de grieten van Laborenz voor de poort stonden, wat gepraat en weer naar boven, wij hebben ook ons raam er uit gehaald en net kwamen Rosé en René aan. Eef begon te gooien, een schaalte, dambord en schrijfplank, onderhand vulde ik een pan met water, net gooide Eef een emmer uit 't raam en pal daarop ik het water.

René was de sigaar, het ging zo een poosje door en de gekste dingen vlogen het raam uit, en in.

De krieg is vertig en mijn aardappels staan op. Ik ben weer weg gegaan en gepraat met die grieten voor de poort, ik slaagde er in om een foto van Anna los te krijgen.

Hedenis het 10.30 en de meeste zitten lekker te eten.

19 juli 1943, Maandag.

Weer begonnen met weinig werken en om 1 uur kwam de Chef met het nieuws dat al de Hollanders mee moeten gaan naar de Polizei in Börse behalve Eef, die is altijd een zoete jongen geweest. Wij ons eigen verkleed en met de Chef mee. Lakwa was er ook bij die is een soort voorzitter van een bond. De Chef betaalde de trein en zo waren we om half 2 in het polizeigebouw. We moesten allen in een kamer waar een snuiter stond die beweerde dat we bij de stapel waren. Wij allen aan 't praten, de Chef riep mijn naar voren en beweerde dat ik de ergste was, haast werden we allen ingesper, nu ben ik het alleen, daarna was het besluit dat al de jongens 5 Mark moeten betalen en ik 10 Mark voor het Rode Kruis, en moest ik vier weken lang 's maandagsmorgens om 8 uur daarkomen vertellen of ik een zoete jongen ben. Onderweg vroeg Piet voor ons allen vrij vandaag maar dat gaf hij niet. En zo gingen we om 3.30 uur weer aan het werk. Alles keek verbaast op toen wij terug kwamen, want niemand had dat verwacht, de jongens namen het mijn kwalijk, ik had het te bond gemaakt volgens hun. Voordat wij weggingen had ik Loezj in de fabriek een kusje op de koon gegeven en de Duitsers stonden met grote ogen te kijken, ook ik dacht verlopig niet terug te komen. Ik heb wel doorgewerkt maar niks afgeleverd. 's Avonds ben ik alleen geweest, alles alleen gekocht en alleen, alleen, alleen. Het word me te zwaar vooral omdat de jongens me zo tegenvallen en mijn, nu ik ze zo hard nodig heb, in de steek laten. De gekste plannen kommen bij mijn opzetten, ik hoop maar dat die bui gauw over is. We gaan niet eerder met verlof

als Dec. Wat voor jaar moet ik nog afwachten. Heden is het 9 uur en gaat ik een luchtje scheppen.

20 juli 1943 Dinsdag

Vandaag heb ik doorgewerkt en of het zo wezen moet als ik even niks doet kom de Chef binnen of de Kromme. Nu ontdekken we pas hoe veelak de laatste is. Hij loopt maar te loeren en te gluren en zo kwam het dat ik de sigaar weer was. Schaftijd was net voorbij en bij mijn werkbank gekomen lag Zamilka languit op een boot. Ach, ben je ziek, zei ik, kom, ik zal je wel beter maken. Ik pakte een hamer, steekbeitel en tang en ging naar hem toe. Ik vroeg waar hij pijn had en begon de aangeduide plaats te bewerken met de steekbeitel. Nee, zo gaat het niet, daar moet een hamer bijkomen, zei ik. Mijn hand ging naar de plek waar de hamer lag en ik keek plotseling in de Kromme zijn porem, die stond met zijn ene schouder recht omhoog, uiterlijk kalm, naar mijn te kijken. Maar innerlijk, ho maar. Altijd die spelerei, zei hij, en ging weg. De rest stonden half stikkende te lachen, ik ging nog even verder met de zieke, want die kan men toch niet in de steek laten. Zijn pijnen waren weg dus kon hij weer hard gaan werken, wat ik hem sterk afrade wegens terug komen van het geval. 's Avonds ben ik brood gaan halen zonder bonnen. Dat komt zo, ik had nu bij elkaar 1000 gr. brood en 900 gr. weisbrood bij de bakker op laten schrijven, bij de slager 400 gr. worst. Dat zou ik mee naar huis genomen hebben als ik met verlof ging, maar nu dat afgeketst is maak ik er maar een paar gezellige dagen van. Daarna ben ik gaan schrijven. Met de grieten van Laborenz kom ik 's avonds haast niet meer in connectie want nu Rosé en René er een paar maal op gelegen hebben ben ik niet goed meer, dat mag allemaal niet hinderen als ze mijn goed maar maken.

Ik zit nu op de houtplaats te schrijven en is het weer lekker warm. Daarna ben ik naar het lager gegaan waar ik wat met die grieten gestoeid heb. Om 10 uur was ik thuis.

21 Juli 1943, woensdag.

Vandaag niet veel gedaan en ben door niemand gesnapt wat werken betreft. Veel met Loezj gestoeid en vanavond zou ze een anderen photo laten maken van die photo die ze heb laten maken is niet veel aan.

Om 5 uur gauw een douche genomen en op inkopen uitgegaan, ik slaagde er in om aardappels te krijgen op een gortbon. Guus is gisteren in bed gebleven en vandaag weer om 3.30 uur gaan werken. Tanja en Loezj zijn weg om photo's te laten maken en nu zit ik op de houtstapel te schrijven, als ik daarmee klaar ben gaat ik hier een boekje uitlezen en verder zullen we wel zien. Ik kreeg post van thuis, de datum van afzending is 22 juni, dat is de eerste brief die ik sinds 54 dagen gehad heb.

Ik weer naar de kamer waar ik net Olla tegen kwam, dat is de mooiste griet van het lager, kerngezond en naar mode gekleed. Ze komt dikwijls voor Kroppie en Slaasje, ze zitten dan met z'n drieën te zoenen. Olla is een meisje dat je lekker kan zoenen en mee kan stoeiën, maar gaat niet te ver, want dan is ze niet mis. De enen avond gaat ze met een Italiaan mee, dan een Fransoos enz. even zo vrolijk kom ze weer bij Kroppie en Slaasje zoenen. Men kan wel zeggen; het is geen goede meid maar dat is zo de gewoonte in Oecraiene, alleen als men verkering heb of getrouwd ben is dat anders. We zijn weer met zijn drieën naar het lager gegaan, Olla was de vierde, Wijffe was al eerder weggegaan. Bij het lager gekomen ging Olla met een jongen weg en wij naar een ander lager. Daar moesten de grieten werken. Wat omgelopen en raakte weer verzeilt bij ons eerste lager. Daar stonden de grieten op een hoopje, het was 8.45 uur dus zijn ze niet meer weg gegaan. Wat gestoeid en gepraat en zo belande we om 10 uur op de fabriek. Er is een goser van een ander lager die hier kom controleren, ik geloof dat hij ook wat te zeggen krijgt hier, dus zal ik hem Slemiel noemen.

9^e dagboek

22 juli 1943 Donderdag

Om 9.55 uur kwam de Kromme naar mijn toe en kreeg ik ander werk, ik moet latte opzette voor die ledikantzijde, er wordt 5 Pf per stuk voor betaald. Mijn accoord ging om 10 uur in en om 5 uur had ik er 130 gemaakt.

's Avonds ben ik met Guus en Leen gebak gaan halen, bij Guus was het vandaag weer niet in orde, dus heeft hij niet gewerkt. Vanavond is hij weer beter. Bij ons weggaan kwam ik Kroppie en Slaasje bij de poort tegen, ze gingen naar het lager toe, ik ken pas om 6.30 uur. Nu spraken we af dat ze om 6.30 uur terug zouden wezen. We zijn weer van ons inkopen terug en Piet had als verrassing 2 brieven voor mijn, één van mijn thuis, 22 Juni verzonden en één van mijn zus Bets die was 15 Juni verzonden.

Ik ben nog vergeten te melden dat Piet en ik, even na 5 uur naar beneden zijn gegaan om wat hout voor de oven te zoeken. Ik ontdekte een grote wagen vol hout die ik wat bijvulde, onderwijl ging Piet kijken of de lift nog ging. Hij kwam weer terug en we reden de wagen langs de Meesterstübe in de lift. We hoorde de Kromme in zijn kamer te keer gaan en roepen. Hij kwam niet naar buiten dus veronderstelle wij dat hij in zijn naakje staat. Wij met de lift gauw naar boven waar we de Chef tegen het lijf liepen. Die zei der wat van en liep ons achterna de kamer binnen waar we de wagen pal voor de oven zette. Wat is dat dan, dat is zeker voor de helen week, riep de Chef uit. Hoe ken men hier nu een week van stoken dat is in een paar uur op, riep Eef. Piet liet zich er tussen door horen met de woorden: "Dat is natuurlijk voor de hele maand". Ik zei: "wanneer dat hout op is halen we weer een nieuwe wagen.", maar je moet niet zoveel stoken, zei de Chef nog. Hij kon haast niet uit zijn woorden komen want was stomverbaast dan we zo maar zijn hout dat hij betaald heb in de kachel gooien. Gelukkig was het deze keer fijn hout want de meeste keren zijn het goede stukken hout en men hoeft er niet

verbaast van te kijken als er soms hele planken of ledikantpoten bij zijn. Ledikantzijde zijn er ook genoeg maar die moet ik nog kapot slaan als ik een gekke bui heb.

Heden is het 7.10 uur en Kroppie en Slaatje zijn nog niet daar. Ik ben naar het lager gegaan, daar was niks te beleven. Ik naar het Knijpie waar Wijfje met Tanja zat en nog een stuk of 4 grieten, ik ben er bij gaan zitten want ze riepen en floten zo erg dat ik voor mijn fatsoen er bij moest gaan. Wat later kwam Kroppie en Slaatje ook en werd het reuze gezellig.

Vrijdag 28 Juli 1943

Erg veel gewerkt en 204 kantjes gemaakt, de dag vloog om. 's Avonds was ik erg moei maar na een koude douze was ik zo lekker als kip. Ik had een goede bui en zou eerst het lager op stelten gaan zetten maar in het Kneselbeck Pallast (schuin over de fabriek gelegen) werd de film gespeeld van Baron von Münchhausen en daar ben ik dan met Piet, Guus en Leen naar gaan kijken. Piet verwachtte nog een kameraad waar hij al een kaartje voor gekocht had, hij ging even kijken, in die tijd moesten wij naar binnen maar slaagde er in 2 plaatsen vrij te houden, ha, daar kwam Piet aanstropelen, alleen. Wij hadden net een ijsco genuttigd en die kameraad kwam aanzetten. Het is gek om in de bios hard te roepen, daarom riep er niemand en die knaap was haast voorbij. Ik vroeg aan Piet de naam en die luidde van Beek. Daar klonk er een kreet door de zaal "van Beek!", het gekke er van is dat heel de bevolking van de bois zo scheen te heten want ze keken allen naar mijn, de kameraad ook, en wij met onze armen aan 't zwaaien. Zo, die is binnen. De film was erg interessant en na afloop renden we gauw naar Kloke want het is erg warm en wij zijn om uit te wringen. Om 11 uur waren we thuis waar er op bier getraceerd door Jan, die zijn zus was jarig. Wij keken al gek naar al dat water wat op de trap en de gang lag en nu weten we de reden, de Oecr. en onze afdeling hebben wateroorlog gehad. Jammer dat ik dat gemist heb.

24 Juli 1943 Zaterdag.

De Kromme is nogal aardig tegen mijn, dus zal er wel wat boven mijn hoofd hangen. Tegen tijd liep de Chef naar mijn te zoeken en vond mijn bij de kraan waar ik mijn handen waste. Hij had een gesloten brief voor mijn die ik een maandag mee naar de Polozei moest nemen, ik zei, leg hem maar neer want mijn handen zijn nat. Hij ging weg met de woorden: en schiet een beetje op want het is nog geen tijd. Later kwam hij terug en was ik nog met mijn handen bezig, hij begon weer maar ik zei: "het lijm gaat niet zo gauw van mijn handen af als u denk", gelijk ging de fluit. Gauw heb ik mijn eigen aangekleed, mijn overhemd is kraakhelder door Anna boven gebracht gisteravond, jammer dat ik er niet was, dan had ik haar een zoentje kunnen geven. Verder ben ik inkopen gaan doen en heden is het 4.15 uur. Er is wat loos onder die grieten hier. De Chef spreekt dan ze moeten baden maar waar weet hij niet. De grieten hebben éénmaal een bad genomen in de ketelkamer maar dat mag niet meer van Marenoski, bij ons ken het wel, maar dat willen ze niet. Een sof voor René en Rosé. Nu juist spreekt Joeri met die grieten en word er beweert dat de ketelkamer van iemand anders is die wil niet hebben dat er iemand in komt. Het kwam oude Laborenz te oren en maggen die grieten bij hem in huis baden of hij er bij blijft zal wel niet want dan krijgt hij van zijn vrouw op zijn nek. Daarna ben ik met Wijfje en Slaatje naar het lager gegaan maar ik vond het zo ongezellig dat Kropje er niet bij was dat ik, voordat we aan het berak waren, terug ging naar de fabriek. Kropje en ik praten wat en het besluit was dat hij een kameraad naar de S.Bahn ging brengen en dan met mijn naar het Knijpie zou gaan waar de 2 anderen waren. Ik ging naar beneden en de grieten van Laborenz riepen naar me dat ik één moment moest wachten dat deed ik en Tanja en Loezj kwamen naar beneden om met mijn aan de poort te gaan staan praten. Ik stond best op mijn gemak toen Kroppie weer terug kwam en zo gingen we naar het Knijpie waar Wijfje en Slaatje met 2 grieten zaten. Ik bleef daar 15 min. en ging

alleen naar de fabriek terug waar die grieten nog stonden, weer wat staan praten en morgen zou er een Oecr. fotograaf komen dan zouden Tanja en ik op de foto gaan. Tanja verklaarde dat ze mijn lief had en gaf de ring van der vinger aan mijn, die ik aan mijn vinger deed. Daar kwamen mijn 3 kameraden (Oecr.) aan en gingen na wat stoeien, de fabriek in. Heden is het 10.35 uur en Guus en Leen zijn naar de Kino.

25 Juli 1943 Zondag

Gisteravond om 12 uur hoorden we wat geluid naast ons, maar lette er niet op. Om een uurof 6 was ik wakker en hoorde iemand aan de deur morrelen van het kamerschut. Met een droog gezicht kwamen Giel en Frits de kamer binnen, die hebben bij die grieten geslapen. De Zondag is erg ongezellig verlopen wat afwisseling bracht de fotograaf die om 2.30 uur kwam. Er zijn flink wat foto's genomen vanons. Ook kwamen er grieten van het lager bij ons om een foto te laten nemen. Alles was klaar en ze wouwen mij meehebben die grieten, maar ik had geen greintje zin. Ik ben gaan slapen. Daarna heen gegaan naar het Knijpie waar er een paar grieten waren, wat gepraat en gestoeid en ging getooid met een bloem naar de fabriek toe. Ik liep langs die grieten van Laborenz die voor de poort stonden zonder een woord te zeggen. Dat was weer zo'n bui hè.

Er was een vriend van Jan op visite die brieven mee nam want er zou iemand met verlof naar Holland gaan, er is ook een brief van mijn bij. Heden is het 20 uur en gaat ik mijn testament afmaken want morgen moet ik naar de Polizei toe.

26 Juli 1943 Maandag,

Om 6.30 opgestaan op mijn gemak de kasten op slot gedaan en mijn koffers, mijn geld, bonnen en sleutels in mijn laadje gelegen plus mijn Testament. Ik heb er 2 gemaakt, 1 moet geopend worden op Dinsdagavond 7 uur en de ander om 7.30 uur. Ik ben naar boven gegaan waar de jongens werken en werd natuurlijk weer gesnapt door de Chef. Die zei dat ik op

moest schieten want als ik terug komt moet ik weer werken. Ik zei dat ik geen machine was maar een mens. Wat hij terug zei weet ik niet meer want ik was al beneden. Verders op reis naar Börse waar de geliefde Polizei woont. Een kwartier stond ik in de rij, het verveelde me om tussen al die mensen te gaan staan wachten om binnen gelaten te worden en ging ik naar binnen, liet die brief zien van de Chef dat ik er om 8 uur mot wezen. Er werd mijn vertelddat ik wat verder moet wezen op no 28. Het was 2 min. voor 8 uur ik liep nu naar het goede adres, daar werd me gezegd dat die gozer pas om 8.15 komt. Wat heen en weer gaan lopen buiten daarna weer naar binnen. Het was 8.20 uur en er stond al een rij mensen te wachten. Om 9.30 was ik op de plaats van bestemming, 3 hoog, kamer 110. Daar gaf ik die brief af die met spanning werd gelezen door dezelfde snijboon van vorige keer. Ik moest op de gang wacten en kreeg heel wat aardige grietjes te zien die achterna gelopen werden door de kantoor heertjes die ze liefjes om de middel pakken en om de hals. Die grieten kirren als duifjes en kijken erg verleidelijk. Nu, ik heb al gezien dat het bij die mooie Polizei van Berlin een lekker hoerezootje is. Daar werd ik weer naar binnen geroepen waar me verteld werd dat ik 45 dagen ingespert werd. Ik zei dat het niet Schön was en dat ik liever naar de Kino ging. Verders vertelde ik dat het de Chef zijn schuld was want hij beloofde iederen keer verlof als we dan het werk gauw af leveren had hij een smoesje bij de hand dat we weer niet gingen. Om het kort te maken werd er mijn gezegd dat er een onderzoek ingesteld word en dat ik Maandag terug moet komen. Ik zei: "das Schön, auf Wiederzien", en ging weg. Ik ben even in Treptauwer park geweest en bij Kloke. Om 11 uur was ik op onze kamer, 11.15 ging mijn accoord in. Verders gewoon gewerkt. 's Avonds met Kroppie en Slaatje naar de Kino gegaan.

27 Juli 1943 Dinsdag

Natuurlijk hard gewerkt en Loezj kwam mijn afdeling binnen, ik nam ze net even in mijn armen en laat Meester Brükner net aankomen. Hij zei dat ik uit moest kijken, hij gaf er niks om maar als de Chef mijn snapt word ik zo door de Polizei weggehaald. De Polen die om mijn heen stonden gingen gauw aan het werk, ook ik draaide mijn eigen om en net kom de Chef binnen. Hij keek mijn wantrouwend aan maar kon niks zeggen. Brükner lief en aardig tegen de Chef maar hij verrade mijn niet. Het is gelukkig 5 uur geworden. Eerst zouden we zwemmen gaan, dat ging niet door. Nu ben ik maar buiten gaan schrijven. Ik heb bier laten halen wat bij mijn staat in een kan van die grieten. Het is 8 uur en ben ik van plan om met mijn schrijfgerei en het bier bij die grieten naar boven te gaan. Net kom de waker aan dus moet ik nog even wachten. Mijn schrijfgerei en de kan met bier nam ik mee naar mijn kamer. Even later ging ik zonder kan weer naar beneden waar Loezj en Anna stonden. Nu moeten ze die kan hebben, dus ging ik die halen er was niks uit gedronken dus tracteerde ik op bier. Loezj en Anna wouwen het niet hebben en begonnen met mijn te stoeien, het gelukte mijn om de Bürodeur binnen te gaan, ze lieten me naar boven gaan en bleven zelf beneden. Ik klopte even op de deur en ging naar binnen, daar zat Tanja in der interlock sokken te stoppen, ze had mijn niet gehoord en kwam ik zachtjes nader en riep: "Tanja". Zij keek en riep "O, Henk". Verder dronken we samen uit één kroes en werd het een stevig vrijpartijtje. Lang kon ik niet blijven want toen ik naar boven ging stonden er een paar Oecr. te kijken dus kon ik het niet langer maken als een half uurtje. We spraken af dat ze naar de poort zou komen wat ze dan ook deed. Zo is dan de avond gezellig verlopen.

28 Juli 1943 Woensdag

Vandaag ben ik flink opgeschoten met mijn werk, wat maar goed was, want om 10 uur kreeg ik post van mijn broer uit Holland, dat mijn moeder wegens een spoedgeval naar het ziekenhuis moet en dat ik moeite moet doen om over te

komen. Direct ging ik naar het Büro waar ik de Chef te spreken vroeg, ik gaf hem die brief te lezen die hij even mee nam naar binnen om hem door die of genen te laten vertalen. Hij kwam terug met de woorden dat iedereen dat wel kan schrijven er moeten doktersbewijzen bij zijn. Ik zei dat ik naar de Arbeitamt ging om te horen of ik verlof kan krijgen, om 2 uur kon ik weggaan zei hij. Hij vroeg of ik mijn Arbeitskaart had, ik beweerde dat ik hem niet heb gehad, hij beweerde van wel. Ik zei: "waarom zou ik nee zeggen als ik hem gehad heb?", hij zei dat ik mesjokke was en ik beweerde toch nog dat ik hem niet had ontvangen. Verders ben ik naar de kamer gegaan om te eten en ben tot 2 uur 7 min gaan werken. De Chef had het adres van het Arbeitamt opgeschreven. Ik moest op de Bricunauwerstr. Wezen dat is de tweede halte met de S.Bahn, hiervandaan. Om 3 uur was ik op de plaats van bestemming, ook daar werd mijn verteld dat ik bewijzen moet hebben. Daar stond ik dus weer om 3.15 uur buiten. Ik ben wat gaan lopen en weer op de S. Bahn gestapt. Om 3.55 uur zat ik bij Kloke. Bij mijn komst in de fabriek werd ik niet gezien behalve dan door Eef en Marinotki die in onze kamer bezig zijn om een pijp aan te leggen dan het bad (of douze) door onze kamer naar de kamer van die grieten, zo dat die ook heet water hebben. Ik ben gauw een brief gaan schrijven dat kan een Vrijdag meegenomen worden door een verlofganger. Mijn ogen vallen toe van de slaap en ben ik gauw naar bed gegaan. Om 7 uur werd ik wakker, mijn aardappels waren gekookt en nu moet ik boter halen als Linke nog open is. Bij mijn terugkomst heb ik wat met Anna gestoeid die buiten stond te wassen. Tanja moest ook wat goed maken, dus ben ik met Slaatje naar het lager gegaan. De avond ging best voorbij en om 9.30 uur kwamen we de poort binnen zetten. Tanja vroeg of ik weer naar het lager was geweest en was boos op mijn. Ik riep haar beneden en besprak met haar om morgenavond op stap te gaan, dat vond ze best. Heden is het 11.25 uur en René gaat vermoeid van het praten achterover leggen in zijn bed, hij heb een rede gehouden in 't

Frans waaruit ik opmaakte dat wij niet zoveel moeten praten omdat hij niet kon slapen. Ik zei dat hij 't maar in 't Hollands moet zeggen dan kan ik hem beter verstaan. Ik moet nog melden dat we vanmiddag van 11.10 tot 11.45 uur, luchtalarm hebben gehad en dat er niet gewerkt werd degene die van de Luchtschutz waren moesten buiten blijven en de rest in de schuilkelder.

29 Juli 1943 Donderdag

Ik wou dat ik geen brief had gehad van mijn broer dat mijn moeder ziek is. Heel de dag loop ik er aan te denken en ik stond net met mijn hoofd op mijn handen toen de Chef aan kwam. Hij tikte op mijn schouder en zei dat ik niet onder werktijd moet slapen. Hij wou verder lopen maar stond stil toen ik zei dat ik naar huis moest. Hij vertelde dat het hem leed deed, van zijn kon ik gaan, hoe eerder hoe liever, maar van het Arbeitsamt mach het niet of ik moet bewijzen van de dokter hebben dat mijn overkomst nodig is. Ik heb verders flink doorgewerkt en heb 6 zijden meer afgeleverd als anders. 's Avonds heb ik mijn laarzen aan Kropje gegeven om ze te laten maken en ben met Slaasje naar het lager gegaan. We troffen 2 grieten aan waar we mee naar het Knijpie gingen. Daar een half uur gebleven, maar het was zo ongezellig dat ik met Slaasje naar een ander lager ben gegaan. Daar hebben we gezellig staan praten en morgenavond gaan we op stap. Wij zijn nog even naar het Kneipje gegaan waar het gezellig was, er waren wat jongens en één daarvan speelde harmonika, ook was er een meisje, eerst dacht ik met Hollanders te doen te hebben maar het waren (Fr.) ook al werden er veel (Holl.) moppen gespeeld. Om 9.35 waren we weer thuis, de grieten zaten buiten het raam te zingen en waren kwaad dat ik naar het lager was gegaan. Als Tanja op stap wil gaan gaat ik niet naar het lager toe, dat heb ik haar gezegd dus vind ik het onzin van der om kwaad te wezen. Laat ze dan weg gaan met mijn, dan is alles goed.

Mijn bedden rommel heb ik buiten de deur gelegen want het is vreselijk warm hier en hebben geen greintje lucht, nu gaat ik vannacht buiten de deur slapen onder een open raam, dat is de afdeling van de Oecr. maar dat mag niet hinderen.

Heden is het 10.30 uur en zit te snakken naar een sicairet maar geen van de jongens bezit ze meer.

30 Juli 1943 Vrijdag.

Ik sliep lekker totdat ik gewekt werd om 12.10 uur, luchtalarm, tot 12.50 uur. Even ben ik er uit geweest om te kijken of alles goed ging in de kamer, nu het ging best hoor, de meeste jongens bleven in bed en ik kroop er ook weer in. Twee maal is er een waker wezen kijken met een lantaarn. Hij zei der geen één, dus vermoed ik dat hij of kippieg of gek was. De slaap overviel mij weer en werd om 6 uur wakker.

Niks bizonders gebeurd vandaag alsdat ik 's morgens dacht, wat gaat het toch snel, anders maak ik er amper 40 stuks voor 8 uur en nu is het 7.30 uur en heb ik er 54 klaar. Ik verders op mijn gemak gewerkt en het scheen al sneller en sneller te gaan. Om 4 uur dacht ik nu ben ik al een eind over mijn taks en zal ze maar eens gaan tellen, ik moet 210 stuks hebben. Ik aan 't tellen en tellen en kwam niet verder als 170 stuks en nu schoot het mijn te binnen dat ik er al 40 van gisteren had leggen die waren al afgeteld. Nu ben ik nog een uur gaan pezen en slaagde er in om 10 min. voor 5 uur bij elkaar 223 stuks klaar te maken. Ik zette 5 voor 5 uur mijn aardappels op en Jan z'n bruine bonen. Eef om 5 uur aan 't gillen dat hij geen koffie kon koken. Eef word met de dag een slechtere kameraad en nu toont hij dat hij zijn giftanden nog heeft. Heden is het 6.40 uur en zou ik naar het lager gaan als Slaatie klaar is. O,O, wat verlang ik naar een sicairet, ik geef er zo 1 Mark voor.

Zo Vrijdags kopen wij wel eens suiker er bij van een Pool boven dat is 200 gr. en kost 3.50 Mark. Vandaag Piet en ik, ik koop het iederen week erbij.

Nu is het 7 uur en die Pool is weer naar boven gegaan om te zeggen dat ze als de bliksem voor 10 sigaretten moeten zoren anders blijft er niemand gezond.

Ik ben naar Kloke gegaan, Roman en nog een Poolse jongen gingen ook mee, het is erg warm en was weer blij op de fabriek te zijn, op weg naar de kamer liepen we een knaap tegen het lijf die sigaretten had, het was die Pool, dat had hij snel voor elkaar gebokst hoor, hij verkocht 20 sigaretten aan mijn voor 10 Mark.

Daarna kwam Wijffe mijn roepen om naar het lager te gaan, het was 8.30 uur. Wij belandden in het Knijpie waar hij met Tanja ging bomen, even later kwam die Hollander (Dries) met zijn griet binnen. Wat is dat fijn, nu kan ik gezellig praten, Tanja en Wijffe liet ik waar ze waren en ging bij Dries zitten. Verder brachten we die grieten naar het lager één grietje kwam net aan met deze knoopte ik een gesprek aan omdat ze al met mijn een keer is uitgeweest. Het werd gezellig en morgen zouden we naar de Kino gaan. Bij mijn thuiskomst lag mijn ketelpak (dat Anna had gemaakt) klaar op mijn stoel, ik bekeek het gemaakte deel eens en kwam tot de ontdekking dat er een hart in genaaid was. Leen krijgt het in zijn hoofd om zijn had over tafel te halen waar het wemelt van de vliegen. Hij ging de vliegen uit zijn hand pulken en had het wonderbare getal van 6. Dat is nu met recht 6 vliegen in één klap. Daar lagen nu 6 vliegen op tafel en vond het zonder om weg te gooien. Van Leen kreeg ik wat boter en zo stond ik 6 boutjes lustig te bakken. Wat mijn ongeluk en gewoonte is, ze brande erg aan en moest ik ze weggooien.

Verders liep Rosé te griepen dat ik boter verknoeide en hij zonder zat. De rest verklaarde me voor gek wat ik niet begrijp want in deze tojd mag men blij zijn als je wat bout kan bakken. 10 min. later zat ik bij Kloke. Weer op de kamer gekomen ging ik even schrijven en wou naar bed gaan. Toevallig keek ik onder mijn dekens en ontdekte een grote pan water die ter hoogte van mijn zitvlak stond. Hoewel het erg warm was, vond ik het toch niet aangenaam om er in te gaan zitten, dus haalde

ik de pan er uit en gooide hem leeg in het fontein oftewel waterbak. Degene die nog op waren keken met spijtige gezichten, hoewel ik graag iemand een plezier doet, vind ik het deze keer niet zo slim

31 Juli 1943 Zaterdag

Om 9.30 was ik zover klaar met lijsten opzetten en keek ik uit naar de Kromme voor ander werk. Deze zag ik niet en ben maar met de lift gaan spelen. Net wou ik voor de zoveelste maal naar beneden varen of de Kromme kwam aan. Ik vroeg of hij naar beneden moest, dat was zo, dus vooruit met de geit. In de lift vroeg ik aan hem waarom wij geen verlof kunnen krijgen, als we dan niet naar huis varen, wil ik toch wel hier van dat weer genieten. Hij zei dat hij dat niet kon geven, daar moeten we voor bij de Chef wezen. Verder hebben we de auto opgeladen en mee naar de Bahnhof gegaan waar we alles in een wagon smeten. In de wagon stonden wat Duitsers die alles op moesten stapelen. Wij moesten alles gauw uitladen zo wat te gauwer kunnen we patsieren gaan. Om 2 uur waren we op de fabriek en lachte er nog om dat de gosers in het wagon zo te keer zijn gegaan, want ze stonden middenin bergen hout en wisten niet waar ze moesten beginnen met stapelen. De rest ging door met werken maar ik wou net naar boven gaan na mijn kaart te hebben afgestempeld, toen de Chef aankwam. Waar wilt U heen? Zei hij. Ook een moordmop, natuurlijk is mijn arbeit vertisch. Nee, nee, U moet weider arbeiten. Ja, ja, dat doet ik ook, ik gaat mijn eigen gauw verkleden en op stap. Kalm ging ik verder en hij keek mijn na.

De middag verliep niet gezellig, alleen kwam Jo een dikke wesp bij mijn brengen om te bakken, nu heb ik pas gegeten en het weer is erg warm, om verderf te voorkomen heb ik hem on't zout gezet. Het is nu zo sterk dat mijn eigen kameraden gaan twijfelen aan mijn gezond verstand. Maar dat mag niet hinderen.

's Avonds zijn we met 3 man naar het lager gegaan, Wijffe was er niet bij, Wijffe is geen goede kameraad, hij vraagt sicaretten maar koopt ze nooit, hoewel hij geld genoeg heb. Uit anderen dingen blijkt hij ook geen goede kameraad te wezen. Bij het lager gekomen was er niet veel en gingen naar het andere lager toe, daar waren genoeg grieten. Mijn zin was niet erg, toch bleef er een griet over voor mijn, werkelijk een knap kind en lekker slank. Kroppie en Slaatje liepen met hun grieten omarmd maar ik liep gewoon naast deze griet. Deze liep geregeld dicht tegen mijn aan maar ik gaf geen sjoege. We kwamen Wijffe tegen met 2 grieten een was er aardig, de ander was niet veel aan en vreselijk dik. Natuurlijk kreeg ik een gekke bui en sloeg mijn arm om die dikkert heen, die griet waar ik eerst naast liep draaide der eigen om en liep kwaad weg. Daar liepen we nu met 4 grieten en ik maar waggelen of ik wou of niet, die dikkert keek met verliefde blikken in mijn ogen en ik was gewoon in de zevende hel. De grieten waren weg en wij belande bij het eerste lager dat nog niet sloes was, gezellig gepraat totdat het voor die grieten tijd was. Dries was er ook en met deze ben ik even naar mijn fabriek geweest omdat hij erg naar de WC moest, de 3 anderen wachten op mijn in het Knijpie, ik snel weer terug, we waren om 10.15 thuis.

Vandaag kregen wij de opdracht dat we een ton met water in de grond moeten graven omdat ze bang zijn dat Berlin een flinke bomaanval krijgt, in Keulen is het vreselijk gebombardeerd en al de mensen snakken daar naar water.

1 Augustus 1943 Zondag

Om 6 uur opgestaan en pap gekookt. Piet was wat later op. Ik ben gaan schrijven. Onder die bezigheid zette Herman de radio erg hard aan, de klok was 8 uur. Eef stond zijn eigen te wassen. Frits kwam snel zijn bed uit en knoeide wat aan de radio die ineens niet meer speelde. Leen zag wat hij er aan knoeide en maakte hem weer spelende. Weer was de muziek hard. Eef zette hem zachter. Piet zette hem harder. Eef kwam

met zijn hoofd onder de kraan vandaan die hij wonder boven wonder open had gezet. Hij kwam dus druipende aanzetten onderwijl brabbelende dat Piet niet moet pesten. Eef stond Piet aan te kijken, het water liep in stralen over zijn gezicht, daarom zei Piet ook dat hij niet moest huilen. Eef ging kwaad zijn eige afdrogen , maar de radio was zachter. Heden is het 9 uur en is er een gast voor Piet op visiete. De gast kwam met het nieuws dan de Amerikanen in Frankrijk zijn. Keulen moet erg gebombardeerd wezen, de vlammen liepen door de straten, het was één vuurzee. Ze verwachtten zoiets in Berlin ook. Met Slaatje ging ik naar het Knijpie dat gelukkig open was want nergens anders konden we bier krijgen. Daar troffen we Wijffe aan. Om 11 uur waren we op de fabriek waar er 2 gosers van de Politzei geweest waren om te zeggen dat er nog meer tonnen water in de grond gegraven moeten worden. En zo kwam het dus dat mijn 3 kameraden moeten werken. Om 3 uur waren ze klaar en juist was de fotograaf boven, we gingen dan snel naar boven waar ik hem 10 fotos afhandig maakte.

Daarna zijn we naar het lager gegaan en trof ik het dat er een griet was die goed Duits boomde. Verders verliep de avond gezellig om 10.10 waren we thuis. Ik ben nog vergeten te melden dan de Polen boven stikken van de wandluizen ze hebben al hun bedden naar buiten gesleept waar ze met de brandslang werden uitgespoten.

2 Augustus 1943, Maandag

Om 6.25 uur trok Eef aan mijn tenen ten teken dat ik werken moest. Ik moet weer naar de Politzei vandaag. Heden zit ik op mijn gemak te schrijven, de tijd is 8.20 uur. De brief die ik mee naar de Politzei moest nemen was ik Zaterdag vergeten af te halen, dus ging ik naar de Kromme zoeken. Die vond ik druk pratende bij de meesterstube, hij scheen kwaad te zijn maar dat mag niet hinderen. Hij ging met mijn mee naar het büro daar was niemand, die brief werd niet gevonden. Ik weer naar mijn kamer toe om te wachten dat die brief aan kwam lopen.

En die kwam ook en bracht zelfs de Kromme mee, die schreeuwde "van Kleef". "Jawul" zei ik. De brief was terecht en ik kon op stap gaan. Alles liep gesmeerd bij de Polizei, ik hoefde niet meer terug te komen als ik zoet blijft. Op de terugweg zat ik alleen in de Coupé naast een oude vrouw die er hopenloos verdrietig uitzag. Ze moest naar Schöneweide toe en kwam uit Hamburg. Alles, maar dan ook alles was weggebombardeerd in 2 ½ uur tijd. 2 nachten zijn ze geweest om te bombarderen.

Om 10 uur ben ik gaan werken, ander werk, haken in maken. De gewoonte is geworden dat we de schroeven er in slaan. Ik was druk aan de arbeit, keek even op en zag de Chef met open mond naar mijn kijken, met een flinke klap sloeg ik de laatste schroef er in en keek hem aan. Zijn mond ging dicht en ging waarempel weer open, en er kwam toch een stroom woorden uit meneertje! Het was lang niet mooi meer. Het voornaamste was dat ik die schroeven er niet in mag slaan. Hij was weg en ik weer rammelen op de schroeven. Daar hoorde ik de Kromme schreeuwen die was zachtjes binnen gekomen en zag dus dat die schroeven in het hout werden geslagen. Hij bleef een half uur bij mijn om het voor te doen hoe het moet. Van zenuwachtigheid sloeg hij op zijn duim wat mijn een lach ontlokte, kwaad keek hij mijn aan, had het over strag en ging weg.

's Avonds ben ik met Kroppie en Slaatje op stap geweest, het was stikkend heet buiten dus niet erg aangenaam. Om 9.30 uur waren we bij de fabriek waar de grieten van Laborenz voor de poort stonden. We sloegen onze armen om die grieten heen die gingen zingen. Ik had Loezj in mijn armen en ik vond dat gezellig, ja reuze gezellig zelfs. In het lager waar we geweest waren liepen de grieten rond in zwemcostuum, hun vlechten hingen uit elkaar gehaald over hun rug en bij sommigen kwam het achter de knieën toe, zo lang was dat haar. Het was net een paradijs.

Om 10.15 uur gingen we naar boven. Jan heb vandaag een foto meegenomen waar wij allen zes opstaan en een brief om

met een verlofganger mee te geven die hem dan bij mijn thuis bezorgt in Rotterdam. Heden is het 11.20 uur en Guus zit de Engelsen zender op te zoeken.

3 Augustus 1943 Dinsdag

Om een uur of 2 kwam de Chef langs mijn werkbank, ik zei, "Moment Bitte", maar hij liep door. Wacht nu even Joh, zei ik. Hij verstond dat niet, maar bleef nu toch staan. Ik zei dat ik morgen met verlof ging. Hij keek mijn verbaast aan en zei dat ik toch wel wist dat de grenzen gespert zijn. Dat weet ik, maar ik ben nu 8 maanden in Berlin dus heb recht op 1 week verlof in Berlin, daarbij beweerde ik dat ik naar mijn broer wou in Münsen. Hij vroeg naar bewijzen, die heb ik niet, was mijn antwoord. Als ik U met verlof laat gaan komen de anderen ook. Die hebben er ook recht op, waarom gaan we dan niet allen met verlof? Wat moeten jullie nu allen met verlof doen, zei hij. Nu ja, hede is het mooi weer en willen we Berlin goed bekijken voor het weggebombardeerd word. Hij liep weg met de woorden dat ik maar alleen moest gaan. Wat later kwam Guus naar mijn toe, hij had van de Chef gehoord dat ik verlof gevraagd heb en vroeg of ik brieven had van mijn broer. Ik zit erg slecht in mijn geld daarom gingen we uitrekenen hoeveel ik van de week ontvangt. Wij werden gestoord door Giel, die Guus kwam halen om de auto te laden. Guus werkt vandaag voor 't eerst. Om 4 uur was ik klaar met mijn werk en ben naar de kamer gegaan, heb de boel aangeveegd en ben bij de Kromme wezen zeggen dat ik morgen niet ging werken omdat ik verlof nam. Hij was erg verbaasd want hij had niks van de Chef gehoord daarover. Om 5 uur mijn kaart afgestempeld en net kwamen Guus, Jan, Leen, Piet en Jan Giel met grote zakken aardappels op der rug de kamer binnen . Ze hebben een wagon geladen en uit een anderen wagon aardappels gehaald zonder toestemming natuurlijk. Later kwamen ze nog met een baal aanzetten. 's Avonds ben ik met Wijffe en Slaasje op stap gegaan, als men op de straten zo rond kijkt, ziet men breken en graven om water onder de grond te stoppen of de

boel versterken. Wat later zouden we wat bier gaan drinken maar de meeste cafés waren dicht, degene die nog open waren stond een dikke rij. Er lopen veel mensen met emmers te sjouwen want het water is afgesloten. De toestand hier word al nijpender en drukkender, ieder ogenblik verwacht men bombardementen. Het circus in Treptouwerpark moet opbreken wegens bommenvrees. Guus en Piet zijn de helen avond weggeweest en ik heb ze niet thuis horen komen.

4 Augustus 1943 Donderdag

Mijn verlof gaat vandaag in en begon met tot 8 uur te slapen. Guus gaf ik brieven mee van mijn broer uit Chota, om ze aan de Chef te laten zien, verders moet hij mijn een bewijs geven dat ik met verlof mag varen naar Cotha. Even later kwam Guus terug met de boodschap dat de Chef geen toestemming had gegeven dat ik verlof kreeg. We douwen de Chef een zootje brieven in z'n hand en scheiden er maar gelijk uit met werken, ja die van Kleef is wel makkelijk hoor. Dat vertelde de Chef aan Ghuus en gaf geen bewijs voor Cotha. Later kwam Herman met het nieuws binnen dat bij het bombardement van Hamburg pamfletten waren gegooid dat 6 Augustus Berlin aan de beurt is, degene die famielie heeft wonen buiten Berlin mach heden afvaren, alleen vrouwen en kinderen. Men begrijpt dat er door ons allerlei plannen werden gemaakt om op die datum (dat is Vrijdag) 's avonds buiten Berlin te gaan tot Zondagavond toe. Dat zullen we allen doen. 's Middags ben ik op stap geweest in mijn eentje en was om 3 uur thuis, wat gaan slapen. Daarna ben ik met Kropje naar het Kneipie gegaan. Wijfje was al weg en Slaatje zat te schrijven. Om 9 uur troffen we allen 4 elkaar in het Kneipie. Het is alles niet bepaald gezellig verlopen en waren blij weer aan de fabriek te zijn. Wat gestoeid en gepraat bij de grieten van Laborenz wat wel gezellig verliep en zo was mijn eerste velofdag voorbij.

5 Augustus 1943 Donderdag

Net zat ik om een uur of 8 te schrijven toen de Chef en de Kromme binnen kwamen. Waarom werk je niet, zei de Chef. Maar ik heb toch verlof en zit te wachten op papieren om naar Cotha te vertrekken. Nee, die kan ik niet geven, de treinen zijn overvol met mensen die uit Berlin vluchten. Nog wat gepraat en moest om 9 uur beginnen met werken. De Kromme was erg lief tegen mijn, kwam de stempel brengen waar ik die bedzijde mee moet stempelen en zag mijn bed op de grond liggen, vroeg wie daar sliep. Met een honingzoet stemmetje gaf ik hem antwoord. Om 9 uur ben ik gaan werken en heb 56 stuks gemaakt maar 65 opgegeven. Na schaftijd ben ik 5 min gaan werken, geen greintje zin heb ik meer. Ik heb al gezegd dat als wij gebombardeerd worden een paar dagen voor niks hebben gewerkt. Men voelt datg er wat op komst is en geeft nergens meer om. Om 2 uur meldde ik mijn eigen ziek bij de Kromme, die lachte wat. Bij het afstempelen kwam net de Chef aan. De Kromme zei dat ik weer ziek was. De Chef vroeg of ik dacht dat hij gek was om verlof te vragen voor Münschen en brieven te geven van Cotha. Ik kon niks zeggen alsdat ik mijn versproken had. Daarna ben ik weggegaan naar Kloke en wat gaan wandelen. Herman ging naar de dokter, die is immer krank en hoop dat hij gauw naar Holland vaart en werdt door de Chef gezegd dat hij morgen afvaart. Heden is het haast 5 uur, ook Rosé heb zij koffers ingepakt, de mijne staan al gereed. Er werd een voorstel gedaan om Vrijdagavond met de koffers buiten Berlin te gaan, sommigen vonden het goed en anderen waren er tegen, Eef, die als gewoonlijk spelbreker is, is er ook nu tegen, en aangezien veel lijmt of kokkebijnt met de Fransozen hier, zal er wel hommeles door komen. Anderen willen wachten tot Zaterdag, maar dan is het volgens mijn te laat. Op de winkelruiten staan papieren geplakt dan de vrouwen en kinderen die buiten Berlin familie hebben, daar heen moeten gaan. 's Avonds ben ik met Kroppie, Slaatje en Wijfje, naar het Knijpie gegaan waar we met onze neus in de boter vielen, er zaten n.l. 3 grieten en een Oecr. aan een tafel. Een griet was erbij die ik vaak heb

gezien en gedag zei, dan keek ze erg lief maar gesproken heb ik haar nog niet. Nu we dan binnen kwamen nodigde ze me uit op een stoel naast der, wat ik dan ook deed, Slaasje kwam bij die anderen griet zitten. Dwerra heette deze, de mijne heet Botk en kan aardig Duits praten. Kroppie en Wijffe gingen aan een ander tafeltje zitten, dat ik erg ongezellig vond. Later kwam Kroppie tussen mijn en Dwerra inzitten, zo werd het reuze gezellig. 2 x heb ik aan Botk gevraagd om te passagieren gaan, maar ze vertelde dat ze zwaar werk had en liever zat. Laten we dan naar het park gaan, daar ken je ook zitten, maar nee hoor. Tien min. later gingen we het Knijpie uit om naar het park te gaan. Kropje had geen griet dus zou naar het lager gaan. Ik liet die griet los en ging met hem mee. Slaasje volgde mijn voorbeeld en die grieten keken zuur naar Wijffe die er bang van werd en ons achterop kwam lopen. Bij het lager was niks bizonders voor ons en liepen we naar het anderen lager. Daar was een hoop bizonders en hebben we heel gezellig op een hek gezeten met een griet in onze arm. Een ding is vervelend, nu ik een beetje die taal spreekt denken die grieten dat ik hun goed verstaat en lullen gezoon hun taaltje. Ik knik wat nee en ja, of zoent wat en zo veliep deze avond reuze gezellig. Om 9.20 uur waten we aan de fabriek waar die grieten van Laborenz stonden. Herman en Giel waren er ook. Die grieten weten er ook van dat Berlin ten dode gedoemt is en zijn zo bang als de dood. Er werd besloten dan die grieten en Kroppie, Slaasje en Wijffe met ons meegaan als wij gaan morgenavond, wat ik zeer betwijfelt. Enfin, tussen Giel en Kroppie stond Tanja aan de anderen kant van Giel stond Anna en daarnaast Loezj op een steen paaltje. Ik kroop tussen Anna en Loezj en loeg om de laatste mijn arm heen, trooste haar wat, gaf der een paar zoentjes en ook ging dat gezellig half uurtje voorbij. Boven heb ik mijn aardappels op het gas gezet en wou gaan schrijven, waar niet veel van kwam want nu we nader er over praten wie er morgen weggaan zijn er niet meer als 4 man, de rest wachten

de bommen af met anderen woorden gezegd, ze geloven niet dat Berlin gebombardeerd wordt.

6 Augustus 1943 Vrijdag

Vandaag ging ik aan 't werk, ik prate zo, als Laborenz morgen kapot is heb ik wel gewerkt maar krijgt geen geld. Guus is 's middags gaan werken en Herman heb gefaalt voor zijn verlof, jammer genoeg voor hem. Mijn laarzen en Leen z'n schoenen heb ik gemaakt want leen z'n schoenen heb ik vaak aan omdat ze zo gemakkelijk lopen. Voor schafttijd kwam de snuiter van het Büro en Marinoski naar onze kamer, want het was niet in orde met de soep, wij hadden een gamel met saus staan en boven hadden ze een gamel met aardappels. Het werd verandert en mee naar boven genomen. Ik ging ook naar boven en 10 min. later stond ik rustig voor 58 man aardappels te verdelen. Heden is het 4 uur en Frits is bij mijn, ik hoor voetstappen en geef Frits een seintje en laat nu de Chef binnen komen. Frits maakte benen, de Chef vroeg wanneer ik ging werken. Nu, misschien een Maandag, was mijn antwoord. Hij zei nog dat hij het in de brief zal zetten die ik een Maandag mee naar de Politzei moet nemen, maar weet niet dat de Politzei tegen mijn heb gezegd dat als ik er weer komt gelijk daar moet blijven, dus dat is een mooi alibi om er Maandag niet heen te gaan. Wat raar is het leven toch, de meeste van ons zijn er van overtuigd dat voor een Maandag Berlin kapot is, en toch zeg ik dat ik een Maandag gaat werken. Van alle kanten is de fabriek op de foto genomen. Jan en Leen staan er ook op bij wat boten. 's Avonds ben ik met Wijfje en Slaatje naar het lager gegaan en vandaar naar het anderen lager. Daar gekomen waren er heel wat grieten vrij en die naar ons toekwamen. We gingen op een hek zitten en wat die grieten ook deden of zeide dat ze het koud hadden, ik raakte ze niet aan maar wachtte op een griet die door de anderen bespot werd dat ze geen Cavalier kan krijgen. Dat meisje lijd daar erg onder want ze heb bij een ontplofte patroon gestaan en nu zit haar gezicht vol met littekens en

vind het vreselijk om door de rest bespot te worden wat logies is. Daar kwam ze net alleen aangelopen, er werden wel handjes gedrukt maar niet vriedschappelijk. Maaia, zo heet dat meisje, wou gauw verder lopen maar ik sprong van het hek af, pakte der onder der middel en we gingen zo verder. Wijffe en Slaatje konden niet begrijpen waarom ik met Maaia meeinging terwijl er genoeg knappe grieten graag met mijn mee zouden willen, het was mijn bedoeling om Maaia het leven een beetje te veraangemen, maar mijn antwoord aan Slaatje was dan die knappe grieten niet aangenaam voor mijn waren om mee uit te gaan. Er werd besloten dan we morgenavond om 6 uur uit zullen gaan anders komen die grieten naar ons fabriek bij de Oecr. afdeling boven. Maar nu wil Maaia hebben dat ik om 6 uur bij hun fabriek heen en weer gaat lopen, ze zei niet waarom, maar der bedoeling was natuurlijk dat ze wou laten zien aan die anderen grieten dat ze best een Cavalier kan krijgen. Ik weet niet of ik morgen ook zo bui heb als vanavond om met een lelijke griet uit te gaan. Maar wie A zegt moet ook B zeggen, dus zal ik mijn best doen om de lelijke griet wat omhoog te doen gaan in de ogen van de anderen grieten en de knappe grieten geen kans geeft om met mijn uit te gaan. Maar toch heb ik gezegd dat ik morgen niet naar haar toekomt. Om 9.30 waren we bij de poort, waar het mijn te binnen schoot dat Jo z'n griet jarig was en al de jongens naar Kloke zouden gaan, eerst ben ik even naar boven gegaan, de sleutel lag op de richel, de lamp brande en er moet eerst verduisterd worden, verders zijn we naar Kloke gegaan daar zaten al de jongens en ook de grieten van Loborenz. Het was een gezellig boeltje en het verbaasde mijn dat er niks kapot was. Joeri ging de grieten weg brengen om bij 10 uur. Slaatje en Wijffe gingen ook en even later Piet, Guus en ik. Piet en Guus waren er ook pas want ze gaan naar de school voor Duitse les. We waren goed en wel thuis of de rest van de bende kwam met groot lawaai de poort binnen.

7 Augustus 1943 Zaterdag

Om 6 uur werd ik wakker, keek uit 't raam of de fabriek er nog stond, ja hoor, die stond er nog en ben weer gaan slapen tot 10.30 uur. Herman loopt zijn eigen krom om naar Holland te gaan, maar iederen keer ontbreekt er een klein dingetje aan of hij reist af. Heden is het 12 uur en hopen we maar dat we vandaag sicaretten krijgen, want allen zitten we zonder rokerswaren. Het geluk is met ons want Guus kwam met sicaretten aanzetten, daar kregen we de man 10 stuks van en moesten er tot Woensdag mee doen. Ik heb mijn verveelt tot 6 uur en ben met Slaasje en Wijffe naar het Knijpie gegaan. Wijffe smeerde hem met een griet, tussen deze en Tanja was het uit. Wij zaten er net toen er 2 grieten van het anderen lager voorbij gingen. Wij naar buiten prate even en nam die ene griet in mijn arm en Slaasje de andere. Zo ging het op stap, die grieten moesten uiën hebben, dus ging ik een paar zaken binnen, uiën hadden ze nergens maar ik kwam met knogloof terug, wat veel gelach verwekte, maar toch aangenomen werd. Zo zijn we naar het andere lager gegaan, die grieten hadden slaap en zijn de fabriek in gegaan. Even later kwamen er 3 andere grieten aan waarvan er één goed Duits sprak, zo verliep de avond gezellig, het weer is erg regenachtig maar dat kan wel eens goed wezen. Om 9.30 waren we thuis waar we de Staldeer tegen het lijf liepen, die liep natuurlijk weer te ouwehoeren dat de Oecr. om 9 uur binnen moeten zijn, ik beweerde dat het om 11 uur bestimt was, hij liep door zonder wat te zeggen. Op de kamer gekomen waren enkelt Eef en Jan present, van deze hoorde ik dat de Staldeer was geweest om te vragen hoe die ruiten op onze kamer kapot kwamen enz. Nu die gozer er weer is krijgen we weer hommeles hoor, maar dat mag ik wel. Heden is het 10.40 uur en zijn Guus, Leen en Piet uit de Kino thuis gekomen, die film is erg mooi en heet: "Ik vertouw U mijn vrouw toe", die moet ik beslist zien.

8 Augustus 1943 Zondag

Vannacht schrok ik wakker, keek door het raam en ontdekte dat het erg helder weer was en de lucht bezaaid met sterren. Dat zegt in anderen tijden niks, maar nu we ieder ogeblik de Tommies kan verwachten zegt het erg veel. Ik had een sterk gevoel dat ze niet kwamen en ben ik rustig ingeslapen. Dat zou wat geweest zijn als we 's nachts weg waren gegaan met die regen en koude.

Piet, Jan en Leen zijn om een uur of 9 weggegaan om de Dom te bekijken. Heden is het 10.10 uur en komt het kleine Wakertje met post binnen, natuurlijk is er voor mijn niks bij. Om 1 uur zijn we met 4 man naar het andere lager gegaan, daar trof Slaasje een griet en ik ook, die sprak tamelijk Duits. Kropje en Wijfje zijn naar het Knijpie gegaan. Het weer liet niet toe dan we lang patsierde en waren we om 3.30 op de fabriek. Er waren 2 Oecr. op visiete en op mijn kamer 3 Hollanders. Ik ben naar de poort gegaan waar ik gezelschap kreeg van Loezj, wat aan de ene kant niet zo aangenaam was want er kwamen een hoop grieten voorbij de gedag zeiden. Ook Botk kwam voorbij en vroeg of ik meeding, over een halpstone, was mijn antwoord.

Ongeveer 4 uur kwamen Kropje en Slaasje, Wijfje, die 2 gasten en nog een Oecr. die vandaag voor het eerst meegaan, ik hoop ook dat het voor het laatst is want het is een vervelende sluibal, als hij tegen mijn praat begin hij met te zeggen dat ik een goede man ben. Wij belande in het Knijpie waar Kropje een fles jenever te voorschijn haalde uit zijn zak, ieder van ons kreeg er wat van door zijn bier heen en hij gaf mijn het meeste, nu het smaakte best. Wij stapte op weg naar het anderen lager maar moesten onder weg schuilen voor de regen. Om 5 uur waren we flink nat in de fabriek. Slaasje en de Slijmbal waren blijven staan onder een afdakje bij het lager waar ze in gesprek waren met 2 grieten. We zijn naar de Kino gegaan, nu die film was werkelijk geweldig. Bij uitgang goot het water, wij dus naar de fabriek gerend waar we eten gingen. Ongeveer om 8 uur zag ik dat het zo goed als droog was en ging naar hiernaast waar ik Olla

tegen het lijf liep, dat is het meisje voor tijdverdrijf van Kropje, maar die en Slaasje waren zoek, ook Wijfje en ik gingen der vandoor naar het Knijpie, Olla bleef wachten op Kroppie. In het Knijpie zat die 2 schurken bij drie grieten, wij gingen er ook bij zitten. Kroppie ging naar Olla toe maar zou spoedig met deze terug komen. Het was droog buiten en kwamen er 4 grietjes binnen, die eerst drie grieten waren weggegaan dus hadden we nu gezelligheid. Het was 9 uur en brachten die grietjes weg naar het lager, ze moeten 9.30 uur binnen zijn vanavond. Wijfje had beslag gelegen op het hupste meisje en ik nam Dwerra onder mijn regenjas die ik van Guus geleend had. Het was tamenlijk koud en Dwerra, die geen mantel heb schoot gauw het lager in. Net kwam Kroppie met Olla aan. Kroppie ging de enen kant heen en Wijfje de anderen kant heen. Ik liep op mijn gemak te wachten tot ze klaar waren. Langzaam liep ik achter Wijfje aan, gelijk kwamen er 2 grieten uit het lager gelopen die vonden zeker dat ik er eenzaam bijliep. Ik bleef gewoon lopen en hoe Wijfje nu ook zei dat ik die griet moest houden gaf ik geen sjoege en liepen die grieten verder. Kijk, Dwerra is een aardige meid en ik kan er niet toe besluiten om met een andere griet mee te gaan als het tussen ons nog intiem is. Kroppie kwam aangelopen zonder Olla, met die ging ik als echte kameraden enop ons gemak lopen. We kregen in de gaten dat Wijfje met zijn griet een blokje om ging lopen en wij liepen ze gauw achterna, waar ik die griet om der middel pakte en Wijfje had ze aan de anderen kant om de middel, en Kropje hield nog steeds mijn arm beet. Maroeska, zo heet dat grietje, werd dus half begraven tussen ons. Wij liepen nog even verder en kreeg in de gaten dat Wijfje graag die griet wou zoenen, maar niet erg durfde. Nu namen dus Kroppie en ik afscheid van hen, ik hield haar hand vast en vroeg of ze niet een beetje van mijn hield, ze zei dat ze veel van mijn hield, dus pakte ik ze beet en gaf haar een lange hartstochtige liefdeskus totdat ik wakker werd van het lachen van Kroppie en in het onnozelen gezicht keek van Wijfje. Het was mijn bedoeling geweest om Wijfje voor te

doen hoe hij die griet moet kussen, maar toen ik die griet eenmaal beet had en deze geheel medewerkte veranderde ik van gedachte. Enfin, Wijfje grijsde wat en wij liepen verder. Meestal als ik met Kropje op stap gaat lopen we gearmd dan voelt men de kameraadschap zo goed. We hadden het over als de oorlog voorbij is, dan gaat hij weg en ik naar Holland, dat zou erg zijn als we dan geen kameraad meer waren. Hij beweerde dat hij in Oecr. geen vrouw had en best met mijn mee zou willen naar Holland. Dat zou prachtig wezen, Hollands kan hij leren en als ik met A. v.d.Wal trouwt gaat ik een poos naar de Oecr. Het kunnen wel luchtkastelen zijn maar ik hoop toch dat ze bewaarheid worden. O, wat zal dat erg zijn als een vanons beide of allenbei, het leven moeten laten in dat vervloekte Berlin. Boven gekomen ben ik direkt naar bed gegaan maar die nacht leggen draaien en nog eens draaien, de slaap kon ik niet vatten voordat ik de fluit van de fabriek hoorde gaan.

10^e DAGBOEK

9 Augustus 1943 Maandag

Vandaag geslapen en gegeten en schrok om 1 uur wakker doordat de Kromme me tekeer ging tegen Frits die zonder zijn kaart afgestempelt te hebben op zijn bed lag. De brief die ik af moest halen op het Büro om mee te nemen naar de Politzei was ik Kahl vergeten ik er werd niks van gezegd ook. Net zat ik te schrijven op de kamer en de Chef kom binnen, vroeg wat ik toch altijd zat te schrijven, hij pakte het schrift, liet het nog een keer uit zijn poten vallen en kon het nog niet lezen. Ik vertelde hem wat het was, op z'n vraag dat ik beter kon werken beweerde ik dat ik nog veel pijn had in mijn rug en dat als ik op bed lag nog erger wordt. Net was hij weg of Frits kom zijn bed uit en gaat zijn eigen melden bij de Kromme dat hij wil werken, die snauwt naar hem dat hij maar tot morgen moet wachten. Frits naar de Chef om te zeggen dat hij van de Kromme niet werken mocht. De Chef zei dat hij en Jo een goed voorbeeld van den anderen waren. Dat had Frits niet verwacht dus bedankte hij hem maar en ging met een nuchter gezicht weg. Hij moet morgen werken. Heden is het 4 uur en gaat ik wat slapen. Net even voor 5 uur stond ik op en ging mijn eigen wassen daar ging de fluit, 5 min.daarna kwam de Chef en de Staldeur binnen, liepen al pratende naar de radio, gaf ons een papier waar op stond getiept dat de radio verlopig word weggehaald omdat, als de Chef op de kamer komt er altijd die of genen Hollander op is, verder acht hij het ook het beste middel voor de Kranke die hoofdpijn hebben. Nu daar zitten we nu zonder muziek, het is natuurlijk de Staldeur zijn schuld, ik wou dat die goser maar geschalpeert werd. Ik stelde voor dat we toch een dankbrief moeten schrijven aan de Chef omdat hij zo zorgzaam is voor onze zieken kameraden. Guus had een beter voorstel, hij schreef op een stuk papier: "Wij willen kopen een heel goede radio", afz. de arbeidsnemers. H. Fr. dat werd op de buitenkant van de deur geplakt.

Om 7 uur ben ik met Wijffe en Slaasje op stap gegaan we kwamen drie grieten tegen waarbij ook een heel knappe griet was, die wou al een paar maal met mijn mee, niet omdat ik zo mooi ben hoor, ik ben maar een gewoon allendaags ventje, maar omdat ik jong ben en vol grappen zit. Wijffe is er 26, Slaasje 33 en Kropje 28 jaar, ik 20 jr. en die griet 19 jr., ze heet Ajja. Het was erg winderig weer vandaag dus zei ik tegen Slaasje dat ik een moment naar de fabriek ging. Hij vond het niet erg leuk, en net wat ik dan ook 20 m. ongeveer van hun verwijderd toen hij riep: "Henk, Henk, Ajja wil met je mee." Ik keek en Ajja plus Slaasje stonden met hun armen te zwaaien, ik riep dat ik geen tijd had en liep door. Op de fabriek gekomen zat Kroppie nog steeds schoenen te maken en waren er 2 grieten op visiete, één die gaat wel, maar de ander was lelijker dan de nacht. Verder waren er nog een paar Oecr. Ik ging bij Kroppie op het bed zitten en deelde bonbons uit die ik op de bonnen gekocht heb. Net zat ik zo of Wijffe kom binnen met Ajja, hij zei tegen me dat hij mijn grietje kwam brengen, maakte een buiging en ging weer op stap. Nu het kan niet anders dus pakte die griet beet en die kwam naast mijn zitten, ze verstond aardig Duits. Het is een reuze aardige griet, jammer dat ze zo erg knap is, want als ik een paar maal met haar meegaat weet ik zeker dat ik verliefd word op der en dat is mijn te gevaarlijk, het zou wel goed zijn maar ik beschouw mijn eigen niet als een vrije jongen. Om 8 uur was Kroppie klaar en zouden we op stap gaan naar het lager. Buiten bleef ik even achter hun lopen en zag dat ze elkaar niet aanraakte maar wachte totdat ik mijn arm om Ajja heen sloeg. Met een droog gezicht ging ik naast Kroppie lopen, die keek me kwaad aan en sloeg zijn arm om die griet heen, Ajja keek mijn aan en sloeg haar arm om Kroppie heen. Ik ging al langzamer lopen en raakte ze zo kwijt, schoot een zijstraat in op weg naar het anderen lager. Het was mijn bedoeling om dat met een grietje af te spreken voor morgen avond. Nu ik dan alleen liep en mijn gedachte in Holland waren kwam ik voor het eerst tot de ontdekking dat ondanks mijn 3 kame-

raden en mijn kamergenoten toch geen geluk heb gevonden , daar mis ik teveel de liefde voor van mijn ouders en A. v.d.Wal. Ik kreeg een erg neerslachtige bui en gaf geen sjoege tegen die grieten van de lagers die bleven staan of riepen waarom ik zo alleen was. Ik lette niet op de tijd en was om 10.30 thuis, waar ik met een erg zwaarmoedige bui naar bed ging.

10 Augustusi 1943 Dinsdag.

Om 10 uur kwam de Chef aan, zag mijn leggen wou verder spreken tegen mijn maar werd geboeid door het papier op onze deur, ik zag z'n mond openvallen en zijn moffenkop werd vuurrood. Hij zei: "Wat denken jullie wel", blijf u nog lang ziek, wat wil je dan toch eindelijk.? Slapen, zei ik. Pijn in mijn hoofd, rug, benen, armen en alles, zei ik. Ach kwarts, en kwaad liep hij weg. Ik ben opgestaan en zou vanmiddag maar gaan werken.. De Chef heb toch geen lol ervan dat hij mijn geen verlof heb gegeven, nu heb ik het genomen en het is tot nog toe goed afgelopen. Heden is het 1 uur en zou Guus op het Büro gaan zeggen dat ik morgen aan het werk gaat. Herman heb het gewonnen en kan afvaren naar Amst. wanneer hij wil, alleen heb hij geen geld en word er nu druk geredeneerd om het voor hem te betalen, maar de Chef voelt daar niks voor en belt het Arbeitsfront op wie de reis nu moet betalen. De rest van de middag heb ik doorgebracht met het tekenen van de fabriek en onze kamers op papier. Om 5 uur ben ik een tulband gaan kopen op mijn Weismehl bonnen, dat is het laatste wat ik aan brood bezit, extra rantsoen krijg ik ook niet deze week want heb niet gewerkt. Herman kwam met het bericht thuis dat hij morgen afvaart. Een kaartje heb hij al. Om 7 uur ben ik met Kroppie en Wijffe op stap gegaan. Slaatje was kwaad want die grieten hebben hem bedonderd. Onderweg naar het Knijpie kwamen we Botk tegen die alleen was, enfin ik nam ze onder Guus z'n regenjas en ging op stap met haar. De 2 anderen gingen naar het Knijpie, waar ze tot de ontdekking kwamen dat er een gebod ingevaardigd was

dat het Knijpie voor Polen en Oecr. verboden was. Mijn avond verliep gezellig, ook kwam ik Wijffe met zijn griet tegen, die griet pikte de ring van mijn vinger af en had geen kans om hem terug te krijgen. Wij gingen weer verder en ontmoette elkaar weer om 9 uur bij het lager. Ik pakte Wijffe zijn griet lekker beet, die het wel lustte en pakte zo een mooi doekje uit haar zak. En nu mijn ring terug, ze vloog om mijn hals en wou zo haar doekje pakken. Het slot was dat ze liefjes de ring aan mijn vinger schoof en ik haar het doekje in de zak stopte. Wijffe was wat verdrietig omdat het tussen Tanja en zijn uit was, maar ik beloofde hem er met Botk over te zullen praten. Hij was wat getroost en zo gingen we naar het lager toe. Heden is het 10.20 uur en word er geredeneert over wie er morgen ochtend koffie zet, allen zeggen ze: "nu als ik vroeg op ben zal ik het wel doen". Aangezien Eef op is, zal hij het wel doen zoals gewoonlijk. Nu heb ik hem voorgesteld om mijn vroeg te roepen, dan zal ik koffie zetten.

11 Augustus 1943, Woensdag

Eef riep mijn, door aan mijn oren te trekken. Het was 6.20 uur, dus moest ik mijn eigen haasten. Om 6.40 uur liep ik door de fabriek te passagieren, nu het spul begint weer hoor, van Anna naar Loezj en gelijk even naar Tanja, ze zijn alle drie trots op der eigen want gisteravond zijn Rosé en René naar die grieten boven geweest met de bekende bedoelingen, er was, of we hoorde een hoop herrie, het slot was dat Rosé en René met hangende pootjes en een even zwaar gewicht naar onze kamer terug keerden.

Nu was het 7.10 uur en vond ik het tijd om te gaan kijken of ik de Kromme ziet want werk heb ik niet. Ik naar de meester stübe waar ik naar binnen ging na even geklopt te hebben, De Kromme trok net zijn werkbroek aan maar met een droog gezicht vroeg ik aan hem wat ik doen moest. Hij dacht even na wat het rotste werk was en moest ik naar de tweede verdieping gaan om net zoals Jo en Giel, boten af te schuren. Om 9 uur gaf Herman ons een hand ter afscheid want om 12

uur vertrekt de trein naar Holland en aangezien het erg druk is op de perrons van de geëvacueerde uit Berlin moet hij vroeg voor een plaats zorgen.

De dag verliep haast zonder werk want we hadden een onderwerp te bespreken waar men nimmer over uitgepraat raakt n.m. de vrouw.

Gelukkig waren we steeds aan het werk als de Chef of Kromme binnen kwam. Enfin het werd toch 5 uur. Om 7 uur kwamen de 3 anderen mijn halen, maar ik was mijn broek aan 't opstijken dus zou wat later komen. Het scheelde maar 2 min. en zag ik ze buiten in de verte lopen. Kropje werd terug gehaald door een Pool van de fabriek, ik ging gelijk mee terug en 15 min. later zaten we in het Kneipie, Wijfje was er vandoor met Maroeska en Slaatje stond bij het lager met die grieten te praten. Wij bleven zitten totdat we de grieten die werken moesten in een rij van de fabriek af zagen komen. 15 min. later ging ik met Botk er van door, Kropje bleef achter, het verliep gezellig, 2 x is Botk kwaad bij mijn vandaan gelopen maar ik bleef gewoon lopen dus kwam ze 2 x weer teruglopen. Om 9 uur waren we allen present bij het lager. Kropje was niet met een griet weggeweest en had zijn eigen niet geamuseerd. Botk wou morgenavond weer met mijn mee dus zei ik maar ja. Ik gaat graag met haar mee maar als ik met haar meegaat amuseert Kropje zijn eigen niet, tenslotte mag ons vriendschap niet gekrenkt worden (gebroken word ze nimmer) door een meisje, dus geven we elkaar de hand en zouden morgen naar het anderen lager gaan. Om 9.30 uur waren we thuis waar ik het bericht te horen kreeg dat de regering van Berlin weg was gegaan en alle stukken van waarde uit Berlin waren verwijderd. Ook zijn er een hoop soldaten gekomen om de revolutie tegen te houden, ja het gaat hier met de dag meer knijpen. Nu gaat ik nog even mijn naam en adres op papier schrijven en dat plak ik op mijn koffer, mochten die gespaart blijven en ik de pijp uit gaan kennen ze altijd nog naar mijn huis opgezonden worden.

12 augustus 1943 Donderdag

Jan kreeg post die door een verlofganger gebracht werd er zat ook post voor mijn in met het nieuws dat het met mijn moeder goed vooruit gaat gelukkig, ik ging op mijn gemak op de bovenste klozet zitten lezen onder het genot van een lekker sicairetje, even later kwam Guus ook, die heb ook post gehad en 2 foto's van z'n meisje. Wij wat aan 't bomen en gingen lachende naar beneden waar we tegen de Kromme aanliepen die op zoek naar mijn was. Bij mijn werkbank gekomen begon hij pas goed te schelden, waarom ik dat en waarom in niet werkte. Hij zal een half uur van mijn loon aftrekken. Ik vroeg waarom het krieg was, hij beweerde dat het niet hier bij te pas kwam. Natuurlijk als het geen krieg was zat ik niet in dat rotfabriek. Je zit hier omdat jij klein ben en wij groot als het andersom was werkte wij nu in Holland. Nu dat komt nog. Wat ging dat kreng nu tekeer. Mijn gesloten ogen, en mijn handen tegen mijn oren stond ik te wachten totdat hij uitelkaar spatte. Maar alleen hoorde ik de woorden nog dat hij mij een flinke brief mee zou geven als ik Maandag naar de Politzei moest.

De dag verliep met bakken vertellen en vliegen doden. Om 4.40 uur stonden we bij elkaar, we waren met z'n viere alleen, de Duitsers gaan om 4.30 naar huis. Toevallig hoorde ik de Chef in de verte, gaf een seintje, en we waren hard aan het werk toen de deur openging en de Chef en zijn Kromme binnen kwam, de laatste wou gaan vertellen maar zweeg toen hij zag dat we zo flink werkte. Ze gingen weg zonder wat te zeggen, de laatste 10 min. is de Kromme nog 3 x wezen kijken, maar we waren immer druk aan 't werk dus had hij een strop.

Ikben naar de bakker gegaan waar ik 500 gr. brood loskreeg. Bij die brieven van mijn waren er ook 2 bij voor Henk (dat is mijn broer in Gotha) dus ging ik gauw een brief aan deze schrijven waar ik ook die 2 brieven van thuis bij deed. Nu heb ik geen postzegel maar er kwam uitkomst er waren 2 grieten op visiete, Oecr. voor Uiltje, de ene had een postzegel in het Barak, dus heb ik aan deze de brief afgegeven en het geld

voor de postzegel. Daarna ben ik met Kropje naar het anderen lager gegaan, de 2 anderen bleven thuis. Voor vanavond had ik afgesproken met Botk om 7.30, nu, om die tijd waren we bij het anderen lager, ik kwam expres niet op tijd bij Botk om te kijken of ze niet met een ander weg ging. Kropje moest wat afgeven in he anderen lager maar we moesten wat wachten en zo waren we om 8.30 bij het eerste Barak waar er 2 gosers stonden te wachten op Botk die net naar buiten kwam. Ze wou net met die gosers gaan stoeiën toen ze mijn zag, enfin, ze stoeide niet. Bij der gekomen vertelde Kropje hoe het in elkaar zat en dat ik niet met een ander meisje uit was geweest. Maroeska en Dwerra kwamen uit het lager naar ons toe, er werd gestoeid, onderwijl verdween Botk met een van die gosers. Nu, dat ze mijn kwalijk neem dat ik laat was is logis maar dat ze nu direct met een ander meeinging is liet logis. Het was te laat om met een ander af te spreken dus sprak ik voor morgenavond af met Roeska dat is een heel aardig meisje dat niet veel uitgaat en een beetje Duits spreekt.

Het was 9 uur en het lager sloot, ik gaf ze allemaal een hand behalve Botk die net aan kwam, wij naar het Kneipe en daarna naar de fabriek. Een ding is vervelend, Kropje is een jofelen knul maar is wat lomp gebouwd, die grieten vinden het niet leuk daarmee uit te gaan, dus als ik nu met een griet uitgat wil Kropje niet met mijn griet mee, maar blijf wat praten met die of gene en wacht tot 9 uur. Hij zeg niks dat ik weggaat maar hij kijkt zo treurig. Heden is het 10.30 uur en de lucht is mooi blauw.

13 Augustus 1943 Vrijdag

Vannacht schrokken we wakker van het luchtalarm, wij gauw er uit en de koffers pakken, ze beginnen direkt flink te schieten. Dde Staldeur kwam trillende boven van angst en ging te keer omdat het licht brandde. Wij waren net in een goede stemming, ach mens, zei ik, dat gaat niet zo snel. Hij begon nu tegen mijn, Guus schreeuwde er boven uit dat de Chef een paar koffers moet geven, dan gaat het sneller, en ook hij kan

een grote mond opzetten. Piet zei met een droog gezicht dat hij het licht maar uit moet schieten. Zo gingen we beladen met koffers naar beneden, maar niet in de schuilkelder hoor. Het duurde een 45 min. en bij het naar boven gaan hadden de Staldeer en onze nieuwe Luchtschutsbaas (dat is een beul van een vent die ook beweerd heb dat de schuilkelder niet goed is en wij er niet in hoeven te gaan maar op allerlei manieren moesten proberen om ons leven te redden) hoge woorden met elkaar o.a. hoorde ik de Beul tegen de Staldeer zeggen dat de Beul de baas was over ons, als er alarm is en dat dan de Staldeer niks heb te zeggen. Het klink raar, maar we waren allen in een reuze vrolijke stemming.

Vandaag ging ik naar de kamer om een sicaret te roken en laat er nu post voor mijn zijn, vier brieven zelfs. Gauw gaan lezen en weer aan het werk gegaan. We hebben geluk want moeten vanmiddag kasten weg brengen met de auto, het werd 9 x heen en weer rijden van Bahnhof naar de fabriek en om 5.30 uur was ik klaar.

Ik ben met Wijffe en Slaatje naar het lager gegaan daar ging ik met Botk en die anderen met hun grieten naar het Kneipe, ik vond het niet gezellig, stond dus op en ging weg, na allen de hand gedrukt te hebben. Heden is het 9.40 uur en gaat ik eten. Er is weer een rottigheidje in omloop. We krijgen n.l. geen eten meer van de keuken als we onze aardappelen niet afstaan, nu is het hard zoeken naar anderen keuken.

14 augustus 1943 Zaterdag

Een uur de boten afgeschuurd en weer met Jo, Giel en wat anderen de auto opladen en der mee weg. De eerste lading was weg, we gaan de fabriek in om nieuwe voorraad te halen, plotseling ging de lift deur open er klonk en geratel en gerommel van belang. Piet had het aan de stok met de Kromme, hij wou geen accoord werk meer maken en moest mee naar het Büro, daar belde de Kromme iemand op. Piet mocht in 2 weken niet arbeiden en zou 2 weken ingespt worden. Ook Guus kreeg een beurt daar werd tegen gezegd

dat hij werkt wanneer hij zin heb, die wordt 4 weken ingespert, maar ze zijn nog niet weg hoor. Ik schrijf dat maar eenvoudig neer van die ruzie maar geloof gerust dat de jongens niet op der mondje zijn gevallen en de Kromme een flinke beurt kreeg. Ook de Chef ontkwam daar niet aan, de fabriek ging heen en weer van de luchtdruk en de klok stond er stil van. Enfin wij weer met de auto weg, we namen wat zakken mee en het lukte ons die 2 zakken vol met aardappels te laden uit een wagon. Om 1.30 uur was ik klaar of laat ik zeggen dat ik mijn kaart afstempelde en naar de kamer ging. De anderen gingen verder met werken en om 4 uur waren ze klaar. Heden is het 5 uur en zit ik zoet te schrijven.

Bij mijn inkopen maken om 3 uur werd ik bij de poort aangesproken door een Franse griet die erg verwaand sprak, maar der eigen taal, ze was knap, maar stond mij toch tegen, daarom bracht ik ze bij de bel van Laborenz drukte er op en zei dat ze hier moet wezen, waarna ik weg ging. Ze schijnt het toch gevonden te hebben want kwam onze kamer binnen stekkeren 10 min. later.

Ik ben voor de poort gaan staan, Loezj kwam bij mijn staan zo bleven we praten totdat het 6.30 uur was en ben met Wijfje en Slaasje naar het lager gegaan waar ik de verdere avond met Botk heb doorgebracht. De regenjas van Guus heb ik aan, het is al zover gevorderd tussen ons dat het kwalijk genomen word als we elkaars jas niet mogen aan trekken, hij heb mijn bruine jasje aan.

Heden is het 10 uur en moet ik op een wijsje woorden maken, dat wijsje zing ik veel met Botk samen, nu zou ze er ook woorden op maken en kom ze morgen naar onze fabriek toe om 11 uur.

Net komen Guus, Piet en Leen uit de bios, ze hebben de film bewonderd van "De ewige klang". Een raam moet nog verduisterd worden en Guus zei dat zal ik wel doen, even mijn jasje uittrekken." Wat jou jasje!", riep ik uit. "Ja, natuurlijk", zei hij, heden is het mijn jasje. Verders zweeg ik maar en trok een

droevig gezicht, al zijn al de zakken kapot en de plekken die niet kaal zijn vol vlekken zitten, is het toch een mooi jasje.

15 Augustus 1943, Zondag

We hebben weer alarm gehad maar verders niks gehoord. De meeste bleven op bed liggen, ik klede mijn eigen aan en bleef aan tafel zitten slapen. Om 10 uur stond ik op en bakte wat flensjes die best smaken. Daar slaat het 11 uur en drong het met een knal tot mijn door dat Botk om die tijd komt. Het was 11.10 uur en liep ik naar het lager want ze is niet gekomen. Daar gekomen was er geen sterveling te zien dus moeten ze werken vandaag. We kregen bericht dat de soep gehaald moet worden aan de keuken. Guus, Leen en Jo zijn er op af geweest, die kwamen terug met aardappelen en rotkool. Het is nu 12 uur en moet ik 5 brieven schrijven. Vier uur en ben ik met mijn 3 kameraden naar het Kneipe gegaan waar we een gezellig uurtje doorbrachten met wat grieten van het anderen lager. Later kwam Botk binnen om bier te halen, wij wat gepraat en ze is kwaad weggelopen, daarna ging ik met Kropje en Wijfje met 3 grieten wandelen, daar zag ik Botk in de verte lopen, ze keek geregeld om. Ik liet mijn griet los en ging naar Botk om het weer te proberen haar somberen bui over te doen gaan. Een poos gezeten in het park maar het werd niet gezellig, dus zei ik haar goedendag en liet haar zitten. Tot 5 uur verders heb ik mijn eigen lopen vervelen en ben met Slaatje naar het lager gegaan, daar waren allen grieten weg, dus zijn we samen wat gaan wandelen. We liepen langs 2 Oecr. grieten die over een brugleuning hingen, zeiden gedag en liepen door. Even later hoorde we roepen en waren die 2 grieten het, de verdere avond tot 8 uur met die twee op stap geweest. De griet van Slaatje heet Marta en de mijne Hella. Ze moeten om 8 uur 's zondags binnen zijn, door de weeks moeten ze in de barakken blijven. Het werd tijd, de afspraak werd gemaakt dat mijn drie kameraden en ik, een Zondag in het Barak moesten komen om 12 uur, nu we zullen wel zien.

Het is nu 9.30 en zitten we gezellig te praten er is n.m. iets bizonders gebeurt met Jan Verloop. Die is weg gegaan met de S.Bahn, daarin zittende werd hij aangesproken door een aardig jong vrouwtje en die vroeg of Jan met haar naar de Kino ging, dan krijgt hij een pakje sigaretten toe. Jan heb ik Holland zijn griet en deed het dus niet. De meeste jongens staan op der kop van spijt dat zij het niet waren geweest. Misschien hadden ze nog naast of bij haar mogen slapen in een lekker zacht bed. O,O,O,O, wat is dat een strop, Rosé trekt de haren uit zijn hoofd en beweerde dat hij een sigaret toe had gegeven als hij het slachtoffer was geweest.

Plotseling ging de deur van het schot open en de Staldeer met het kleine Wakertje komen binnen. Rosé is bij die grieten hiernaast en zit nu op die of gene plek te beven want ik geloof dat hij die schotdeur heeft open gebroken. Marinoski kwam er ook bij: "Mijne heren, mijne heren zei de Staldeer, wat hebben jullie nu gedaan, wie heb die deur opengebroken?". Er werd niet veel gezegd en gingen ze zoeken of er niemand bij die grieten was. Rosé stond achter een deur, Marinoski kreeg hem in de gaten en riep: "nee, hier is niemand, laten we maar weer weggaan, hij ging met zijn rug voor Rosé staan. Het is zijn eigen bestwil dat hij de boel niet verrade anders had Marinoski geen goed leven meer gehad. Later werd Rosé door een Pool bevrijd, want bij het weggaan had de Staldeer de deur van de vrouwenkamer op slot gedraait. Langs de gewone weg kwam hij onze kamer binnen.

16 Augustus 1943 Maandag

Om 12 uur hadden we weer alarm en gingen weer op de plaats staan. Ze gingen flink tekeer en er zijn aardig wat bommen gevallen, maar ver van de fabriek. We werden door de Beul gevangen die erg mooi praatte en dat hij de schuld ervan kreeg als het ontdekt werd dat wij niet in de schuilkelder waren, en deden zijn zin, daargekomen kregen we een goede bui en zijn er aardig wat grappen gemaakt. Om 12.40 scheidde de fabriek er uit met schudden en om 1.10 uur blaasde hij

veilig. Wij naar boven en kregen zin om op dak te gaan kijken of er wat brand in Berlin. Guus, Piet, Eef, Jan en ik gingen kijken op de lage kan van de fabriek, daar liepen we fluisterend en zachtjes te sluipen als inbrekers. He dak was te laag en wij naar het hoge dak, dat is aan de anderen kant van de fabriek. Eef en Jan gingen naar beneden toe en wij verder op onderzoek uit, maar konden niks ontdekken. Het is vannacht volle maaan en zo licht als overdags. Wij ook naar beneden zonder nieuws.

's Morgens om 6.40 uur opgestaan want ik moet naar de Politzei toe. De Kromme was er niet dus ook Piet kon zijn eigen niet melden. Heden is het 8.30 uur en zit ik te schrijven in gezelschap van Guus en Piet, en het belooft waarempel gezellig te worden ook. René is naar de dokter toe want Zaterdag heb hij een stuk van zijn duim afgezaagd en loopt nu met zijn hele arm in het verband. Guus ging René achterna naar de dokter. Net stond ik een handdoek om mijn lijf te binden, zo dat ik geen onderbroek nodig had, (die zijn allen te kapot om te maken), toen de Chef binnen kwam. Hij vroeg waarom ik niet werkte. Ik beweerde dat ik naar de Politzei geweest was. Hij wou weggaan, dus zei ik, "moment bitte" U ziet wat ik nu aan 't maken ben, kan ik niet wat ondergoed bekommen, anders ken ik niet meer werken, terwijl ik sprak, liep ik met mijn nakende Bodie op hem toe en hij ging steeds achteruit, zeggende dat ik moest gaan werken. Natuurlijk gaat ik werken, dat deed ik ook en begon om 10 uur. Weer afschuren, nu heel de morgen heb ik over die boot heengehangen en haast niet gewerkt. Ik was dan ook blij dat de fluit ging. Na schaftijd had ik erg veel hoofdpijn en ben naar mijn bed gegaan totdat ik wakker werd van de Kromme die schreeuwde dat ik de boel bezwendelde en mijn kaart niet had afgestempeld. Dat laatste stimde, maar dat eerste niet, dus beweerde ik dat hij bedonderd was. Enfin, ik zei verders dat ik het vergeten was, en vertrok hij met de woorden:"dat is toch niet goed". 's Avonds hadden mijn 3 kameraden geen zin om weg te gaan want Olla was gekomen, en het Kneipe is 's

Maandags gesloten. Ik ben voor de poort gaan staan, Loezj stond er ook, daar heb ik mijn avond doorgebracht met Loezj in mijn armen. Tanja en Anna kwamen ook, dus werd de avond toch gezellig. Heden is het 10 uur allen gaan naar bed en wachten op alarm.

17 Augustus 1943 Dinsdag.

Het alarm is weggebleven, ook de Kromme, maar die is met vakantie, toch zag ik geen reden om te gaan werken, dus heb ik vandaag geslapen en mijn goed verستeld. De handdoek die ik inplaats van een broekje aan heeft, wekt de bewondering van de anderen jongens, maar geen van hen doet het toch na. Als ze mijn eerst beschouwen als een Oecrainer, nu word er gezegd dat ik wl wat weg heb van Tarzan. Vooral Eef is er sterk voor te vinden om mijn Oecrainer te noemen wat wel bijval vind, maar niet bevestigd wordt.

's Avonds gaan mijn 3 kameraden weer niet op stap dus moet ik mijn fortuin alleen zoeken. Ik ben bij hun gaan zitten op een bed. Even later kwam Loezj boven die ik naast mijn neer plantte, zo is dan toch de avond gezellig verlopen. Om 8 uur ging Loezj weg en voor de deur staan. Ik ging naar het lager waat ik heb staan praten met die grieten.

Heden is het 9 uur en zit ik weer te schrijven. Kropje is aan het saboteren, die maakt n.l. een koffer, maar is de enigste niet, daarin ben ik nog steeds kampioen, want ik heb er drie gemaakt.

18 Augustus 1943, Woensdag.

We moeten weer beginnen met alarm te melden dat lang niet min was. Het duurde 2 uur en 40 min. en aan één stuk bombarderen en schieten. Van mijn heb ik niet veel te melden, want ik ben in bed gebleven, alleen kwam de Staldeer kijken en die stond te trillen op zijn benen maar had toch nog de moed om tot 5 te tellen, zoveel jongens waren er voor het veilig blazen naar bed gegaan, mijn ontdekte hij niet. Net blaasde het veilig dus kon hij niks anders doen als weggaan.

Goed heb hij niet gekeken want er lagen minstens 12 man te slapen.

Tot 10 uur werd ik wakker van de Staldeur die vroeg wat er met mijn loos was. Ik zei dat ik een dokter nodig had, even later kwam die, schreef wat voor en ging naar Guus kijken, die hij niet kon vinden. Later kwam Guus melden dat onze vertrouwersman gearriveerd was om ons de huid schoon te vegen zoals de Chef gisteren zei. Guus naar het büro waar hij goed werd ontvangen. De vertrouwersman (Kobussie noem ik hem) is een Rotterdammer, enfin Guus vertelde alles wat er al zo gebeurt was, en Kobussie was eerlijk, die begon tegen de Chef te kankeren dat hij zijn eigen moest schamen om met ons naar de Stapel te gaan. Kobussie kwam bij ons allemaal, met mijn was hij gauw klaar. Het laatste was dat Guus het telefoonnummer kreeg, zodat in geval van nood opgebeld kan worden. Dus hebben we nu een troef in handen gekregen. 's Middags na eten besloten Guus en ik op stap te gaan. Eerst ging ik weg naar Kloke en wachte daar op Guus. Zo gingen we gezamenlijk naar Tegel. (Daar ben ik al een keer met Piet geweest) we hebben sprinkhanen bewonderd en lijbellens, gele, rode, zilveren, alles in de vrije natuur. We gingen aan een sloot leggen om visjes te vangen met onze handen, wat niet lukte. Ten leste klommen we in bomen om te kijken waar de S. Bahn lag, we hebben ons best geamuseerd en belande bij een wachtershuisje en de waker vroeg of wij gestuurd waren om hem te helpen omdat we langs de rails liepen waar men niet mag komen. Wij vroegen wat water, kochten onderweg wat kleine broodjes en waren om 6.40 in de Neu Sebeckstr, naar Linke en zo, dus waren om 7 uur thuis. Mijn eigen verkleed en gewassen want we zagen er uit als 2 boeven. Ik ben naar het lager gegaan waar ik Wijffe ontmoette, wat rond gelopen en weer naar de fabriek. Heden is het 9.40 uur en allen vroeg naar bed. Guus is van plan om morgen te gaan werken want zijn geld is op.

19 Augustus 1943 Donderdag

Mijn ogen gingen open en het was 10.30 uur, de tafel schoon gemaakt en zo wat boekjes opgezocht om te lezen. Voor middageten hadden we aardappels met rotkool, in 3 dagen heb ik geen brood gegeten, niks anders als aardappels en soep. Guus is om 1 uur gaan arbeiten en ik ben weggegaan naar " Treptouwerpark", daar wat rondgezworven en in de zon liggen lezen. Om 5.30 uur was ik thuis. Daar ik niet werk raakt mijn geld op, ik verkocht mijn windjack en 2 paar sokken tezamen voor 30 Mark, daar kocht ik weer een brood voor van 1500 gram dat koste me 13 Mark.

Om 7.30 uur gingen wij naar het Kneipe, Wijfje, Slaasje en ik. Daar een 15 min. gezeten en naar het lager gegaan, wat gepraat met die grieten en ik vond het een uitkomst dat er 2 grieten van het anderen lager langs kwamen waar ik al eens mee uit was geweest. Wij liepen naar hun toe en wat praten, ik sloeg mijn arm om die enen heen die vond het goed en zo ging het naar hun lager toe. Slaasje en Wijfje hadden die anderen griet tussen hun in genomen. De tijd ging gauw voorbij, maar de afspraak bleef dan ze morgen bij ons in de fabriek komen en dan zo naar de bios. Heden is het 10.20 uur en Joeri en René lachen en bewonderen Guus die zijn onderbroek aan heb met de gup naar achteren, dat was werkelijk een koddig gezicht.

Vrijdag 20 Augustus 1943

Een zware nacht gehad. Het alarm kwam om 12 uur tot 1 uur, wat jongens bleven op bed liggen, ik ook. Ze gingen vreselijk te keer met schieten en vliegen, waar er bommen vielen konden we niet ontdekken. 's Morgens tot 10 uur geslapen daarna wat goed versted en om 1 uur weggegaan met René. Het weer is een wonder van warmte of laat ik zeggen hitte, wij belanden bij een kanaal waar graskanten de oevers versierden, er was niemand te zien dus kleden wij ons zo veel mogelijk uit en gingen in de zon liggen brade. Na een half uur konden we beter opstaan anders waren we zo het kanaal in gedreven van het zweet dat van ons lijf stroomde. Men moet

rekenen dat het pas na de maaltijd was, ook dan we bij Kloke de man 4 glazen bier hebben gedronken. Even later zijn we naar een Café gaan zoeken, dat ging moeilijk want in die omgeving is het barak en fabriek dus geen cafés. Wij aan 't lopen, we konden niet spuwen en onze keel was leer, onze tong een olifanten huid. Daar ontdekte ik een koelwagen die grote blokken ijs rondbracht. Wij der op af, ik pakte een flink stuk zonder het te vragen, sloeg het in 2 stukken, o,o, wat een genot is dat. We belande in het Kneipe, bestelde bier, en gooide daarin het overgebleven ijs, dus hadden we lekker koud bier. Nog wat door het park gelopen waar we een sportveld, speeltuin en zwembad ontdekte. Even voor 5 uur zaten we bij Kloke te wachten tot de fluit van Laborenz ging. Daarna ben ik met Wijfje en Slaatje naar het lager gegaan. Die 2 bleven voor het lager op een hoop stenen zitten praten, daar voelde ik niet veel voor en ben naar het anderen barak gegaan, daar moesten die grieten werken. Om 9 uur was ik alleen aan de fabriek waar die grieten voor de deur stonden, allen zijn ze in de weer want Rosé is n.m. weg gegaan en nog niet terug, gisteravond was hij het laatst gezien, zo dronken als een kanon in een café, men vermoed dat hij naar Paris is. Om 10 uur spraken we daar nog over op de kamer, tot vervelens toe.

Zaterdag, 21 Augustus 1943

Om 10 uur opgestaan en was nog maar net over mijn verbazing heen, want om een uur of 6 was ik wakker geworden van eenig lawaai uit de kamer, ik keek en daar stond waarempel Guus zijn eigen te wassen, niet dat het wassen mijn verwonderde, maar het is geloof ik de vierde keer dat hij gaat werken nadat we naar de stapel geweest zijn, dus verbaast de tijd mij erg. Om 10 uur hoorde ik de reden waarom hij zo vroeg op was gestaan. Hij heb nu vrij gevraagd want wil met de trein van 12.24 uur naar een broer van hem gaan. Die is krijgsgevangene en leg in een kamp in Mühlberg, dat is 4 uur sporen buiten Berlin. Hij heb toestemming

gekregen plus een bewijs van de Chef. Het besluit was dat ik met hem meeging, zonder het aan de Chef gevraagd te hebben, dus ook zonder bewijs. Wel heb ik me gemeld om 11 uur bij de Kromme, dat ik Maandag weer gaat werken. Nu stonden we met koffers (waar brood, gebak, dekens, 1 fles koffie en mijn dagboeken in zat) 12.30 uur op het Anhalter Bahnhof, en de trein was al vertrokken. Terwijl ik in de rij ging staan voor een kaartje (Guus had er al een) ging deze kijken of er nog een trein die kant uitging. Het geluk is met ons, er gaat een trein om 13.35 uur, nu daar gingen we alvast in zitten. De kaarten koste 5.50 mark. Gelukkig, daar gaat de trein weg, het is erg vol en warm, ook moesten we staan, of gingen we staan voor een oud ventje en een vrouw, dus was het geen plezierreisje. Toch veliep de reis gezellig en vrolijk, maar duurde erg lang. Hieronder volt de route:

Aankomst Wittenberg 16.35 uur, vertrek 17.10 uur

Aankomst Valkenberg 18.20 uur, vertrek 18.58 uur

Aankomst Neu Buesdorf 19.14 uur, vertrek 19.25

Aankomst Mühlberg 19.44

Heel de rit hadden we grote, zware en lange boemeltreinen dus viel van verbazing ondersteboven toen we bij de reis van Neu Buesdorf naar Mühlberg een trein troffen die met een motor op gang werd gebracht en in bezit was van 1 wagon, wel liep deze ook op rails. Heel de reis van Berlin tot hier was het bos, velden, bomen en nog eens bos. In één woord het was wonderbaar er is geen beschrijving voor de schoonheid der natuur, ook al is het Duitsland. Daar stonden we nu in Mühlberg, zonder adres van zijn broer, alleen dat hij in krijgsgevangenschap verkeerde en in een barak lag. We spraken wat Fransozen aan die wees ons een weg naar het barak. Het is 5 km lopen zei hij. Enfin, we zagen wat tafeltjes en stoelen staan, gingen daar zitten om onze koffers open te maken voor wat te eten. Wat het voor een rommeltje is hier weet ik niet, geen bier, geen kelner, nu dan de koffie maar aangebroken, die scheen voor de tweede maal gekookt te zijn. Daarna gaan eten, in de trein was er geen gelegenheid

geweest, aan vliegen geen gebrek. Wat uitgerust en versterkt, nu op weg. Het was een grote, grote vlakke, waar aardappels en groenten geplant stonden. We werden het eens om even uit te rusten aan de kant van de weg. Nergens een huis te zien, geen mens, alleen wat verder een grote stroberg. Net kwam er een soldaat aan die ons al verdacht aankeek. Guus sprak hem aan, toonde papieren enz. die kerel draaide wat bij, hij kon een zekere van Eck niet thuis brengen. Net kwam de lagerveldoverste aan op een fiets. Die soldaat sloeg aan en vroeg of hij even wil luisteren, weer papieren tonen, mijn papieren waren niet nodig, en werden niet gevraagd, ik had trouwens alleen maar een pas. Die hoge snuiter zei dat we misschien geluk hadden dat v. Eck er nog was want het is een doorgangs lager. Hij reed weer verder. Die soldaat kon lekker bomen er was geen slaappleats voor ons dus moesten we maar zien. Er werd besloten dan we in die stroberg gingen slapen, de soldaat hielp ons naar die stroberg toe, onderweg vertellende hoe we het beste konden lopen, om niet door de wachtposten gezien te worden. Morgen om 8 uur kunnen we ons bij het lager melden. Dat alles van Zaterdag heb ik geschreven op Zondag morgen om 6 uur in Mühlberg, lekker lui leggende op een deken tegen de stroberg aan, deze was n.m. te hoog om op te klimmen. Guus lag naast mijn een brief te schrijven aan de beroemde en veelgeëerde Ditja.

Zondag 22 Augustus 1943.

We bereikte de stroberg en de soldaat was verder gelopen. Ons bedje werd gemaakt daarna lagen we spoedig naar de sterren te kijken, dat was zo interessant dat we er over gingen bomen. In het begin sliepen we slecht, zo tegen drie uur sliepen we goed in, wat heerlijk is dat, frisse lucht, niet koud, wat moet men nog meer. De muizen liepen over ons heen maar dat maakte het juist avontuurlijker. Die veldmuizen zijn mooie gladde beestjes hoor, dus geen vieze huismuizen. Tegen 5.30 uur werden we wakker, gingen eten en schrijven, daar kwamen twee mensen aangelopen, net toen ik aan de

andere kant van de stroberg was. Guus gaf een seintje, dus doken we beiden weg. Die 2 mensen keken al onze kant uit, wij dachten: waarom eigenlijk wegkruipen en stonden op. Een van die 2 kwam naar ons toegelopen, het bleek een Pool te wezen die evengoed als zij hun broer kwamen bezoeken, nu vroegen ze naar het lager, wij wezen zo goed mogelijk de weg en waren blij dat ze opgehoepeld waren, niet omdat ze ongezellig waren maar het is zo rot om geen bakje thee te kunnen aanbieden met koek of chocolade er bij. Guus riep: "Henk kom eens kijken". Daar zagen we de zon uit de aarde verrijzen een vuurrode bal, het was prachtig. Het plekje waar we nu zijn, moet men zo indenken als een plaats, midden op de zee, zo uitgestrekt is alles en huizenloos. Nu zijn we gereed om weg te gaan en net kom er een boer naar de stroberg gefietst die bij ons gekomen vroeg wat wij gedaan hadden. Wij zeiden niet veel en gingen weg met een bedankje voor het slapen in de stro. Met uitgestrekte gezichten liepen we verder. Onderweg een paar maal gevraagd waar het lager is, we verbazen ons steeds meer dan de mensen zo bereidwillig zijn voor auslanders. Eindelijk daar zagen we een witte hefboom die de weg van de lagers afsloot en daarachter een grote Duitse snijboom die daar wacht hield. Geen nood hoor, wij stekkerde er op af en Guus verzocht die goser om de lagerführer te spreken, tot onze verbazing werden we doorgelaten en nog de weg naar die lagerverpester geweest ook. Het was een apart barak, voor de ingang stond een tafel waar een Duitser achter zat. Guus ging naar binnen en ik bleef bij de koffers buiten wachten wante mochten eens gestolen worden. Onderwijl Guus wg was, was er een hoop geloop van Duitsers die door een draadje katoen of sicarettenpeukje uitgeduid waren of ze officier oder korporaal. Ik had flink dorst want we hadden ons eigen niet kunnen wassen of bedrinken, toch zagen we er toonbaar uit. Een van die snuiters sprak ik aan voor drinken, die was zo bereidwillig om me mee het gebouw in te nemen waar achter in een Fransoos aan koffie scheppen was, bestemd voor de

gevangenen. Eindelijk wat te drinken, het was bocht hoor, maar met een droog gezicht beweerde ik dat het lekker smaakte. Hij trok een gek gezicht maar zei niks. Ik op mijn gemak naar buiten waar een Fransoos om vuur vroeg, met die knoopte ik een gesprek aan, doorspekt van Duitsen en Franse woorden, toch konden we elkaar goed verstaan. Hè,hè, daar kwam meneer Guus opdagen, met het bericht dat zijn broer overgeplaatst was naar, dat is ook een slag voor hem. Guus vertelde nog dat de lagerverpester en de rest van het hoge zootje stom verbaast waren dat we in hun rijk waren doorgedrongen van Berlin, zonder offensiewele papieren. Guus zei niet dat dat te danken was aan zijn doorzettingsvermogen en de hulp van de Duitse bevolking die ons inlichtingen verstrekt hadden. Wij weer op weg naar het station, om in dat dorpje te komen kwamen we langs een slang die in de verte de grond nat hield, bij de kraan spoot wat water uit. We stelden ons eigen voor om daar met dat dunne rotstraaltje ons eigen te wassen. Net kwam de eigenaar van het gevallentje aan met zijn zoontje, die we vroegen of wij ons eigen wassen mogen. Het slot was dat hij ons meenam naar de boerderij van hem waar we ons eigen verfrist hebben. Die boer vertelde dat ze voor de oorlog geweldig veel levensmiddelen van ons landje had getrokken, ook dat de oorlog gauw voorbij is, dat is geen nieuwtje voor ons want dat werd al 3 jaar geleden gezegd. Wij weer verder en belandde bij een spoorbaan waar we een gesprek aanknoopte met de wachter die vertelde ons dat er om 15.46 uur een treintje vertrok naar dat dorpje. We dronken wat water, staken de spoorbaan over waar we aan de anderen kant langs liepen tot aan het station. Onderweg daar naar toe zagen we weer aan de anderen kant een grote troep mensen lopen, gepakt en gezakt en de hoofden kaalgeknipt. Ze hadden hollandse pakjes aan, voornamelijk van sergants en onder officieren. Daar gingen de krijgsgevangene, de hollandse krijgsgevangene. O, die schurken, O dat tuig die Duitsers. We belande op het perron aan de baan, daar stonden we nu op

het perron van Mühlberg en kwamen tot de ontdekking dan we Mühlberg helenmaal in de rondte waren geloën, maar niet zonder avonturen.

Maar wat nu, we hebben geen kaartje en konden niet van het perron af, want dan moesten we een kaartje tonen. Enfin, na wat zoeken vonden we een weg naar de straat. Met drogen gezichten gingen we een kaartje kopen en stonden voor een nieuwe teleurstelling. We konden niet in dat dorpje komen voor 20.20 vanavond. Eerst zou er een trein naar Riza vertrekken, daar moesten we 4 uur wachten voor de trein naar dat dorpje kwam. Ook dat ging dus niet. Wel ging er over 4 min. een trein naar Berlin die we dan maar namen. Ondanks de teleurstelling viel de reis best mee en we bereikte Berlin om 2.53 uur dus toch nog te laat voor mijn want ik zou om 12 uur in het lager wezen bij die grieten. Om 3.30 waren we thuis, moe, maar in een goede stemming. Wat gegeten en mijn eigen verfrist. Vooruit naar het lager. Onderweg kwam ik Wijffe en Slaasje tegen, met die ging ik mee naar het park want ze waren naar het barak geweest en er was niemand. Slaasje bleef praten in het park met wat grieten, Wijffe bleef verderop praten met wat kameraden en ik naar de fabriek. Daar gekomen stond Slaasje er met 2 grieten, daar hebben we de avond mee doorgebracht. Ik moet nog melden dat de jongens de kamer geheel veranderd hadden, de kasten verplaatst, en nu zijn er 2 ramen vrij gekomen. Het is goed opgeruimd maar over een paar dagen vervallen we weer van de rommel in de rotzooi volgens mijn; als er wat van iemand op zijn kastje staat of op de tafel word het op zijn bed gelegen, dus het word goed aangepakt wat wel nodig is. Om 9 uur kwam ik thuis. Guus stond zijn eigen te wassen en stelde voor om bij Kloke te gaan zitten schrijven, wat we dan ook deden. De tijd vloog om daar en we werden dan ook vriendelijk verzocht om op te roffen door vrouw Kloke. Ik heb geschreven totdat de rode inkt ophoud. Het was bij 11 uur.

23 Augustus 1943 Maandag.

Bij het gaan van de fluit was ik boven en zag dat mijn plaatsje bezet was door Giel, die stond daar ook boten op te werken met Guus (die wonderlijk niet ziek was) en Jo. Ik weer naar beneden en knoopte een gesprek aan met Piet. Natuurlijk kwam de Kromme aan, die ging tekeer tegen mijn dat ik boven moest werken. “Ja, dat weet ik, maar der is geen plaats”. “Wat geen plaats, er kunnen wel 100 Duitsers werken”. “Dat stimt, maar ik ben geen Duitser”, wat ging hij toen tekeer. En nu naar boven, boten afschuren. We stonden net bij Joeri die ledikantzijden boorde en op een lorrie stapelde. De Kromme keek daar naar en zuchtte diep. Rijd die wagen daar maar heen en gaat haken in maken. Ineens zei hij dat, dus scheen meer dan genoeg te hebben van mijn smoesjes, want ik was net aan 't vertellen dat ik heel de fabriek in de ronte zou lopen om een paar schragen te zoeken om die boten op te leggen. Dat voorstel volgde ik snel, want nu heb ik ander werk en accoord.

Om een uur of 3 stond ik lustig de schroeven in het hout te rammelen en had geen erg dat de Chef binnen was gekomen, enfin, ik kreeg een flink standje, en als hij het nog eens ziet, o, als hij het nog eens ziet.. Met zijn vinger dreigende ging hij weg. Om 5 uur had ik er 122 gemaakt dat maal 9 Pf. dus een aardig centje verdiend.

Guus had aan de Chef om bezems, garen, verduisterrollen en ondergoed gevraagd voor ons allenmaal. De rollen kregen we en de Chef was erg tevreden over onze kamer.

Om 6 uur stond ik mijn te wassen en zag dat Wijffe en Slaasje hem smeerde naar het park waar ze twee grieten verwachtten. Een half uur later ging ik met Kropje op stap, het Kneipe is gesloten en gingen we ook op weg naar het park. Daar kwamen we Wijffe en Slaasje tegen met lange gezichten, ze hadden een blauwtje gelopen. Wij weer terug en naar het anderen lager. Slaasje smeerde hem met een griet en wij bleven wat praten. Om 9 uur sloegen wij de armen om elkaar heen en liepen zingende naar de fabriek toe. Daar ben ik gaan eten en schrijven, onder die laatste bezigheid draaide Jo een

110 volt lamp in een 210 volts fitting, wat werd me dat een geweldige schijnwerper. Joeri vond het mooi om een photo te nemen die heb n.m. een toestel bij hem. Natuurlijk vonden we dat goed en zo zaten we dan om 10.45 uur in ons halfnakende bodies om de tafel heen te wachten totdat Joeri op het knopje drukte.

Heden is het 11.05 uur, de meeste leggen al. Frits is nog niet thuis, als verrassing hebben we de lamp in de fitting gedraaid die hij het eerste aan moet draaien.

Nu gaat ik wat slapen.

Dinsdag 24 Augustus 1943

Het is weer zo hoor. Het klonk :”opstaan, hé opstaan, het is alarm. Slaperig ging ik rechtop zitten en zag de Beul staan. Hij ging de kamer binnen en hoorde ik hem zeggen:” daar is er nog één , nog één en daar nog één, allen naar beneden, het is alarm”. Piet, Guus, Leen, Jan, de 3 Amsterdammers en 2 Fransozen waren op de kamer. We kleden ons eigen aan, de Beul ging weg, maar naar beneden gingen we niet voordat ze gingen schieten. Ze begonnen met bommen gooien zo erg dat de fabriek trilde en schudde, één bom zo erg dichtbij dat Guus riep, dekke jongens en liet zijn eigen op de grond vallen, boesemboom, nu die was niet ver weg hoor. Piet en ik zochten een plaats op in de fabriek, waar hij ging leggen slapen en ik zitten in de donker. Het was haast 11.50 uur. Ik weer naar de kamer en we besloten om naar beneden te gaan. Ze gingen vreselijk te keer, Frits en ik bleven onder de poort staan, Piet bleef in de fabriek, Giel was zoek, de rest ging in de schuilkelder. Twee vliegtuigen zagen we brandend naar beneden vallen, aan drie kanten brandde Berlin nu. Het werd zo erg dat we ok in de schuilkelder gingen waar de Beul tegen mijn begon uit te pakken dat ik er niet eerder in was gekomen. Ik zei tegen hem dat het mijn leven was waar ik op moet passen en niet de zijne. Guus vertelde dat er in Rotterdam enz. meestal schuilkelders getroffen worden dus hebben we daarvoor angst en staan liever tussen de vallende

scherven dan in dat graf hier. De 3 grieten van Laborenz konden op de bank waar ze zaten geen goed plekje vinden om te slapen. Frits ging naast Tanja zitten die met haar hoofd leunde op een stoel waar Jan op zat. Loesz zat half te slapen maar iedereen keer viel ze om dus ging ik tussen haar en Tanja zitten, zo zaten ze te slapen terwijl Jan zijn mond niet dicht kon houden en allerlei grappen tegen Tanja maakte. Daar sprong Tanja de hoogte in en douwde Frits op zij die was n.m. onderuit gezakt en zat zo ver met zijn arm om Tanja der middel heen dat het niet binnen fatsoenlijke kringen bleef. Het was wel verbazend dat Frits zo gauw wakker was. Om 2.40 uur blaasde het veilig, wij naar het dak van de fabriek, nu het brandde aan vier kanten van Berlin. Wij weer naar bed en konden nog haast niet inslapen want we hoorden heel de nacht door geweldige knallen, net of er bommen vielen, volgens ons waren het tijdbommen die nu pas ontplofte. Dat ontploffen duurde tot klaarlichte dag toe. Ik werd niet wakker voor 8.15 uur, de rest was aan 't werk, behalve Guus natuurlijk. De dag begon voor mijn dus om 9 uur, wel prettig gewerkt, de Chef noch de Kromme is in de fabriek geweest dus kon op mijn gemak de schroeven er in rammelen.

's Avonds brandde het nog. Met Kroppie, Slaasje en Wijfje ben ik gaan kijken, met de S.Bahn konden we niet mee. Nu liepen we de Knesebeckstr. uit, een hele straat in duigen, een paar barakken, maar geen fabrieken tot onze spijt, er schijnen dus nog steeds te veel arbeiders te zijn. Van de Hermanstr. Tot Marieëndorf leg alles maar dan ook alles in puin, dat hoorde ik van René die er met de S. Bahn geweest was. Dat kon wel in arbeidstijd, want die loopt nog steeds in de ongevallen wet. We belandden bij een lager waar Oecr. meisjes in waren, de zijkanten hingen der half uit (van het barak bedoel ik). Wij aan 't praten. Wijfje was naar de fabriek terug gegaan om zijn zakdoek te halen en kwam nu aanlopen met Tanja van Laborenz. Die kon haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en moest beslist zien hoe ik nu eigenlijk met die grieten omging. Ik was net in gesprek met één van die grieten, nu riep ik: "Ha,

die Tanja", en sloot haar in mijn armen. Ze vond het wel leuk en daarom hield ik haar maar in mijn enen arm totdat er een meisje uit het lager kwam die Tanja omsteumig begroette. Het bleek dat het 2 vriendinnen waren geweest in Oecr. en elkaar in geen 2 jaar hadden gezien. Om 8.30 uur waren we bij het Kneipe, die grieten dus ook de vriendin van Tanja mogen niet uit het lager vanavond. Wijfje en Slaasje gingen naar het lager toe en Kroppie, Tanja en ik huiswaarts, waar we naar boven gingen. Later ging ik nog een luchtje scheppen en bleef bij een paar Polen staan praten onder het raam van die grieten. Loezj en Tanja kwamen ook naar buiten dus werd het toch gezellig in de schemerdonker.

Woensdag 25 Augustus 1943.

Weer alarm gehad dat een uur duurde, wat schieten en bommen gooien maar buiten onze koers. Op tijd mijn kaart afgestempeld maar om 8 uur begonnen. De Kromme was er weer niet, later hoorde ik dat deze weer gebombardeerd is en een huis bewoont zonder dak, of hij er zonder kleerscheuren vanaf is gekomen weet ik niet. De dag ging gewoon voorbij en nu is het 6.30 uur en zit te schrijven. Daarna gaat ik gebak halen. Tanja trok aan mijn arm dus liep ik even mee en vertelde dat ik boter moest halen en dat ik met Kroppie hun achterop kwam. Wijfje beweerde nog dat Kroppie niet weg ging maar deze had tegen mijn gezegd van wel, dus ging ik mijn gang. Tanja liep kwaad verder. Wat later gingen we dan naar dat barak, hoe we ook keken, we zagen ze niet. Weer terug en daar zagen we in de verte Slaasje, Wijfje, Tanja met der vrindien en nog een meisje. Ik liet mijn jodel horen, ja hoor ze bleven staan. Erbij gekomen gaf ik Tanja een arm, Wijfje had de vrindin al beet, Kroppie en Slaasje gingen achter ons lopen anders kon er niemand parseren. Bij de fabriek gekomen gingen Tanja en die vrindinnen bij Loezj naar boven en wij bij ons eigen. Die vrindin heet Eleanderja, de ander Joera. Elec (zo zal ik ze noemen) ken goed Duits spreken dus spraken we gezellig. Nu ik weer buiten kwam waren ze al

vertrokken dus kon ik geen afspraakje maken met der. Wij vieren naar het Kneipe, onderweg kwamen we Tanja en Loezj tegen die die 2 meisjes hadden weggebrachtr. Even gepraat en gestoeid maar ze gingen niet met ons mee.

Uit het Kneipe gekomen belande we bij het lager daar hebben we gezellig met die grieten gescharreld en waren om 9.30 uur thuis. Ik moet nog schrijven, maar wegens het vele alarm gaat ik maar naar bed.

11^e DAGBOEK

26 augustus 1943 Donderdag

Een uur alarm gehad van 11.30 tot 12.30 uur toe. Het was flink schieten maar dar hadden wij geen last van in de schuilkelder. We hadden een goede stemming dus erg vrolijk. Guus en ik gingen op de trap naar buiten een sicaret roken. Net stak Guus hem aan of de stem van de Beul klonk: "Ben je gek mens, met dat licht maken", en hij ging tekeer. Wij beweerde dat de Chef gezegd had dan wij hier op de trap maggen roken, dus Guus hield zijn sicaret aan, ook al was het stiekum. Net kom er een Duits officier naar boven en pal naast de Beul stak die een sicaret aan. De Beul ging nu ook opspelen dat hij er voor verantwoordelijk was, enz. enz. De officier schrok hevige maar maakte hem pas 5 min. later uit. Onderwijl had ik mijn sicaret brandende gemaakt aan die van Guus. Daar blaasde het veilig maar we zagen niks branden. Op tijd aan 't werk gegaan, die bedzijden waren klaar, dus loop ik zonder werk. Naar Brükner gegaan en die zei dat de Kromme er weer was, daar ging ik dan ook een half uur later naar toe. In dat half uur heb ik bij Daniël gestaan. Die moet weer boten maken dus kan ik daar weer aanvangen. Dat zei ik ook tegen de Kromme die vond het goed als ik ze maar mooi maakte, nu daar zorg ik wel voor, hum,hum. Later ging ik naar de Kromme want ik moest boren hebben er zijn 3 stuks gebroken. Tegelijk beweerde ik dat ik er een jongen of een meisje bij moet hebben om te helpen met klinken. Hij zij: "Neem Roman maar", ik naar Loezj toe en vroeg aan haar of ze bij mijn wil werken, nu dat wou ze graag hoor want nu heb ze rotwerk onder handen. "Nu, zei ik, kom maar mee", eerst durfde ze niet zonder toestemming van de Chef maar ik beweerde dat die het gezegd heb, Nu werk ik dus in een aparte zaak alleen met Daniël, Lakwa, een jongen en Loezj. Dus kon ik het niet helpen dat die jongen over de boot waar ik aan werkt heen keek, zodoende sag deze dat ik Loezj zat te zoenen, maar hij ging gauw terug.

's Avonds bleven mijn 3 kameraden slapen en ik ging wat schrijven. Nu krijgen we veel bezoek van Loezj vanavond, ze vroeg foto's te zien, zo zaten we gezellig mijn album te bekijken totdat ze met Jan en Piet ging stoeïen en ik wat rust had om te schrijven. Jo kwam binnen net dat Piet met Loezj stoeide, Jo gaf haar een klap op der achterwerk die te hard aan kwam, de tranen kwamen uit der ogen en is ze wat kwaad weggegaan.

Heden is het 8.15 uur en gaat ik een luchtje scheppen. Ik moet nog melden dat de fahrstufeführer nu wijlen Lippenstift is geworden; hij is bij het jongste bombardement gedood, zijn vader ook. Hij werk bij Laborenz en wij ook, nu er één schaap over de brug is volgen er meer.

Vrijdag 27 Augustus 1943

Vandaag hen ik een wonder beleefd, ik heb n.m. toestemming gehad van de Kromme om met Tanja te praten, dat kwam zo. Ik stond met haar te praten en de Kromme zat in de stübe met de deur open en kon mijn zien, ik ging naar hem toe en vroeg om wat boortjes voor de machine. Daarna ging ik weer met Tanja praten. Daar kwam de Kromme aanstormen gelijk een vuurspuwende berg en brulde dat ik nu maar eens verder moet werken. Ja, zei ik, hede maak ik accoord en werkt en wanneer ik nu 5 à 15 min. praat is dat niet zo erg wel? Ja, maar, zei hij, als er een staat te praten kommen ze allenmaal. Maar niet hier zei ik, dat is mijn vrouw, daar blijven mijn kameraden vanaf. Hij keek mijn aan en liep weg met de woorden, dat is richtig, dat stimt. De arbeit gaat wel nu ik met Loezj samenwerkt, dan komt Anna een praatje maken en dan Tanja. Het gebeurt veel dan ze beide tegelijk komen. Op zo moment kwam de Staldeur binnen. Direkt sprak ik hem aan met het smoesje, "is er geen post of een pakketje voor mijn?" Verbaast keek hij naar het klupje dat om mij heen stond en zei, werkt liever wat door inplaats van allenmaal op een hoopje te staan. Nu, zei ik, als we nu maar ons werk afkrijgen dan gaat de rest u niet aan, en hij weg.

's Avonds gingen we niet op stap, dus maakte ik mijn boel wat in orde en stond om 8 uur voor de poort. Net zag ik in de verte een rijtje meisjes aan komen die stijf gearmd liepen. Naderbij gekomen waren het zeven stuks van het anderen lager die op mijn afkwamen, hevig handjes drukken en het slot was dat ik midden tussen dat klupje in gearmd meeliep. Bij het lager gekomen, zonder ik mijn af met één van die grieten dus werd de avond toch nog gezellig. Op de fabriek gekomen kreeg ik en bui en openreerde Kroppie en tracteerde op 3 L. bier om de wonden te helen. We hebben geklonken op de gezondheid van ons allenmaal en op de spoedige ondergang van een zeker land.

Zaterdag 28 Augustus 1943

In de baas zijn tijd heb ik mijn bed gesleept naar de oude plaats, dus leg ik nu weer bij de jongens, ook heb ik alles schoon aageveegd. Guus is om 11 uur vertrokken om zijn broer weer op te zoeken hopende dat hij nu succes heb. Mijn inkopen heb ik gemaakt en het is nu 4.40 uur, om 5 uur heb ik met die grieten van gister afgesproken dus is het haasje rep je om op tijd te komen. Ik ging voor de poort staan en net kom mijn griet alleen aangelopen, Wella heet ze. Ik wou naar de bios gaan maar ze vertelde dat er in een café wat grieten op mijn zaten te wachten dus gingen we daar naar toe. In één woord was het daar een hoerenzootje. Ik zei dat ik maar weer weg ging, er zaten nog 3 grieten, toch ging Wella met mijn mee. In de Kneselbachstr. Gekomen kocht ik 2 kaarten voor de bios, die zou om 8 uur beginnen dus dat is te laat. Wij naar de fabriek waar ik de karten weer verkocht aan Frits. Wella ging bij de grieten van Laborenz naar boven om daar op mijn te wachten. Ik wachtte totdat ze weg was met Slaatje, om daarna met Kroppie en Wijffe naar het barak te gaan. Daar hebben we staan praten in een kring en gelijk afgesproken voor morgen ochtend 10 uur dan zou er in dat barak van hun een concert zijn, daar mag ik niet aan ontbreken.

Om 10 uur was ik thuis waar ik gauw in mijn bed schoot. Er blijven vannacht 2 kennissen hier slapen van Frits, ze hebben beide een kaal hoofd want zijn in een lager geweest in Holland (Amersfoort) daar was het een bende van belang, het werd geleid door Hollanders die nog erger beesten waren ald de Duitsers, ook waren er Jode maar die werden net zo lang getreiterd en geslagen totdat ze dood waren.

Zondag 29 Augustus 1943

Om 8.30 uur was ik opgestaan, het weer is slecht, storm en regen. Het was 9.35 uur toen ik bij Kroppie stond, die lag nog op bed omdat het zo slecht weer was. Ik haalde hem eruit, dat werd dus stoeien. Op een gegeven ogenblik vielen we beiden op de grond, een gerinkel en geschreeuw. Kroppie was met zijn arm op een paar flessen geslagen, die gingen kapot. Kroppie sprong op, uit zijn arm peilde een stuk vlees en even daaronder zat het vol met kleine scheurtjes die begonnen te bloeden. Joeri heb het verbonden. Nu moesten we op stap naar een dokter. Waar we ook gingen alles was gesloten. Twee keer ben ik bij de Polizei geweest en belandde tenslotte bij een militair gebouw waar we geholpen werden. In zijn arm kwamen 2 krammen, die er Woensdag weer uit moeten. Nu weer naar huis, waar we om 12.30 uur waren, dus te laat voor het lager. Wat gegeten en gekookt. Kroppie heb nu veel pijn in zijn arm en gaat niet op stap. Wijfje, Slaatje en Uiltje zijn weggegaan naar het barak, ik wachte op Kroppie die niet ging. Nu is het 2.15 uur en zijn Loezj en Anna hier, die stoeien met Joeri en Piet, ik zit te schrijven. Nu gaat ik horen of Kroppie nog weggaat. Die wou wel naar de bios om 3 uur, ik stelde voor om eerst naar het lager te gaan en dan met een griet naar de bios, dat deed hij niet dus ging hij naar de bios en ik naar het lager. Daar was niemand dus gelijk doorgelopen naar het barak waar ik Slaatje en Wijfje aantrof met een paar grieten. Wat gestoeid tot dat Slaatje, Wijfje en ik met de vrindin van Tanja naar onze fabriek terug keerde. Haast bij de poort gekomen zag ik Wim, daarmee wat gepraat, mijn drie

medepassagiers liepen door. Wim liep ook door, ik liep naar de bios toe en voelde een hand in mijn rug, het was Dwerra, van het lager. Met die ging ik naar de bios, de film heette Tonellie het was een sircesfilm en zeer mooi. Om even voor 8 uur gingen we op weg naar het lager, bij het Kneipe gekomen zei ik dat ik over een half uur terug kwam want ik wou gaan eten, ze vond het niet leuk want het is zo 9 uur maar dat gaat mijn niet aan. Nu om 8.25 was ik er weer en kwam net Kroppie en Tanja tegen die van het barak kwamen met het nieuws dat Jo, Giel en Frits ook bij het barak waren. Ik naar het Kneipe waar ik Botk ontmoette, even ben ik nog gaan kijken naar Dwerra, maar die was er niet meer, dus heb ik de avond met Botk doorgebracht, wat niet onaangenaam verliep.

Maandag 20 Augustus 1943

Tot onze verbazing geen alarm geweest maar dat komt omdat het weer slecht is. Kroppie is naar 't Alexanderplatz geweest bij een dokter, nu moet hij een Woensdag naar dokter Lübke toe, dan worden de krammen er uit gehaald.

Het is een goed accoord die boten, en houd nog tijd over die ik op de kamer doorbrengt met aardappels schillen en schrijven, ook heb ik mijn zakdoeken in de week gezet. Tussen Loezj en mijn loopt het niet goed af, ze beweerde n.m. dat ze mijn lief had, aangezien ik ze wel aardig vind maar niet liebt, is het een onaangename zaak.

Drie maal ben ik bij Kroppie gaan kijken, maar die sliep immer. Jan hier zou 's avonds naar een kameraad van hem gaan die van verlof terug is gekomen en wel wat etenswaren voor Jan bij hem zou hebben. Om 5 uur kwam die kameraad binnen stuiven en had voor Jan en Piet post en etenswaren enz. bij hem, die hij van hun ouders uit Holland mee had gekregen. Dus een reuzemarsel is dat.

Om 6.30 uur zou ik naar het lager gaan. Kroppie en Wijffe waren al weg gegaan dus ging ik alleen naar het lager. Daar zag ik in de verte Kroppie, Wijffe, en daartussen in Olla lopen. Kroppie ging met Olla verder en Wijffe ging met mijn mee naar

het lager. Wijfje bleef praten met de oude vlam en ik liep verder zonder er acht op te slaan dat die grieten riepen dat ik even moet wachten. Later ontdekte ik de reden waarom ik moet wachten, ze hadden n.m. Botke gewaarschuwd dat ik er was en nu kwam deze mijn achterna hollen met der tong op der schoenen. Weer ben ik met der uitgeweest en hoorde het slechte nieuws dan ze nu om 8.30 uur binnen moeten wezen. Zo kwam het dus dat ik om 9 uur thuisd was, daar zit ik nu te schrijven Net hebben we een fles wijn geproefd die van de wijnzolder gestolen of gevuld was, die werd verdunt met water. Nu ze is alcoholvrij en niet lekker dus misschien de eerste en de laatste wijnkeuring.

Nu is het 10 uur en sommigen van ons hebben vannacht niet kennen slapen van een gepiep en gegil, dat bleek van een krekkel afkomstig te wezen. Nu die had zijn bivak opgeslagen in de muur bij de oven. De muur werd half gesloopt totdat het beest onschadelijk was, het puin werd in een hoek geveegd (van de muur bedoel ik). Allen leggen al haast, nu moet ik nog een brief schrijven die morgen met een verlofganger mee moet voor mijn moeder, die nog steeds in het ziekenhuis ligt. Maar omdat het zo laat is zal ik hem morgen in werktijd schrijven.

31 Augustus 1943 Dinsdag

Wat is het een slecht weer, het water stroomt van de hemel af. Het werk schoot ook niet erg op maar dat komt omdat Daniël niet doorgewerkt heb en als ik een boot met Loezj had afgeklonken moest ik op zijn wachten. Dat was niet erg hoor, ik heb de was opgehangen en een kameraad van Piet aangekondigd die kwam om een uur of 3 naar boven, ik werd door een Oecr. gewaarschuwd en bracht die knaap naar onze kamer, waarna ik Piet ging snorren die ik wonder boven wonder aan het werk trof.

Zo tegen 5 uur kregen Daniël met Lakwa woorden omdat Daniël beweerde dat Loezj bij Lakwa werkte en niet bij mijn, vóór mijn heb Loezj bij Lakwa gewerkt.

Daniël had de P. in omdat er nu een hoop visiete kwam bij Loezj en mijn, daarom beweerde hij dat. Nu vroeg ik wat er loos was en Daniël vroeg waar Loezj gewerkt had, voor ze bij mijn kwam. Ik zei dat ze beneden gewerkt had en dat ik ze naar boven had gehaald omdat we dan gezellig werken kunnen. Of is het soms niet goed? Hij bromde wat en ging weer aan het werk. Direct na 5 uur ben ik gaan schrijven, nu is het 5.30 uur en gaat ik naar Linke toe.

Daarna ben ik met Kropje en Wijffe naar het Kneipe gegaan waar we een poos hebben gezeten, we hebben wat gezongen en lol gemaakt totdat er wat grietjes van het lager kwamen, daar zijn we gearmd mee naar het barak gelopen, natuurlijk kwamen we Piet tegen die kwaad keek dat ik gearmd liep, dat gaat mijn natuurlijk niet aan. Enfin, die grieten gingen het lager binnen en wij bleven wat napraten. Daar kwam Botk aan, die bleef bij ons praten, ik zei niks veel tegen haar en ze zei: "Heb je soms liever dat ik weggaat?". "Nu je het vraagt, ja s.v.p." Kwaad liep ze het barak in.

Het begon te regenen en om 8.45 uur was ik weer thuis. Mijn kameraden waren in het lager gegaan naast het lager van die grieten, daar lagen Italiaanse jongens die wat goed te koop hadden. Ik had geen zin om der in te gaan. Heden is het 10 uur en wordt er gevraagd wie er bier haalt, want vandaag is onze Koningin jarig en daar moet op geklonken worden. Ik ben het gaan halen op voorwaarde dat, als ik terug komt, ze allen der bed uit moeten komen, dat werd goed gevonden. Ik dus op weg en om 10.45 uur was ik terug met 10 L. bier. Allen kwamen ze der uit, behalve Jo, ook Eef had zo'n bui, maar nu wij het Wilhelmus zongen kwam hij er toch uit. Het was wel interessant hoor maar we hebben niet uit volle borst gezongen, daar was het te laat voor.

1 September 1943, Woensdag.

Weer zijn we in de gelegenheid geweest om het vuurwerk te aanschouwen ter ere van onze koningin. Het alarm duurde 2 uur. Giel, Frits en ik zijn op de kamer gebleven, de rest weg

naar de schulkelder of hier of daar. Nu we hebben flink geschut hoor en hebben heel wat bommen horen fluiten, maar Laborenz is nog daar.

's Morgens werd ik wakker geschut door Eef, die riep," Hé, kom je er uit, de fluit is al gegaan en allen lagen nog in bed. Om 7.40 uur ben ik begonnen met werken. Guus is om 10 uur begonnen en Piet melde zijn eigen ziek want moet een hoop schrijven. Loezj ging om 1 uur weg want ze was ziek, nu staan we dus met ons drieën te werken. Kroppie moet naar de dokter in de Bergstr. maar weet niet waar en hoe en ging ik om 4.30 uur naar de Kromme toe met de woorden dat ik weg wil. Waarom, waarom.

Ik douwde het papier onder zijn neus waar alleen het adres op stond van de dokter, dat is natuurlijk geen reden, zo briefje kan een ieder schrijven. Ik vroeg waar dat ongeveer was en nu begon hij te vertellen en uit te leggen waar ik heen moest, met de tram, lijn 63 moet ik hebben. Ook kwam meester Brükner er bij, die het anders vertelde, die twee gingen nu bekvechten, en ik stempelde mijn kaart af. Net om 5 uur waren we bij de dokter, die de kramme uit zijn arm haalde. Morgen kan hij weer gaan werken. Op de weg naar huis bespraken wij het gevallentje en een Maandag gaat hij aan het werk. Een Vrijdag om 5 uur moet hij bij de dokter terug komen.

Heden is het 7.15 uur en vertelt Eef dat vannacht in de schuilkelder, het kleine wakertje met de Staldeer het er over had dat we nog na 10 uur bier gehaald hebben. Met Kroppie ging ik naar het Kneipe, verders hebben we de avond doorgebracht met wandelen samen. Om 8.20 uur liepen we langs het lager, waar we wat gestoeid hebben, om 9 uur waren we thuis. Van mijn staat er een pannentje water op de kachel voor pap te maken dat voor morgen bestemd is, mijn brood is natuurlijk weer op en de extra kaarten krijgen we op Donderdag in plaats van Dinsdag. Guus is hevig naar zijn lepel aan 't zoeken. Hij heb terwijl ik weg was uitgerekend wat ik van de jongens te goed heb van het bier. Ik had n.m. 7 L.

besteld en ze had er 10 L. ingedaan, nu is er een hoop bier over en wie moet dat nu betalen? Nu is het zo bestimt dat ik van de man 79 Pf. krijgt.

2 September 1943 Donderdag

Loezj is niet komen werken en Daniël loopt te schelden dat hij het niet alleen afkan, want die jongen moet mijn helpen met nieten. Net kom Anna naar boven, die wil bij mijn werken maar moet eerst toestemming van meester Brükner hebben, want de Kromme is er niet. Bij die gekomen zei ik dat Loezj ziek was en of ik nu Anna kan nemen. Nee, die moet ik gebruiken zei hij, neem Roman maar. Ik weer naar boven en weer kwam Anna kijken. Ik zei, nu blijf je hier werken. Daniël wou eerst niet zonder toestemming, maar ik zei dat als de meester er wat van zei, dat hij dan maar bij mijn moet komen. Nu werkt Anna dus bij mijn en die jongen bij Daniël. De meester is een paar maal geweest, keek naar mijn en schudde lachende zijn hoofd, maar zei niks. De dag verliep gezellig en 's avonds zijn we naar het lager gegaan met Kroppie, Slaatje, Frits en Giel. Eerst in het Kneipe gewacht totdat die grieten in een rij langs kwmen van hun werk af. Ze droegen allen een grote groene bal, sommige waren wel 40 cm. Middellijn. Wij bij die grieten gaan lopen en Kroppie kocht zo'n bal voor 5 Mark. Laten het nu meloenen wezen. Kroppie met de meloen in zijn arm en wij met een mes, gingen op stap naar het anderen lager. Die meloen was knalrood van binnen ook de pitten, om dat rode dat heerlijk smaakte zat een 2 cm dikke laag en daarom heen de groene buitenschil. Bij het anderen lager gekomen waren we er niet in geslaagd om dat ding met zijn allen op te eten, dus werd hij weggedeeld aan die grieten, die het graag wouwen hebben. De avond verliep gezellig en om 9 uur gingen we gearmd, zingende naar huis. Daar hoorde we dat de Staldeur was geweest, met een hoop noten op zijn zang. We moeten in de kamer zand hebben en bakken water, of de kamer schoon is word niet zo nauw genomen. Dat zegt hij omdat de laatste week alles schoon er uit ziet. Heden is het

10.20 uur en gaat ik 2 uurtjes slapen want natuurlijk komt er alarm.

P.S. Ik heb op straat een kameraad ontmoet uit Holland, zijn naam weet ik niet meer maar een Maandag gaat ik hem opzoeken, want hij vertelde, dat als ik 's maandags post brengt, het spoedig in Holland komt.

3 September 1943, Vrijdag

Vandaag kwam Loezj weer en ging aan het werk, 10 min. waren we bezig of ze zei dat ze die arbeit niet kon maken, dat het niet goed was en de tranen kwamen in der ogen. Ik vroeg aan Herman of hij Loezj wou nemen, dan nam ik die jongen. Daniël zei dat dat werk voor Loezj te zwaar was. Nu, Loezj, kom maar mee zei ik, en samen gingen we naar beneden. Daar ging ik naar Anna en zei tegen deze dat ze weer bij mijn moest werken en Loezj haar werk over neemt. Anna vond het goed dus was zo de zaak nu geregeld.

De dag ging gauw voorbij en warempel zonder nieuws, als dat ik de Kromme hoorde vertellen tegen Sandeman (dat is een kleine onderkruiper die op weg is om meester te worden) dat we misschien over een week ergens anders werken want men vermoed dat dan alles in puin legt, dus afwachten maar.

's Avonds zijn we naar het lager gegaan met de oude ploeg, we kwamen bij het lager waar de vrindin van Tanja huist, daar was het niet veel aan, maar hebben we wel een afspraak gemaakt voor morgen. Daarna zijn we naar het anderen barak gegaan waar we gezellig geboomd hebben met wat meisjes, ook daarmee maakte we een afspraak voor morgen.

Mijn bui werd met de minuut slechter en bij het naar huis gaan was ik kwaad. Waarom weet ik niet. Ik beweerde dat de kameraadschap voorbij was en dat ik niet meer met hun naar het lager gaat maar mijn eigen fortuin zoekt. He Henk, he Henk waarom? Klonk het, en ze namen me in hun midden en sloegen de armen om mijn heen. Heel de weg heb ik geen woord meer gesproken. Bij mijn thuiskomst zaten de jongens vis te eten, ik ging ook wat eten en zit nu te schrijven,

langzaam gaat mijn bui voorbij en heb ik al spijt dat ik gemaakt heb dat de kameraadschap voorbij is. Het is nu 10.15 uur en gaat ik mijn koffer pakken voor alarm.

4 September 1943, Zaterdag

Het is weer zo hoor, om 11.20 uur ging het alarm. Wij rap naar beneden deze keer, ruim een half uur later hadden we nog niks gehoord en dachten al dat het wel goed af zou lopen, er kwam een vrouw de trap af die haar enkel verstuikte. Het was een aardig vrouwtje dus waren er drie man voor nodig om der enkel te verbinden. Jo pakte met zijn vette handen het tere enkeltje beet, Guus zocht naar Joeri en Joeri naar Guus, natuurlijk troffen ze elkaar in het aparte hokje, waar het vrouwtje verbonden werd. Ook de Staldeur was erbij, druk heen en weer lopende en tegelijk een oogje in 't zeil houden dat de knieën niet verbonden worden. Net laat ik Guus dat stukje lezen en hij beweert dat HIJ de moed heb gehad om die griet bij der enkel te pakken. Guus behandelde haar liefjes, toch scheen ze het niet plezierig te vinden want ze trok een pijnlijk gezicht.

Het werd weer erg met bombarderen aan de ene kant van de fabriek was het nacht van de rook, aan de anderen kant was het dag omdat de lucht rood gekleurd was van het vuur, de richting is het vliegveld Tempelhof. Het duurde tot 3 uur men dacht dat het veilig blaast en gingen allen naar boven, een kwartier later blaasde hij veilig, weer wat later blaasde hij weer veilig, zo werden we 5 à 6 maal wakker gemaakt door het veilig blazen, dan klonk het veraf, dan weer dichtbij, dus het ligt voor de hand dat er een flink zootje vliegtuigen zijn geweest.

's Morgens was ik om 6.10 uur mijn bed uit, toch begon ik pas om 7 uur want met scheren en de koffer uitpakken gaat wel wat tijd mee heen. Het was gauw 1.15 uur, we hadden veldpiepers met saus en kool dat klink wel erg mooi maar o wee, wat een zwijnerij was dat, het meeste hebben we dan ook aan de Polen boven gegeven.

Anna heb voor het werken 1 mark verdient maar is 2 dagen ziek geweest, nu heb ik haar 2 mark in de handen gestopt en het kostte me heel wat moeite om haar te overtuigen dat ze het beter kon houden als terug geven.

Om 4 uur ging in alleen aan de wandel op weg naar het Kneipe. Kroppie is de hele dag al weg, Wijffe is naar het lager gegaan en Slaasje ook apart weg. Nu zien we wat ik door mijn kwade bui verpest heb, allen zijn we apart weg. Onderweg van het lager naar het fabriek Rabora kwam ik Halla en nog een meisje tegen, daar liep ik mee rond, en bij het omkijken zag ik dat we gevolgd werden door Botk, die we, bij het lager gekomen, kwijt waren. Halla moet nu goed wassen, dus sprak ik af om morgen 5 uur naar de bios te gaan. Nu weer naar huis. Kroppie was thuis, ook Uiltje zijn vrouw was er met een vrindin, daar heb ik wat mee zitten scharrelen want mijn bui was af. Ik heb beide naar het lager gebracht. Uiltje ging niet meer, die vrindin spreekt goed Duits en is een aardige meid, 19 jaar oud. Bij hun fabriek gekomen had ik al afgesproken om morgen 5 uur naar de bios te gaan, dus afgesproken. Morgenom 9 uur zouden ze op de fabriek komen en appels voor mijn meebrengen. Om 9.20 uur was ik thuis waar ik een gezellige boel aantrof, er waren twee Hollanders op visiete die al eens meer hier geslapen hebben. Allen hebben we een goede bui, dus wordt het al vrolijker enz. Het is 11 uur en juist komen het wakertje en de wacht bij onze deur staan; die twee gasten moeten de fabriek verlaten, nu we hadden juist besloten dat ze hier zouden blijven dus werd het een hoop geouwehoer, het slot was dat de wacht en het wakertje weggingen en de gasten hier bleven.

5 September 1943 Zondag

Om 9 uur verwachtte ik de vrouw van Uiltje en der vrindin, ze zouden appels voor mijn meebrengen, dus was ik op, nu is het zo laat en kom ik tot de ontdekking dat ik om 9 uur bij hun in het lager moet wezen, en liep zo een gezellige morgen mis. Ik ben wat gaan wandelen en kwam Halla tegen die een zak

droeg en een zware koffer, die ik voor haar naar het lager bracht. Ze herinnerde me er aan dat ik om 5 uur met haar naar de bios zou gaan. Gelijk schoot het mijn te binnen dat ik ook met de vriendin van Uiltje zijn vrouw heb afgesproken om die tijd maar dat zei ik niet. Om 12 uur was ik thuis, gegeten en ben met Kroppie om het hoekje van de Knesebachstr. gaan staan, want om 1 of 2 uur zou er een fotograaf komen waarmee we naar het lager zouden gaan. Hij kwam niet, dus wij naar het lager om te zeggen dat ze niet komen fotos nemen. Wijffe en Slaatje gingen ook mee, net waren we wat aan het stoeiën of er komt iemand van ons fabriek zeggen dat de fotograaf er is, Kroppie en Slaatje is hem gaan halen. Wijffe en ik wachte in het Kneipe op hun terugkomst. Een half uur later kwamen ze aan zetten, ze gingen het barak in en degenen die bij Sabora werken, wachten buiten het hek, maar we konden wel zien hoe de foto genomen werd. Botk kwam voor de tweede keer naar buiten lopen om aan mijn arm te trekken, want ze wou met mijn op de foto. Eindelijk besloot ik maar om het te doen en stapte al het barak binnen, de waker kwam al met veel gebaren aanlopen, niet meer er in, het is genoeg nu, dus ging het toch niet door. Er werd maar 1 foto gemaakt en nu gaat hij naar ons fabriek photo's nemen, en daar ben ik dan met Botk op de photo gegaan. In het geheel werden er 3 foto's gemaakt. Het is 4.40 uur en er staan voor de poort, Kroppie, Slaatje, Wijffe, Frits en 4 grieten van het lager. Met Botk, Frits en een griet, Maroeska en haar ventje gingen we naar de bios. Er werd gegeven Ävontuur in het hotel". Het was een leuke film. Botk kon de spraak wel volgen, Frits en zijn griet ook, Maroeska en die jongen zaten te slapen. Het was wel wat warm en waren blij toen we buiten waren. Daar nam Frits z'n griet de benen, Maroeska en der ventje gingen naar de kinoplaten kijken en wij wouwen net verder lopen toen Kroppie riep, die met Halla de bios uit kwam zeilen. Halla liep met der neus in de lucht en zou over der eigen benen gevallen zijn als ik ze niet een steuntje had gegeven. Zo hebben we beide de avond doorgebracht. Om

8.20 uur waren we bij het lager gekomen waar een hele klub grieten en wat jongens stonden, ook Jo, Giel en Frits. Nu is het haast 11 uur en komt de wacht met geweld binnen, gooit de deur dicht en roept "schrijven moet je nog". Er word erg luid gesproken op de kamer hier want het gaat over poletiek. Ssst, riep ik tegen de waker, waarom, zei hij. Ik wees op de klok en zei dat er om deze tijd geslapen werd. Hij beweerde dat ik weleens niet zo luid moet wezen en dat hij zo laat was lag aan de treinen. Ik zei dat ik vandaag 5 uur gereden had naar Muhlberg. Vandaag, zei hij, hoe kwam dat, en waarom ging je er heen?. Hij werd nu nieuwsgierig, nu vertelde ik hem dat ik niet weet hoe het kwam, maar ik werd na de reis in mijn bed wakker. Hij keek mijn aan, grijnsde wat, en ging weg. Eef ging net naar bed maar kom hij met zijn spillebenen het bed uit en beweerde dat hij in een hoek de krekkel zag lopen die een paar dagen dood gemaakt was. Wat jongens kijken, maar zagen niks.

Op de tafel der Fransozen leg een plank met allerlei granaat en bomscherven, met een papier er bij "Souvenir, Reichssportsveld en Hermanstr.

Er word nog steeds druk gepraat, het gaat nu over muziek van Beethoven, het is 11.10 uur.

6 September 1943 Maandag

O,O, wat is het leven toch schön, vandaag hoorde ik van Eef dat hij gisteren naar die kennis was geweest in Mariëndorf, dat is die kennis die 2 weken terug de enigste was uit de omgeving die gebombardeerd is, nu had hij het nieuwe adres en daar gekomen zag hij niets anders dan puinhopen en is naar het raadhuis en politzei geweest, maar ze konden hem geen adres geven.

Er is een nieuw middel, ook een doeltreffend middel, om nieuwsgierigen er van terug te houden om te gaan kijken naar de puinhopen. Een ieder die daar rondloopt moet zijn jasje uittrekken en helpen de puinhopen opruimen. Er is een jongen geweest die ook dat lot trof en moest met een hoge snuiter

piano's sjouwen. Wat is nu het geval, die hollander ging voor de piano lopen en die Duitser er achter, beide dragende, nu zette die jongen de piano neer en holde weg, de anderen die ook te sigaar waren wachtten tot die Duitser die knaap achterna ging, dan konden zij ook weglopen, maar de Duitser was zo gek niet.

Vandaag heb ik 4 boortjes gebroken en de Kromme heb juist een rotbui. Guus is te kort gedaan in zijn geld en is naar de Kromme toegegaan, die zei, dat wat hij uitgerekend heb altijd goed is, daar nam Guus geen genoegen mee en ging presies uitrekenen hoeveel hij tegoed had en bereikte het getal van 5 Mark, hij heb verschillende briefjes gemaakt, één aan de Chef gegeven en één op de Kromme z'n büro gelegen als dat niet helpt geeft hij er nog één aan Brükner en Nizwetski.

's Avonds ben ik alleen gaan wandelen want mijn kameraden moeten koffers maken of wassen. Langs het lager gekomen stonden er een hoop grieten die begonnen te roepen: "Hennik, hé Hennik", en ik er naar toe. Wat is er nu gaande, het is in de gate gelopen dat ik veel met Botk meegaat en aangezien die grieten niet meer als 1 of 2 maal met dezelfde griet meegaat, loopt dat erg in de gaten en zijn ze zo bereidwillig om zo gauw als ze mijn zien Botk te roepen. Zo ook nu. We ging en naar de fabriek en ik nam ze mee naar boven. Botk viel Kroppie, Slaatje en Wijffe van blijdschap om de hals en de avond ging best voorbij. Ik bracht ze naar de barak en ze zei dat zij mijn lief had, ik beweerde dat het onzin was wat zij vertelde want hoe ken je nu iemand lief hebben en gelijk mijn kameraden om der hals vallen. Ze beweerde dat ze het zonder erg deed en zou het in het vervolg niet meer proberen te doen. Bij ons weggaan stond Loezj voor de poort, die keek gek want ik kon met moeite die paasos in mijn handen houden (Botk bedoel ik). Morgenavond zou ze om 7.30 bij ons fabriek komen.

Nu is het 10.20 uur, en die kameraad van Jan is er weer, net hoor ik van Uiltje dat morgen avond zijn vrouw komt met der vrindin, wat moet ik nu weer doen, Botk komt ook.

7 September 1943, Dinsdag

Om 8 uur liep het zo raar tussen mijn en Anna, dat kwam zo: Daniël ging spieën zagen en de jongen naar het Klozet, ik keek even later op omdat het zo erg stil was, laat ik nou helemaal met Anna alleen zijn. O, Anna riep ik, en sloot ze in mijn armen, het werd een stevige zoenpartij en waren weer betijds aan 't werk bij Daniëls binnenkomst.

Om 9 uur kwam der post maar er was voor mij weer niets bij. Net waren we weer aan 't werk toen Guus een brief kwam brengen voor Anna die hem gauw ging lezen. Ik ging door met werken en schrok op omdat Anna zat te snikken, ze had n.m. een brief gehad van thuis dat de moeder in 't ziekenhuis lag en erg ziek was. Ik trooste ze zo goed als het ging en het duurde wel lang voor ze weer gewoon stoeiën en lachen kon.

Ongeveer 3 uur ging ik naar beneden om met Loezj te praten, net stonden we te lachen en daar komt Brükner aan, die zei dat ik er was om te werken en niet om te praten, daar gaf ik hem gelijk in, maar beweerde tevens dat van een paar minuten pauze de fabriek niet over de kop ging. Hij liep door en ik naar Tanja, waar ik ook gesnapt werd door Brükner, die me alleen maar lachende aankeek en z'n hoofd schudde. Net was ik weer bezig een boortje te breken en ja hoor daar klonk een gefluit door de lucht dat net het vooralarm was. Helman schrok erg en vroeg met een raar gezicht aan mijn wat dat was. Het geluid was gelijk aan het alarm dat ook 3 x achter elkaar gegeven werd in één toon. Ik zei dat het alarm was en hij begon zijn boeltje te pakken. Het is een raar geluid, hdet klonk ze gedempt, dus ging ik even met de jongens praten boven, zo ver kwam ik niet, want Brükner stond aan een machine die het geluid verspreidde, lachende ging ik weer aan mijn werk en vertelde het tegen Daniël die niet lachte, maar wijn gereedschappen weer verspreidde met een brommende stem.

Het is nu haast 7 uur en de jongens zijn net thuis van inkopen. Om 7.30 uur ben ik voor de poort gaan staan om te wachten op Botk, om 10 min. later was ze er niet en ben ik naar boven

gaan schrijven. Giel, Frits, Wijffe en Slaasje zijn naar het lager, Wijffe is kwaad op mijn omdat ik gezegd heb dat hij geen goede kameraad is, ik ken die knaap niet zien of hij vraagt sicaretten of papier, als ik dan vraagt waarom hij het niet van de Polen boven koopt, wat ik ook moet doen, zegt hij dat het zo duur is. Zo kwam het dus dat ik er niet bij was. De avond werd toch nog gezellig want de grieten van Laborenz kwamen bij Kroppie boven en ik was ook present. Later kwamen Jo, Giel, Frits en Piet er allen ook bij, nu zaten we dan zo allen dicht bij elkaar te zingen, ja dat was best gezellig hoor. Om 10 uur lag ik op bed.

Woensdag 8 september 1943

Vandaag om een uur of 10 droeg ik Loezj in mijn armen de zagerij rond en net zette ik ze neer of Brükner kwam aan, die zei, “zo, bent u weer aan 't kijken”, “Ja,” zei ik, “ik kijk altijd”, en liep weg naar Tanja, ook daar werd ik gesnapt net toen ik der hand beet had, Brükner kwam langs maar zei niks.

Zo tegen 12 uur kwam de Kromme boven en ging tekeer tegen Daniël omdat hij beter op mijn moet letten, nu ben ik weer beneden geweest en heb die grieten van der werk afgehouden. Hij moet oppassen dat het niet weer voorkomt. Daniël zei niet veel want de Duitsers zijn bang voor de Kromme omdat het zo'n boef is. Later kwam Landeman de accoord zettel halen bij Daniël, die moest hem opzoeken en het ging niet gauw genoeg naar Landeman zijn zin en ging aan 't opspelen tegen Daniël. Net kwam Anna met een lat aanlopen die ze uit de stoompijp heb gehaald, die is tamelijk heet en moet ik buigen en in de boten maken. In iederen boot komen er zo 25 ongeveer in. Aangezien ik wat medelij met Daniël kreeg, douwde ik per ongeluk die lat over mijn hoofd, zo in de nek van Landeman, het was gewoon een prestatie zoals die man hoog kan springen op zo'n leeftijd. Anna stikte haast van de lach, Landeman keek mijn aan, maar ik keek zo onschuldig dat hij niet kon geloven dat ik het met opzet deed.

Dus grijsde hij maar wat en ging met zijn hand over zijn nek wrijvende de lift in.

Anna trekt verbazend en heel de dag komen er gasten een praatje maken dus gaan de dagen gauw voorbij. Heden is het 7.15 uur en weet ik niet of ik weg zal gaan of niet, het is nog tamelijk slecht weer. Uiltje zijn vrouw kwam, daar heb ik wat mee gepraat en gestoeid en bracht ze tegen een uur of 7.30 naar het lager met Uiltje. Langs het Kneipe gekomen zag ik Botk staan, die nu naar me toe kwam lopen. We stond te wachten op iemand om brood te kopen. Het slot was dat ik nog wat met Uiltje en z'n vrouw meeliiep en dan over 10 min. terug zal komen. Tien min. later was ik weer present en Botk stond met die snuiter te praten, ineens kreeg ik tegenzin om met haar uit te gaan dus liep met een boog om haar heen naar mijn fabriek. Bij Kroppie waren de 3 grieten van Laborenz. De afdeling waar de Oecr. huizen en waar de grieten ook komen zal ik "bij Okkie"noemen. De avond werd gezellig, maar ging toch langzaam voorbij.

Donderdag 9 september 1943

Om 6 uur werd ik wakker en hoorde de waker "bij Okkie"de mensen wakker maken, zo tegen 7 uur begon ik met werken en gelijk kom Guus de kamer binnen met reuze nieuws. Italië heeft gecapetieleert en de helft daar van de bevolking vecht tegen Duitsland. De Duitsers hier zijn gewoon kapot van dat nieuws en het duurde wel wat lang voordat de werklust er in kwam. Nu kunnen we flinke bombardementen verwachten want ze leggen nu een stuk dichterbij Duitsland. Om een uur of 11 waren we met een man of 5 op de kamer aan het bespreken hoe de krieg nu af zal lopen. Natuurlijk komt Brúkner binnen en vroeg wat er loos was met die Hollanders. Guus zei dat hij de pannentjes moet hebben omdat we vandaag veldkartofflen hadden en de pannentjes vast boven moeten brengen om te verdelen (die aardappels bedoel ik) Ik sprong mijn bed uit en ging hevig naar mijn pannentje zoeken

onder het bed, nu kijk ik op en hij is weer weg, (Brükner bedoel ik).

In schaftijd kwam het nieuws van de Kromme dan de Hollanders maar op hun bed gaan leggen en doen en laten wat ze willen. Maar ondanks dat kunnen we de Duitsers niks maken, was het besluit. Nu dat moete we afwachten, heden heb hij in ieder geval gelijk.

Het boten maken is voorbij vandaag. Helman gaat die boten die klaar zijn opwerken en ik moet wachten tot Nagel (dat is een anderen Duitser die ook in onze afdeling oude boten opwerkt) begint met anderen bouwen, zodat Anna en ik die kunnen klinken. Om 12 uur waren we zonder werk en gingen door de fabriek passagieren, stevig gearmd, het was werkelijk een lollig half uurtje en de arbeiders hebben flink wat gelachen, totdat we Brükner tegen het lijf liepen. Met een staal gezicht vroeg ik werk voor Anna die er met een schuldbewust gezicht bijstond. Anna moest Joeri helpen en ik oude boten afschuren. Tegen 3 uur kwamen we tot de ontdekking dat al die nieten van de boten nog verzengt moeten worden, dus sleepte ik Anna naar mijn werkplaats en ging weer aan die boten werken. We hadden om 5 uur alles klaar moeten hebben maar bij het natellen hadden we 1/3 deel klaar. Heden is het 7.20 uur en gaat ik naar het lager met Wijfje en Slaatje. Kroppie is al weggegaan. O, wat word mijn bui slecht, hij daalt met iederen stap die ik doet. Bij de straat waar het lager is bleven we wat praten, binnen een zucht stonder er een hoop jongens en meisjes. Ik ben er vandoor gegaan naar onze fabriek en was vreselijk kwaad, Waarom? Ik weet het niet. Even later kwam Anna "bij Okkie" en ik er naar toe om mijn broek te geven waar 2 stukken ingezet moeten worden. Anna bekeek de broek en begon te praten met Uiltje over het maken van de broek. Net kwamen Kroppie, Slaatje en Wijfje binnen die ook over die broek gingen praten en bekeken. Plotseling pakte ik de broek uit haar handen, zei "Daswiedenje" en ging mijn kamer binnen, bij Okkie kon men een speld horen vallen van de 12 man zei er niemand wat, zo verbaast waren ze.

Dan opeens kwam de storm los en begonnen ze allen tegelijk te praten.

Heden is het 9.25 uur en staat er water op de kachel om pap te koken voor morgen.

10 September 1943

Ondanks ik gisteravond zo'n rot heb gedaan tegen Anna was ze toch gewoon tegen mijn, we hebben hast niks gewerkt, maar wel veel gepraat en door de fabriek gewandeld, zo tegen 3 uur stonden Loezj, Anna en ik gezellig bij elkaar, net gaf ik Loezj een zoen, toen de lift deuren open gingen en de Kromme er uit stapte, die had alles gezien. Hij bleef dan ook kijken en liep mijn kant uit, plotseling gromde hij, draaide zijn eigen om en ging de lift weer in. Loezj sloop in kromme houding weg. Tegen 4 uur sonden we weer met zijn drieën en kwam der nu een Pool bij die Loezj in de borsten kneep, ik schonk er geen aandacht aan, nu ontdekte ik dat ze huilde, dus vroeg wat er was, ze vertelde dat die Pool haar pijn had gedaan. Ik werd wat boos en gaf die knaap een stomp en vertelde tevens dat een ieder die die grieten hardhandig beetpakt op edele delen in het Krankenhuis terecht komt. Ik heb het nu tegen hem alleen gezegd maar als ik vanavond in gelegenheid kom zal ik het ze allenmaal mededelen.

Heden is het 7.15 uur en kom er een Pool van boven vragen of we sicaretten moeten kopen, ze kosten 20 Pf per stuk, ik kocht er 5.

Daarna ben ik alleen naar het Kneipe gegaan. Het trio kwam na, gezamenlijk gingen we naar het lager, daar was het gezellig. Maroesa, dat is een klein meisje, 17 jaar, maar erg mooi, speelde gitaar. Ik ging er met Botk vandoor die onderweg een tuin plunderde en terug kwam met bloemen. Zo kwamen we dus, uitgedost met bloemen, in haar lager. Het trio was verdwenen dus ging ik alleen naar de fabriek, waar ze ook niet waren, "bij Okkie" waren de grieten van Laborenz, die gezongen hebben. Later kwam het trio die naar een ander lager waren gegaan om goed te kopen.

11 September 1943

Vanmorgen heb ik haast niets uitgevoerd, ik heb de kamer aangeveegd en mijn kast opgeruimd in de baas zijn tijd. Na 1 uur ben ik mijn goed op gaan strijken en mijn overhemd klaar gemaakt. Morgen wordt Anna 19 jaar, daar moet een feestdag van gemaakt worden hoor. Mijn bui is reuze goed en ben bij die grieten boven geweest, Anna had der eigen pas helemaal gewassen en liep in een kort broekje rond, der haar hing uit. Wat een geweldige bos haar hebben die grieten, het bedekte hun helemaal en hangt op de middel toe. Het was een levend evenbeeld van Eva, maar ik ben niet van plan Adam te zijn, dus trok ze gauw wat aan. Later ging ik alleen naar het lager, kwam een hoop grieten tegen die ik sprak en wat mee stoeide. Bij het lager gekomen was er herrie daar en ging ik naar Linke voor aardappels te kopen, die heb ik bij die grieten van Laborenz boven gebracht. Ik weer naar het lager en bleef daar wat praten met die grieten.

Om 8.30 waren we "bij Okkie" met we bedoel ik die grieten van Laborenz. Gisteravond had de waker gezegd dan die grieten niet op bed maggen, hij zei het anders, maar dat stimde niet. Nu kwam de Staldeur kijken, "Wat is hiet loos", enfin zijn doel was z.g. dat er licht op de kamer brande van die grieten. Tanja ging weg om het uit te gaan doen en kwam niet meer terug. Even later kwam de Staldeur weer en vroeg wat ik hier "bij Okkie", kwam doen, we zaten net allen gezellig om de tafel te zingen. Ik beweerde dat hij maar verder moet gaan want dat ik best op mijn gemak zat. En hij, dat ik de kamer moet verlaten en in de kamer moest gaan van de Hollanders en de Fransen waar ik huisde. Mijn antwoord was kort; "Neen". Dan zal ik je der uitsmijten. Bitte, zei ik. Nu kwam hij op mijn toe en trok mijn stoel weg, dus moest ik wel opstaan. Hij pakte mijn bij mijn arm beet, die arm sloeg ik weg met de woorden "langzaam, ja?". Tot 2x toe moest ik die arm weg doen. Nu stonden we op de doorgang naar onze kamer, maar kon toch vrij in "bij Okkie" kijken. Hij begon feller te schelden,

maar ik zei dat hij zijn mond moest houden want dat hij nu niks meer te zeggen heb. Daar kwamen Eef en Piet naar ons toe om verdere ongelukken te voorkomen. Ze begonnen te praten en de Staldeer liep met hun mee onze kamer in, onderwijl wat papieren uit zijn zak halende. Ik ging weer op mijn plaats zitten "bij Okkie". Ze bleven een kwartie weg, de Staldeer liep langs ons met de woorden "slapen gaan", en was weg. Pal daarop kwamen Eef en Piet "bij Okkie" binnenstappen. Twee Oecr. stonden direkt op om plaatsen vrij te krijgen waar Eef en Piet plaats namen. O.a. vertelden ze dat ze tegen de Staldeer gezegd hebben dat hij gauw naar zijn vrouw moest gaan, dan kunnen ze nog een poosje "bij Okkie" gaan zitten. Een gegrom en weg was de Staldeer, die heb vanavond meer gehad dan ie verkroppen kan. Ook is het gebleken dat de Staldeer geen lagerführer is, maar iemand die moet kijken of alles in orde is als de Chef er niet is. We hebben verders gezellig gepraat en gezongen totdat om 10.10 uur het wakertje met een droog gezicht kwam zeggen dat het bedtijd was, waarop we opstonden en ieder zijn weg zocht. Ik ben gaan schrijven. Heden is het 11.30 uur en alles leg al.

12 september 1943 Zondag

Om 9 uur was ik mijn bed uit en ben een beetje gaan wandelen. Op de plaats zaten al een stuk of 6 grieten te wachten op de fotograaf, die vandaag niet gekomen is. Piet en ik zijn bij die grieten naar boven gegaan, we waren der ongeveer een kwartier en kwamen er 3 grieten op visiete o.a. ook de vrindin van Tanja die Soera heet. Met die zou ik om 6 uur naar de bios gaan. Wijfje kwam langs gelopen en zei dat Botk er was, voor fotos te laten maken. Kroppie had de fotos bij de fotograaf gehaald en nu komen er veel grieten van het lager langs om de foto's "bij Okkie" te halen. Ik ging naar beneden en met Botk "bij Okkie". Ik kreeg 4 foto's waar ik met een griet op stond, het is een dik meisje dat Zina heet. Botk wou met mijn naar de bios, maar ik zou met Zoera gaan, nu bracht ik Botk naar het lager, vertelde dat ik met een meisje

naar de bios ging en dat ik daarna bij haar zou komen. Natuurlijk was ze daar kwaad om, maar ik bracht haar onder het oog, dat ze om 1 uur zou komen, nu kwam ze om 2.30 uur dus is het haar eigen schuld.

Ik weer naar de fabriek en bij die grieten boven waar ik die foto liet bewonderen. Zoera was gebelgd dat ik met Botk mee ben geweest, dus gingen we met zijn allen naar de bios en niet Zoera met mijn alleen. Ik kocht een kaartje en ging snel de bios in zo had ik dus een plaats alleen, een rij voor mijn zaten Tanja, Loezj en Tanja en die 3 vrindinnen. Achter mijn zat Giel met een griet, even voor mijn zaten 3 grieten van het lager, daar zit ik nu met een kwade bui en zonder griet. De film moest nog beginnen, plotseling nam ik een besluit en ging de bios uit en de fabriek in. Kroppie was "bij Okkie" en na gegeten te hebben gingen we samen naar het lager. Daar gaf ik Wjerra een foto omdat ze er om zanikte, de boodschap gaf ik erbij dat ze het niet aan Botk moet zeggen want dan krijg ze er ruzie mee. Met Botk ben ik op stap gegaan, maar mijn bui daalde en zo kwam het dat ik met Wijffe en Slaatje bij het Kneipe stonden en Botk in haar lager. Net kwamen er een jongen en een man aan (Oecr.) die jongen speelde harmonika die om zijn nek hing. Hij ging spelen, binnen een zucht stonden er een zootje grieten en jongens omheen, er werd gedanst en er was een hoop bekijks. Het slot was dan we die speler mee naar onze fabriek namen waar we om 8.15 uur waren. Alles "bij Okkie" die grieten waren er ook, er werd gedanst en gezongen, het was erg interessant maar niet mooi. De Staldeur en de waker kwamen kijken en vroeg wat er loos was. Ik zei dat er iemand jarig was. Hij keek mijn aan en vroeg wat ik hier kwam doen. Mijn antwoord was "kijken". Hij ging weg, de vrolijkheid ging verder en wat later kwam hij terug, bleef kijken en lachte mee, pakte Tanja beet die moest dansen, het werd nog vrolijker. Ik ben gaan schrijven op mijn kamer. Heden is het 10.30 uur en de muzikant is heen gegaan.

13 september 1943 Maandag

Vandaag heb ik geen slag uitgevoerd aan die boten, wel heb ik uit mijn laarzen de onderkant gehaald en zolen van hout gemaakt. Daarmee was ik om 5 uur klaar. Anna was kwaad want ze werkt liever als heel de dag lanterfanten. Om even na 5 uur kwam Joeri met het voorstel om allenmaal naar de houtplaats te gaan, waar hij in ons werkgoed een photo zou maken, dat is gebeurd, en ben ik gaan werken aan mijn laarzen. Kroppie kwam kijken en zei dat het niet goed was. Samen zijn we naar de houtplaats gegaan en daar hebben we net zo lang gesloopt en omver gegooid tot dan we 2 goede stukken hout vonden voor zolen. Hij heb ze afgeschreven nu zou ik ze morgen zagen en hij ze verder afmaken. Ik klede mijn eigen aan en net kwam Uiltje binnen, "Henk, Henk, gauw", zei hij, "die vrindin van mijn vrouw is ook meegekomen". Ik klede me gauw verder aan en ging "bij Okkie". Daar heb ik flink gestoeid met die vrindin, Toni, heet zij. Ik heb ze weer naar haar lager gebracht, Wijffe ging ook mee, die Uiltje z'n vrouw een arm gaf. Er werd afgesproken dan we morgen om 7 uur naar hun barak Izouden gaan. Tegen 9 uur was ik thuis, waar ik ben gaan schrijven. Heden is het 10.20 uur en is het tijd.

14 September 1943 Dinsdag

Op tijd begonnen maar zo tegen 7 uur ging ik naar de kamer een potlood halen en liep bij het teruggaan Brükner tegen het lijf. Die zei niks. Net was ik aan he werk of de Kromme komt binnen stuiven, recht op mijn af. Weet U dat er om half zeven begonnen word en geen half uur later, begon hij. Ja, dat weet ik, en als ik niet op bed lig begin ik ook op tijd, maar vanmorgen moest ik een potlood halen, zo kwam het dat Brükner me uit de kamer zag komen, als U het niet gelooft vraag het maar aan Daniël. Hij naar Daniël, die antwoordde naar zijn zin en weg was hij weer. Anna en ik klinken nu boten bij Nagel, die best meevalt in de omgang. Heel de dag gewerkt, behalve dan die half uurtjes dat Loezj bij mij kwam

praten, het is al zo ver dat ik ze zoentjes geef als ze komt en weggaat.

De zolen die afgeschreven waren, werden niet gezaagd, eerst moet ik het aan de Kromme vragen, nu ik het tegen 5 uur zelf wou zagen kwam de machine meester aan en zette kwaad de machine af. Rosé is weer teruggekomen, hij heb niet verder kunnen komen dan begin Frankrijk, daar is hij gegrepen door de Polotzei die hem 1 maand in een arbeidslager heb gedaan. Nu moet hij afwachten of hij hier mag blijven of terug moet.

Heden is het 7.15 ur en zit ik te schrijven. Daarna ging ik "bij Okkie" waar even later Giel kwam vragen of ik mee naar het lager ging. Samen gingen we der naar toe, hij ging met zijn grietje mee en ik op weg naar het Knijpe. Onderweg kwam ik Jo en Frits tegen die ook naar het lager gingen. Ik naar huis, waar alles weg was, behalve Guus en Leen. Loezj was er ook en stond goed te verstellen. Toen ze daarmee klaar was gingen we samen "bij Okkie"zitten waar Anna en Tanja ook waren. Jo, Frits en Giel kwamen thuis. Frits ging naar de kamer, Giel en Jo "bij Okkie". De avond verliep gezellig. Rosé, Jack, René en Eef kwamen thuis van de bios, alles is nu thuis behalve Piet en Jan. Het is nu 10.20 uur en gaat ik nog wat woorden over schrijven Oecr.-Hollands.

12e DAGBOEK

Woensdag, 15 september 1943

Gisteravond, tegen een uur of 10 zaten we gezellig te eten en daar ging het alarm, dat ruim een uur duurde, we hebben haast niks gehoord en begrijpen niet waarom we uit bed gekomen waren. Tegen half 12 blaasde het veilig en waren blij toen we weer in bed lagen. Natuurlijk kwamen de meeste uit hun bed bij het fluitsein op de fabriek, 6.30 uur. Om 7 uur begonnen en de dag schoot lekker op. Loezj is 5 x een praatje wezen maken van een half uur. Precies om 4 uur was ze ook bij mijn, buitn kwamen de jongens terug van het Bahnhof waar ze kasten gebracht hadden met de auto. Piet, Frits en Giel waren er ook bij, ze hadden witte koolrapen bij der die ze naar mijn opgooide dan hoeven ze niet boven te komen. Het is te begrijpen dat ik ze weer terug gooide, het werd een ware krieg. Slaatje en nog een paar, lagen languit in de bak van de auto om dekking te zoeken. Omdat die kolen al kleiner werden staakte we maar en zochten de blaren bij elkaar.

Om 4.30 uur ben ik mijn zolen gaan zagen want de machinemeester is weg, het is me geluk het te zagen, zonder dat de zaag sprong. Bij Okkie heb ik een fles vismarinade gekochte voor 2.30 Mark, dat smaakte best hoor. Uiltje z'n vrouw kwam met een anderen vrindin want Tanja is ziek. Die nieuwe heet Douze en heb een erg dik lijf, is klein, ook is ze in de gelegenheid te vertellen hoe men zich voelt als men kromme benen heb. Ze heb n.m. een pracht stel hoepelbenen, maar dat is wel makkelijk op zijn tijd.

Verders kwam het "trio" bij Okkie, dus moet ik present zijn. Uiltje zijn 2 vrouwen gingen net weg. We hebben gezongen zodat de avond best voorbij ging.

Tussen Loezj en mij bestaat er een band bij komen en graag geeft en krijgt ze zoentjes van mijn. Heden is het 10.30 uur en alles legt al op bed.

Donderdag 16 September 1943

Natuurlijk weer alarm gehad, het begon om 11 uur en zo tegen 11.30 uur waren we beneden in de schuilkelder. Even later ging ik een sigaret roken buiten en net kom de staldeur aan, die wou me eerst voorbij lopen, hij scheen met z'n lantaarn en zei: "Natuurlijk U weer, wat doe je hier, je moet in de kelder wezen", "dat weet ik, maar ik moest even kijken of de Tommies er nog niet waren." "Als jij boven komt, komen de anderen ook". Hij begon al luider te praten, daarom lag ik mijn vinger op mijn lippen met de woorden: "Ssst, anders komen de anderen ook boven". Hij gromde wat, en liep naar beneden. Het alarm duurde 1 ½ uur.

's Morgens om 7 uur begonnen, maar mijn kaart was natuurlijk voor 6.30 uur afgestempeld. De Kromme was er niet. Loezj is vandaag maar 12 keer geweest en bleef maar een 3 kwartier bij mijn. Dat kwam omdat de Kromme toch nog gekomen is en nu met Nagel staat te praten. Loezj zit naast mijn op de grond achter de boot waar ik aan werkte. Anna was aan de andere kant. Ik kon alles zien maar Loezj werd niet gezien, die leunde met der hoofd tegen mijn aan en scheen het niks erg te vinden dat de Kromme er was. Loezj ging net even na de Kromme weg, maar die kwam onverwachts terug zodat Loezj haast in zijn armen liep. Maar daar werd niks van gezegd. Zo tegen half 5 ging ik kijken of ik mijn zolen verder kon afzagen maar de zaag was er afgehaald, dus een strop. Om 5 uur ben ik met de jongens mee gegaan want we kunnen op onze bonnen Conjak kopen, wat we dan ook deden. We konden nergens halve flessen krijgen en wel 1 fles voor 2 bonnen, wat we niet deden, want de één ruilt het in voor eten de ander verkoop het en die drinkt het op, bij die laatste hoort ik want ik ben van plan er een Zaterdag plezier van te maken met "bij Okkie". Ik ben in de fabriek gebleven. De conjak heb ik gehaald, dat ging zo, ik liep een zaak binnen maar ze hadden geen halve flessen, wel als ik een lege fles had zouden ze hem vullen. Ik stapte weer de zaak uit met de woorden: "Moment Bitte", Aan de overkant ging ik een Café binnen en kocht daar gelijk een

lege fles voor 15 Pf. Ik weer terug, zo had ik dan conjak in handen. De preis was 3.70 Mark.

Tegen 8 uur is er oefening geweest van de luchtschuts. Heden is het 9.50 uur en de stemming is vrolijk.

Vrijdag 17 september 1943

Om 11 uur weer alarm tot 12 uur. Niet veel bizonders gehoord, wel heb ik mijn flesje conjak meegenomen, dat al aardig slonk. Verders was het in de schuilkelder ongezellig.

Om 6.40 uur begonnen met werken, dat zeer vlot verliep. Anna verstaat wat een bandiet is en nu noem ik haar maar zo. Even heb ik mijn schoenzolen gezaagd op de machine beneden en geschuurd op de machine boven. In schaftijd gaf ik ze aan Kroppie die ze verder zou maken. Zo tegen een uur of 3 ging ik kijken of ze klaar zijn. Kroppie zag mijn niet en stond geleund op een stok, ik school achter een stapel hout en gooide een stuk hout zijn kant uit en liep gelijk om de stapel naar hem toe. Haast liep ik in de armen van Niezwetski die zijn hand tegen zijn hoofd hield. Laat ik zijn nu geraakt hebben! "Wat moet je hier, altijd ben je hier bezig", "O, ik moet Kroppie even hebben want hij heb een potlood van mijn". Ik liep kalm naar Kroppie toe. Niezwetski gromde wat en wou doorlopen. Hij kreeg zeker in de gaten dat hij voor de gek gehouden werd want hij draaide zijn eigen om en brulde:"Eruit, snel eruit", Nu ging ik maar weg naar boven. Ik was nog geen 3 min. aan het werk of de Kromme kwam naar mijn toe: "van Kleef, daar heb ik weer klachten over U gekregen, eerst heb U Brükner lastig gevallen en u Niezwetski, dat is nu voor het laatst, ik moet maar een aan U werk geven.". Het enigst wat ik zei was: "het stimt genau". Hij weer weg.

Na 5 uur ben ik gauw inkopen gaan doen en tegen 7 uur gingen Wijffe en ik naar het lager. We belande in het Knijpe, daar ontdekte ik een nieuwe griet. Dasse heet ze, het is een leuke meid, en heb met haar de avond doorgebracht. Om 8 uur sluit het lager nu, en zo was ik om 8.15 uur thuis zonder

Wijffe. Piet, Jan, Giel en ik gingen “bij Okkie”zitten. Het trio was er ook, ik vond het niet gezellig en ben om 9 uur gaan schrijven, wat jammer is want ik heb een hoop gemist. Zo tegen 10 uur begonnen de muren te trillen, Piet was in gesprek met de Staldeer, het ging over dat ze bij Okkie waren, dat mag niet volgens hem. Enfin, ze gingen weg en even later vloog de schutting haast omver, ze waren nu in de kamer van de grieten bezig. Marinoski was er ook bij, de Staldeer en het kleine Wakertje. De eerst val mijn hard mee hoor. Het trio is niet op der mondje gevallen dus het ging hard tegen hard. De Staldeer praatte Duits en het trio Oecr. dus konden elkaar niet verstaan. Marinoski verstond beid en grijsde goed omdat de Staldeer zo lekker uitgemaakt werd. Heden is het 10.20 uur en de rust is weder gekeerd.

Zaterdag 18 September 1943

Het alarm kwam om 2 uur tot 2.35 uur, ik heb in de kelder lekker geslapen op mijn deken. Om 7.30 uur gaan werken en Nagel vroeg of dat ik kwam of dat ik wegging. Ik vertelde dat ik betijds wakker was geworden anders had ik helemaal niet gekomen. Nagel lachte wat maar zei niks. Verders heb ik ruim 2 uur aan mijn zolen gewerkt, uithollen en mooi maken. Na arbeitstijd kwam Kroppie kijken en tekende wat aan de zolen, dat moest ik uithakken. Hij ging zijn eigen wassen en ik werken aan die zolen. Een half uur later kwam hij werken en ging ik mijn eigen wassen. Hij vond het goed dat ik inkopen ging doen. En ging ik dus met Piet inkopen doen. Guus heb weer verlof tot Maandag en is naar zijn broer toe.

Wij begonnen met de ijssalon en bestelde voor een Mark ijs. Wij aan een tafeltje waar een grietje aan zat, even later kwam er een griet bij en de ander ging weg. Die griet begon hat het ijs koud was, ik beweerde dat ze er een vuurtje onder moet maken, Piet voelde meer voor een fles conjak er bij, daar word je vanzelf wel warm van. Die griet was een Sjechse en kon goed Duits spreken. Wij probeerde wat sicaretten los te

krijgen maar het lukte niet. Naar de bakker en de slager, nu naar de fabriek.

Daarna naar Melchers, waar, even na ons, een hoop Oecr. grieten binnen kwamen. Botk was er ook bij. Ik ging de winkel uit. Botk kwam me achterna, waarom ik met Dasse ben uitgeweest gisteravond, ik zei dat ze leuker was. Daarna gingen Piet en ik verder om gebak te kopen. Zo tegen 5.30 uur waren we klaar met inkopen en gingen we eten, even later kwam Uiltje mijn waarschuwen dat zijn vrouw en der vriendin in aantocht waren en of ik "bij Okkie" kwam. Het werd een gezellig uurtje, Uiltje en ik gingen die grieten wegbrengen, in de Hermanstr. kreeg ik een bui, zei "goedenavond verder" en ging weg naar de fabriek. "Bij Okkie" gekomen, was het trio er ook, maar ik ben kwaad op Loezj dus sprak geen woord tegen haar, ook niet veel tegen de anderen. Piet kwam ook. Om 9 uur moesten de trio weg, dat had Marinoski besloten gisteravond.

Heden is het 10.15 uur, en de flessen Conjak zijn aangebroken. Rosé had hem al om, dat merkte we omdat hij een vlieg uit zijn glas opviste en toen opat. Jo, Frits, Giel en ik doen er niet aan mee en zitten te schrijven, ik zit te schrijven omdat ik mijn Conjak heb weggedeelt aan Kroppie, nu gaat ik een stukje eten.

Zondag 19 September 1943

Het is een geluk dat er geen luchtalarm was want Leen en Rosé hadden hem aardig om, Eef en Piet begonnen ook al, Jan kwam thuis, zijn deel was een glas vol conjak, hij wou tonen dat hij er goed van kon drinken en dronk het achter elkaar leeg. Eef stelde voor om op de rand van tafel te gaan lopen om te kijken wie er dronken was, het liep zonder ongelukken af. Jan werd zo wit als een lijk en ging gauw naar bed en Leen ook, ik sliep al gauw. Ik schrok wakker van Piet die over mijn bed holde met de woorden: "Henk, Henk, Jan en Leen zijn aan 't kotsen!" Direct daarop viel ik weer in slaap.

Om 9 uur stond ik op en ben gauw de straat opgegaan bij mijn terugkomst stond Loezj voor het Büro en ging ik met haar naar boven. Anna en Tanja zaten te schrijven. Loezj moest in de fabriek strijken, dus na wat gestoeit te hebben ging ik naar "bij Okkie". Tanja kwam ook. Daarna met Wijfje naar het lager waar we wat gepraat hebben. Botk heb ik niet gezien. We stonden er een half uur met een paar grieten te praten en Frits en Giel kwamen van het anderen lager af. Nu werd het bal, maar Wijfje ging weg. Giel ging eten, Frits en ik gingen met 4 grieten naar een Café en daarna bios. Ik had Halla naast mijn. Het was een half uur aan de gang toen Frits mijn passeerde om naar de W.C. te gaan, ik liep gelijk mee en de bioscoop uit. Bij de fabriek gekomen was de fotograaf er bezig. Er waren een hoop grieten op visiete die allen "bij Okkie"kwamen, die muzikanten waren er ook, dus werd het een vrolijke bui. Botk kwam ook en is kwaad omdat ik een photo heb gegeven aan Dwerra, maar dat gaat mijn niet aan. Het werd gezellig. Na afloop brachten een Pool (die uit een ander lager komt en een goed kameraad is, Japie, noem ik hem) en ik, Olla en Botk naar het lager. Japie ging met Olla weg bij het lager, en Botk en ik terug naar mijn fabriek, onderweg daarnaar ontdekten we dat het al bij 8 uur was, dan gaat het lager toe, dus is ze alleen terug gegaan. Bij de poort kwamen een stuk of 4 grieten eruit, die Wijfje, Slaasje en ik wegbrachten. Onderweg bleef ik staan, Wijfje en een griet wouwen me roepen, maar ik legde mijn vinger tegen mijn lippen, zo liepen ze door in verbeelding dat ik een grap wou uithalen, dat deed ik ook, want ik liep terug naar de fabriek. Daar ben ik "bij Okkie" gebleven. Rosé en Jan waren er ook. Net waren we op onze kamer of de Staldeer kom kijken, hij zag dat Loezj met Rosé scharrelde en dreigde Loezj met insperren. Heden is het 10.15 uur. Kroppie is kwaad op mijn omdat ik een photo heb weggedouwd. Mijn bui wordt weer slecht. Wat gaat er een hoop van iemand zijn leven nutteloos voorbij. Waarom ben ik niet in Holland, gelukkig met Anna v.d. Wal. Waarom moet ik hier met veel meisjes uitgaan om plezier

te maken? Het zijn knappe stevige meiden maar toch kan ik er geen een van lief hebben. Ik heb nu het gevoel zonder hart in Berlijn te wezen en te leven.

Maandag 20 September 1943

De dag begon met 2 boortjes breken, dus begin goed, alles goed. Anna, nou die had een neerslachtige bui en neuride de ganse dag hetzelfde wijsje, ik werd er nerveus van en gooide een emmer water over de jongen heen die bij Helman werkt. (Zamillea heet die) die droop van het water en zocht een middel om terug te gooien en wacht maar tot morgen. Zo tegen 3 uur kwamen Guus (die om 12.30 uur van zijn broer terug kwam) Jan, Frits en een Poolse jongen in een rijtje achterelkaar handjes geven en gingen in een bocht weer weg. Even later holde ik ze achterna maar Guus ging naar de kamer, de rest zag ik niet meer. Ik Guus achterna en even later kwamen we bij de uitgang van de fabriek, wij tegen de deur aan 't douwen maar die ging z.g. niet open. Nu een stok opgezocht om te rammeien, Jo kwam net aan, die kon dus meehelpen. Zo stonden we dan met 3 man te rammeien, maar we raakte de deur net niet aan. We ruste even, 2 Duitsers stonden lachende te kijken en waren te lui om te helpen, Jo blaasde hard en de deur ging wat open van de wind. Plotseling riep Jo, "de Kromme!" de Duitsers hadden in de gaten dat er wat loos was en holden hard weg. Wij brulden even uit van de lach en gingen aan ons werk. Het werd 5 uur en ging gauw een douche nemen. Hè, daar knapt men van op. Daarna ben ik met Slaatje en Wijffe naar het lager gegaan, daar wat gescharreld en zo tegen 9 uur waren we thuis. Kroppie had mijn laarzen klaar gemaakt en nu heb ik ze aan. Nu moet ik morgen nog een stukje van de hak afzagen, dan komen er nog gummie zolen onder. Heden is het 10.15 uur de stemming is vrolijk. Guus zit juist te vertellen hoe hij het gemaakt heb bij zijn broer. Er is zeker één ding waar en dat is dat je steeds aan de Duitsers je tanden moet laten zien om vrij

van tucht te blijven. Maar blijf je tanden laten zien anders ga je nog onder in dat tuig en zonder ziel gemeente.

21 September 1943 Dinsdag

Lekker geslapen tot 4 uur, natuurlijk weer alarm. Bij 5 uur was het afgelopen. Zo om 9 uur ben ik begonnen met werken, tot spijt van Nagel, die wil, nu we met 3 man werken, 12 boten in een week maken. Bij Helman werkte we met 4 man en maakte er 9 in een week. De chef is niet gek, en Helman zal wel op zijn nek krijge. Om 1 uur zei Nagel tegen me dat ik wat door moet werken want er staan 2 boten op mijn te wachten die vandaag af moeten wezen wil ik aan de twaalf komen. Nu bracht ik hem aan het verstand dat ik er niet meer maakt als 2 op een dag en Zaterdag 1, dat zijn er 11 in een week. Hij mopperde wat maar kan toch niet anders want er zijn maar 2 stel mallen. Loezj is veel boven geweest om bij mijn te praten, net stond ze om een uur of 4 bij mijn, of de Kromme kwam de lift uitrennen. Loezj had geen tijd om weg te lopen want ze stond net te schrijven. Recht op mijn kwam die af: "Wat is hier loos?" Loezj gaf mijn het potlood terug, ik zei "Dank je wel," en kalm ging Loezj weg. De Kromme liep nog wat heen en weer en stapte weer in de lift.

Na 5 uur ben ik met Slaatje en Wijfje naar het Knijpe gegaan, waar we een poos bleven, er waren geen grieten te zien omdat het zo vroeg was. Het had geen zin om verder te gaan en ging naar de fabriek terug terwijl hun verder op stap gingen.

Net zat ik bij Okkie of het trio komt ook, zo werd het even gezellig. Olla kwam even kijken en ging gauw weer weg. Het trio ging ook weg, dus was de gezelligheid voorbij.

Jack is een groot stuk triplex klein zagen voor een plankje in zijn kastje, natuurlijk kom de Chef binnen die ging tamelijk te keer en hij moet het hout terug brengen. De Chef botste bij het weggaan tegen 2 gasten aan die voor de Amst. afdeling waren, wonder boven wonder zei hij niks der van.

Heden is het 8.30 uur en het is reuzen druk hier en gezellig ook. Het zal me hard meevallen als alles heel blijft. René is juist bezig om de Franse tafel in 6 stukken te krassen met een mes en een maatstok.

22 September 1943, Woensdag

De dag begon met twee wonderen: geen luchtalarm, en even voor 6 uur werden we wakker van de Staldeur zijn grote muil, die riep: "Loos,Loos, eruit!" Één feit staat vast, geen een kwam zijn bed uit en de Staldeur ging weer weg. Vijf minuten later kwam hij weer roepen:"Loos,Loos, eruit!". Verders hoorden we de deur dicht vallen, dus dachten dat hij weg was. Gelijk daarmee liet er iemand een ratelende wind en een gelacht barstte los, dat was natuurlijk als afscheidszoentje bedoeld. Plotseling hoorden we naast Leen zijn bed brullen: "Vooruit, bed uit". Laat die gozer nu nog steeds in de kamer zijn. Leen draaide zijn hoofd om en zei:"Ik? Nee, ik ben krank". Nu ging de Staldeur naar Piet zijn bed en pakte zijn deken beet. "Hé", riep Piet "blijf met je poten van mijn deken af!", "Was?", klonk het terug. Piet herhaalde het nog eens, nu zei de Staldeur dat verstaat ik niet, en liep weer naar de deur onder hard gegrinnik vanuit de bedden. Ik ging in mijn bed zitten en vroeg hoe laat het was. Prompt klonk het: 6 uur. Nu dat is 15 min. te vroeg gewekt, was mijn antwoord. Onder heel dat gevallentje door klonk er niks anders uit de andere bedden als kssss, sssstsss, kssss enz. enz. Nu die weg was kwamen wij het bed uit en waarschuwde elkaar dat we nu op tijd klaar moeten wezen want de Staldeur zal wel komen kijken. Ja hoor, gelijk met de bel kwam hij binnen, over 2 min. gaat de fluit en dan moeten we op ons werk wezen. "Vooruit, de bel is al gegaan", zei hij. We gaven hem gelijk, maar degenen die zaten te eten, bleven kalm doorgaan. Daar ging de fluit dat is voor ons altijd het teken geweest om ons boeltje op te ruimen, zo ook nu. De Staldeur stond zijn eigen op te eten, maar toch gingen we nu kalm de deur uit, de machines draaiden volop. Zo tegen 11 uur ging Anna patsieren door de fabriek, en

kwam met een kleur tgerug, ze was n.m. de Chef tegen het lijf gelopen die twee knapen bij hem had in een hoge uniform gestoken. De Chef zei tegen Nagel dat ze hier moet werken en niet door de fabriek lopen.

Vandaag vertelde Nagel dat hij, de Kromme en Brükner voor de keuring zijn geweest (gisteren) om te zien of ze nog een geweer vast kunnen houden.

Loezj is ook niet geweest. Nu hebben we schaftijd, het is 12.30 uur en het wachten is op de fluit. De machines begonnen te draaien, zo tegen 12.45 kwamen we tot de ontdekking dat de fluit kapot is. Alles was al aan de gang. Anna kwam pas tegen 1 uur. Het trio was in slaap gevallen op de kamer en werden gewekt door Marinoski.

Guus heb op het büro voorgesteld om een verduistering bij het gas; om de naden dicht de laten maken van de schutting en drie nieuwe ruiten in onze kamer. Het laatste is er vandaag in gemaakt, dus kunnen ze weer kapot gegooid worden.

Even na 5 uur ging ik inkopen doen en mijn oog viel op een heel oud vrouwtje die geregelt bukte en wat opraapte. Ik liep wat door en nu zag ik dat het sigaren peukjes waren en anderen tabaksresten. Foei, roken op zo'n leeftijd?!

Kroppie kwam me waarschuwen dat hij naar het Kneipe ging en of ik, als ik klaar was met eten, ook kwam, dat is goed. 15 Min. later ging ik en zag bij het Kneipe, Kroppie met een griet praten. Ik er op af. We gingen gezamenlijk naar het lager toe waar de meeste grieten moesten werken. Wij wachten dus en even later kwam onder meer Olla aan, die een grote meloen droeg. Zij ging naar het barak en vroeg ons even te wachten. Wat later kwam ze terug met een halve meloen die voor ons bestemd was, we zouden op stap gaan maar het regende. Olla naar haar barak en wij naar ons fabriek, waar we 7.30 uur waren.

Loezj stond te koken bij het gas, het begon al tamelijk donker te worden en licht mag er niet gemaakt worden, wat ik niks erg vond. Het werd een stevige zoenpartij maar met hindernissen want er kwamen veel jongens langs en het gas brandde, dus

waren we toch tamelijk zichtbaar. Net waren we in een kus verdiept of Wijffe komt aan. Loezj beweerde dat ik haar Cavalier was en Wijffe feliciteerde haar. Wijffe ging de rest halen van de Oecr. en we werden beide gefeliciteerd. Wat kennen zoentjes toch verkeerd opgevat worden. Heden is Loezj weg en het is 10 uur. Piet zit ook te schrijven uit een nieuw potje inkt, mijn inkt is haast op dus doopt ik in zijn potje, een vergissing is menselijk, en doopt ik ook weleens in mijn potje, dat is de rede dat mijn inkt zo wisselbarig is.

23 September 1943, Donderdag.

Gisteravond zo tegen 11 uur, was ik klaar met schrijven en zei: "Slapen ze al?", behalve Piet lagen ze allen al, gelijk met mijn woorden ging het alarm. Nu kan men zien wat een rare knapen we zijn als de Staldeur ons 's morgens kom wekken met;"opstaan!", blijven allen leggen, nu zeg ik:"Slapen ze wel", en nu komen ze er allen uit. Eenmaal beneden gekomen vond ik het niks erg want ik kreeg een plaatsje naast Tanja, in haar armen heb ik lekker gedommelt hoor en vond het vervelend toen het veilig blaasde. Toch op tijd begonnen. De dag ging gauw voorbij, maar mijn werk kwam net af, want we hebben veel interessante gesprekken gehad over kleine kinderen. Men begrijpt dat dat zeer fraai was. In schaftijd kwam de Chef controleren wat voor goed wij hadden want we hebben formulieren ingevuld voor kleren aanvraag. Kort geschreven werd hij flink in de boot genomen en volgens de invulling moesten we half nakend erbij lopen. Een geluk heb ik, vanmorgen heb ik mijn laarzen aangetrokken voor uit te lopen. Zo tegen 12 uur kwam ik op de kamer bij Piet zitten die ziek is, om te schrijven en te eten. Die zag mijn laarzen en vond het zonde dat ik die aan had en rade me aan om ze uit te trekken, wat ik dan ook deed. Nu zag de Chef mijn laarsen staan, pakte die beet, en vroeg van wie die waren. Geen van allen zeiden wat, nu riep ik aan Leen dat hij moest zeggen dan ze van hem waren! "Ja, Leen", zei Jan, "dat zijn de jouwe", Leen

heb n.m. geen schoenen aangevraagd dus hindert het voor hem niet. Dat gevaar was voorbij gelukkig.

Na 5 uur zijn Kroppie, Slaatje, Wijfje en ik naar het lager gegaan. Ik vond het niet gezellig en was om 8 uur weer thuis. Bij "Okkie" waren Uiltje zijn vrouw met 2 vrindinnen op visite die net weer weggingen. Wat jammer dat ik weg ben geweest. Ik ben maar gaan schrijven waarvan ik veel werk heb. Het is nu 9.20 uur en de stemming is vrolijk.

24 September 1943 Vrijdag

Anna vroeg vandaag aan me of ik een koffer voor haar wou maken. Nu heb ik al een hoop gesloopt maar vond geen geschikt hout er voor. Nu ontdekte ik een prachtige plank, het was een soort mal. Die heb ik op maat afgezaagd en morgen moet ik het gelijk schuren op de machine. De jongen had vandaag een rare bui en gooide met water. Anna was drijfmat. Nu heb ik die jongen beet gepakt en met zijn hoofd boven een emmer water gehouden die op de grond stond. Hij kneep in mijn been dus liet ik hem maar los met een knal schoot hij met zijn kop in de emmer water, die om zijn hoofd bleef vast zitten, hij borrelde en spartelde maar leefde nog, ondanks de buil op zijn voorhoofd. Zo tegen 5 uur ging ik naar beneden en met Tanja staan stoeien. Net kwam de Kromme aan die zag dat ik haar in mijn armen had. Ik ging naar hem toe en vroeg of hij nog wat boortjes had voor mijn, hij naar de meester stübe, waar ik hem trouw volgde. Daar gekomen begon hij dat ik op moet passen want ik mag mijn goede bloed niet vermengen met haar bloed, als ze met wat bij der naar huis toe gaat, ben ik een bloed zwendelaar. Ik stelde hem gerust met de woorden dat ik alleen maar zoentjes uitdeelt en onder de kin strijkt, dan is het voor mijn voorbij.

Na 5 uur ben ik blijven werken tot een uur of 7 aan de koffer. Ik ben weer ander hout aan 't op zoeken want het is niet naar mijn zin. Daarna ging ik bij Okkie zitten want Olla was er, daar heb ik mee zitten stoeien totdat de vrouw van Uiltje kwam, nu met drie vrindinnen bij der. Piet en Jan kwamen ook, nu de

avond ging best voorbij hoor. Heden is het 10 uur, dus tijd, die grieten hebben Uiltje en ik naar de S Bahn gebracht, want ze moeten om 9 uur in het lager wezen. Olla is vroeger weg gegaan want moet om 8 uur in het lager wezen.

25 September 1943, Zaterdag

Het is vandaag de dag der herdenking voor Anna en mijn. Even voor schaftijd kwam ik tot de ontdekking dat we alleen waren. Nagel, Lakwa, Helman en de jongen waren weg. Het is als meer gebeurd, maar heb daar geen acht op geslagen, nu echter wel. Anna keek me aan en ineens had ik ze in m'n armen, we vergaten alles, zo kwam het dat ik opkijkende, Nagel, Helman en Lakwa bij de ingang zagen staan lachen en op hun gemak kijkende. Helman grijnsde, Lakwa zei: "moet je daar zien", Nagel zei tegen mijn, "en, gaat het?", Ik beweerde dat het best ging, Anna had een krotehoofd.

Zo tegen 12 uur kregen we alarm, wij waren erg laat beneden. Piet was bij de ingang, Jan en ik kwamen het laatst en hoorde net de Beul brullen dat ze naar beneden moeten gaan. Daar zaten we nu in de kelder, de Kromme ook en de andere Duitsers. Piet en ik hadden hoge ruzie met de Beul en de Staldeer. De Staldeer was het ergste hij zei dat ik het ergste was, ik zei dat dat klopte. De Kromme zat in zijn vuistje te lachen want ze hebben allen een hekel aan de Staldeer. Hij beweert nog steeds dat hij Lagerführer is, nu heb ik hem gezegd dat hij boodschappen jongen is. Het kwam zover dat hij mijn beide kraagjes beet pakte. Moment, zei ik en pakte hem bij de polsen die heel even kraakte. Hij liet mijn gauw los en ging weg met de woorden dat hij ons nu aan zal geven. Het was werkelijk een leuk alarm. Om 12.30 uur was het weer voorbij en gingen aan het werk.

Ik liep naar beneden en zag de Beul met de Kromme spreken, ik ging er gewoon bij staan. Natuurlijk hadden ze het over de Hollanders dat ze pas in de schuilkelder komen als de Duitsers er al lang zijn. De Beul vroeg aan mijn waarom hij altijd zo veel kraft moet gebruiken voor we gehoorzamen. Dat

lag alles aan de Staldeur, toen die verlot had ging alles goed nu is hij der weer en gelijk hommeles. Ze gaven me gelijk dat het niet goed was dat de Staldeur me beet pakte. De volgende keer zal ik hem een opdonder geven als hij mijn beet pakt en wat dan? Een Duitser krijgt immer gelijk waar het Auslanders betreft. Gelijk zeiden ze dat dat niet waar was, de Beul noemde een voorstel op van een Fransoos met een Duitser en de Duitser werd bestraft. Daarna ging ik met de Kromme mee naar het meersterstübe z.g. om boren te halen, daat hebben we een tijd nagepraat. Het besluit was dat hij met de Chef zal praten want ik verlangde dat de Staldeur niet over ons leven heb te bestimmen en een lagerführer moeten hebben met papieren dat hij recht heeft om lagerführer te zijn en geen suregaat ventje zoals de Staldeur. Na de fluit ben ik gaan werken aan die koffer, in die tijd kwam Olla en Botk bij Okkie. Olla had gisteren gevraagd of ik Weissmehlbonnen voor haar had, 600 gram, dan zal ze 6 mark geven. Het is 8.30 uur en ging ik ze een handje geven, ze vroeg of ik nog bonnen voor der had. Ik had maar 100 gr. voor haar, of ze die wou hebben. Ze vond het goed dus ging ik op mijn kamer van mijn kaart afknippen. Ik gaf ze haar en ze wou betalen, dat wou ik niet aanpakken, wel pakte ik haar beet en gaf een kus op de mond. O, Henk, riep ze, z.g. verontwaardigd en ze lachte. Verder gewerkt aan mijn koffer tot 5 uur. Heb mijn eigen verkleed en ben inkopen gaan doen. Daarna gaan zitten bij Okkie. Olla ging weg, Botk bleef op mijn wachten maar ik had geen zin om met haar mee te gaan. Mijn trui is kapot, die ben ik bij het trio gaan brengen en bleef daar maar gelijk. Wat kunnen loezj en Tanja mooi zingen, dat deden ze dan ook. Botk kwam een paar maal langs met Wijfje, totdat ik liet zien dat ik bij het trio boven was en ik heb ze niet meer terug gezien.

Even later kwamen Uiltje en zijn vrouw met een vrindin langs die werden door Luzj boven geroepen dus werd het nog gezelliger. Ze bleven een half uurtje en gingen naar "bij Okkie". Tien minuten later dreigde er gevaar: de Staldeur was

in aantocht. Luzj gong uit 't raam leggen, Anna ging bij de deur staan en Tanja buiten. Ik stond op de trap. Luzj riep gauw Henk!, Anna riep het naar mijn en Tanja zei: kom gauw Henk. Zo kwam ik dus zonder ongelukken "bij Okkie". Zo tegen 8 uur kwam het trio ook, er werd gezongen enz. Ook waren er een hoop Polen van boven op visite. Ha, daar kwam de Staldeer met zijn grote bek, alles van boven eruit, alles eruit. Degene die boven huisde gingen weg. Piet en ik bleven waar we waren. Hij zat naast Tanja en ik tussen Luzj en Anna op het bed. Hij had misschien toch nog wat gezegd tegen ons als Guus niet op zijn gemak binnen kwam lopen en bij ons kwam staan. Hij hoorde n.l. de Staldeer te keer gaan dat alles er uit moest wat er niet hoorde, daarom kwam hij ook. Dat de Polen van boven er uit moeten is maar goed want ze stikken van de vlooiën en wandluizen boven. Zo tegen half tien ben ik gaan schrijven.

26 September 1943, Zondag.

Om 8.30 uur was ik mijn bed uit, heb mijn wasgoed uit de emmer gehaald en ter droge gehangen. Daarna ben ik aan mijn koffer gaan werken in de fabriek. Jan had gisteren voor 5 personen spinazie gehaald en we staan die nu zo tegen 1 uur schoon te maken. Plotseling krijgen de Amsterdammers en 2 Fransosen het in de bol om te gaan roffelen op stoelen en pannen, zo goed voorbeeld moet direkt gevolgd worden, wat we dan ook deden. In een zucht van tijd was het een niet om te beschrijven herrie. Onder het roffelen neuriën we dezelfde wijs eentonig als een stel indianen. Zo gingen we door de fabriek heen, degenen die we passeerden stonden met de handen tegen de oren gedrukt te lachen. Joeri en Pier droegen een pas half afgemaakte koffer en gebruikten die als tomtom, totdat hij tot de ontdekking kwam dat iemand die koffer wel eens kon zien, dus gingen we weer naar de kamer terug waar het weer een levendige bende werd. Joeri verzocht om stilte en stelde voor dan we ons eigen allemaal verklede en zo op de houtplaats een photo maken. Dat werd met gejuig

ontvangen en daar ging die hoor. Ik zal het zo goed mogelijk beschrijven, hoe mijn geachte kamergenoten er uit zagen. Guus had van zijn ketelpak de pijpen zo hoog mogelijk opgerold en een degen aan met 3 messen, daaronder een deken, op zijn hoofd een doek gewonden daarop een pet uit Duitsland. Piet had een deken omgedaan een handdoek om zijn nek en een rode zakdoek om zijn hoofd. Hij droeg een koffiepot met de deksel om op te slaan. Daarbij nog een gamel met pollepel om Jack zijn hoofd op te vangen. We stellen n.m. een bandieten bende voor en Jack moet onthoofd worden. Jan had een deken om en zijn ketelpak aan, hij droeg een bus voor de muziek. Jo was in zijn interlock en oude broek aan. Frits zag er uit als een echte rover, een kokzak op zijn hoofd, gezicht besmeerd met kolen zwart, daarbij een enkele broek, ook de borst getatueert met zwart, in zijn mond een groot mes. Giel had een broek van Joeri aan en in interlock, hij speelde voor beul en droeg een grote hakbijl. Rosé zag er ook prachtig uit met zijn zwarte gezicht. René had de hoed van Jan op en een zwart gezicht. Joeri was een echte Hindoe een tulband gemaakt om zijn hoofd en een laken gewikkeld om zijn middel. Leen zag er ook leuk uit in zijn ketelpak. Ik had een deken omgedaan, mijn broek in mijn laarzen gedaan en 2 ketelpakken onder de deken vastgebonden, een doekje om mijn hoofd zo was ik net een Oecr. grietje met een lief rond buikje gewapend met een pan en kroes voor het orkest. Allen droegen wat om op te slaan. Nu daar gaat ie dan, achter elkaar naar de houtplaats. Daar gekomen ging Jack met zijn hoofd op een emmer leggen, daarbij de gamel met lepel. Giel stond met de bijl op Jack zijn nek, wij er half omheen gaan staan. Eef nam de photo. O, als die nu maar goed word, want het regent een beetje. We belande weer op de kamer en het werd een flinke bende, Het spinat overschot lag op de grond verspreid en wij dansten erin rond al brullende en op de potten pannen slaan. Ha, daar kwam de Staldeur binnen, wat is hier looos!?. Wij bleven gewoon doorgaan. René maakte een mooie dans die al

zittende op de verwarming gebeurde. De Staldeur grijsde wat en ging weg.

Heden is het 3.30 uur en bij Okkie is er een hoop visite, nu gaat ik nog even bij Okkie kijken en aan mijn koffer werken. Er kwamen een hoop grieten bij Okkie gelijk met de harmonika speler. Botk en Olla waren er ook bij. Botk kwam even kijken waar ik aan die koffer werkt en ze viel direct om mijn nek, aangezien ik geheel met haar alleen was ging ik gauw naar "bij Okkie", voor het fout loopt. De harmonikaspeler ging gauw weg oof een stuk of 6 grieten gingen gelijk mee. Nu blijven het trio nog over en 3 vrindinnen daarvan. Botk kwam ook terug, trok aan mijn arm om mijn mee te hebben maar ik wou niet dus bleef ze ook "bij Okkie". We gingen lekker dicht bij elkaar zitten en ze gingen zingen, wat geweldig mooi klonk. De leukste vrindin heette Maria en daar ging ik naast zitten. Het duurde niet lang of ik sloeg de arm om haar heen. Even later kwamen Uiltje zijn vrouw en twee vrindinnen. Ik ging even naar de kamer om sicaretten te halen en Piet ging gelijk mee terug. Plotseling hoorden we boven de zangers uit een freselijk hoge, vreemde, schelle stem, die werkelijk mooi klonk. Wij gauw kijken wie dat was. Hoe we ook keken we konden eerst niet ontdekken wie dat was. Daar zag ik Botk der enorme lichaam in zakken om adem te halen, der lippen bewogen haast niet, dus Botk was de dader. Wij brulden van de lach en zong Botk niet meer. Rosé kwam er ook bij zitten. Zo tegen 6 uur gingen die grieten bij het trio boven om der eigen te verkleeden want ze gingen naar hun barak terug. Rosé ging met Tanja naar de bios. Wijfje en Slaatje hadden Naaida tussen hun in en ik liep gearmd tussen Maria en Paula. Wijfje liep te ouwehoeren dat het niet stimde, ik 2 grieten en zij 1 griet. Bij het lager gekomen had Wijfje Naaida, Slaatje Paula en ik was al met Maria der van door gegaan. Daar kwamen Wijfje en Slaatje aan, ze waren hun griet kwijt en ging en naar de fabriek. Maria en ik begonnen het nu pas gezellig te vinden dus liet hun weggaan met de beste wensen.

Zo tegen 9.30 uur was ik op de fabriek waar ik deerlijk uitgevraagd werd "bij Okkie", over hoe Maria zoende enz., Loezj en Anna zaten der ook. Luzj heb een bal onder der arm die erg veel pijn doet. Gisteren heb ik het gezien bij hun op de kamer en ik rade ze aan om er hete broodpap op te doen. Dat heb ze nu gedaan.

Maandag 27 September 1943

Gisteravond laat heb Rosé gewed met Jan at als Jan met een griet zou lopen zou Rosé hem op de schouder tikken. Jan beweert dat dat nooit zal gebeuren. Nu heb Rosé hem 100 Mark gegeven als nu de oorlog voorbij is en Jan is gesnapt met een griet moet hij die honderd mark terug geven, in een ander geval mag hij die honderd mark houden.

Het alarm bleef weg dus konden we op tijd beginnen, dat dacht de Staldeur zeker ook want gelijk met de fluit kwam hij kijken. Ook die dag lekker gewerkt.

Na 5 uur heb ik mijn eigen gehaast om naar het lager van Maria te gaan. Gelijk kwamen we op de afgesproken plaats aan. Maria is van mening dat Holl, niet met Oerocr. maggen lopen, als er nu een Duitser aankomt wil ze mijn arm loslaten. Eerst liet ik ze gaan, later hield ik de arm stevig beet, nog wat later kwamen er Duitsers langs, nu pakte ik haar beet en kuste haar. Nu is haar angst een beetje gezakt. De avond ging gezellig voorbij, we maakten de afspraak dat ik morgen Wijffe en Slaetje mee moet brengen, dan kennen die met Paula en Naaida meegaan. Maria is erg bang uitgevallen het is n.m. de eerste maal dat ze met een Holl, uitgaat, als ze nu op haar kamer komt heb ze een hoop vragen te beantwoorden die ze liever onbeantwoord laat. Zo tegen 9.30 uur was ik in mijn fabriek aangekomen. Ze moet 9 à 10 uur thuis wezen, ze legt net eender als wij, een kamer van de fabriek waar 4 meisjes leggen.

Dinsdag 28 Sept. 1943

Gisteravond zo tegen 11 uur zat ik te schrijven, Eef was ook nog op, de rest las op bed. De waker met zijn grote mond was "bij Okkie"aan 't vertellen dat de Tommies niet boven Berlijn kunnen komen. Gelijk met die woorden ging het alarm en gingen we allen naar beneden. Ik had een plaats naast Luzj, wij aan 't praten, ze moet iederen dag met haar arm naar de dokter en dat een week lang. Het alarm duurde een uur.

Zo tegen 6.30 uur waren de meeste opgestaan, het is donker dus moet het licht branden. Guus en Jan lagen nog. Daar ging de bel. Eef kreeg het in zijn bol om de verduistering op te halen, een man of vijf stonden der eigen pas te wassen dus riep ik naar Eef dat hij het niet op moet halen, want dan zien ze ons buiten. Eef zei dat we maar op tijd moesten beginnen en ging verder. Daar sprong Piet op en ging de verduistering weer naar beneden doen. Zo, dat is dat. Piet ging zijn eigen wassen. Even later was er een ogenblik tussen Rosé, René en Eef. De laatste dweept geweldig met de Fransosen, als één van ons met een stoel gooit, verklaart hij dat hij gek is, als nu René met een stuk brood door de kamer liep te schoppen lacht hij der hartelijk om, dus kort gezegd, Eef is een kontlikker.

Ik stond bij mijn kast een stuk brood te eten en zag Rosé de verduistering ophalen, daar ging ik naar toe en verzocht de verduistering niet op te halen. Hij stoorde zijn eigen er niet aan dus pakte ik hem beet. Hij sloeg naar me en het brood viel uit mijn handen, terwijl ik me bukte om het op te rapen voelde ik wat suizen, maar niks loos hoor. Guus was uit zijn bed gekomen en zat met een sneltreinvaart op de vensterbank met Rosé te bekvechten, het slot was dat de verduistering neer ging. Onderwijl maakte Piet ruzie met René over dat de Fransozen uit de lol binnen komen met Heil Hitler. René werd ook kwaad en pakte Piet beet. Daar sprong Guus ertussen en omknelde René met zijn armen. Die bleef staan en zei niks, ook daar verbaasde ik mijn eigen over want die knaap houd zo gauw zijn mond niet. Later ontdekte ik de rede, Guus had hem zo stevig beet dat René niks kòn zeggen. Zo keerde de

rust weder. We zitten allen tot onze keel toe vol en verlangen eens lekker uit te razen, als het dus even knokken was geworden hadden we allen begonnen. Nu ik bezweert dat er dan niks heel blijft want we zijn op dat punt een fijn stelletje. De dag verders niet veel gewerkt want Guus is op mijn afdeling komen werken, hij heb een poos van de ene Fransoos naar de andere gelopen om vrede te sluiten. René nam het hem wel kwalijk dat hij zo hard gekepen heb maar nu is de vrede hersteld.

Gelijk met de bel van 5 uur droeg ik Anna op mijn armen naar de trap onder hevige kreten. Heden is het 6.40 uur, Slaasje en Wijfje zijn hun bedden aan 't nakijken voor wandluizen, dus zullen wel niet patsieren gaan. Ik ben alleen gegaan maar ze moesten werken, dus morgenavond maar. Zo tegen 8 uur was ik weer thuis, ben verders op de kamer gebleven, schrijven en kijken, 9 uur lag ik op bed.

Woensdag 29 Sept. 1943

De laatste boot hebben we onderhanden die om 12 uur klaar was. Wat nu gaan werken? Ik vroeg het niet aan de Kromme, die geef me toch rod werk, nu gaat ik van die boten de naden dicht kitten. Guus is daar ook aan bezig dus zocht ik een plaatsje naast hem. Anna wekt bij die Nagel, iederen keer komt ze kijken wat ik aan 't uitvoeren ben, ik heb geen plemuurmes en ging der een maken waar ik 2 uur mee zoet was. Wat Guus gegeten heeft weet ik niet maar die knaap stinkt behoorlijk. Van werken kwam niet veel, hij vertelde bakken en ik mijn belevenissen in de lagers waar ik kwam. Om over 4 uur werd Anna weggehald door Marinoski, het enigste wat ik kon lippen lezen was dat ze naar de kamer moest want ik stond te veraf om te verstaan.

Even later strooide de jongen het praatje rond dat het trio naar een andere fabriek moeten dus gaat het trio ons verlaten. Net waren we van plan om in diepe rouw daarover te gaan toen we van een ander hoorde dat ze fotos zijn maken, toch hadden we in rouw gegaan maar de jongen was verdwenen.

Heden is het 6.20 uur en hoor ik de deur dicht gaan van de trio kamer, misschien zijn ze al terug. Wijffe staat te roepen om mee naar het lager te gaan. Wat zal ik daar nu weer beleven.

Bij het lager gekomen kwam Maria even aan de poort staan, de wacht riep dat ze niet naar buiten mag gaan. Nu vertelde ze dat ze allenmaal in 4 weken niet buiten maggen. Ook de Ausweissen zijn afgenomen, misschien dan ze die een Zaterdag terug krijgen, dus gaan we een Zaterdag kijken. We zijn nog langs het Knijpe gelopen waar er gitaar gespeeld werd door Kl. Maroeska, buiten werd er ook gedanst, het was best interessant. Thuisgekomen hoorde ik dat Guus aan de de verkoop was geslagen, hij heeft plaats genomen op een stoel die op tafel stond, daarop stond hij te schreeuwen en te roepen hoeveel we voor een pak zout gaven (die zout was van een Pool boven) het zout werd verkocht voor 77 Pf. aan Rosé in de winkel kost het 20 Pf.

(Zwarte bladz.)

Ook was er iemand in bezit van een kapotje (ongebruikt) dat stond Guus ook te verkopen, net kom de Chef binnen en vroeg wat er loos was. Guus pakte gauw een pak zout. De Chef ging lachende weg. De verkoop van dat alles was ik niet bij maar hoorde het van de jongens. Wel viel mijn oog op iets dat aan de zolder gebonden was, het is het bewuste kapotje, gevuld met water, het hing tussen Guus en Leen der plaatsen in, dus net naast de tafel. Aan beide zijden van het leuke opblazertje was een klein vlaggetje gemaakt. Links de Holl. en rechts de Franse vlag.

Heden is het 10.10 uur

Donderdag 30 September 1943

Als we 's morgens aan het werk gaan is het donker, tussen Guus en mijn in hangt een lampje, dat draaien we haast nooit aan want aan onze werkplaatsen, waar we zo fijn weg kunnen duiken achter een boot, blijven we gezellig zitten roken, zijn de sicaretten op dan gaan we slapen. We hebben er aardigheid

in om het lampje als boksbal te gebruiken, dan geeft Guus er een stomp tegen, dan ik, het lampje brandde niet meer, nu kunnen we wat harder slaan, op een gegeven ogenblik geef ik die lamp een zaaier dat het kapot springt. Ik draaide de lamp er uit en er weer in, maar het brandde niet. Daarna probeerde ik of ik aan het snoer kon gaan hangen, het ging even, totdat met een klap de fitting van het snoer afbrak onder groot vermaak van de toeschouwers. Dat waren Guus, Slaasje (die aan de andere kant van mijn werkte) de jongen, Anna en de 3 Duitsers waren er ook, die deden net of ze niks zagen. Het is een kleine moeite om de fitting er aan te maken, ik pakte de draad beet en voelde stroom door mijn lichaam heen gaan. Aan Guus vroeg ik een mes om het katoen van de draad af te slopen. Ik zette het mes in het snoer, knetter, knetter ging het opeens en er sprong een vonk uit. Nu we zo Guus zijn mes bekijken is er een behoorlijk stukje uit. Als ik had geweten dat er zoveel kracht in stroom zat had ik aan de Chef gevraagd of hij het beet wou pakken, wat hij misschien wel gedaan had ook. Nu probeerde ik het met een steekbeitel, weer sprong er een vonk uit, nu was er een stop kapot geslagen. Voordat ik nu verder ging draaide ik al de stoppen los, nu ken het vast geen kwaad meer. Er zijn 4 stoppen, 2 voor onze kant en 2 voor de Duitse kant. Ik draaide een goede stop in de plaats van de kapotten en jatte een lamp bij de schuurbank vandaan. Nu brandde het licht weer. Nagel kreeg het echter in de gate en ruilde de stop weer, er zat niks anders voor mijn op om een nieuwe te gaan halen bij Niezwetski, die wou hem eerst niet geven, maar ik vertelde dat ik de boel wou maken met een mes en zo de stop kapot sprong, nu kreeg ik wel een anderen van hem.

Ondanks het werk rot is werd het toch 5 uur. Piet bracht brood voor mijn mee en Jan worst. Nu kan ik dan gauw gaan schrijven, want Uiltje zou vanavond met Tonie komen. Loezj en Tanja zag ik bij Okkie gaan, nu gaat ik even mijn vuile overhemd brengen, daarna schrijven. Eenmaal bij Okkie

gezeten had ik geen zin om weg te gaan en die avond kwam er niks van schrijven.

Guus had een avond voor zijn eigen genomen en had zijn goede goed aan. Zo tegen 6.30 uur ben ik met hem mee gegaan naar de bios waar gespeeld werd "de Zweedse nachtegaal". Het was een geweldige film die griet kon geweldig mooi zingen. Bij het front nieuws zagen we bommen vallen, de film werd rood gekleurd en ineens werd het hartstikke donker in de zaal. "Getroffen", klonk de droge stem van Guus. Midden in het plavond ging een noodlamp aan, even knipogen en bong, weer stikdonker. Het bleef wel een kwartier donker. De noodlamp ging half aan en weer uit. Eindelijk begon het weer te branden en de film ging verder. Bij de hoofdfilm brak de film af en het spreken ging verder, nu klonk er door de donkere zaal hard geklop en een hoge stem die riep "komm erein". Algemein gelach natuurlijk. Over 10 min. was de film afgelopen. We zijn naar Kloke gegaan en waren 10.50 uur thuis.

Vrijdag 1 October 1943

Het lampje wat ik gisteren er in gedraaid heb is kapot maar dat mag niet hinderen. Ook kan men slapen en roken zonder licht. Zo tegen elf uur ontdekte Guus een mooi blokje hout om mee te schoppen. Ik stelde voor om wat te gaan schoppen. De metz duurde tot 12 uur en de stand was 2.2. Piet en ik hadden het over het Oecr. en Duitse alfabet, ik had 30 letters, Piet kon zich dat niet voorstellen dus ging ik naar de kamer om het te laten zien. Ik wacht op de kamer totdat Piet kwam kijken. Piet wachtte in de werkplaats totdat ik met dat schrift kwam opdagen waar het alfabet in stond.

Ik moet nog melden dat we vanmorgen wakker gemaakt waren door de klerenmaker van boven. Die stond te bomen over revolution en Hollanders. Die Pool lacht overal om, ik lachte nu om die revolutie en hij begon ook te lachen. Joeri kwam zijn bed uit en vertaalde ons dat die Pool inspektion bedoelde. Vandaag word er boven gespoten tegen ongedierte

nu wil die knaap het naaimachien op onze kamer zetten en vandaag hier komen werken.

Nu stond ik dan met dat schrift in de hand en vroeg of hij dat kon verstaan. Hij verstond geen Russisch. Ik borg het schrift weer in mijn koffer en ging naar Piet, daar kwam ik tot de ontdekking dan we elkaar verkeerd begrepen hadden en zijn samen naar de kamer gegaan om het schrift opnieuw te bekijken. Een half uur later ging hij weg met de belofte dat hij mij zal waarschuwen als de Kromme komt. Ik wou n.m. gaan schrijven. Dat ging niet door want Piet kwam terug rennen, Henk, Henk, gauw, de Kromme zoekt naar je. Ik holde de kamer uit, zag de Kromme bij mijn werkbank staan, hij zag mijn niet, gauw de trap af, de fabriek door en bij een anderen trap naar boven. Zo kwam ik bij mijn werkbank terecht en zag de Kromme op wacht staan bij de doorrit naar onze kamer. Fluitende ging ik aan mijn werk. Bij mijn opkijken keek ik de Kromme recht in zijn open mond, dat was van verbazing denk ik. Hij keek me even aan, zijn schouders werden nog schever, draaide zijn eigen om en liep met gebogen hoofd weg, net of hij verdrietig was hoe ik daar nu gekomen was zonder hem te passeren.

Nu zit ik in de rats want moet erg veel schrijven, vanavond moet ik misschien vroeg weg en morgen weet ik niet meer zo juist wat er gebeurd is. Er kwam een gedachte bij mijn op om er vroeger uit te scheiden met werken, dat vond ik onzin. Later kwam die gedachte weer terug en stormde gelijk naar beneden. Daar zag ik de Kromme, ik zei "Moment Bitte", en hij bleef staan, keek me erg wantrouwig aan, net of hij dacht dat hij nu goed mijn bedoelingen moet volgen.

Ik vertelde hem dat ik vanavond naar Brandenburg toe wou, daar is een kameraad van mijn. Hij zei dat ik gerust kon gaan. Nu kwam ik met het voorstel om wat vroeger uit te scheiden met werken, 4 uur wou ik eerst vragen, nu dat is wel wat weinig dus vroeg ik om er 3 uur te mogen uitscheiden. Hij zei dat hij wel wat voor ons over moest hebben maar wij niks deden ter gerieve van hem. Nu ja, stond ik de sluimen, we

werken toch goed. Ga maar weg, ga maar, zei hij, maar om 3 uur kaart stempelen. Zo dat is dat, Op de kamer heb ik me gauw verkleed en ben gaan schrijven. Boven zijn ze klaar met spuiten en de zwavel ruikt men erg sterk op onze kamer, dus gauw al de ramen open. Nu is de fluit net gegaan en mijn aardappels staan op gas. De kleermaker is hier heel de middag aan het werk geweest maar nu is hij toch weg. Ik heb worst gehaald en gebak, gegeten en daarna bij Okkie gaan zitten. Wijfje en Slaattie waren weg, Kroppie is natuurlijk weer schoenen te maken. Anna kwam, maar ik kon het niet gezellig vinden. Alleen ben ik op stap gegaan naar het lager. Onderweg daarheen kwamen Wijfje en Botk gearmd aanlopen. We bleven staan praten en het slot was dat Botk tussen ons in gelopen weer naar haar lager gingen. De verder avond heb ze om mijn hals gehangen en ik was blij dat het 8 uur was. Morgen zou ze op mijn fabriek komen en we zouden naar het lager van Maria gaan kijken of ze uit mag. Nu moet ik weer kiezen tussen twee grieten, natuurlijk Maria, als die nu niet weg mag, Botk.

Tegen 8.30 uur waren we op de fabriek waar we Uiltje zijn vrouw en Tonie aantreffen die net weg zouden gaan, ik bracht ze een eind weg. Bij mijn terugkomst was het trio bij Okkie. De meeste kwamen er ook bij zitten, zo werd het even gezellig totdat het vooralarm was en allen naar hun kamer gingen. Wegens het spuiten met zwavel kunnen de Polen niet op hun kamer slapen en zijn ze nu door de fabriek verspreid om op het hout of grond te slapen. De kleermaker wordt onthaald door aardappels en blijft vannacht hier slapen. Heden is het 10.25 uur en zijn er 3 Poolse jongens op de kamer. We hebben hiernaast nog een bed liggen, daar kunnen ze misschien op slapen.

Zaterdag 2 October 1943

Gisteravond is het nog reuze gezellig geworden. Guus en Frits gingen schermen . Later werd er voorgesteld om wat te boksen, ik leende handschoenen van Joeri en begon met

Guus een ronde, daarna Jo-Guus, Frits-Henk, Jo-Henk, Jan-Guus Jan-Henk, Henk-Guus. Het was reuze, Guus bekwam een dik oor, en Frits een pijnlijke neus. Zo tegen 12 uur zouden we slapen gaan, de drie Polen werden weggestuurd, want hoewel ze graag bleven is het toch gevaarlijk met die luizenbeweging.

Vanmorgen om 7 uur begonnen en hoorde dat de Kromme er niet was. In de baas zijn tijd ging ik om 10.30 uur de kamer aanvegen. Toen ik klaar was, was het over 12 uur. Net was ik weer aan 't werk of de Chef kom binnen. Keek of we aan 't werk waren en ging weer weg. Even voordat de fluit ging stond ik al onder de douse, om 4 uur moeten we bij het lager van Maria wezen. Er is een spannende toestand onder ons allen want er moeten 8 wagond hout gelost worden, nu is het de vraag wie er morgen moeten werken. Zo tegen half 5 liepen we bij het lager heen en weer maar geen Maria, we zijn het barak in de ronte gelopen, nu liepen we langs een muur met daarop een hek. Plotseling hoorden we lachen en zagen achter het hek Naarda en Maria in het gras op een deken zitten stoppen. Wij blij dan we elkaar zagen en ik wou al over het hek klimmen, maar ze was bang voor de Politzei. Wijfje en ik bleven dus voor het gesloten hek staan praten. Zo tegen 7 uur waren we uitgepraat, de afspraak was dan we morgen om 3 uur weer zouden komen. We verlieten hun, ik was in het bezit van een roos en een ring. Onderweg naar onze fabriek kwamen we Botk tegen met een vrindin. We spraken alleen af dan we even gingen eten en dan op stap zouden gaan, maar ik moest opschieten want het was al 7 uur geweest. Bij Okkie gekomen vertelde Wijfje gauw dat ik een ring droeg van Maria, direct werd die bewonderd. Op onze kamer was Olla aan het eten bezig van Joeri, dat is geen wonder want Joeri is een knappe verschijning en spreekt bovendien Russisch zodat ze elkaar verstaan kunnen. Gauw gegeten en zou met Slaasje en Wijfje weg gaan, voor de poort stond een Poolse griet daar bleven ze mee praten, zo kwam het dan Slaasje, Giel, Frits (die ook naar het barak gingen) om over half acht in het barak

waren. Wijffe was die Poolse griet wegbrengen. Bij het barak stonden een hoop jongens en meisjes in een kring, ik kreeg het in mijn hoofd om ze allen een handje te gaan geven, de anderen volgde mijn voorbeeld, het verwekte een hoop gelag want het is niet de gewoonte om handjes te geven als ze in de kring staan. Frits, Giel en ik liepen door langs het barak. Slaatje bleef bij de kring staan. Langs het barak gekomen kwamen Botk en een vriendin naar buiten. Ik ben met Botk op stap geweest, net waren we aan de wandel of de wacht van het barak blaase op zijn toeter dat het 8 uur was. Om 8.15 uur was ik op de fabriek, de anderen was ik kwijt geraakt maar bij mijn komst waren ze al bij Okkie present. Op onze kamer is er een kameraad van Piet en een kameraad van Joeri, die laatse en Joeri gingen tegen het opblazertje slaan dat met water aan de zolder hing, de gekkste rekkingen maakte het ding, plotseling, pang, pletss, het was net een doeze, daardoor komt het dat de vorige bladzij van dat schrift met vlekken zit. Het nieuws kwam binnen dat er niemand met verlof mag voor de oorlog voorbij is, dat is nog niet bekend gemaakt door de politzei, maar 1 October is er een nieuwe regeling afgekondigd voor Auslanders. Guus begon te praten over de oorlog de anderen ook. Mijn stemming werd er door bedorven. Om 10 uur lag ik op bed.

Zondag 3 October 1943

Een stuk of 5 man waren vroeg der bed uit en zaten te schrijven of te eten toen ik er uit kwam. Ik ging ook schrijven en douwde onderhand 1000 gr. brood naar binnen. Nu zit ik zonder brood. Net komt de staldeur binnen: "Loos,Loos, 3 man gaan aan het hout lossen," wij aan 't ouwehoeren dan we weg moeten en dan we niet konden werken. Guus vertelde dat we van 6.30 uur uit betaalt moeten hebben en dubbeld, want we zitten van die tijd af te wachten en dat is ook werken. Nu is het 11 uur. Dat wou de Staldeur niet. Enfin, Guus ging nog even met hem alleen praten en het slot was dat we niet hoeven te werken. In die tijd is Slaatje gauw weggegaan en

Wijffe moet werken. Kroppie meldde zich ziek. Even later ging ik naar Okkie daat hadden ze het er over dat ik een baard had. Nu stelde Kroppie voor mijn te scheren, nu dat is best, en ik onder zijn mes. Onder die operatie kwam de Staldeer kijken, die deed een ontdekking en nu moest Kroppie hem ook scheren.

Ik ging op stap naar het Kneipe, daar bleef ik een half uur en zag Slaasje aankomen, ik gauw naar buiten. Slaasje vroeg of ze op onze fabriek aan 't werk waren, ik zei: "Ja,

"Het was 2.15 uur. Wijffe ken nu niet om 3 uur op de afspraak komen, nu ging Slaasje met mijn mee. Aan de voor kant van het lager gekomen kwam Maria naar buiten met de boodschap dat ze nu niet weg mocht en wij nu weer aan de andere kant van de fabriek willen komen bij het hek. Wij omgelopen en gelijk kwamen er 5 meisjes achter het hek aan stormen. Maria was er niet bij. Die grieten vertelden dat Maria aan 't omlopen was want ze speelde het klaar om toch weg te komen. Nu vertrokken we maar, onderweg naar ons fabriek kwamen we Wijffe tegen dus gingen we 3 man sterk naar de fabriek. Onderweg kreeg ik een rare bui en beweerde dat ik wegging. Een hoop heibel dat ik met hun mee moet gaan, maar het slot was dat Slaasje met Maria verder ging (niet gearmd) daar een eind achter Wijffe en daar een eind achter ik, zo bereikte we onze fabriek in een slechte stemming. Maria was bij het trio boven gegaan, ik naar "bij Okkie". Daar gingen ze tegen me tekeer waarom ik kwaad op hun was.

Kroppie zijn Poolse kameraad was gekomen, daar brengt hij de dag mee zoek. Slaasje en ik gingen bij het trio boven, maar Maria wou niet meer mee vanzelfsprekend.

Wij gingen weg naar het lager, weer kwamen we Wijffe tegen. Met z'n drieën zijn we naar het lager gegaan onderweg kwamen we Kroppie en Japiet tegen(dat is die Poolse kameraad) Nu is de stel compleet. Wijffe smeerde hem met kleine Maroessa, wij gingen even bij het barak kijken daar muziek was en weer naar de fabriek. Bij Okkie gekomen was

het trio daar, Maria was alleen naar haar barak gegaan en is zwaar boos op mijn.

Even ben ik "bij Okkie"gebleven en verders gaan schrijven. Nu is het 10.10 uur en Guus is verdwenen, hij is naar de bios gegaan die normaal om 9 uur uit gaat. Mijn aardappels zijn nu genoeg aangebrand, dus kan ik aanvangen met eten.

Maandag 4 Oct. 1943

Gisteravond zo tegen 10.25 uur ging ik naar bed. Hè, hè, daar lag ik, de dag is vervelend geweest en ik zei dat ik lekker ging slapen. Net had ik dat gezegd of het alarm ging. Wij naar onder, daar zaten we 10 minuten toen er een jongen kwam die naar van Kleef vroeg. Ik zei dat die er niet was en de jongen ging weg. Even later kwam de Staldeur me roepen, of laat ik zeggen 3 x roepen. Ik ging met hem mee. Bij de trap van Weisweiler gekomen ging hij terug en volgde ik de jongen naar boven. Daar gekomen riep de jongen "Pa, daar is die man". Daar kwam er een goser te voorschijn die in de fabriek van Weisweiler woonde en die de baas speelde als Weisweiler er niet was. Die vroeg aan mijn waar nu die drie man waren die bij hem de wacht hadden, hij is helemaal alleen. Die 3 man zijn Eef, Leen, en René. Die goser beweerde dat ze de wacht boven hadden en niet beneden. Hij was 9 dagen weg geweest en niemand is op der post, alles is hier rommel zei hij, nu daar gaf ik hem gelijk in. Verders beweerde hij dat ze 3 Mark ervoor betaald kregen en hij moet geen mensen hebben die het geld opstrijken en niet op hun post zijn. Hij ging al harder schreeuwen totdat ik er tussendoor riep dat hij tegen mijn niet zo'n grote kop moest hebben want ik ben niet meer bij de Luchtschuts. Hij kalmeerde gauw, gaf mijn gelijk en tevens een sicaret die ik direct opstak. Daar kwam z'n zoveelste vrouw de trap op, want het was veilig geblazen. Nu ging die goser weer harder praren om te laten zien aan zijn (vrouw?) dat hij met zijn mager rot lijffie toch nog een grote mond had. Daar riep Guus, Hé, Henk. Die goser vroeg wie dat was en wou dat Guus ook boven kwam. Guus

hoorde dat en rrrrt, stond Guus naast me weer ging het vieze rotbekkie van die knul tekeer. Het einde was dat Guus ook een sicaret kreeg.

Wij weg, onderweg naar onze kamer vroegen we aan elkaar waar de snijboon de moed vandaan haalde om zo tekeer te gaan. Zelf is hij van zijn vrouw af en iederen avond is er een ander wijf bij hem boven, dus hij stinkt behoorlijk. Hoewel ik zeggen moet dat er soms reuze aardige vrouwtjes bij waren. Net lagen de meeste van ons op bed, we hadden het nog met de jongen erover gehad en die beweren dat ze niet boven maggen komen als er alarm is van onze Chef. Daar ging de deur open en de Staldeur komt binnen met die goser, ook was er een derde hondje bij, die vrolijk de kamer rondhuppelde en zich er niet aan stoorde wat er besproken werd.

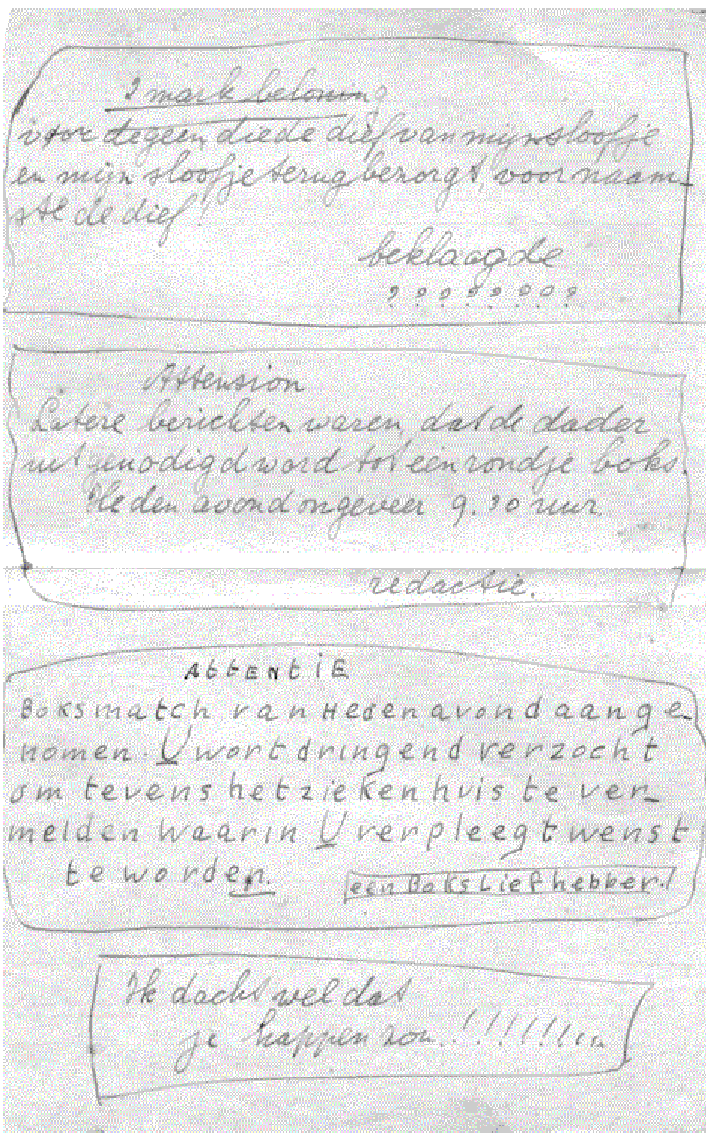
Er werd gevraagd of degene die wacht hadden even uit hun bedden wouwen komen, wast ze deden, en het werd een mooi gesprek in vuil ondergoed, het slot was dat er geen Hollander of Fransoos meer bij hem de wacht mogen houden. Zo ze waren weer weg, nu rustig slapen.

De Kromme kwam vandaag weer niet dus het werk is nu bijzaak.

's Avonds zijn Wijfje en ik vroeg naar het lager gegaan wan de klok is verzet dus vroeg donker. Walla kwam net uit de Kino toen ik boven was en Wijfje beneden op mijn stond te wachten. Hij ging met Walla der van door en ik naar het lager, daar was niet veel aan en ik terug naar de fabriek waar ik onderweg Slaatje tegen kwam. Met deze ging ik weer naar het lager, waar we wat gepraat hebben. Olla zou morgen of vrijdag komen op onze fabriek. Zo tegen 8 uur waren we op de fabriek, het lager gaat nu om 7.30 uur dicht.

Vanmorgen was ik mijn sloofje kwijt, het kan niet anders of het moet gestolen zijn. Nu heb ik een briefje op de deur geplakt en daar onder nog een briefje. Even later ging ik weer de kamer binnen en stond er nog een briefje onder. Nu heb ik

weer een briefje onder geplakt. Heden is het half 10 en moet ik mijn rondje boksen.

13^e DAGBOEK

5 Oct. 1943, Dinsdag

Piet z'n moeder is gisteren jarig geweest en heb Piet op bier getrakteert. Ik ging toen ik met Wijfje en Slaatje terug was, "bij Okkie" waar het trio ook was. Alles wat ik pakken kon ging ik mee schoppen, schoenen, een appel, deksel van een pan, lepel. De lepel heb ik het laatste in het Coal geschopt, dat bestond uit een open kastdeur. Net kwam er een Oocr. van boven met een doos chag, ook daar ging ik mee schoppen, natuurlijk ging de tabak over de vloer en de Oocr. eiste 3 Mark, die ik direct betaalde. Verders verkondigde ik dat de Oocr. meisjes niet goed waren. Direct sprong Luzj op, en ging mijn te lijf. Een flink partijtje gestoeid, het is heus geen papmeisje hoor, ze heb flinke kracht, maar die hebben de Oocr. grieten allenmaal. Nu zit ik weer op de kamer te schrijven en het knokpartijtje met Guus begint, 3 ronden hebben we gemaakt, het is een goede sport, maar met dat al heb ik mijn sloofje niet terug.

Vanmorgen had ik waarempel tijd om mijn haar te wassen, alleen had ik de fluit z.g. niet gehoord. Guus legt nog op bed hoewel zijn kaart is afgetempeld.

Mijn kit is op, nu gaat ik met de lege bus naar beneden dan kan Leen kit maken. Zo een half uur was ik daar en de Kromme kwam binnen, even bleef ik nog staan en ging naar de kamer om Guus te waarschuwen dat de Kromme er was. Guus was net zijn bed uit. De morgen verliep gauw. Nu is het schaftijd en ik zit te schrijven, de fluit kan ieder moment gaan. Daar ging de fluit, nu gauw even mijn aardappels afgieten die op het gas staan. Daarna heb ik niet veel meer gewerkt. De ring van Maria droeg ik om mijn vinger en krijgt hem er niet meer af.

's Avonds zijn we gauw weg gegaan, Wijfje, Slaatje en ik. We belande bij het lager van Maria, daar was alles donker. Er kwamen twee meisjes aan die in dat brak lagen. Die vroegen we of ze Maria, Naaida en Paula naar buiten willen sturen. Het

beste was dat we nu weer om de fabriek gingen lopen om de dames door de hekgaten te woord te staan. Wij waren der en moesten even wachten voor Maria kwam, ik had net een zwijgzame bui en het enigste wat ik gezegd heb is goeden avond in hun taal. Zij bleven bomen en ik nam de benen naar de fabriek van ons. Onderweg kwam ik Olla tegen die hard moest lopen om op tijd in haar barak te komen. Nu schoot het mijn te binnen dat ik met Olla had afgeproken vanavond op onze fabriek te komen. Jammer dat ik dat vergeten was, nu een anderen keer beter. Hoe zou het toch komen dat ik het bij ieder meisje, hoe mooi of lelijk ze is, het niet langer uit kan houden als 1 of 2 x patsieren, dan verlang ik weer naar wat anders. Ik geloof dat het avontuur in mijn bloed geslagen is. Zo tegen 8 uur belandde ik "bij Okkie", waar het deze keer niet gezellig was. Nu is het 9.40 uur en zit ik op mijn kamer te schrijven.

6 Oct. 1943, Woensdag.

Gelijk met de fluit kwamen Guus en ik ons bed uit, Piet zat te eten en Jan lag nog in bed, daar ging de deur open en met een droog gezicht stapte de Chef binnen. Piet keek op en zei met een volle mong: "Mogge", en de Chef terug: "Mogge", en daar achter is van Eck hier?" Die stond z'n eigen te wassen en werd gezien, de Chef ging weer weg, hij had alleen Piet en Guus gezien. Jan kwam gauw z'n bed uit, Giel kwam ook ergens vandaan en ik stond achter de deur van mijn etenskast. Gelijk gingen we naar de kraan om ons eigen te wassen. "Het zijn altijd die Hollanders", klonk de stem van de Chef en hij stond op zijn gemak om het hoekje van de deur te gluren.

Nu zijn we allen aan het werk, de Chef was met zijn auto vertrokken, dus van die hebben we vandaag geen last meer. Naast mijn staat een Duitser te werken met die goude tanden, de hakkelaar noemen wij hem. Nu stond hij wat te dromen, zodat ik in de verleiding kwam, nu vloog er dan en stuk hard kit presies in zijn nek, "au", klonk het. Helman is nu al een

week niet komen werken en de jongen werkt bij Nagel, boten rond schaven en leisten opzetten, de laatste stond net bij mijn in de buurt. De laatste stond net bij mijn in de buurt nu liep de Hakkelaar langs ons en pakte de jongen beet, gaf hem een draai om zijn oren en wou een tweede geven wat niet ging omdat ik zijn arm beet had. Ho, ho, riep ik, dat moet je mijn doen. Ja, zei hij, maar die smijterij altijd. Ik stond hem aan te kijken, en had zijn arm nog beet, die ik nu losliet. Hij scheen nu wakker te worden, want zei, heb jij dan gegoooid? Bij mijn bevestigend antwoord vertelde hij dat ik een schooljongen was en naar school moet gaan, maar die draai om mijn oren bleef uit. Net kwam Guus binnen. De Hakkelaar ging naar hem toe en verzocht hem tegen mijn te zeggen dat ik niet meer moet gooien, maar dan in 't Hollands. Tegen mijn durft hij niet veel te zeggen omdat hij bang is om te stikken, ik blijf hem strak aankijken als hij praat, zo kan hij haast niet uit zijn woorden komen. Nu kom ook de Kromme binnen en de Hakkelaar begon harder te hakkelen. De Kromme kwam op ons af en vroeg wat die errrrrtjes en tssssssstjes van die Hakkelaar betekende. Toen hij dat wist vertelde hij tot mijn grote verbazing dat ik hier was om te werken en niet om te spelen. Guus ging weg en die Hakkelaar aan het werk. De Kromme bleef een minuut of 10 met mijn praten en stond me ten leste aan te kijken of hij zeggen wou "hou je me nu voor de gek, of hoe zit het?". Want op alles wat hij zei, antwoorde ik: "stimmt, ja dat stimt", met een ruk draaide hij zijn eigen om en verdween in de lift. Daarna is hij nog veel malen onverwachts binnen gekomen, maar trouw was ik en bleef ik aan de arbeit.

Ons middagmaal was buitengewoon, pel aardappels met paddestoelen. De Fransozen lusten het wel, ik vond ook dat het wel smaakte, maar de rest beweerde dat paddenstoelen met wortels en zand, zo dat het knarste tussen de tanden, nooit voedzaam kan zijn. Nu kreeg ik het van sommigen dus had een flinke portie.

Om 2 uur had ik erge slaap en ging naar de Kromme toe om te zeggen dat ik ziek was. Hij was nogal toeschietelijk, als ik maar stempelde was zijn besluit. De klok stempelde op Donderdag dus heb ik de Kromme er bij gehaald, douwde hem mijn kaart in de hand en liet hem verders tobben met de klok. Ik ben naar bed gegaan en werd om 5 uur wakker door de fluit. Gauw mijn eigen aangekleed. In die tijd kwam Joeri met het bericht binnen dat hij Botk gesproken had of ik naar haar toe wil komen in het lager.

Om 6 uur gingen Kroppie, Slaatje, Wijffe en ik op weg naar het lager van Maria. We kwamen bij het Kneipe waar Botk stond te wachten. Ik wenste ze goedenavond en liep door met de woorden dat ik vanavond geen tijd had. We zijn de fabriek van Maria in de rondte gelopen maar er was niks te zien, nu naar het Chocoladefabriek, ook daar was niks. Weer bij het lager gekomen was Botk er met een ander vandoor. Slaatje en Wijffe bleven staan praten met wat grieten. Kroppie en ik gingen naar huis. Onderweg kwamen we Uiltje zijn vrouw tegen met een andere vrindin, die brachten we een eindje op weg. Wij weer terug en waren om 8 uur thuis. Daar ben ik gaan zoeken naar het kaartje van de bonte avond waar ik met Joeri naar toe zou gaan maar kon het niet vinden. Guus is er weer in geslaagd om kaartjes te krijgen voor de Opera die werden verloot. Het lot trof dat ik op een avond samen zouden gaan en Giel op een anderen avond alleen.

Het nieuws wat we hoorden was dat het eiland Corsica van Italië door Amerikanen bezet is.

Heden is het haast 11 uur en alles legt al op bed, Guus is er even uitgekomen en nu hoorden we iemand met een wagen door de fabriek rijden, buiten horen we een machinegeweer ratelen en de ganse avond zijn er zoeklichten in de lucht.

7 Oct. 1943 Donderdag

Hoe het kwam weet ik niet maar we waren allen zeer vroeg op en toch konden we er niet toe komen op tijd te beginnen, met we bedoel ik Piet en mijn persoontje.

Anna kwam op onze afdeling werken bij de Hakkelaar, nu dat brengt wat gezelligheid. Nu komt er weer een hoop visite z.g. voor mijn, ook kwam er een Pool die wat op een stuk schuurpapier schreef en ik las wat er stond, Anna kwam aanstormen om het papier te pakken want het was erg schuin wat er op stond. Enfin, die Pool en Anna gingen stoeiën en ik met het papier naar Kroppie die beneden aan de schaafmachine staat. Die lachte en schreef een briefje terug, onder die bezigheid kwam de Kromme binnen en stevende recht op mijn af. Wat doet U hier beneden, begon hij. Kroppie had hem niet gehoord want al de machines draaiden, dus hij bleef kalm doorschrijven. Ik keek naar de Kromme die rustig met z'n handen in z'n zij stond te wachten tot ik wegging. Dat was mijn plan niet dus legde ik mijn vinger tegen de lippen en zei: "Moment Bitte", zo bleef ik kalm wachten totdat Kroppie de brief geschreven had. Ik bedankte de Kromme voor het moment en ging weer naar mijn plaats en spijkerde de brief op mijn gereedschap kastje. Het briefje werd er afgerukt door Anna. Verder schoot de dag gauw op, zo tegen een uur of 3 kwam Jan een praatje met mijn maken en we gingen er op ons gemak bij zitten. Even later keek ik op en daar stonden de Chef en de Kromme op hun gemak naar ons te kijken. Ze zeiden niks maar gingen weg. Om 4 uur maakte ik op onze kamer de oven aan om aardappels te koken want om 5 uur wil ik gauw weg.

Na de fluit ben ik met Guus inkopen gaan doen, we belande bij Linke, onderweg Jan oppikkende. Daar gekomen waren Piet en Leen der ook, ik moest alleen bonbons hebben dus was gauw klaar. Alleen ben ik naar het laer gegaan waar ik Botk tegen het lijf liep. Met deze bracht ik de avond door. Om 7.30 uur ging het lager toe. Botk komt morgen naar ons fabriek toe, Olla komt ook, als nu Uiltje zijn vrouw met der vrindinnen ook komen word de avond gezellig. Alleen dat het zo kort duurt is niet leuk. Om 8 uur is het patsieren voorbij en zitten we op onze kamer te schrijven of ons te vervelen. De bonbons heb ik weggedeeld op een paar na, Guus en Eef

waren op de kamer, de rest is weg. Die stelden voor dat ik wat bonbons uit het raam zou gooien dan zullen zij buiten in het donker gaan zoeken. Dat vond ik best en zoeken maar jongens; ze hebben toch alle 6 gevonden. Rosé en René hebben vandaag een fles wijn van boven af gehaald, inhoud 30 liter. Sommigen namen er een beetje van de rest ging door de gootsteen want het is erg sterk en wrang. Het kan wel lekker klaar gemaakt worden als er maar suiker genoeg was. Heden is het 10.15 uur alleen Frits is nog op, ik ben net met Guus een biertje wezen nemen bij Kloke. Guus die legt op bed te lezen. Piet, Jan en Leen zijn nog niet thuis.

8 October 1943, Vrijdag.

Vandaag heb ik aan de Chef om hout gevraagd voor een koffer te maken, want zoals vrouwen alleen zijn, de koffer van Anna die ik gemaakt heb is te klein, ook Botk wil een koffer hebben. De Chef zei dan ze gemaakt worden en dat ik maar met de Kromme moet spreken. Deze kwam later met de lift naar boven en natuurlijk sprak ik hem aan. Ook hij zei dan ze gemaakt worden, ik vroeg of het wat sneller kan, want na de Krieg heb ik geen koffer nodig. Hij bromde wat en ging naar beneden. In schaftijd vroeg ik aan Guus om op het Büro te vragen of er voor mijn geld opgestuurd kan worden. Het ging niet dus geen geld opsturen maar. Ik zit nu krap ook, waar het blijft kan ik niet zeggen ondanks ik normaal leeft. Nu heb ik Jan 10 Mark in pand gegeven totdat ik met verlof gaat, dus in de toekomst is Jan mijn spaarbank.

's Avonds is het reuze gezellig geworden, Guus, Piet, Leen en ik begonnen met gebak halen, dat is gebeurt, onderwijl lachende en zuigende. Nu staan we bij de poort op Piet te wachten die zijn gebak boven brengt. Wij vonden het de moeite niet waard en aten het maar op. Nu naar de anderen bakker waar we gisteren roggebroad besteld hadden, dat was niet gekomen en nu kregen we Weisgebak op Roggebonnen, dat vonde we best, wij gearmd etende en zingende de straat over. Piet stelde voor om bij de slager de man 50 gr. worst te

gaan halen wat we een mooi idee vonden. Daar gekomen probeerden we allen vier gearmd de deur binnen te gaan, wat niet ging. Binnen werd er gezegd dat we niet zo herrie moeten maken maar het was in ons voordeel, want ondanks de drukte werden we het eerste geholpen. Nu gauw naar de fabriek want onderweg naar de bakker waren we Botk en Olla tegen gekomen die nu bij Ökkie”wachten tot mijn persoontje present is.

We belande “bij Okkie”, daar was geen gescheurd goed, nu ging de deur van onze kamer open, daar stond Botk met der 180 kilo gewicht tegen de tafel geleund die aan de anderen kant werd tegengehouden door Eef en Jan. Olla zat bij Joer. Botk liep op mijn toe terwijl de jongens angstig keken, want alles dreunde. Ik gaf haar een stuk gebak en samen gingen we op Eef zijn bed zitten. Ik liet haar eerst plaats nemen want het mocht soms inzitten. Leen kwam langs om de verduistering neer te laten en Botk begon hem te knijpen, Leen slaagde er in met vij veel hartkloppingen te ontsnappen, nu kwam Piet aan en zei dat hij op zijn bed ging zitten, nu zit hij recht tegenover ons. Botk begon nu hem te bewerken. Het is tijd om op te stappen. Botk wou de deur uitgaan wat eerst niet ging want Guus, Piet en Jan wouwen dat ze een versje begon te gillen voor ze wegging. Botk haalde de handen uit de zakken van de ketelpak en de deur was open. Volgens Guus is het geen meisje maar een beul van een vent of een knol van een meid, ze vecht niet met der nagels maar egaal. Kanera, één klap en men vertoeft tussen de wolken. Wij op weg naar haar lager, onderweg wat stoeiën, plotseling trilde de grond en voelde ik een ruk aan mijn goed, Botk was n.l. gevallen en ze had mijn beet, dus moest ik mee. Gelukkig was het donker want daar lagen we nu boven op elkaar op straat, te brullen van de lach, we kwamen geen van beide op het idee om op te rijze, ik sprong dus op, keek of alle huize nog recht stonden en gaf Botk een hand zodat ze op kan rijze, ik zette me tegen een heuveltje schrap wat zoals ik uit de gil van Botk ontdekte, haar voet was. We kwamen langs een

groentewinkel waar men appels kon kopen zonder bon. Botk er op af en kwam naar buiten met twee grote zakken appels, ik kon haar eerst nog maar net met twee armen omvatte, nu zag ik er geen kans voor ondanks mijn ene arm danig gerekt was met optrekken van Botk.

Eindelijk was ze in haar barak even flink zuchten en dan vrolijk fluitende op stap naar mijn fabriek, o,o, wat voel ik me opgelucht nu die kerel weg is. Op de kamer was het reuze gezellig, alles vrolijk en vol grappen zoals Rosé die kwam met een stuk koek naar Leen om er wat boter op te laten smeren, dat deed Leen en gooide er z.g. ook nog suiker op. Rosé aan 't eten en proefde aan de suiker die hij niet lekker vond wat geen wonder is want het was griesmeel. Guus is in de wolken want zijn meisje en zijn ouders willen hebben dat ze trouwen, nu zijn de papieren onderweg en Guus zet alles in om verlof te krijgen. Heden is het 10.20 uur en de stemming is nog steeds vrolijk.

9 Oct. 1943 Zaterdag

De morgen verliep gezellig maatr tegen 12 uur werd het nog gezelliger want we kregen alarm tot 12.30 uur. Het was een gezellig half uurtje. Daarna had ik een goede lust om te werken en vond het jammer toen het 1.15 uur blaasde. We hadden lekkere koolsoep te eten. Onder het eten stelde ik voor om er een gezellige dag van te maken. We zouden beginnen met gezamenlijk inkopen te gaan doen. Eerst ging ik een stukje slapen, er was een vreselijke rot herrie en moest ik om 3.30 uur opstaan met flinke koppijn. (van Vrijdag op Zaterdag hebben we ook om 1 uur tot 2 uur alarm gehad, de laatste alarmen die we krijgen horen we geen schieten). Sommigen jongens waren aan 't zingen anderen aan 't schreeuwen, mijn bui was slecht maar dat duurde niet lang. Gauw klede ik mijn eigen aan en daar gingen we hoor, Guus, Piet, Leen en ik, eerst naar de bakker, postkantoor, daar gekomen stonden ze in de rij voor brieven af te geven, nu gauw naar buiten zonde de post kwijt te zijn. Giel kwam ook

naar buiten hollen, wij hadden hem binnen niet gezien, we gaven de post aan hem want Frits stond binnen in de rij en was haast aan de beurt. Giel met de post naar binnen en vroeg of wij nog even wouwen wachten want misschien wou Frits het niet aannemen, wij namen gauw de benen want we waren beladen met brood en gebak. Nu naar de slager, waar we een tafel in beslag namen om ons brood op te leggen, het was werkelijk een gek gezicht in een slagerij. Onder dat alles werd er flink gijn gemaakt dat is te begrijpen. Lachende belande we bij Kloke waar ik 4 bier bestelde en een glaasje limonade voor mijn want ik mocht soms dronken worden. Daarna werd Linke bestormd, die was blij dan we weer weg waren. Nu naar de andere bakker waar we ook gebak haalden. Onderweg kwam we een hoop Oecr. tegen die gedach zagen, ook liepen we Olla tegen het lijf, ze liep aan de anderen kant van de straat, nu ze ons zach, stak ze gauw over, het werd handjes drukken, ze had een bos bloemen bij der waarvan ik er één nam, een grote gele Dahlia, die stak ik in mijn knoopsgat, ik gaf ze nog wat gebak. Zo kwamen we op onze kamer terecht waar ik de bloem in een cognacflesje gezet heb met water. Er werden kaartjes gehaald door Leen voor het Knesebeck palast, we gingen met 7 man, de film heette "Peternellie" dat was een klein jongentje, een reuze aardig ventje, we hebben ons eigen best geamuseerd en waren om 8.30 uur thuis. We gingen schrijven of eten, de oude ploeg van 6 man was alleen thuis en zaten gezellig om de stamtafel heen. Ook René was er, die heb vandaag met Eef de kachel geplaatst die nu lekker brand en ongeveer midden in de kamer staat, er is dus een behaagelijke atmosfeer in de kamer. Eef ging een pan pap verslinden en zei: "als ik die nu maar op krijg voor er alarm komt", Guus zei: "daar heb je het al", en ja hoor het alarm loeide. Hoe het kwam weet ik niet, maar al de jongens kwamen thuis. Rosé had de dag doorgebracht bij het trio boven. Ik plante de bloem op mijn jas en we gingen naar de kelder toe, het duurde een

uur. Weer boven gekomen had ik erge kiespijn en ben naar bed gegaan.

10 Oct. 1943, Zondag.

De dag begon gezellig met in bed leggen en grappen uithalen. Zoals wij met elkaar omgaan, gaan er niet veel met elkaar om, zo'n tiem. Mekaars brieven lezen we wel eens voor, van huis vertellen enz. enz. Het is toch zover gekomen dan we er uit gingen, het is nu 11 uur en denk ik er juist aan dat A.v.d.Wal 7 Oct. jarig is geweest, hoe kon ik dat nu vergeten, zoiets is moeilijk te vergeven. Nu vertel ik tegen de jongens dat ik haar verjaardag geheel vergeten ben, ze vonden het niet zo erg want ik kan haar toch niet bereiken. Ze hebben me nu van harte de hand gedrukt, en ze begrepen. Wijffe, Slaatje en ik zouden net weggaan, gelijk kom Tanja beneden en vroeg of we zover mee gingen naar het lager van Maria; Luzj en Anna waren al vooruit gegaan. Wij vonden het best. Mijn arm ging door de arm van Tanja en even later haalden we Luzj en Anna in, wij kwamen bij het lager, onderweg daarheen werd er verteld (wat ik vergeten ben te melden) dat er bij het laatste alarm ik in de schuilkelder een mooi figuur had geslagen, dat kwam zo. Het was veilig geblazen en stonden we te dringen om zo gauw mogelijk boven te komen. Piet douwde Luzj vooruit, zodat die eerder als wij er uit waren, Anna liep achter mijn en sloeg ik mijn arm om der nek om ook haar vooruit te douwen, ik keek niet waar mijn arm heen ging alleen wel toen ik hoor de roepen, nou nou nou nou, wat verontwaardigd klonk. Mijn arm was n.l. om een Duitse nek gegleden van een vrouw, omstreeks 45 jaar. Het enigste wat ik kon doen was mijn arm vlug weghalen en mijn rode gezicht weghouden wat ik niet had gehad als ze 19 jaar was geweest, dan had ik mijn arm niet weggehaald ook. Lachende daarom, bereikte we het barak waar wat meisjes en jongens voor de ingang stonden. Er kwamen er meer bij, het trio werd mee naar binnen getroont. Even later werden we weggejaagd door de waker die het kantoor uit kwam stormen. De meeste grieten gingen

naar binnen, sommigen op stap en wij liepen naar de achterkant van het fabriek, waar we een stuk of 3 oude gebogen Oecr. vrouwen achter het hek vonden voor het hek stond ook een oude vrouw van een ander lager er mee te praten. Wij liepen door totdat we geroepen werden door Loezj, zij en haar viendinnen waren ook aan die kant aan 't wandelen binnen het hek. Het hek is erg lang en heb 2 ingangen, achter het hek is bos en grasland met paden, het weer is prachtig hoewel het erg fris is, dus is het niet verbazend om ze daar aan 't wandelen te treffen. Er werd ons voorgesteld dat wij om zouden lopen en gezamenlijk naar de fabriek terug gingen.

Hoewel ik pas 3 maal bij het lager geweest ben van Maria schijnen ze me allenmaal goed te kennen want veel meisjes kom ik tegen die ik niet ken en mijn bij me naam noeme, die is "Hennik". Ze schijnen me een bijzonder wezen te vinden, omdat ik als Hollander hun taal tamelijk goed spreekt wat hier wel nodig is want weinig verstaan Duits.

We bereikte de voorgang van de fabriek, onderweg hadden we staan praten, dus waren niet verbaast te horen dat ze al weg waren gegaan, wij zijn ook maar naar Laborenz gegaan. De verwachting was de grieten "bij Okkie" te vinden maar dat was een luchtkasteel, ze waren bij het trio boven. Wij waren ook wel gegaan als het maar niet zo druk was van de polen op de plaats. Nu zijn we voor de poort gaan staan en even later kwamen ze naar buiten om kaartjes te halen voor de bios, die film heb ik al gezien van "Peternellie". De kaarten waren uitverkocht, wegens de frisheid gingen ze naar boven behalve Maria die in de poort met ons bleef praten. Ze wou graag die ring van mijn terug hebben maar dat verstondik niet. Terwijl Slaasje en Wijfje met haar praten viel mijn oog op 2 grieten uit het lager van Maria, daar stekkerde ik op af en ging bij hen staan plaatjes kijken van de bios. Er werd een gesprek aangeknoopt over de rode roos die één van hun op hun mantel had zitten. Het slot was dat de één de roos op mijn jas vasthechtte. De bedoeling was om hun naar het lager te brengen maar Maria riep ons, we gingen dus naar haar toe.

Maria scheen het niet goed te vinden dat ik ze wegbracht. Wijfje wou ook mee gaan maar die wouwen ze alleen niet mee hebben. Slaatje ging weg met 2 Polen, Wijfje bleef voor de poort staan en Maria ging naar boven. De twee grieten liepen in de verte en ik er achter aan. Ze vonden het leuk dat ik nu naast hun liep, het geprek ging over Maria. Wat heb ik nu eigenlijk aan haar? Geef we wat om mijn? Waren mijn vragen. Maria werd zo opgehemeld dat ik naar de fabriek terugkeerde om Maria en de vrindin naar hun barak te brengen. Onderweg kwam ik ze al tegen vergezeld door Luzj en Tanja, de laatste liepen te rillen van de kou, Wijfje kwam ook aanstekkere. Weer vroeg Maria om de ring die aan mijn vinger schitterde, de andere vriendin die Naaide heet, zag hem en riep “maar dat is mijn ring!”, nu werd het een mooi geval, ik beloofde een ring te zullen kopen die ik dan aan Maria zal geven, maar de ring die Maria van Naaide heeft gehad en die ik nu aan mijn vinger draagt blijft daar zitten totdat ik in Holland ben. Luzj en Tanja waren blij dat ik Maria de middel omstrengelde en Wijfje Naaide vastpakte, zodat Luzj en Tanja naar hun warme kamer kunnen gaan. De avond verliep gezellig, Wijfje was al gauw uitgewandeld en kwam ons gedag zeggen. Hoe Maria ook lief aaide en met der buikie tegen me aan draaide, de ring bleef om mijn vinger. Om 8.30 uur was ik thuis met het nieuws voor het trio dat Maria een Vrijdag komt. Even ben ik “bij Okkie” gebleven maar daar is het de laatste tijd niet meer gezellig, dus was ik vroeg op onze kamer. De staldeur kwam binnen met het smoesje dat het voor alarm was en wie er nu nog niet thuis waren, we vertelde hem 4 Holl. en 3 Frans. Willen jullie dan maar 20 Mark geven want met alarm moet je om 8 uur binnen zijn. We verklaarden hem voor gek ook dat hij de muizenhuig kan krijgen, wat hij niet verstond maar wel begreep dat het geen gelukwensing was. Hij beweerde verder tegen Piet dan we nog steeds Auslander waren. Nee, nee beweerde Piet, wij zijn inlander, hoewel het hier misschien nog Holland word, zoals gewoonlijk vertrok de Staldeur met de kat in de zak.

Wij, Piet, Eef, Guus en ik stonden met een kroes wijn in ons handen die we weghielden voor de Staldeur, twee van ons, wie weet ik natuurlijk niet, hebben weer een nieuwe fles van boven afgehaald die beter smaakt als de vorige. Om 9.30 lag ik in bed.

Maandag 11 Oct. 1943.

Ik voelde mijn eigen ziek en ben blijven liggen, hoewel mijn kaart afgestempelt was door Jan. Zo tegen 8 uur kwam de Kromme op de kamer en vroeg wat er loos was met mijn. Ik beweerde dat ik ziek was en hij ging mompelende weg. 's Middags kwam het naar voren hoe het nu moet, want Guus, Leen en ik zouden vanavond naar een Opera gaan. Ik stelde voor dat ik tegen 3 uur z.g.n. naar de dokter zou gaan en om een ring te kopen en dan gelijk naar de Schouwburg zal gaan. Nadat we soep hadden gegeten natuurlijk een kroes wijn na, kwam Jan met de post te borde van zijn griet waar ook een brief in zat van mijn moeder en zuster. Daarna kwam er nog een moeilijkheid, Guus had voor 3 man om 3.30 uur vrij gevraagd want de Opera begon om 5 uur en is 3 kwartier reizen hier vandaan. Nu wou de Kromme weten wie die drie man waren want degeen die nu iet goed werkte krijg geen vrij. Guus heb hem gezegd dat de kaarten in schaftijd verloot worden, om met ons te beraadslagen hoe het moet. Ik wil gaan, maar als de Kromme dat weet mag ik niet. Piet stelde voor dat hij z.g. de 3^e man was, nu neemt hij gelijk met Guus en Leen vrij en ik gaat naar de Opera. Net kom Guus binnen die ik heb laten roepen door Jo. Ik stelde voor om weg te gaan voor een ring te kopen en zal maken dat ik om 4 uur bij de S bahn zal staan met 3 kaarten. Dat was de afspraak. Heden is het 3 uur en zit ik op Eef zijn bed, voor me staat een stoel waarop mijn koffer staat, daarop zit ik nu te schrijven. Telkens kom er één van de jongens binnen om de wijn te proeven. Nu gaat ik wat eten opwarmen en als het gelukt, de straat op. Onderhand is het 3.30 uur geworden en kwamen Guus en Leen binnen, de kaarten hadden ze afgestempeld, ik ben

weggegaan om een ring te kopen, maar ik hoorde dat die op punten waren, dus geen ring. Op tijd was ik bij de S bahn even later kwamen de jongens aan. De reis kan beginnen, vóór 5 uur waren we bij de Schouwburg. Guus moest een lot trekken wat voor rang we moeten zitten. Of hij nu nuchter was of dronken weet ik niet, maar hij trok 1^e rang loge. We hadden moord plaatsen getroffen.

De Opera heette “de verkochte bruid”. De hoofdrol speelster ging zingen, hoe ik ook keek we konden geen muizen ontdekken, allen zaten gespannen te luisteren en zal ze wel gezongen hebben. De verdere vrouwlijke medespelende waren antiek, alleen bij het variété programma was er een grietje bij met een moordfiguurtje. In de pauze waren we de grietjes aan 't bekijken die in de zaal zaten. Kijk daar es een fijn grietje zitten, wij kijken en daar dan zei Guus, we hadden zo de halve zaal al gehad toen Leen vroeg waar dat grietje zat waar ik het eerste op wees, hij had ze nog steeds niet kunnen ontdekken. Nee, nu Leen geen idee had voor vrouwenlijk schoon, of laat ik zeggen de griet die het gezicht van der het beste kan sminken, gingen we uit de loge en Guus kocht koffie met gebak. Om kwart voor 8 uur was het afgelopen, de reis terug verliep gezellig en we belande bij Kloke. Zo tegen 9 uur waren we thuis waar Piet vertelde dat hij nood-gedwongen naar de bios is gegaan want de Chef draaide om hem heen om te kijken of ik niet ging, dat was natuurlijk niet het geval, hum. Piet staat op accoord dus maak die 1½ uur niet veel uit. Heden is het 10 uur en de Amsterdammers zijn een koffer aan 't maken het hout hebben ze van de Chef gekocht.

Dinsdag 12 October 1943.

Aan mijn werk verder gegaan, er staat nu een Oecr. naast mijn te werken die niet veel van het werk terecht brengt, maar zülke arbeiders moeten we juist hier hebben, de boten die gemaakt zijn moeten allen overgeboort worden want de onderste spijkers zijn niet door de kiel heengeboort, zo blijf het werk in de wereld. Tegen de middag zocht ik wat plankjes om

een koffer te maken, nu zet ik ze bij mijn neer, als de Chef komt zal ik ze aan hem vragen, voor geld natuurlijk. Even later kwam hij aanvliegen, ik liep naar hem toe met de plankjes in de hand, direct ging hij te keer, dat het getelde schapen zijn of ik ze als de bliksem terug wil brengen waar ik ze gehaald heb, ik moet maar wat anders nemen. Ik het hout weggebracht en de trap op waar ik een praatje maakte met Eef. Natuurlijk kwam Chef aan en ging weer kankeren. Ik zei dat ik Eef een moment moest hebben en liep kalm naar mijn plaats.

Zo tegen 4.30 ging ik met die Oecraïners staan praten en de fluut ging voor dan we er erg in hadden dat het al zo laat was. Ik zou met de jongens gelijk inkopen gaan doen, maar omdat ik mijn eigen verklede (zodat het langer duurde) en zij in der werkgoed weggingen, zijn ze zonder mijn vertrokken, ik geloof dan ze me liever niet mee hebben omdat ik alles in de boot neemt wat winkelbediende betreft.

Olla kwam 's avonds en ik ben met Slaasje en Wijffe naar het Kneipe gegaan, zij gingen soep eten, ik had het niet naar mijn zin en ben weer naar huis teruggegaan, onderweg kwam ik Kroppie met Olla tegen. Thuisgekomen had Piet een heldere bui en ging de grond aanvegen, gelijk al de pannetjes die op de kastjes stonden in de kastjes zetten.

Heden is het 8 uur en gaat ik brieven schrijven.

Woensdag 13 Oct. 1943

Gisteren beleefde we een oude mop, René ging naar het Kloset, Rosé gaf hem de boodschap ook wat voor hem mee te brengen, verders werd er niet over gepraat voordat René met een pakje terug kwam en het voor Rosé op tafel legde. Aan de grote van het pakje en de lucht konden we merken dat René z'n best heeft gedaan. Hoe René het klaar heb gespeeld weten we niet, maar bij het openen van het pakje zat er werkelijk de veronderstelde inhoud in en netjes op een rijtje. Joeri die recht tegenover Rosé zat te eten vluchtte weg, Eef stond bij de kachel in z'n pap te roeren, besprenkelt met wijn (die pap bedoel ik) en had niks in de gaten, ze gingen allen

naar bed, alleen Rosé, Leen, Piet, Eef en mijn persoontje waren nog op. Rosé had het pakje op de tafel gelegd waar Eef aan zat, even later kwam deze naar zijn plaats en ontdekte het pakje. Hé, dat is niet van mijn, zei hij, en sloeg de krant open, bekeek de inhoud verbaast, trok zijn neus op en pakte de krant met inhoud tussen duim en vinger en gooide het in de vuilnisbak die buiten de kamer stond. Ze hebben mekaar nog achterna gezeten, daarna "spat". Vandaag ben ik laat begonnen want de wijnfles is leeg nu ben ik gaan kijken op de vliering naar een geschikte wijn, die ik werkelijk ontdekte het was net conjak, hoewel het erger brandde. Net wou ik weg gaan toen er een paar lui binnen kwamen met boten, ik had net de tijd om weg te duiken en ging na hun met een zwaar hart de trap af. De dag ging gauw voorbij. Sandeman is een keer of 4 bij me geweest of er nog geen boten klaar zijn en iederen keer klonk mijn antwoord, "overmorgen". De Kromme is niet geweest en Jan is ziek, de dokter is geweest en onze Jan heb darmekontak, zal dat aan die wijn leggen?

's Avonds zouden we naar de bios gaan waar de film draaide van "Madam Butervlei". Eef ging gauw na 5 uur naar Linke, Guus, Leen en Piet gebak halen, ik brood en naar het postkantoor toe. Eef en mijn persoontje waren het eerste thuis en wachten op de rest. Eef duurde het te lang, ik bleef bij de poort staan wachten, ze kwamen niet opdagen en verdween ik ook in de Kino, zo kwam het dat we verspreid zaten. De film was een wonder, het ging over een zangeres die kennis kreeg aan een componist die haar aan een beter baantje kon helpen, natuurlijk werden ze verliefd op elkaar, de liefde van de vrouw was meer dan normaal, de man vertrok naar Amerika met het doel om promotie te maken, op een avond ontmoete ze elkaar voor het laatst en de vrouw heb het nieuws dat ze een kind van hem heb, maar ze laat hem eerst praten, nu ze dan hoort dan hij wil vertrekken zegt ze niet dat ze een kind van hem bij der heb omdat ze niet wil verhinderen dat hij dan het doel waar die naar streeft niet zal bereiken. Hij

vertrekt dus. Zij woont met een vriendin op kamers waar het kind komt en een leuke jongen word. Zij vertrouwd dat hij haar trouw blijft, de vrindin echter niet, die navraag doet en ontdekt dat hij getrouwd is, ze durft het echter niet te zeggen. Ook zij moet zingen in een Opera in Amerika, de twee vrindinnen en de jongen vertrokken dus ook naar dat land. De vrindin had ook een schorempie daar zitten die denkt dat dat kind van haar is. Toevallig komt die man in de Opera en hoort haar zingen, hij herkent haar en schrijft een brief met een bos bloemen voor een ontmoeting. Na haar zang is zij erg blij met de brief en verwacht hem op hun kamer. Terwijl ze haar kind aankleed (die blij is dat zijn pappie komt) en wachtende is op de man, vertelt nu de vrindin dat hij getrouwd is. Het is een harde slag die door de hele zaal klonk want de film brak af. Ze ontvangt hem toch maar het kind is er niet bij, hoewel deze wel door een ruit kijkt waar zijn pappie bleef. Er wordt haar voorgesteld om te zingen voor 3000 dollar in de mnd. (sjonge, sjong, kwau dat ik zo marsel had) ze zingt echter niet, ook vertelt ze niet dat ze een kind van hem heb. Hij vertrekt weer net loopt hij op de trap of het kind holt hem achterna. Pappie, Pappie, hij blijft staan en hoort van zijn kind dat hij de vader is. (mot je ook maar geloofe) enfin, hij vertrekt, nu schiet hem de laatste avond met haar te binnen waar ze hem eerst liet spreken. Later zingt ze in de opera met haar kind wat ze beleefd heb met die man, ze zong erg mooi. Hij en zijn vrouw zaten in de zaal (hij had heus geen kwade keus hoor). Het laatste van de Opera was dat ze met een mes der eigen van kant wou maken, gelukkig viel ze flauw anders was er weer een vrouw minder geweest. Daarna kom zij in de zaal om haar eigen te laten ophemelen en vroeg de vrouw aan de man of hij haar aan haar voor wou stellen want onder de opera was hij de enigste die blijk gaf haar te kennen, door te zeggen dat dat kind werkelijk haar zoontje was. De eerste vrouw en de man hebben daarna een vertrouwd gesprek hoe het nu moet en moeder vond het goed dat vader gewoon bij zijn vrouw bleef waar hij mee getrouwd was. Die vrouw kwam niet te weten dat

haar man een kind had bij de buurvrouw, in de film kwam ze dat niet te weten maar ik geloof dat hij daarna flink z'n vet heb gehad. Het laatste plaatje was dat zij bij haar slapende kind zat en der eigen afvroeg hoe ze nu aan een tweede moest komen.

Heden is het 11.20 uur en alles legt al, de waker komt bij Okkie met zijn grote mond alles wakker maken en vraagt dan of ze al slapen.

Donderdag 14 October 1943

Vandaag was het werk erg saai en ben ik meestal op de kamer geweest om de zieke gezelschap te ouden, 2 Frans. en Jan zijn ziek (in werktijd) het enigste belangrijke vandaag is dat Guus door de Chef werd beschuldigd dat hij en Kroppie de anderen op wil stoken om allen niet te gaan werken dus sabotage. Guus wist nergens van en vroeg wie het tegen de Chef gezegd heeft, de Chef wou niet zeggen wie. Guus is er achterheen gegaan en ontdekte dat de Beul die smoesjes verteld heeft.

Zo tegen 3 uur waren buiten de 3 Kranke, René, Rosé en ik op de kamer. Net kom Brückner binnen. Wat is hier loos, zei hij, Rosé en René gingen de kamer uit en ik moest bij hem komen voor mijn stempelkaart. De Kromme is er nog niet, nu moet hij ons loon uitrekenen en aangezien ik van de week een dag ziek ben geweest plus 3 uur vrij avond gemaakt heb, vroeg hij hoe dat zat want er was nog een paar maal doorheen gestempeld. Ik vertelde hem de waarheid, gezamenlijk verlieten wij de kamer. 's Avonds zijn Guus, Leen en ik inkopen gaan doen maar het was niet noemenswaardig. Net zat ik te eten en komen Rosé en René met een wagen brandhout binnen waaronder een 50 l. fles wijn verstopt is, die werd gekeurd, nu het is moordspul hoor een soort appelsmaak, suiker zit er ook al in, dus wat moeten we nog meer hebbe? Het is te begrijpen dat die fles gauw leeg is en eens moet de bom barsten als er ontdekt wordt dat er zoveel lege flessen meer zijn en hetzelfde aantal vol, minder. Als het

zover is zien we wel weer. Alleen moet de fles niet in de kamer blijven want als ze soms onderzoek doen zijn we zo te sigaar, enfin de smaak is best.

Na 2 kroezen wijn ging ik op stap naar het Kneipe waar ik een gesprek aanknoopte met Olla. Even later kwamen Slaasje en Wijfje ook, ik ben weer naar huis terug gegaan. Bij Okkie waren Luzj en Anna, mijn plaats was naast Luzj. Tanja is bij de Polen boven, ze legt overhoop met Luzj en Anna, waarom weet ik niet.

Heden is het 10.10 uur en zal ik es een glaasje wijn tappen.

Vrijdag 15 October 1943

Vannacht allarm gehad, we waren net goed en wel in de kelder of het blaasde veilig, het is fijn dat het zo kort duurt maar toch benijd ik de jongens die in hun bed gebleven zijn. De Kromme is er vandaag weer niet dus werd het luieren. De jongens die beneden werken hebben Sandeman in de boot genomen. Er werd over de klok een laadje gehangen nu kwam Sandeman kijken hoe laat het was en haalde de la eraf, onderhand vragende wie dat gedaan heeft wat niemand wist natuurlijk. Net draaide hij z'n eigen af, of de la hing er weer, hij werd flink kwaad, de jongens stonden erg onschuldig te kijken en niemand wist ergens vanaf, totdat Sandeman weg ging, toen brak er een lachsalvo los.

's Middags kwam Guus naar mijn met de vraag of ik een houtje wou douwen tussen de drukbel van de lift, dan blijft de bel luiden. Hij had het boven ook gedaan nu, dat was zo gebeurd, de lift was kapot en stond beneden, de bel ging tekeer en ik hoorde Sandeman naar boven komen, Guus was al weg gegaan, ik naar het Klozet. Bij mijn terugkomst stonde de Duitsers bij elkaar (ook Sandeman) te wijzen en te praten over de lift, wie heb dat nu gedaan. Met een onschuldig gezicht vroeg ik wat er was, ze zeiden dat er iemand een houtje tussen de bel had gedouwt, ik kijken en kwam terug met de boodschap dat er geen houtje in zat. Dat stimt, zei de gouwe tand (hakkelaar) de Chef is kwaad binnen komen

stormen en heb het houtje er uit gehaald. O wee, de dader, was het besluit.

's Avonds ben ik met Guus en Leen inkopen gaan doen en kwam Maria en der vrindin aan, wij kwamen van inkopen terug en ik ben met een kapot overhemd bij die grieten naar boven gegaan, het was niet erg gezellig. Wat later schreef Luzj haar adres waar ze woonde in Oocr. (het vorige ben ik kwijt geraakt), onderwijl gingen Maria en der vrindin weg, ik bleef nog even en ging naar mijn kamer, schrijven. Net waren we de laatste druppel wijn uit de fles inschenken of de kapper kom binnen, die dooie Pool zag niks en ging haar knippen. Heden is het 9.20 uur en het is hier ongezellig.

Zaterdag 16 October 1943

Die boten hangen me de keel uit. Zo tegen 9.30 uur kwam Guus mehalen voor ander werk. Buiten staan er 5 grote kratten, in iedere krat zitten 2 spanten verkeerd, die moeten we er uit halen en op maat er in douwen, als dat klaar is moeten we buro's maken. We pakte onze gereedschappen en gingen buiten werken, wat tamelijk koud was. Om 10.30 uur is Guus weggegaan met de trein om zijn broer te bezoeken. Nu staat ik dus alleen te werken, de Kromme kwam kijken (die was vandaag vroeg present) en vond dat er een mannetje bij moest komen, hij vroeg aan mijn of ik iemand wist. Ja, Velthoen, zei ik. Die kan slecht weg met accoordwerk. Nu, stuurt dan Verloop maar. Dat vond hij goed en stond ik dus met Jan te werken. De Kromme stuurde ik weg om een doos spijkers te halen. Wij de spijkers uit de spanten rammelen. Jan maakte het niet zuiver op maat. De Kromme kwam terug en begon uit te pakken tegen Jan en vroeg of hij nu Tissler was, nee, zei Jan, meubelmaker. Omdat er veel deuken in het hout kwamen bracht hij wat stukjes hout, om daarop te slaan. Even later ging hij werken aan de anderen kant en sloeg op het hout zonder de klosjes. Ho, ho, meester Radich, riep ik, dat mag niet zonder klosjes, u slaat alles vol deuken. Hij had niet door dat ik hem in de boot nam

en zei, ik zal er nog wat klosjes bij halen. Hij zag niet met zijn kippige ogen dat er 2 tonnen vol achter hem stond. Wij zeiden niks tegen hem want lopen is goed voor hem. Later kwam Giel er ook bij met een pot verf. Ik kwam tot de ontdekking dat het rothout was, want bij het omkantelen van de krat brak er een hele plank af. De Kromme kwam net aan en ging tekeer maar ik beweerde dat hem hetzelfde overkomen was als hij er aan gewerkt had. Dat wou hij niet toegeven. Na de fluit gingen we inkopen doen, men merkt direct dat Guus er niet is want we deden apart inkopen. We krijgen 500 gr. gebaksbonnen en 12 ½ gr. spek meer in de maand, nu als wij niet dik worden weet ik het niet meer. 's Avonds om 5 uur, kwam Huib, de kameraad van Piet, gezamenlijk gingen we naar de bios, er werd gespeeld "De reis naar Tilset", de film vond ik niet mooi. Na afloop even naar Kloke en naar huis waar we om 9 uur waren. Alles lag op bed behalve Eef. Er werd nog wat lol gemaakt, ook douwde ik een mes helemaal in mijn brood voor verrassing. Huib sliep in Guus z'n vuil.

Zondag 17 Oct. 1943

Huib is om 6 uur weggegaan zonder dat het werd gemerkt, want hij moet om 7 uur werken. Ik werd wakker van de rookwolken. Jack had de kachel aangemaakt, Jan is de dag begonnen met kolen halen. Allen zaten we aan tafel, ik voreg aan Eef of hij 8 cm. van mijn brood af wou snijden, wat hij deed. Met de duimstok werd het gemeten. Sommige jongens hebben Smaels (reuzel) gehaald op hun spekbun ook. Onderwijl Eef het brood sneed ging het geprek over stroopvet wat ze vroeger in Holland hadden. Eef luisterde belangstellend en had niet in de gaten dat zijn mes niet verder kwam als het midden van mijn brood. Nu lette hij op het brood wat hij om en om had gedraaid om door te krijgen. Op het gat waar het heft zat had ik een papiertje geplakt wat hij er af ging peuteren, nu zag hij het mes zitten. Een gelach brak los want allen hadden het in de gaten, Eef lachte ook maar mee, hoewel hij in 't vervolg geen brood voor mijn zal snijden. De

meeste zijn nu naar de kerk en het is elf uur. Juist vraag ik aan Jan om Eef zijn mes te laten zien, nu het is net een raps. Nu Guus er niet is verveel ik mijn eigen erg en ben maar gaan slapen. Tegen 4 uur werd ik wakker door dat er een kameraad van de Amst. binnen kwam. Nu ben ik op stap gegaan naar het Kneipe, daar ontdekte ik een nieuwe griet om mee te praten. Het is een leuke meid, jammer dat ik weg moest zonder af te spreken. Onderweg naar mijn fabriek haalde ik Paula en Naaida in, daar bleef ik naast lopen totdat ik ontdekte dat Maria en Halla aan de ander kant van de straat liepen, nu ik keek, staken ze over. Ik zei Paula en Naaida gedag en liep vlug door zonder Maria d'r Halla! te begrijpen. Voor de Kino stonden Kroppie, Wijfje en 2 vrienden, daar liep ik heen. De grieten gingen de poort in, maar Luzj en Tanja waren een zuster aan het bezoeken. Wij gingen naar die grieten toe en gingen praten. Ik bleef met mijn rug naar hen toe staan dan knepen ze in mijn arm, dan in mijn nek, totdat het mijn verveelde en me omdraaide maar buiten hun bereik bleef. Ik weet niet hoe het komt maar ik begin een hekel te krijgen aan omgang met Oocr. Zij gingen bij Okkie boven waar Anna was, met die gingen ze op de kamer van de grieten. Wijfje bleef beneden met Paula praten. Kroppie en die 2 anderen naar de bios. Paula ging naar haar vriendinnen en Wijfje naar de Kino. Net wou ik naar boven gaan of Luzj en Tanja komen aan, gelijk met hun ging ik bij die grieten boven. Bij de kachel ging ik me warmen, de grieten zaten op de bedden, de 2 stoelen die er zijn bleven onbezet. Ze zagen dat ik nog steeds de ring aan mijn vinger hield en wouwen hem terug hebben, wat ik niet wou. Ze trokken aan mijn arm en hand maar de ring bleef waar die was. Luzj, Anna en ik bleven op de kamer de rest ging naar de Kino. We hebben foto's bekeken enz. Later zijn ze bij Okkie gegaan en ik op de kamer gaan schrijven. Van Luzj heb ik een foto gehad waar ze met Tanja samen opstaat. Hedenis het 9 uur, Guus is nog niet hier, de jongens zitten te eten en ik gaat slapen.

Maandag 18 October 1943

Net lag ik gisteravond te slapen of het blaasde alarm. Wij gauw naar beneden waar we een plats naast die grieten kregen, Piet en ik. Het werd gezellig en vonden het haast jammer toen het veilig blaasde.

Vanmorgen was Guus er nog niet, om 11 uur ging ik voor de zoveelste maal naar de kamer en trof daar Guus aan, hij was zijn koffers aan 't uitpakken, hij heb flink wat appels en brood, chocolade poeder, koffie, rozijnen, broodjes met jam, een soort gebak en een doos sicaretten. Amerikaanse en Engelse sicaretten, wat een geluk heb hij nu. Zijn broer krijgtr pakketten uit Amerika over het rode kruis, dus het zit wel snor. 's Middags kwam Sandeman met Tanja boven, haar handen zijn kapot van hetzelfde werk, nu kom ze voor Anna in de plaats. Aangezien het werk hopenloos is ben ik meest op de kamer. 's Avonds ben ik gauw inkopen gaan doen, en in de rij gaan staan voor de kino, maar de kaartjes waren uitverkocht. Verders ging ik naar het lager waar ik Wijffe tegen kwam, grieten kregen we niet te zien. Zo tegen .30 uur waren we op de fabriek waar ik "bij Okkie" ging zitten met Luzj. Het werd gezellig totdat we om 8.30 uur allen opsprongen, het alarm is gegaan. Allen naar beneden ook Wim, de gast van Jan, in de schuilkelder was het weer gezellig er werd gevraagd waar mijn ring is gebleven, die heb ik er vandaag (van mijn vinger) afgehaald omdat ik met Mario overhoop leg.

Om 9 uur waren we weer op de kamer, het gesprek gaat over de Beul die de laatste tijd een erge grote mond krijgt, Guus beweert dat de Beul hem bekonkelt heeft voor verrader of beter gezegd oproer ruier, maar er zijn geen bewijzen. Vandaag of morgen geeft Guus hem een drijver voor zijn hoofd. Jo beweert dat de Beul niks waard is. Leen gaf het antwoord van "Natuurlijk niet, anders zat hij niet hier". Dat antwoord vonden we zo mooi dat we Leen de hand drukten. Heden is het 10.40 uur en de gast gaat opstappen, de oude ploeg is nog present de rest legt al of is weg.

Dinsdag 19 October 1943

Vandaag had ik een rare bui, Tanja vroeg waarom dat ik kwaad was, ik beweerde dat ik geen kwade bui had, alleen heb ik geen zin om te praten. Zij werd daar kwaad om en de verdere dag hebben we geen woord tegen elkaar gezegd. Er schijnt wat loos te wezen: 2x is er gelijk met de Chef een goser meegekomen om te controleren hoeveel werk we afleveren. 3x is de Chef met papieren bij Lakwa geweest er werd gepraat over Donderdag en sportpaleis, verders kon ik het niet verstaan. De meeste tijd was ik weg maar geluk had ik wel want net werkte ik even of de Chef kwam binnen.

De laatste tijd gaat ik erg weinig met Oecr. om, waar hem dat in zit weet ik niet. Enfin ik ben gauw inkopen gaan doen en alleen naar de bios gegaan waar werd gespeeld "die Schattin" met Jenni Jugo. Het was een mooie film om 8.30 uur was ik thuis waar ik ben gaan schrijven. Even ben ik "bij Okkie" geweest, waar de de Staldeer kwam schelden wie er op het gas kookte. De Oecr. keken zo angstig dat ik beweerde het gas bezet te hebben, ik met hem mee kijken, de gassen waren beide bezet 1 grote melkkan stond er ook op, de Staldeer vroeg waarom we in die kan koken terwijl we toch andere pannen hadden. Daar wassen we ons goed in of ons gezicht, dus eten in koken is niet zo lekker.

Bij het gas hangt een lamp die kapot is, hij zag de lamp en vroeg waarom we niet verduisteren, tegelijk wou hij de lamp aandraaien. Voordat hij de lamp aanraakte kreeg ik een leuk idee en pakte plotseling zijn hand beet, onderwijl uitroepende, "Pas op, levensgevaar er staat stroom op die lamp" Hij bleef staan als een wassenbeeld de lantaarn trilde in zijn hand, hij mompelde wat van "Dank U wel" en gelijk dat verduisteren niet nodig was.. Net kwam het kleine Wakertje aan met veel lawaai, wie heb de deur en trapopgang gespert met een lange veer? Het schoot me te binnen dat Kroppie dat gisteren had gedaan, maar aangezien de Polen niet boven slapen voor het ontsmette, is het wakertje te sigaar.

De Staldeur peuterde de veer los en ging met mijn naar “bij Okkie” wie de schuldige was, het wakertje was weggegaan. “bij Okkie”gekomen had Commensaar (dat is een nozem Oecr.) een lap om zijn oog. Ik vertelde aan de Staldeur dat hij gisteren met een griet was uitgeweest. Er werd gelachen en gedolt met Commensaar, de Staldeur vertrok met een lachtend gezicht en de veer in zijn hand zonder te vragen wie de dader was, door het lachen was hij het vergeten te vragen. Dat was juist de bedoeling.

14^e DAGBOEK

20 October 1943, Woensdag

Nog steeds zijn we in staat van oorlog en spreken niet met elkaar, Tanja en ik. Zo tegen 10 uur was ik met die boten klaar en moest ik op de houtplaats helpen met hout lossen, wat een leuk werk is, maar het leukste ervan is dan we er met 6 man werken zodat we elkaar in de weg lopen, nu kan ik dus bij een ieder wat gaan praten zonder dat ik gemist word, onder werktijd heb ik aan Kroppie een sig. Gevraagd, samen zijn we "bij Okkie" gegaan om een sig. te halen.

Zo tegen 3.30 uur waren we klaar met aflossen en kwam er een auto aangereden met zulk een enorme lading hout erop dat ik gauw ben weggegaan naar de kamer, daar gekomen kwamen Piet en Guus er uit gelopen. Die kamerdeur gat anders een keertje onder werktijd! Even ben ik op Piet zijn bed gaan zitten, laat ik nu in slaap gevallen zijn en gewekt door de fluit van 5 uur, dat heb ik nu ruim een uur geslapen zonder dat het gemerkt is. Gauw ben ik brood gaan halen en een kaartje voor de bios. Om 6.30 uur was ik in de bios, de film heette "Roze in Tirol" en was geweldig mooi, jammer dat ik er de helft van heb gezien want ineens brak de film af en de lichten gingen aan, ik doch aan een storing maar alle mensen stonden op en gingen de bios uit sneller dan normaal. Nu drong het tot mijn door dat het alarm was. Kalm ging ik naar Labora waar ik de Polen al op de trap tegen kwam die gek keken dat ik de verkeerde kant heen ging. Op onze kamer gekomen zag men haast niet dat het alarm was. Op der gemak stonden de jongens te praten, Jo stond nog onder de douze. Ja, het is hier een mooi stellentje jongens hoor, het Wakertje kwam kijken of we allen al onder waren en stond hoofdschuddend bij de deur, toen hij ons zo kalm zag. Ik geloof dan er maar 2 weg zijn naar beneden. Guus en Jan zijn nog niet thuis, waar die naar toe zijn weet ik niet.

Eindelijk waren we dan in de kelder waar ik ben gaan slapen. De 4 Oecr. jongens die gister gekomen zijn zitten recht voor

mijn op een bank, 2 jongens lopen op blote voeten en allen zien ze er vreselijk haveloos uit, ze dragen scheuren en winkelhaken aan der lijf die bij elkaar gehouden worden door stukjes lor. De voeten zijn erg zwart of dat er geen water bestaat.

Het alarm duurde van 8 tot 9.50 uur dus heel de avond is naar de maan, eerst wou ik nog gaan schrijven maar wegens de slaap kroop ik gauw in mijn lorredoor.

21 October 1943 Donderdag

Ondanks het werk wel gaat, ben ik toch steeds weg. Zo ben ik dan over 7 uur begonnen met werken, om 8 uur zei ik tegen mijn collegas dat ik wat ging wandelen en ben op de kamer gaan zitten schrijven. Met de fluit even gaan eten. Gisteren had ik van Jan 10 cm brood geleend waarvan ik Guus ook de helft heb geleend omdat we geen van allen kans hebben gezien onze soep naar binnen te krijgen, zo slecht was ze. Er is naar de keuken opgebeld en de heer van 't kantoor is er zelf heen geweest. Nu moest ik dus dat brood teruggeven en hield net een boterham voor mijn eigen over. Guus had geen brood. Heden is het 9.40 uur en zit ik nog steeds te schrijven, nu gaat ik eens kijken hoe het met afladen staat.

Jan, Giel, Frits en Leen hebben een flinke uitbrander gehad van de Kromme en worden ingespert omdat ze een houtje hebben gedouwt tussen de lift bel, die bleef maar luiden en het houtje was niet te zien, de Kromme heb wat contacten uit elkaar gehaald om te zien hoe het kwam. Toen hij ontdekte van dat houtje kreeg hij haast een beroerte van nijd, dat is erg (ik bedoel "haast") Hij ging dus flink tekeer en zei dat hij nu niet handelend op kan treden omdat die boten af moeten, als die klaar zijn, krijgt hij ons wel.

Nu wordt het toch heus tijd dat ik wat gaat werken vind ik.

Gelukkig is die auto leeg en laat nu gelijk een andere wagen komen, die nog voller leek. Wij begonnen met lossen daar viel mijn oog op struiken waar kleine bessen aan zaten die ik eerst

proefde, daarna een flinke hoeveelheid eraf plukte en in mijn sloofje pakte. Net was ik klaar of de fluit ging voor schafttijd.

Op de kamer gekomen begon ik direct met afplukken en in een pannentje gooien. Een half uur na schafttijd was ik zover klaar en ben weer aan het werk gegaan. Wat later kwam er een vrouw aangelopen met een pan en een trapleer en wou bessen af gaan plukken, er zat niet veel meer aan die struiken. Enfin ik knoopte een gesprek met haar aan dat ongeveer een half uur duurde, ze vroeg o.a. of ik altijd op die plaats werkte, ik zei zo tegen 12 uur, wat bij nader inzien geen goed antwoord was, want die tijd ben ik meestal op de kamer. 's Avonds ben ik marmelade gaan maken van die bessen wat tamelijk goed gelukt is. Daarna ging ik met Jan inkopen doen en weer naar de fabriek.

“Bij Okkie” was de vrouw van Uiltje daar met een nieuwe vriendin. Ze riepen mijn want de photo's die ik toen in hun lager heb laten maken 6 weken terug zijn klaar en tamelijk goed uitgevallen. Wat gepraat, het slot daarvan was dat Wijfje en ik die grieten wegbrachten. Die vriendin heet Klaude, en kan moorddadig zoenen. Alleen jammer dat het de eerste en de laatste maal is, want ze ken geen woord Duits en moet ik Oecr. praten, dat gaat wel aardig, maar alles kan men toch niet zeggen. Daarom wil ze niet met een Holl. of andere sprekende luidjes niet mee wat zeer logisch is. Ik belande weer op de kamer met een zalige bui en ben de foto uit gaan knippen, verders schrijven. Heden is het 10.30 uur en de meeste leggen al.

22 October 1943 Vrijdag

Zo tegen 7 uur zijn we gaan werken. Meester Coenraad moet mijn hebben want als ik weg ben vraagt hij naar mijn en als ik weer aan mijn werk verder wil gaan is er een ander voor mijn in de plaats, maar dat kan ook komen omdat ik nooit minder als een half uur door de fabriek gaat wandelen of op de kamer ben. Even voor schafttijd ging ik kijken hoe laat het was, gelukkig nog maar 2 min. Net kwam de Kromme aan die

begon aan één stuk door tegen mijn uit te pakken, even hield hij op met ratelen om adem te halen. In die tijd vroeg ik waar hij het nu eigenlijk over had. Hij wou weer verder praten alleen zijn lippen bewogen en z'n gezicht liep blauw aan. Toen hij weer normaal prate hoorde ik o.a. dat ik gisteren 5 min te vroeg ben uitgescheden met werken en nu weer voor tijd niet bij mijn werk ben. Coenraad heb het gezegd. Ik ontkende het omdat ik om 4.30 uur al op de kamer was. Nu moest ik wachten totdat Coenraad kwam, dan konden ze het zeggen waar ik bij was. Daar kwam hij aan, de fluit had onderhand al geblazen. Coenraad beweerde dat ik 10 min. te vroeg weg was gegaan, ik beweerde dat ik tot 5 uur aan de schaafmachine had gestaan bij Jo. Het laatste was dat ik zo maar niet van mijn werk kan weglopen zonder het te zeggen. Na schaftijd ben ik bij Jo aan de schaafbank gaan staan schaven totdat Coenraad mijn kwam halen en gelijk zei dat ik hout af moet halen.

Nu staat ik samen te werken met Commensaar, Slaatje en 2 Polen, ook nog een lange Oecraïner de laatste is net als Commensaar, dus een zalf.

Commensaar legde al de planken fout neer en Coenraad stond aan één ruk tegen hem te schelden. Ik stond mijn eigen te ergeren op de houtstapel omdat Commensaar nooit hout opgestapeld heb. Ha, daar gaf Coenraad Commensaar een stomp. Hoe ik zo gauw van het hout afkwam weet ik niet, maar ik tikte Coenraad op z'n schouder en ze dat hij die domme jongen niet moet slaan omdat hij arbeit niet goed maakt wat hij nimmer heb gemaakt. Ja maar, zei hij, dan moet hij goed werken. Stimt, zei ik, maar moet U hem niet slaan, neemt mij dan. Nee, U werkt richtig, zei hij. Dus als ik niet goed werkt, slaat U mijn? Tegelijk begon ik tegen een stapel hout aan te duwen die omviel. Met open mond bleef Coenraad kijken, en ging weg onderhand zeggende dat hij er met de Chef over zou spreken.

Ik ben naar de kamer gegaan waar ik Piet aantrof, wij een flinke boom gedrukt, totdat we ontdekten dat het 3.30 uur was,

dus werken. Op de houtplaats gekomen, wachtte Coenraad mijn op en begon, zo ben je er eindelijk, waar ben je geweest?. O, bioscoop, was mijn antwoord. Altijd als ik kom ben je weg, nu weer ruim een 3 kwartier. O, ik ben even naar het Klozet geweest. Ja, ja, 5 à 6x op een dag dat is heel gewoon bij jou, wat?. Stimt, zei ik. Ha, daar blaast het 5 uur, op de kamer gekomen viel het als een bom in ons midden dat we geen verlof krijgen vóór Februari en dan nog als we goed werken misschien. Er werd rond de tafel gezeten en gepraat. Guus heb het van de Chef gehoord die gerefoneert heeft naar het arbeidsfront. Het besluit was, als we geen verlof krijgen nemen we allen de benen als ons jaar om is.

De avond ging voorbij met inkopen en "bij Okkie", waar Tanja met Luzj was, met die twee gaat ik niet veel meer om, hoewel er geen rede is, dat is weer één van mijn buien.

Heden is het 10.30 uur en er word aanvang gemaakt voor de grote aanval op de Chef en verdere leden van de fabriek zoals Meesters. Die krijgen allen een briefje gestuurd waarop staat geschreven "hier is alles precies, ook verlof". Guus gaat morgen eerst ergens naar toe om te praten over ons verlof, word dat niks, doen de briefjes de ronden. Alleen Piet, Frits en ik zijn nog op.

23 October 1943 Zaterdag

Kwart voor 7 uur ging ik een kijkje nemen hoe het met werken staat. Achteraan de houtplaats vond ik een pracht plaats om te zitten wat ik dan ook deed. Hoewel het fris is blijft de vroeg zon een pracht gezicht, het was om te genieten. Even later ging ik de houtplaats in de rondte lopen en liep Coenraad tegen het lijf die vroeg waar ik nu weer op uit was, ik zei dat ik hem liep te zoeken voor werk en nu eindelijk gevonden had. Dat ken niet, zei hij, want ik ben immer op de houtplaats. Dat ken nooit, want ik heb U niet gezien. Hij gaf mijn werk dat bestond uit hout opladen in de lift met een Oecr. samen. In schaftijd hoorde ik van de jongens dat de meesters allen in actie zijn geweest om mijn te zoeken, want er zijn een man of

wat naar het Bahnhof gestuurd om hout op te laden. Maar nu ik er was werd er door de meesters niks tegen me gezocht daarover.

Om 9.30 stempelde ik mijn kaart af, want ik zag de Chef met de winterhulpbus aankomen, er zal vandaag collecte gehouden worden die al de collectes van ander jaren moet overtreffen. Wij hebben onder elkaar afgesproken allen niks te geven wat we dan ook niet gedaan hebben, hoewel de Chef zei als hij bij één van ons kwam dan de andere Hollanders ook gegeven hebben.

Zonder tegen de Kromme wat te zeggen ben ik naar de kamer gegaan en gaan slapen. Guus heb z'n eigen verkleed en is op weg naar het Arbeitsfront om over verlof te praten.

Zo tegen 12.30 uur werd ik wakker want Guus kwam terug en nu vertellen. Géén verlof vóór Januari. Guus zag bij de ingang van het Arbeitsfront een goser staan met een bus waar hij wat in moest douwen om op de bewuste kamer te komen. Hij begon daar gewoon te praten en ontdekte dat die griet waar hij mee in 't gesprek was een vriendin van vrouw Laborenz was, Goed praten hielp niet dus begon Guus te kankeren. Het laatste wat er gezegd was, Guus vroeg om verlof voor hem met December om te trouwen. Dat kom totaal niet in aanmerking was het antwoord. Die griet wees op die bus voor winterhulp en vroeg aan Guus om er wat in te douwen. Dat komt totaal niet in aanmerking was Guus zijn antwoord nu. Verders moest hij maken dat hij wegkwam anders was hij er hardhandig uitgezet. Ik ben er uit gekomen om mijn eigen te verkleden, Guus is nog gaan werken. Heden is het 3.30 uur en word er stevig gezongen hier, Guus en ik zitten te schrijven en op z'n tijd te zingen. Piet, Leen, Jan en Piet zijn der eigen aan 't verkleden want we gaan gezamenlijk inkopen doen.

Nu daar gaat ie dan, de één moet enkelt boter hebben, de ander gebak of worst. Maar allen gingen de winkels binnen als er één of twee wat nodig had. Bij de bakker zagen we geen gebak leggen, maar binnen gekomen had die vrouw wat voor ons bewaard en ging er een hoeraatje op, dat maakte zo

leven dat er nog een paar helpers uit de bakkerij in de winkel stormde, toen die zagen dat het geen bombardement was, lachten ze vrolijk met ons mee. Al van ons gebak smullende kwamen we bij de slager, altijd staan daar 2 lege tafeltjes, die wij bezette met gebak en brood, Jan bleef kalm achter het tafeltje dooreten. Daar stonden we nu met 5 man, ook Jo, Giel en Frits kwamen binnen. Nu het was een herrie van belang hoor. Er werden een hoop opmerkingen gemaakt die ik liever niet neerschrijf, maar we stikte van de lach bekant. We werden gauw geholpen, ik geloof dat die friet ons liever kwijt als rijk is. Hoewel ze toch mee lachte.

We belande bij Kloke, waar we onder het genot van een glas malzbier ons gebak verder naar binnen werkte. We hadden veel bekijks, want het schijnt hier niet de gewoonte te zijn om met een man of 8 in een Café te gaan eten, drinken en lol maken. Maar ze zeggen niks tegen ons omdat we al bekend zijn.

Nu Linke aan de beurt daar stonden een paar Oecr. grieten in de winkel waar ik een gesprek mee aanknoopte. De Oecr. sprache ken ik al tamenlijk goed en de jongens stonden voor de zoveelste maal verbaast te luisteren en verstonden er geen woord van. Alleen zeidn ze, ik wou dat ik het zo kon, na de oorlog hebben we er niet veel aan, maar nu wel. Bij een andere bakker gingen we nog naar gebak kijken maar het was niks bizonders. Wij weer naar de kamer waar Olla was bij Joeri. Guus ging kaartjes halen voor de bios en ik aardappels koken. Met 6 man gingen we naar de bios waar gespeeld werd "Het tweede schot", Het enigste wat ik van die film kan zeggen is dat ze elkaar kregen. Bij mijn thuiskomst waren mijn aardappels gaar, dus kon ik aanvallen. Daarna ging ik bij Okkie" aangezien ik die grieten links laat leggen was het niet gezellig, slapen is een gezonde sport.

24 October 1943 Zondag.

Dag en nacht werkt er een Pool in de fabriek, die hamert, daar werd ik al vroeg wakker van. Het is dezelfde Pool die bij mijn

in de ziekenkamer boven heb gelegen, die heb een poos in een ander arbeidslager gelegen en kwam zomaar als een ram terug. Nu is het een zwijn geworden, zegt alles tegen de Chef wat wij doen en werkt z'n eigen krom.

Zo kwam het dat we allen vroeg op waren op een paar na. Pap koken en schrijven begin de dag mee. Ne komt Anna binnen met wasgoed voor ons. Ze blijft hier wat kijken naar fotos en stoeit met de jongens. Daar blaast het voor alarm en Jack begint snel z'n koffer te pakken, hij is altijd op dat punt de eerste, de rest gaat gewoon hun gang, onderwijl tegen Jack zeggen dat hij wat op moet schieten, net is de koffer gepakt of het blaast veilig. Heden is het 11 uur. Anna is weggegaan. Rosé is een koffer aan 't maken. Jan is er niet tevreden mee en zegt het tegen Joeri, die begint op te spelen maar niet te erg. De rust is wedergekeerd en gaat ik mijn pap verslinden. Daarna ben ik naar het Kneipe gegaan met Kroppie en naar het lager, waar het gezellig was, ik maakte een afspraak met Halla om om 4 uur naar de bios te gaan.

Kroppie ging naar de fabriek om Wijfje en Slaasje te halen, ik wachte in het Kneipe.

Wijfje en Slaasje kwamen zonder Kroppie aanzetten van de laatste was een kameraad gekomen. Nu weer met 3 man in het Kneipe, net zaten we of Kroppie kwam of het afgesproken was kwam Kroppie z'n kameraad ook. We bleven voor het Kneipe staan praten, ik maakte benen. Op de kamer gegeten enz. en naar de plaatsen van de bios gaan kijken. Even later stond Kroppie achter mijn en zei, "Aha, Maria", Ik keek om en zag Maria en de 3 vriendinnen onze fabriek binnen gaan. Wij bleven staan en Halla kwam aanzetten naar ons toe. Kroppie z'n kamaraad, Halla en ik gingen naar de bios. Halla ging in de rij staan voor kaartjes, we waren met 3 man en 1 griet, nee, daar ging ik niet mee mee. Ik vroeg aan Halla om 6 kaartjes te kopen hoewel ze verbaast uitriep dan we maar met 4 man waren, kocht ze er toch zes.

Ik vroeg er 3 en betaalde 5 mark, Ik zei ze gedag en ging weg, naar mijn kamer en troonde Guus mee naar de bios. Nu heb ik

1 kaartje over maar dat is goed voor een andere keer. De film heette "Tragedie van een Liefde", met Benjamino Gigli. Het was een mooie film ze kregen elkaar niet want die griet stak de moord en hij ging met een bloedend hart naar een reserve griet toe.

Nog even naar Kloke geweest en naar de kamer waar ik nu zit te schrijven. "Bij Okkie" is het trio present en zingt mooi, ook hier is de stemming vrolijk. Net word er over wijn gesproken. René en Rosé hebben weer een fles gehaald van 35 Lit. die leeggegooid in kruiken en kannen, de fles weer weggebracht. We lagen op bed en het gesprek ging over Laborenz. Guus zei, "Als de Chef eens in Holland komt te werken laten we hem in een paar weken niet eten en als hij dan smeekt om eten, halen we water, gooien daar zoveel kummel in dat het water stijf wordt, daar verrassen we hem dan mee. Daarna laten we hem niks anders als schroeven in het hout draaien, 80 uur in de week, ook beloven we hem iederen keer verlof en als hij dan na een paar jaar met verlof gaat, pikken we hem bij de grens op en sperren hem in, als hij dan in zo leuk klein hokkie zit met een hout bed en alles beweegt van de wand luizen en vlooiën, worden er een paar mensen gehoord die niks anders tegen hem vertellen dan dat hij zo lieve vrouw heb en dat Berlin zo mooi is, totdat hij half gek wordt, daarna geven we hem een kaartje voor vreugde en arbeit. Als hij dan gaat huilen van blijdschap trekken we met een tang de nagels van zijn vingers en tenen." Zoals ik het nu schrijf was het niet precies maar ik geef het in verzachtende omstandigheden weer.

Verders weet ik niks meer, want sommigen jongens zetten hun knaldoos open en verzonken we in een diepe bewust zijn.

25 October 1943, Maandag.

Vandaag een dag met belevenissen die werkelijk interessant waren. Het begon met 10 min. te laat beginnen, maar dat is zo gewoon dat Coenraad met een vriedelijk gezicht goede morgen zei. En wat wilt U nu doen, op de houtplaats werken

of aan de machine staan? Ik koos het laatste. Nu staat ik dan met een Pool samen poten te zagen aan de machine voor ledikanten. Het is accoord maar toch was ik veel weg, één zo keer ging Nizwetski naar Eef toe om te vragen waar ik nu toch altijd was. Brückner is een keer of 4 op de kamer komen kijken maar ik was er niet, wel werd René 3 x op de kamer gesnapt. Zo tegen 3 uur liep ik met een wagen hout door de fabriek en stopte met een gang tegen de ruk van de Beul die even kreunde en wat begon te schelden. Ik riep hard een uitdrukking naar hem die oom de Polen en Oecr. van ons geleerd hebben maar die ik liever niet neerschrijf, wel werd er door hun gelachen tot nadele van de Beul die brommend wegging. Later kwam Jo mijn vertellen dat de Beul gezegd had dat Jo tegen mijn moet zeggen "Laat die rooie wat uitkijken", die rooie ben ik natuurlijk want alle Duitsers liegen. Daarna ging ik naar boven, waar Guus en Piet in een druk gesprek waren. Guus riep mijn om wat te zeggen, we gingen op een plek staan waar ze ons niet zien kunnen. Guus was op de kamer toen de Staldeer kwam, die vertelde dat er op onze kamer 4 Oecr. bij komen. Guus trok er van langs dat dat niet gebeurd, we moeten die niet op onze kamer hebben. Ten leste zei de Staldeer dat Guus een te grote mond krijgt, hij moest maar eens 1 of 2 x in de week naar de Stapo gaan om een pak slaag te halen. Dat vond Guus goed en stelde voor om nu gelijk maar te gaan, en begon al gelijk zijn eigen te verkleeden. De Staldeer ging een minuut of 10 weg, bij z'n terugkomst was Guus gereed om weg te gaan. De Staldeer vroeg waar hij heen ging."Nou, toch naar de Stapo?", zei Guus. "Nee laat maar zei de Staldeer met een bevende stem eerst moet ik met de Chef spreken. Guus verkelede zijn eigen weer en ging naar het Büro. Daar vertelde hij wat er voorgevallen was en ze wisten er daar niks van dat er 4 Oecr. zouden komen. Het slot was dat Guus zei, "Nu zouden we naar de Stapo gaan en nu gaat hij niet." De twee grieten lagen blauw van de lach, ook Hrn. Voormeier, die zei nog dat de Staldeer gek was. Dat vertelde Guus mijn, natuurlijk meer,

maar dat in 't kort. Ik ben weer aan mijn werk gegaan. Jo vertelde mijn dan we vandaag de radio terug krijgen nu, dat zou wel leuk wezen.

1 Min. voor 5 ging ik weg, de Beul zag mijn gaan en riep dat het nog geen 5 uur was. Ik vroeg of hij soms de Meester was. Het had een flinke ruzie geworden als Brückner niet was gekomen. Hé, riep die, waar ga je heen? je moet aan je werk blijven." Dat weet ik maar ik heb een lorrie nodig en die staan bij Habes (Eef), Ja, dat weten we. Samen gingen we kijken, ik had pech de lorries waren weg. Nu, zei hij, zijn vinger tegen zijn voorhoofd douwende, denk je dat ik gek ben?, Dat weet ik niet, was mijn antwoord. Net ging de fluit. Nu liep ik langs hem heen, knikte hem lief toe en stempelde mijn kaart af. Op de kamer gekomen stond de radio op de tafel. Veel belang was er niet voor want het praatje was rond gestrooid dat de lege wijfles ontdekt was door de Chef. Allen wisten dat het een grap was behalve Jack, want die moesten we juist hebben omdat die zo bang was. Er werd verteld dan de Franzosen nu naar de Politzei moesten en Guus ook als vertrouwens man, we klede ons eige gauw aan, ik ging ook mee om gelijk met Guus inkopen te gaan doen. Eerst naar de bakker, Jack liep gedwee als een hondje achter ons aan. Joeri was hem gesmeerd omdat hij z.g. even naar een winkel moest. Nu naar het postkantoor waar Jack trouw een kwartier op ons wachtte. Nu staan we weer buiten en weten niet wat Rosé en René nu verder met Jack willen doen want zullie zijn de aanstokers. Guus en ik zouden even naar een winkel gaan, we drukten de Franzosen stevig de hand en met een bedroefd gezicht zeiden we: "Wederzien". Haast waren we bij de fabriek of Jack kwam ons achterop gelopen, zei wat en gaf gelijk Guus en mijn een arm. De blijdschap lag over zijn gezicht wat had die knaap in de rats gezeten.

Op de kamer gekomen was Rosé er al en werd er flink gelachen. Guus en mijn persoontje gingen naar Linke, daarna schrijven. Giel en Frits lagen de antenne enz. Om 8.30 hadden we muziek. Ik ben bij Okkie gegaan waar Luzj was.

De Staldeur kwam nog verschrikt aanlopen en dacht beslist aan een bombardement maar geen angst hoor. Frits toonde alleen maar hoe hard de radio we kan spelen. De Chef kwam ook nog kijken. Het gasstel gaat weg en word er over beraadslaagd waar de mensen van "bij Okkie" nu op moeten koken.

Guus had kaarten van een vrolijk avondje die werden verloot. René en ik troffen 2 kaarten van een bonte avond. Jack en 3 Holl. trokken lootjes voor andere kaarten. Nu heb ik mijn kaart geruild met Jack en is het nu maar gevallen. Er werd al erg gelachen dat Bekoedrol (René) en Bekoemoes (ik) samen gingen, maar dat gaat nu niet door. Guus kreeg een vrolijke bui en maakte de oven aan. Nu staat er naast de oven een grote wagen waar weinig hout in zat. Guus sprong er in en uit de wagen en gooide het hout eruit. Daarna ging hij in de wagen leggen met zijn benen omhoog, onderhand hevig gillende dat hij naar Holland wil. Enfin, hij trapte net zo lang tegen de binnenkant van de wagen dat er een stuk van de zijkant uit vloog, wij hij met een droog gezicht uit kwam kruipen. Ik ben Luzj even weg gaan brengen. Nu ben ik weer op de kamer en is het 11.15 uur. Alleen Jo zit ook nog te schrijven. Bij het trio hoor ik gelach en gekir, want Rosé is bij hun op de kamer. Net hoest er één griet erg, net of ze haast stik in een stukje vlees.

26 October 1943 Dinsdag

Vandaag werkelijk is op tijd begonnen, tenminste, gelijk met de fluit stond ik mijn eigen te wassen, anders kom ik op die tijd min bed uit, dus ik gaat al wat stipt tijd leren. De morgen ging zonder nieuws voorbij, tegen de middag kwamen de stormen binnen. De kaarten die Guus, Frits, Leen en ik bezaten, begonnen om 4.30 uur en moesten we ons om 3 uur vrij vragen. Guus en Giel gaan na schaftijd naar het Arbeitsfront om over verlof te praten. Dus moeten er een man of 7 vroeger vrij hebben. Direct na de schaft fluit ging ik naar de meesterstübe, de Kromme, Brückner en Coenraad waren er

nog, dus dat trof. Bitte, meester Radick, begon ik, we wouwen om 3 uur vrijavond maken om naar de schouwburg te gaan. Hij vroeg wie die vier waren, dat vertelde ik hem. Moment, was het antwoord, en hij belde het Büro op, maar de Chef was er niet. Enfin, hij zei dat ik maar aan mijn werk moest gaan, later zou hij het wel komen zeggen. Net was ik aan mijn werk of hij kwam naar mijn toe en zei dat de Chef het persoonlijk kwam zeggen, hij zelf wist het nog niet. Net was ik naar boven gegaan om mijn schoen te maken of de Chef kom binnen, recht op mijn af, zo, schoenen maken, begon hij. Ja, dat moet ook gebeuren, antwoorde ik. Er werd heel wat over heen gepraat en we konden niet vroeger uitscheiden met werken. Mijn schoen was klaar en ik aan 't werk. Al de Hollanders staan apart te werken om het vele praten te verhinderen. Alleen Jo en ik staan bij elkaar, allebei aan de machine, dus we kunnen elkaar niet verstaan, maar dat is geen bezwaar, als we wat willen praten zetten we machines stop en gaan onze gang. Zo tegen 2 uur ging ik eens met de Fransozen praten, want de kaartjes zijn weer geruild en we mogen nu ook weg, maar niet vroeger als 2.45 uur. Ik ben nog even naar de kamer geweest, maar de wijn is op. Ik weer naar beneden, net wat ik de trap af of ik hoorde roepen, daar is van Kleef! Waarempel daar stond het hele tieveszootje bij elkaar. De chef, de Kromme, Brükner, Coenraad en nog een Duitser die mijn van de kamer af had zien komen. Weer en halve stonde weg geweest, dat word van je loon afgehouden en de volgende maal een uur. Ik zei dat ik maar 10 min. weg was geweest, wat natuurlijk niet geloofd werd. Hij zei dat ik mijn kaart aan zijn moest geven voor de Frans, dan zou ik een Zaterdagmiddag een kaart van hem krijgen. Hij was kwaad en begon tegen mijn met jij en jou. Ik zei: ik geloof je niet! Wil je soms zeggen dat ik lieg. Dat niet, maar we wachten nog steeds op ons verlot, dus waarom zal ik jou geloven. Je moet mijn met U aanspreken, verstaan. Jij spreekt mijn toch ook met jij aan, denk je soms dat je meer ben als ik? De Chef trilde van woede. De Kromme kwam ertusen, aan deze heb ik

mijn kaart afgegeven. Later hoorde ik dat Rosé, René en Jack nu zijn gegaan.

Om 5 uur was Guus net thuis van het Arbeitsfront, nu, geen slecht nieuws, hij is goed ontvangen, veel gepraat en moest morgen terug komen. Er is een kans dan we met Dec. Gaan, ook al is het een hele kleine kans. Met Guus ben ik inkopen gaan doen, weer thuis gekomen ging ik wat aan de radio draaien en we hoorden de Rembles. Nu is het 9 uur en er speelt muziek uit Parijs.

Woensdag, 27 October 1943

Hebben wij even een moord mop beleefd gisteravond. Zoals gewoonlijk gingen we naar bed. Guus kreeg het in z'n bol om onder zijn bed te gaan kijken, gelukkig stond ik achter hem, om hem op te vangen, want we zagen leuke, lieve kleine beestjes lopen, ach wat een leuk gezicht is dat. Het waren de wereldberoemde wandberen. Die wrede Eef zei maak ze dood joh. Voor geen geld ter wereld raak ik ze aan, was Guus z'n antwoord. Ik klopte Guus op zijn schouder, ja, zij antwoord deed me werkelijk goed. Toch waren we niet tevreden, met een getal van honderd, en bekeken ook de andere bedden, daar zaten ze gelukkig ook in. Mijn bed keek ik niet na, want als ze daar ook in zitten slaap ik niet zo lekker en wat niet weet, wat niet deert. Alleen Piet was nog niet thuis, het is al 11 uur. Ha, daar kwam hij aan. Piet, we hebben een verrassing voor je, riepen wij. Ja? Zei Piet. Wij vertelden het hem maar hij scheen niet eens blij te wezen. Nog een die diertjes bekeken en nog eens. Hé wat zijn die jongens toch luidruchtig, het is toch heel gewoon om wandluizen te hebben, de Duitsers zijn allemaal ongedierte. Guus riep tenslotte dat ik niet zo luidruchtig moet zijn want de Fransozen slapen als marmotten. Guus z'n bed was het eerste bezaait met die lieve beestjes, dat moet gerespecteerd worden. Piet slaapt onder Guus, beide gingen ze ik een andere krib leggen. Guus kom eens gauw, riep ik. Guus, Piet en Jan kwamen naar mijn toe want ik lag al lekker in bed. Ik wees op mijn kast en zei, moet

je daar eens kijken boven op. Al de ogen waren op dat punt gericht. Kijk, daar zit met waarempel een wandluis op mijn kast met grote ogen naar mijn bed te kijken. Algemeen gelach, daarna slapen, maar lekker slapen???

Vanmorgen waren we bijzonder vroeg op, de reden? Weet ik niet.

De dag ging zonder avonturen voorbij voor mijn.

Om een uur of 2 was ik op de kamer en Guus was net terug van het Arbeitsfront en met goed nieuws. Het heb hem heel wat siccetten gekost maar als hij morgen een stempel gaat halen of het Arbeitsfront gaan we 2 December met verlof. Nu de moed er maar in houden. 's Avonds had ik een vreselijke bui. Nu is het 8.20 uur en mijn bui is goed geworden. Er zijn 2 Fransozen of visite. Daar komt er een Pool van boven binnen en vertelt dat de Chef boven is, nu moet hij het zware ijzer hebben om boven het hoofd te drukken. Wij geloofden het half maar zochten toch het ijzer op en gingen ook mee naar boven. De Chef was er werkelijk en deed gewoon mee met gewicht heffen, Guus ook, en die kwam als overwinnaar uit de strijd, hij drukte het ijzer 5 maal achter elkaar. De Chef probeerde het ook en gooide het ijzer wild de hoogte in. Op één been probeerde hij z'n eigen staande te houden, wat hem gelukte, maar niet zonder de gekste bewegingen, waar dan ook hartelijk om gelachen werd.

Wat de Chef nu van plan is weten we niet, maar daar stond hij als een kwajongen tussen de Polen in, liet Anna en Loezj dansen met polen enz. Tanja was met Rosé op de kamer van het trio. Het besluit was dat we een Zondag weer zoiets hebben dan word er ook gebokst en geworsteld. Op de kamer gekomen maakten Guus en ik gauw een rondje boks voor oefening.

Donderdag, 28 October 1943.

Aangezien mijn werkschoenen kapot zijn, begon de dag met schoenen maken en in de werkplaats natuurlijk. Om 7 uur kwam de Kromme kijken waar ik bleef, hij zag dat ik druk aan

mijn schoenen bezig was en zei niks. Zo tegen 7.30 uur waren ze klaar en ging ik naar de kamer om een boterham te halen. Net was ik daar of de Kromme met Coenraad komen binnen. Je heb nog niks afgeleverd in de fabriek he, waarom werk je niet, begon hij. Wat, werk ik niet, hoe komen mijn schoenen dan klaar. Er werd flink heen en weer gepraat, het besluit was dat ik op de kamer moest blijven tot de Chef kwam. Ik haalde mijn schouders op en ze gingen samen pratende weg. Mijn begin was dat ik deboel goed aanveegde, daarna de kachel aan maakte om voor 8.45 uur pap en koffie te koken. Even voor de schaffluit ging was het spul klaar en gelijk komen de Chef en de Kromme binnen. Zo, van Kleef, waarom wou je vanmorgen niet werken? Ik vertelde de reden en vroeg gelijk of hij geen schoenen voor mijn had. Nu dat had hij niet, het verliep nogal goed en ze gingen weg, om 9 uur kon ik weer gaan werken. Direct daarop kwamen ze terug met 2 sjappies bij der die de boel kwamen uitgassen, ik moest blijven helpen. Of dat de Chef ook wist dat ik zoveel van die beesjes houd, hij wil mij er tot het laatste ogenblik bij houden. Na schaftijd bleven al de jongens helpen want het brood en verdere etenswaren, zeep enz. moeten er uit. De meesten namen hun koffer met rommel mee. De Kromme kwam zeggen waar we alles moeten neerzetten, bij het gasstel was de landingsplaats. De meeste bleven op de kamer wat ronddraaien, al de bedden moesten er uit ook de onderlagen die we rondgooide in de kamer. Op 't laatst stond ik toch alleen te werken hoewel de jongens om de haverklap kwamen kijken. Nu is alles zover en moet ik alleen de bedstellen wat los maken, nu dat is een kolfje naar mijn hand. Er zijn maar twee nieuwe bedstellen die uit elkaar gehaald kunnen worden, de rest is oeroud en hangt met spijkers aan elkaar. Die sloeg ik net zolang totdat ze uit elkaar lagen, zo dat is dat, nu morgen nieuwe bedstellen of... de oude weer inelkaar maken. Tot 2 uur heb ik er gewerkt, ook de kamer van de grieten moest gedaan worden, ieder kiertje en gaatje werd dicht geplakt omdat het gas er niet uit kan.

Ik naar de meesterstube, na eerst een dous genomen te hebben. Daar gekomen kwam Landman met een hoogopgeladen lorrie met ledikanten aan en stond te tobben. Zoals ik nu eenmaal ben, hielp ik die arme Duitser. De lorrie viel ondersteboven en belande tegen de deur van de stube zodat er niemand uit kon, alleen Brükner was binnen en riep wat er loos was, na gemerkt te hebben dat de deur niet open ging. O, niets bizonders riep ik. Hede is alles gespert. Ik zei Landman gedag en ging naar de Kromme zoeken voor werk. Ik liep hem tegen het lijf bij de trap en samen gingen we naar de stube waar net de versperring was weggeruimd. Ik kreeg een accoordpapier en kon haken in gaan maken aan de bank waar Guus werkte. Guus is weer met de urlaub papieren naar het Arbeitsamt om daar voor ons verlof te strijden.

Ik ging even naar onze koffers kijken en stikte haast van de gaslucht die door de onzichtbare kiertjes kwam. Mijn pan met pap nam ik mee naar de plek waar ik werkte.

Zo tegen 4 uur stond ik te proeven of de pap nog goed was en werd op mijn schouder getikt door de Chef die beweerde dat ik niet onder werktijd mocht eten anders zou hij mijn verlof versperren. Nu doe hij net of hij voor ons verlof heb gezordt en innerlijk bang is Guus weg te laten gaan omdat hij niet weet wat Guus wel over die rommelzooi zegt hier. Vijf minuten later snapte hij me bij de koffers waar ik een sicaret pakte, hij ging weer flink te keer maar ik leef nog steeds.

Om 4.30 uur kwam Guus terug met de boodschap dat alles in orde is en 1 December vertrekken wij. Heel het rotzooitje van het Arbeitsfront heb hij omgekocht met Engelse sicaretten en woorden. Nu weet ik pas hoeveel Guus voor ons waard is.

's Avonds heb ik mijn eigen verkleed bij het gas. Allen hadden we een plaats gevonden waar het lekker warm was. De radio namen we mee, binnen een zucht zorgde Frits voor muziek, tafels en plaatsen zijn er genoeg, alleen bedden en dekens en kussens ontbreken, maar dat is niet zo slim, men moet er wat voor over hebben om in het land der belofte te werken. We zijn naar de bios gegaan waar gespeeld werd "een schot in

het donker”, Het begon met een hand die uit een la een revolver pakte en eindigde met een omhelzing in een modder greppel. Na de bios ben ik gaan schrijven, de tijd is me nu onbekend ik ben alleen hier met een snorkende Oekrainer. De jongens zijn met het trio vertrokken om een mooi plaatsje in de fabriek te zoeken waar ze slapen kunnen. Mijn dekens (overjas) hangt over een keiw van een boot. Mijn bed (2 planken) moet ik nu op gaan maken.

Vrijdag 29 October 1943

Een dunne plank had ik zo neergelegd dat het veerde. Allen wisten een beter plaatsje om te slapen, dan waar ik lag. Dus lag ik alleen. Even later werd ik gestoord door René en Joeri die rillende binnen kwamen van de kou. Net lag ik weer, (van slapen kwam niet veel) of Piet kom binnen met Leen, ze waren naar een kerkavond geweest, zij sloegen hun bed hier op. Daarna volgde Jack die het licht liet branden en flink lawaai maakte, ook werden we een paar maal gestoord door de waker. Het was een hopeloze nacht. Tegen 5 uur werd ik voor goed wakker en merkte dat Joeri naast mijn lag. Ik bleef nog even nasoezen en daar kwamen de 3 Amsterdammers koud rillende naar binnen. Al de kaarten werden om 6.15 uur afgestempeld en de stemming was normaal. Het werken ging best. Even voor schaftijd kwam Guus met het nieuws dat er om 4 uur wat jongens uit moeten scheiden met werken om de kamer goed schoon te maken. Pal daarop kom Brükner of we direct na 12.30 uur allen op het büro moeten komen want de Chef had wat te zeggen. Wij naar beneden waar de Duitsers ook al waren en twee polen. Ook stond die bewuste spreektafel met dat hakenkruis er om, waarachte de Chef kroop om zijn muil open te doen. Het ging over elkaar helpen met werk, als de één het beter weet als de ander. Degene die wat uitvond dat het werk vooruit hielp kreeg een beloning van 50 bis 300 M. Verder konden we weer gaan, onder de Duitsers was de stemming slecht, maar dat is normaal. Weer aan het werk, wat zo een uurtje goed ging. Guus die nu met

mijn samenwerkt had het over nieuwe bedsteden en stro, daarna stelde ik voor dat ik nu al vest een begin gaat maken om de kamer schoon te maken. Guus had er niks op tegen, dus ging ik naar de kamer toe waar de lucht hopeloos is, alles stinkt en is aangeslagen. Het begin was de stoelen er uit te halen en onder de hete dous douwen. Net kwam de Chef aan die vroeg wat ik nu weer aan het doen was, ik loop immer weg van mijn arbeit. Ik zei wat ik aan het doen was en hij beweerde dat daarmee om 4 uur begonnen word en ging tekeer, maar ging toch eindelijk weg met de woorden dat ik die uren niet uitbetaalt krijgt en ook mijn verlop gespert word, ik zei, nu moet maar zien en ging gewoon verder met de stoelen en bedden bij een open raam leggen zodat we die om 4 uur er uit kunnen gooien. Die bedsteeen heb ik half verrot geslagen voor de gassen begonnen, nu weet ik niet of wij heden avond nieuwe krijgen of niet, dus ging ik even naar Guus of die bedsteeen kapot moesten of niet. Onderweg zag ik de Kromme op me af komen die de woorden uitspuugde dat ik op de kamer deed, dat vertelde ik hem. Nu hij was deze keer niet mals hoor, en had het o.a. over sabotage, verlofsperrren en boete. Ik vertelde dat ik niet wist wat een Chef of meester was, in Holland heb ik niemand boven me gehad, buiten vader en moeder dan. Dat kon hij niet snappen, hij besloot, terwijl hij met z'n vieze handen op mijn schouder klopte dat hij het beste met mijn voor had en dat het eerstdaags nog verkeerd met mijn afloopt. Ik knikte meewarig en kuchte hard om mijn lachen in te houden want Guus keek achter de Kromme om een hoek van een deur met een grijnzend gezicht. De Kromme ging weg en ik naar de kamer om verder te werken. Onderhand kwamen René en Jack ninnen want het was 4 uur. Ook Giel en Frits kwamen, later Jan en Leen, de bedden werden uit het raam gegooid door Leen, Jan stond beneden alles op te rapen. Op de kamer werd er flink gewerkt met een spuit die we uit de schuilkelder gehaald hebben, daarmee spoten we de muren schoon, de modder kwam eraf. Er werd voorgesteld om de bedsteeen kapot te slaan en buiten neer te

zetten, dan moesten we vanavond wel nieuwe hebben. Ik ging even water halen, bij mijn terugkomst waren Giel en Frits al aan het afbreken waar ik gauw mee ging helpen, nu er bleef niet veel goeds over en alles neergezet bij de schuilkelder zodat een iedereen ze zien kan. De kamer werd een beetje bewoonbaar, maar erg leeg zonder bedden. Guus en ik zijn inkopen gaan doen voor alle jongens die verder bleven ploeteren op de kamer. De jongens zijn de fabriek in gegaan waar ze in een boot gaan leggen slapen, ik had een stuk bed ontdekt waar ik op ging slapen. Rosé sliep bij het trio op de kamer, de deur tussen onze kamer en het trio is geopend. Die nacht tamelijk goed geslapen, hoewel erg koud.

Zaterdag 30 October 1943

Het liep al vroeg met ons fout, want de bedden waren gezien door de meesters en de Chef. Die keurde het niet goed en we krijgen geen nieuwe bedden ook komt er vandaag geen stro dus we moeten weer op de planken slapen. De Kromme kwam naar ons werk kijken en was tamelijk vriendelijk. Of Eef nog wat van die boot gehoord heeft weet ik niet. Eef heeft zoals de meeste in een boot geslapen maar niet goed uitgekeken. Nu hij vanmorgen ontwaakte en de deken uit de boot wou halen moest hij hard trekken om de deken van de boot af te krijgen, de boot was namelijk nog niet goed droog en zat de deken vol met witte verf, de boot is er niet mooier op geworden. Guus ging naar het Büro om te praten over nieuwe bedden en kreeg een briefje mee waarop stond o.a. de Hollanders en de Fransen krijgen tijd om de bedden weer in elkaar te maken tot Maandag morgen 9 uur toe. Als ze dan niet klaar zijn worden we aangeklaagd bij de Politzei dat we de barakmeubelen vernield hebben, wat sabotage is en ingespert worden. Ons verlof schiet er ook bij in.

Na de fluit zijn we dan met man en macht begonnen de bedden in elkaar te maken. Nu ze zijn zo gammel als een kaartenhuisje maar dat mag niet hinderen want we hebben onder elkaar uitgemaakt dat de bedden niet meer op de kamer

komen dat is ook door Guus tegen de Chef gezegd. Ik geloof voor mijn dat de bedden wel op onze kamer komen als er met ons verlof gedreigd word. Natuurlijk worden we gezocht want de Chef weet dat we het hier niet goed hebben en tevens dat als we met verlof gaan, niet terug komen. Hij probeert nu ons op alle mogelijke manieren te vangen. De beddenbeweging is een mooi net van hem, mijn benieuwe of we erin verward raken.

Terwijl de jongens de bedden maakten ben ik de boel op gaan ruimen want naast ons is het een hopeloze bende.

Zo tegen 4 uur waren de bedden klaar en zijn we inkopen gaan doen, wat niet zo gezellig was als anders. Om 6 uur waren we daar mee klaar, ik ging bij Ökkie"want Uiltje zijn vrouw en Tanja waren er. Ook dat kon me niet bekoren en na wat fotos kijken ben ik op de kamer gaan schrijven. De Oekrainer en het trio slapen gewoon op hun bedden, de lucht bij die knapen is dan ook hopeloos. De Chef heb op dat punt gelijk want de Hollanders moeten overal een uitzondering op maken.

Hede is het uur onbekend want de klok is een paar maal op de grond gevallen waar hij niet tegen kon. Jan en Leen zijn boten aan 't uitzoeken waar we goed in kunnen slapen. Huib (Piet z'n kameraad) is op visite en is van plan om hier te blijven slapen, nu hij kan genieten.

Nu zo tegen het verlof kunnen we niet veel ondernemen maar als dat achter de rug is gaan we de Chef uitzuigen omdat hij het trio, gelijk met ons een nacht door de fabriek heb laten zwalken en wij nu nog met dat lot bezegeld zijn, maar ondanks alles zit er wel een aardig tintje aan.

De kamer is nog rokerig want de kachel rookte flink bij het aanmaken, Guus en Eef haalde de pijp eruit om te kijken of het daar soms aan lag. Nu het klinkt erg raar, maar hij moest de pijp een eind van de grond af houden om al het roet er uit te laten vallen, er brak een lachsalvo los omdat we niet verwachten dat er roet in zat. Nu staan we allen gereed om in gelid naar de boten te gaan en onze slaap te genieten.

15^e DAGBOEK

Zondag, 31 October 1943

Gisteravond was het ook een moordmop met die bootjes, Huib ging leggen. Piet draaide zijn eigen om en vroeg wat aan Huib, maar die gaf geen antwoord, bij nader onderzoek was deze in diepe slaap verzonken. Een hoop gekraak en gestommel, de Hollanders gaan slapen en allen zitten in de boot. Nu ik heb lekker geslapen hoor. De dag begon met pap koken, daarna schrijven. De dag ging ongezellig voorbij, ik heb zitten schrijven tot 2 uur, daarna ben ik met Kroppie op stap gegaan, eerst kwam het Kneipe aan de beurt, waar we gauw uitgingen want het is tamelijk koud buiten en dan nog dat koude bier erbij, nee, dat is niet leuk. Wij nu naar het barak waar we gearmd aankwamen, we liepen heel langzaam, de grieten die ons zagen dachten dat ik krank was, maar ze vroegen niks en wij zeiden niks. Nu we al de lagers voorbij waren gelopen hadden we het erg koud, draaiden ons eigen om en liepen snel naar onze fabriek terug. Weer langs de lagers, de grieten die ons weer zagen kropen bij elkaar en fluisterden er over dat ik nu weer gewoon liep. Op het laatst wouwen ze hard gaan praten tegen ons, ik had nog niks gezegd, Kroppie ook niet maar aan zijn bouw konden ze zien dat het een Rus was. Nu begonnen die grieten te schelden, ik had mijn lange jas aan, beide keken we ernstig en zagen er netjes uit. Ik zei wat tegen Kroppie en samen stapten we op die grieten toe, die al minder begonnen te praten. Daarbij gekomen vroeg ik bars "Ausweis bitte". Een paar grieten gingen langzaam achteruitlopen, kropen achter de anderen en gingen zo het lager in, die hadden hun ausweis niet bij der. De rest gingen de tasjes overhoop halen, sommigen hadden hun ausweis bij de buurt van hun broek gedouwd en moesten de rokke optillen om het te pakken wat heus geen lol was met die kou. Allen ausweis bekeek ik en stelde sommige barse vragen die ze gedwee beantwoordden. Zo, dat is dat, wij weer weg na sommige grieten er op attent gemaakt te hebben dat ze geen

ost? droegen en het hun 5 mark kost. Een wou al 5 mark betalen, maar mijn antwoord was dat ik er wel met de polizei over zal praten van het lager.. Nu ik moet zeggen dat die grieten erg gedwee waren maar o wee als ze te weten komen dat ze zo fijn in de boot zitten. Zo tegen 6 uur waren we thuis, waar ik zag dat de bedsteeen weer op onze kamer gehaald waren en op hun plaats stonden, alleen de bedden lagen er niet in, dus kunnen we er nog niet in slapen en gaan de 4 de avond tegemoed om in de fabriek te slapen.

Uiltje komt binnen en wou naar de radio luisteren want om 6.15 uur word er een uitzending gegeven in het Oecr. Wij vonden het best en om die tijd waren er 7 Oecr. op de kamer en 2 grieten die rond de radio zaten. Die grieten waren Luzj en Paula. Het duurde 15 min. en ze gingen direct weg daarna. Ik ben gaan schrijven. De Amsterdammers en Guus zijn naar de Kino, ik zit te schrijven. Om een uur of 10 waren de jongens thuis en werd er wat nagepraat over de toestanden zonder bedden.

Maandag 1 November 1943

Nu volgen er een hoop nieuwtjes, ik begin bij een weekje terug, toen Guus al zijn krachten inspande om verlof los te krijgen, wat dan ook gelukt is, leve de sicaretten. Wij verbaasden ons al dat de Chef Guus z'n gang liet gaan. Nu kwamen we te weten dat de Chef op het büro zat te grijzen en tegen de secretaresse zei: "Laat hem maar tobben, hij krijgt het toch niet voor elkaar. Nu Guus het wel voor elkaar gebokst heb is de Chef woedend en zoekt een rede om ons niet met verlof te laten gaan. Die bedden was een goede rede, maar die zijn inelkaar gemaakt en staan op de kamer. De bedden liggen nog steeds buiten voor nieuw stro. Het gaat nu hard tegen hard de Chef wil dat wij die bedden zo op de kamer halen, doen wij 't niet dan worden wij ingespert, nu leggen ze nog steeds buiten en wachten we op insperren.

Vanmorgen tegen 8 uur kwamen de Kromme en de Chef, Guus halen gezamenlijk gingen ze naar de kamer en daar

ging het los. De Kromme kwam met feiten aan van 8 a 9 maanden terug, toen maakten we ook ledikantzijden, 1 lorrie vol in de 3 dagen. Het werd accoord werk en werden er 3 lorries in de 2 dagen gemaakt. Net zulke feiten kwam die vieze kromme aan zetten, de Chef lag Guus het vuur aan de schenen over die bedden. Haast werd Guus murm geslagen, op het nippertje wist hij ons te redden door te zeggen dat het verboden was bij Oeocr. te slapen of in hun nabijheid te zijn en wij zitten er aan beide kanten tussen. Daar wist de Chef geen antwoord op, keek de Kromme aan, en ze gingen weg.

Heel de dag draaiden ze om ons heen. Jan is vandaag om 2 uur met een ziekenauto weggehaald, men vermoed dat hij Dieverietis heb. De ziekenauto stond voor, René is krank aan zijn voet en kwam hinkende bij de auto staan, even daarna kwam Jack, die met zijn vinger tussen het machien gezeten heeft en ook niet werkt, daar kwam nog een Pool bij staan die ook niet werkt want gisteren heeft hij een pan hete soep in zijn nek gehad. Gelukkig was het koolsoep anders was hij beslist dood geweest. Ik stond uit het raam te kijken en moest lachen of ik wou of niet. Daar stonden 3 zieken meewarig te kijken hoe een zieke weggebracht werd. De Chef kwam naar mijn toe en zei dat ik die schroeven niet zo diep in het hout moet slaan.

Tegn 4 uur werd Guus bij mijn vandaan gehaald door de Kromme, hij moet boven ander werk maken. Guus en de Kromme naar boven en ander werk. De Kromme zei dat hij grote ramen moest maken met karton er op. De Kromme beweerde dat hij er twintig in een uur maakt, als Guus er nou ook twintig in een uur maakt zal de Chef een hoop vergeten wat er voorgevallen is. Op zo manier wordt Guus er toe gedwongen hard te werken. Ja, ze denken dan ze ons nu te pakken hebben maar ze vergeten dan we Hollanders zijn. 's Avonds gauw inkopen gedaan en bij onze terugkomst kwam Abedé van verlof uit Paris terug. Die knaap is even twee en halve maand weg geweest. Oo kwamen er 2 kameraden van de Amsterdammers op visite. Giel en Frits waren er op uit om

inlichtingen in te winnen wat er nu in ons geval gedaan moet worden. Ik ben gaan schrijven. Frits en Giel kwamen met goede berichten terug. Als een Hollander klaagt over het nabijzijn van Polen of Oecr. moeten ze gescheiden worden, ook is het samenzijn van Fransozen en Hollanders verboden als dat gewenst wordt. Ons lager als men het zo noemen mag is niet bevoegd om door mensen bewoond te worden omdat het geen kamer maar een stuk fabriek is. De bedden maggen niet op onze kamer voor besmetting. Aangezien de Oecr. de bedden wel op de kamer hebben gehaald kunnen we daarover beklag indienen, dat is onze enige kans om de Chef te pakken. De visite is weg en Jan z'n vriend komt binnen (Henk) die is pas van ziekenverlof thuis en trof z'n broer Gerard thuis dood aan. Hij had nieuws dat het verlof gespert is, weer slecht nieuws.

Maar nu hoeven we voor ons verlof geen angst te hebben nu het niet doorgaat. Nu kunnen we morgen los trekken tegen de Chef in en z'n bende, tenminste...als hij ons niet voor is en in laat sperren. Henk gaat net weg, en Jan tracht een onrijpe steenpuist uit te knijpen die zo stom was een plaatsje op te zoeken in mijn nek (die steenpuist bedoel ik). Guus komt er bij en legt een verbandje van een meter of 4 lang omheen, maar dat is voor de kou, nu we de vijfde nacht zonder bed moeten slapen. De Chef is te keer gegaan over het slapen in de boten, dus nu moeten we weer een ander plekje opzoeken, wat niet mee zal vallen.

Dinsdag 2 November 1943

Gisteravond laat naar bed gegaan, ik moest wachten totdat Piet gegeten had want ik heb de tafel als bed uitgekozen. Mijn dekens erop uitgespreid en wel te rusten, de rest van de jongens leggen in hun kribben zonder bed. Die nacht lekker geslapen met open ogen, onderwijl sicaretten rokende, die al haast weer op zijn. 's Morgens zijn we als een geborken lager aan het werk gegaan, nu beginnen we het pas te voelen dan we haast niet slapen, maar toch geven we het niet op.

Maar het is een mooie herinnering want ik ben vandaag 21 jaar zo als nu ben ik nog nooit wakker geworden. De morgen ging snel voorbij, alleen dan dat de Kromme bij Guus kwam terwijl Piet, Giel en ik bij hem stonden. Wij bleven gewoon staan praten, de Kromme kwam naar ons toe en vroeg wat we hier samen deden. Guus vertelde hem voor de zoveelste maal dat we nu al een poos op de planken sliepen en nu stonden we te beraadslagen waar nu weer ons bed zal wezen. De Kromme zei dat het zo niet langer kon gaan en hij zou eens met de Chef praten. Hij ging weg, stevende het üro in en bleef daar een poos binnen, hij kwam der weer uit en liep de Staldeer tegen het lijf, ze bleven praten, de laatste maakte hevige gebaren met z'n armen, de Kromme vertrok met gebogen hoofd. Later deelde hij ons mede dat de Chef niet zeker had gesproken of het stro komt, ja of nee. Wij begrepen, de strijd gaat dus voort. Na achtaf tijd dreigde er een onderlinge ruzie uit te breken. Rosé houdt het nu niet meer uit en wou naar het büro gaan om de boel op stelten te zetten. Gisteren had hij zijn bed op de kamer gehaald maar na wat gepraat heeft hij het weer weg gebracht. Guus ging ook naar het Büro. Wij zeiden tegen elkaar; nu of nooit jongens, en we gingen allen naar het büro toe. Rosé was er niet geweest en Guus stond te praten voor het loket. Wij allen weer terug. Niezwetski stond te kijken en dacht beslist dat het nu fout zou lopen, hij zei du niks.

Nu hadden we nog één troef en dat is dat Guus naar Loos moet gaan (dat is onze gouwe verbindingsman en is al eens een keer hier geweest) Dat gaat niet want als de Chef ziet dat Guus weggaat snapt hij een hoop en belt de Polizei op, dat zou nu niet zo heel erg wezen, maar hij zou ons dan voor wezen, nu blijft het telefoneren nog over. Ook dat ken Guus niet doen. De enigste die daar geschikt voor is ben ik. Want ik loop met een dik verband om mijn nek, nu kon ik een smoes verzinnen dat ik naar de dokter ging. Ik trok mijn jas en laarzen aan en ging naar de telefooncel, die om het hoekje van de Kesebeckstr. Staat. Ik draaide het nummer en vroeg

naar Loos. Het enige wat ik hoorde was “niet aanwezig”, en de hoorn werd opgehangen. Nu weer naar de fabriek, ik had tegen de Kromme gezegd dat ik naar de dokter moest, die stond dus gek te kijken dat ik binnen 10 minuten weer terug was. Ik vertelde hem dat de dokter er niet was. Dat moest U toch weten dat de dokter om die tijd geen spreekuur heeft, was z'n antwoord. Tegen 2.30 uur ben ik ook geweest 2 x belde ik en 2x hoorde ik dat Loos er niet was. Tegen de Kromme heb ik gezegd dat ik ging kijken of de dokter er nu was. Het is goed zei hij als U Uw kaart maar afstempelt, want de vorige maal had ik het niet gedaan.

Nu wou ik voor de derde maal bellen en besloot anders te beginnen. Hallo, klonk het, met Duitse Arbeitsfront, Hier van Eck, vertrouwensman van Laborenz. Wat is er van Uw dienst mijnheer. Ha dat begon goed. Ik vertelde van de wandluizen en slapen enz. over het verlof sprak ik niet. Aan de andere kant werd alles opgeschreven. Loos was er zelf niet maar die gozer aan het andere einde beloofde het tegen Loos te zeggendat hij zo gauw mogelijk hier naar toe moet komen. Op de fabriek gekomen vertelde ik mijn wedervaren aan de jongens, het besluit was afwachten. Tegen vijf uur hing ik over mijn bank te slapen en werd wakker omdat de Kromme om een duimstok vroeg. Ik zei dat ik niet meer staan kon van de slaap. Hij zei der niks van. 's Avonds ben ik niet weggeweest en heb zitten schrijven. Anna kwam wat goed brengen, Piet vertelde dat ik jarig was en werd ik nu pas gefeliciteerd. Eef en Rosé waren vanmorgen de eerste geweest. Anna gaf ik nog een lekker zoentje en ze bleef bij mijn staan. We praten over slapen en zij vroeg of ik vannacht bij der kwam slapen. Ik stemde toe. Even ben ik bij Okkie geweest, waar Anna vertelde dat ik jarig was. Ik werd op een stoel gezet en de hoogte ingesmeten, dat is het enigste dat ik op mijn verjaardag beleefd heb.

Het trio ging weg even later ging ik hier de deur door die nog steeds open is en belande zo op de kamer van het trio. Daar waren de grieten in der interlocie, even bleef ik praten en

kneep even in Luzj der armen en zag A. van de Wal voor me staan. Bruusk draaide ik mijn eigen om, zei welterusten en ging naar mijn kamer terug om verder te schrijven. Heden is het 10.35 uur precies, de oude klok is kapot. Eef heeft een nieuwe gejat uit de slosserei, die is mooi en loopt prima (het uurwerk natuurlijk). Giel en Rosé zijn op de kamer van 't trio gegaan om daar te slapen, wij zoeken het hout weer op.

Woensdag 3 November 1943

Mijn plaats is weer op de tafel geweest, dat vond ik nog de beste plaats, de rest slaapt in hun kribbe. Vanmorgen waren we weer vroeg opgestaan. De ledikantzijde zijn haast op waar ik mee bezig ben. Het is ons ter ore gekomen dat er 200 boten klaar moeten gemaakt worden voor 15 Dec. (het oude model) nu loopt de Chef rond met een zwart gezicht want die komen nooit af, wel als hij onze verlof papieren terug geeft. Jo is op mijn afdeling komen werken aan de vlakbank, hij heeft eerst beneden gewerkt, maar de machine is droog gelopen en nu zijn de kogellagers kapot. De oude Laborenz en Niezwetski lopen lekker te mopperen. In schaftijd kreeg ik een brief van mijn broer Henk uit Türingen dat hij z'n eigen aangemeld heeft bij de kriegsmarine en met spanning wacht om naar het opleidingsschool gestuurd te worden. Hoe bestaat het. Hij meld z'n eigen aan ten voordeel van de Duitsers en wij leggen hier altijd overhoop met de Chef en berokkenen hem zoveel mogelijk nadeel.

Wij kregen orders om de bedden in de droogkamer te brengen daar worden ze uitgestoomd. Direct na de fluit van 12.30 uur gingen we de bedden van de binnenplaats afhalen en liepen daarmee in optocht door de fabriek naar de droogkamer. De Kromme is erg vriendelijk, dat is geen goed voorteken voor ons. Nadat we de bedden weggebracht hadden ging ik naar de kamer toe, net was ik daar, of de Kromme komt me achterop. "v. Kleef U moet naar het Bahnhof toe kasten wegbrengen, begon hij. Hij ging naar beneden en ik hem achterna, op de trap vroeg hij of ik geen jas aan moet trekken.

Ik weer naar de kamer toe om een das om te doen. Net was dat gebeurt of de Kromme komt weer. V.Kleef, het is niet meer nodig, U kunt weer aan de ledikantzijden verder gaan. Vanmorgen al 2 boortjes gebroken in de slosserij waar Eef werkt is het bakje al leeg, nu kan ik van een Duitser een boortje los krijgen.

Net was ik weer aan het werk met het nieuwe boortje, of de Kromme komt kijken en vertelde dat ik een houtje om de boor moet maken want sommige gaten zijn geheel door het hout heengeboord. O dat is niet zo slim, dat is goed voor de wandluizen, die beestjes moeten ook frisse lucht hebben, ze ik. Hij keek me een beetje scheel aan en draaide zijn bult naar mijn toe.

's Avonds liepen we te mopperen want Loos is niet geweest. De bedden hebben we boven gehaald ze zijn nu lekker net gestoomd. Ik ben mijn krib gaan maken, zo dat is klaar. Daarna ben ik vertrokken naar Kloke om te schrijven. Mijn maag is helemaal leeg want mijn brood is op en in de winkels zijn geen aardappels te koop.

Heden is het 9.13 uur en gaat ik naar huis, gewapend met 3 liter bier.

Donderdag 4 November 1943

Bij mijn thuiskomst gisteravond lag alles al op bed, behalve Guus en Leen die zaten te eten. Ik zette het bier op tafel, we schonken in en ik ben bij Piet en Eef op bed gaan zitten om een boom te drukken. Daarna kropen we werkelijk in bed, sjonge wat hebben we die nacht lekker geslapen, we waren voor drie kwart dood.

Vanmorgen tegen 7 uur begonnen. Het ging zo snel met werk dat ik er om 2 uur over de honderd klaar had, terwijl ik om 5 uur 120 stuks klaar moet hebben. Om 2 uur werd ik gehaald door de Kromme, ik moet mijn eigen melden bij Coenraad, daar gekomen moest ik hout lossen met Guus en 2 Oecraïners samen, het is erg fris buiten. Ik ben dan ook dikwijls in de fabriek geweest. Met de Oecraïners is het

hopeloos, om de haverklap gaan ze hun handen warmen in de fabriek, en als ze terug komen staan ze te blauwbekken van de kou.

Eén wagen was leeg, Guus en ik gingen Coenraad opzoeken we zijn de hele fabriek doorgelopen om wat pret te maken, totdat we de Chef tegen het lijf liepen, die sprak Guus aan dat we morgen de passen aan hem moeten geven dan kan hij kijken of alles in orde is. Dat zal wel voor ons verlot zijn, maar in ons voordeel?

's Avonds ben ik gauw inkopen gaan doen en die bierkruid bij Kloke gebracht die ik weer ook terugbracht voor de Oekraïners van "bij Okkie". Net zit ik daarna te eten of Anna kom me halen, want Maria is bij Okkie en die moest mijn hebben. Ik weet wel wat ze moet, ze wil die ring van me terug hebben omdat ik hem helemaal niet draagt. Ik heb de ring in mijn koffer leggen, maar ik vertelde haar dat in hem kwijt was. Nog wat nagepraat en ik ben gaan schrijven. Guus en Jan zijn naar het ziekenhuis om Joeri te bezoeken. Piet en Leen zijn weg. René en Jack zijn Edmond aan het weg brengen, die gaat vanavond met verlof naar Paris toe. De Amsterdammers zijn naar de Kino toe, dus ben ik hier met Eef en Rosé, en is het lekker stil om te schrijven. Het is nu tien uur en Guus komt met Jan binnen, even na de Amsterdammers. Voor Joeri mag er wel post afgegeven worden, maar men mag hem niet bezoeken voor besmetting.

Net komen de Fransen binnen en is het bedtijd.

Vrijdag 5 november 1943

Om 5 uur was ik wakker en het eerste wat ik dacht was "vandaag gaat ik niet werken", want ik lag zo lekker in mijn bed, die gedachte was niet uit mijn hoofd te hameren en ik bleef dan ook wakker liggen, lang nadat de anderen aan het werk waren gegaan. Om 9 uur werd ik wakker gemaakt door Guus want al de jongens die met verlof gaan moeten hun pas op het büro geven om te laten zien of ze in orde zijn voor verlof. Ik bleef wakker totdat de Chef binnen kwam en

snauwend vroeg waarom ik niet werkte. Ik vertelde hem dat ik rugpijn had en er een dokter moest komen. Hij liep weg met de woorden dat de dokter geen tijd had. Later kwam Guus met het onheilspellend nieuws dat mijn verlof gespert is, de Kromme is haast uit elkaar gebarst, wat is er nu gebeurd? Bij het haken inschroeven van de ledikantzijde worden de schroeven in het hout gerammeld, men kan het altijd zien aan de deuken die de hamer in het hout maakt. Nu heef Eef 2 of 3 schroevendraaiers gemaakt (zonder heft) daarmee worden de schroeven in het hout geslagen en kan men dat niet zien en zijn de schroeven gelijk mooi verzengt. Eerst stond ik met Guus samen te werken zoals ik al geschreven heb, nu werkt hij boven en heb z'n schroevendraaier meegenomen. Nu blijft er nog een kleine en een echte schroevendraaier over van een pompschroevendraaiër af, de laatste is ook al geslagen hoewel het een nieuwe is.

Gisteren heeft de Kromme mijn onverwachts weggehaald en was ik vergeten de schroevendraaiers weg te bergen (de nieuwe van de nieuwe pompschroevendraaier heb ik verder in prak geslagen). Nu ik vandaag niet werkt heeft de Kromme de spullen ontdekt. Hij was er woedend over, zo erg zelfs dat Guus op het kantoor moest komen om te zeggen wie dat gedaan heeft omdat de pompschroevendraaier aan Guus is toevertrouwd. Guus wist natuurlijk niet wie het gedaan had. Al de jongens zijn verder ondervraagd. Guus heeft mijn verteld hoe het in elkaar zit omdat als ik morgen bestormd word door de Kromme (en Loos komt) mijn eigen niet vast praat.

De jongens werken allen door en de Chef loopt rond om te zoeken waarin hem dat zit maar kan het niet ontdekken. De dag ging verders gespannen voorbij.

's Avonds zijn Guus, Piet, Leen en ik naar de kino gegaan. Er werd gespeeld "Circus Renz", het is een geweldige film maar brak af en de zaal stroomde leeg, het is alarm geblazen. Wij gauw naar de fabriek en belanden op onze kamer waar we onze koffers klaar maakten, de meeste waren al beneden. Net zouden we naar beneden gaan of het blaasde weer veilig, is

dat een rotzooitje. Ik maakte aanvang met pap koken en ben gaan schrijven. Anna kwam wasgoed binnenbrengen, Jan had net bier gehaald.

Aangezien we verleden week Zaterdag niet op schoenen en photo's uit zijn geweest omdat we die bedden moesten maken, gaan we nu morgen. Het trio wil ook mee. Het word goed gevonden als er maar veel jongens mee gaan, zei Guus, anders denken de mensen dat ze bij mijn horen.

Heden is het 10.15 uur en gaat ik mijn pap verslinden.

Zaterdag 6 november 1943

Vandaag wist ik niet wat ik voor werk moest maken, het wachten was dus op de Kromme. Tegen 7 uur ben ik in de meesterstube gaan kijken waar ik de Kromme in zijn onderbroek aantrof, maar ik ben geen vrouw en stapte dus kalm naar binnen en begon met "morge". Ik heb van mijn kameraad gehoord dat U mijn beschuldigd van sabottage en bedrog, dat is niet waar, nu wens ik dat U die woorden terug neemt. Hij was niet van plan die woorden terug te nemen. Ja, hij herhaalde ze zelfs. Er werd een hoop heen en weer gepraat, tot besluit zei hij: "als vandaag Loos komt en de Gestapo, dan beken je wel", ik zei nogmaals dat er niets te bekennen viel. Tot nog toe heb ik, als er wat was, bend, en altijd werd er misbruik van gemaakt. De Kromme is een goede man als hij je niet onder de duim krijgt want dan lijmt en slijmt hij, maar o wee als hij wat van je weet wat niet in de haak is, dan is het een ploert.

Mijn werk was om met Sandeman en een Pool op en neer te varen met de lift om boten te verplaatsen, er moesten ook 24 boten opgeladen worden in de auto. Toen dat zover was, ben ik bij de chauffeur gekropen en zo met de auto meegegaan. De chauffeur vond het goed, het doel was Treptauwerpark, waar we de boten afladen op een Duits scheepswerf waar o.a. boten lagen van guimmi die doorzeefd waren van de kogels en vol met water stonden.

Om 11.40 uur waren we weer in de fabriek waar ik de Chef en de Kromme tegen het lijf liep. Ze begonnen weer over schroeven in slaan te bomen en namen mijn mee naar de zijde die ik gemaakt heb. Onderweg daar heen kwamen we Guus tegen die ook mee moest, zo liepen we in optocht door de fabriek. Bij de zijde gekomen stelde ze mijn voor om er een schroef uit te draaien, ik pakte een schroevendraaier en begon, natuurlijk kwam er geen schroef uit het hout gedraaid. Nu naar de Stube waar ook zijde lagen die Guus gemaakt had, nu moest Guus er een schroef uitdraaien, owee, hij heeft de schroeven er ook ingeslagen. Tot onze verbazing draaide Guus de schroeven uit het hout???? Bij zijn ging het wel! Heb U het gezien zei de Chef. Ik wou weer aan het woord gaan maar de Kromme kreeg een uitbarsting, hij stond te schelden en te kwijlen dat het een lust was om te zien. Het besluit was dat de Chef zei: "We krijgen hem wel als Loos en de Gestapo vandaag komen. De auto was in die tijd volgeladen met büroladen, net ging de auto rijden, ik zette het op een lopen en belandde bij de chauffeur, wij op de rit uit. Na ruim een half uur rijden belanden we bij ons doel: Grunoweide. We moesten daar een poos wachten want er was niemand. Een kwartier later afladen. Om 1.30 waren we klaar. Na even in een Café te hebben gegeten gingen we naar de fabriek, de chauffeur had de pé in omdat het zo laat was en begon zo hard mogelijk te rijden, overal ging het rakelings langs, het was werkelijk een moorddadig ritje. Om 2 uur was ik klaar. Ons eigen gauw verkleed om inkopen te gaan doen. Zo dat is klaar en het is haast 5 uur. Terwijl de jongens wat gingen snoepen van hun gebak, ging ik bij het trio boven om hun te waarschuwen want ze gaan met ons mee photo's laten maken. Ze hadden visite van 2 grieten. Luzj en Anna zouden meegaan. Wanja bleef bij de gasten. Ik weer naar mijn kamer waar de jongens gereed waren. Piet, Jan, Guus, Leen en ik. Jan was gisteren aankomen met het nieuws dat hij adressen wist voor photo's maken. Nu staan we te wachten bij de poort op de 2 grieten. Jan is de adressen vergeten en zit nu in de boot want geen

van allen weten we een goed adres en die grieten komen al aanstappen. Het word al donker ook is het koud. We moeten ook schoenen kopen, om nu met die grieten te gaan zwerven en toch zonder foto's terug te komen voelt ik niks voor. Er werd aan die grieten verteld dat we inkopen gingen doen. Ze begrepen het gelukkig verkeerd en dachten dat wij niet naar de fotograaf gingen. Ik liep met hun stevig gearmd, maar met hun verkeerde gedachte hebben ze ons verlaten en zijn een papierwinkel ingegaan, niet tot onze spijt. Eerst schoenen, die konden we Woensdag krijgen, eigenlijk moesten we ook uitgaan op een hemd voor Guus, maar daar dachten we niet aan, we waren vrolijk gestemd want Piet is jarig vandaag. We stapten op de trein en belanden in Anhalterbahnhof voor foto's, het was daar niet gezellig en we waren dan ook gauw op de fabriek terug. Olla was er ook, ze hoorde dat Joeri in een ziekenhuis legt en wou morgen met Guus en René op bezoek gaan, wat goed was. Ze klampte mij aan voor broodbonnen want ze wou voor Joeri gebak meenemen. Nu, 150 gr. kon ik wel missen voor der. Piet, Leen en ik zaten bij Kloke en bestelden met een droog gezicht 13 Liter bier, waar we een half uur later op de kamer mee belanden. Drie kannen met 3 liter en twee kannen met 2 liter. Bij "Okkie" waren Maria, Paula en Luzj op visite. Ik ging met 5 Liter bier z.g. langs hun heen, ze riepen Hé Henk, wij niks bier. Ik ging naar de tafel toe, niemand zei der wat. Ik zette de kannen neer en zei: "vooruit maar, alles kameraad". Men kon een speld horen vallen, Maria en Paula zaten in een donker gedeelte zodat ik ze toen nog niet gezien had. Ik liep met een droog gezicht weer weg. Er brak een lachsalvo los toen ik mijn kamerdeur bereikte. Even later kwam Slaatje mijn halen, of ik "bij Okkie" wou komen. Daar gekomen zag ik die grieten voor het eerst en gaf ze nu een hand met de boodschap dat ik ze nog niet gezien had. Kroppie had zijn eigen in een meisje verkleed, toen ik dat zag vloog ik hem om de hals, ha, mijn liefste, kom, kom, en loosde hem mee naar zijn bed. Ik sloeg de dekens op en douwde zijn in bed. Wijfje hielp een handje en zo lagen we

onder de dekens te knokken. De grieten hadden een natte broek van de lach, dat zei Maria. Ik geloofde het niet en wou direct het bewijs hebben, maar dat bewijs gaven ze niet nu er zoveel personen waren. Ik moest Piet halen van de kamer want ze wouwen hem even in de hoogte gooien op zijn verjaardag. Piet kwam en moest op een stoel gaan zitten, onder hoera geroep werd hij drie maal in de hoogte gegooid met stoel en al.

De Amsterdammes kwamen uit de Kino en kwamen ook "bij Okkie". Het werd gezellig totdat Luzj vertrok met Piet. Piet z'n kameraad was er ook weer en blijft vannacht hier slapen. De Staldeer kwam nog zeggen dat er twee Hollanders morgen moeten werken, hij heeft alleen Leen Hoek geschreven en een stuk of vier Oecraïners, om morgen hout af te laden. Rosé gaat tegenwoordig maar bij Panja slapen, dat slaapt beter.

Zondag 7 November 1943

Om bij 8 uur kwam de Staldeer binnen met het kleine wakertje. "Hoek, Hoek!", Allen werden we wakker van zijn geschreeuw, maar we gaven geen antwoord. Nu riep hij "van Eck, waarom werkt Hoek niet?" Guus vertelde dat we er geen erg in gehad hebben en dat we geen Polen waren om op Zondag te werken. Enfin, het ging hard tegen hard, ook kwam het teberde dat er vannacht hier een vreemde heeft geslapen zonder zijn toestemming. Guus zei dat hij verbindingsman was en dat hij te zeggen heeft wie er komt of slaapt, en dat hij een Lagerführer van noppes was. René kwam ook uit bed en allen stonden om die twee Duitsers heen. René stond te schelden van "vuilnishoop, versteen?", "Wandluis, versteen?," Eindelijk gingen ze weg met de boodschap dan er weer een paar worden ingespert.

Tegen 11 uur kwam Olla opdagen, maar 1 uur te laat. Om 10 uur zou ze gekomen zijn om met Guus en René naar Joeri toe te gaan. Olla ziet er moorddadig uit, lang leve de poeder en lippenstift. Even nadat ze weg waren kwam er post voor ons, ook voor Joeri.

De soep van vandaag is wel eetbaar, de maaltijd verliep gezellig. Zo tegen 2 uur was ik bij Okkie, Paula was er ook. Kroppie en ik gingen foto's bekijken die van hem en het trio gemaakt zijn in het park. Het trio kwam ook "bij Okkie", tot onze verbazing was Tanja er ook bij, maar dat komt omdat Rosé weg is gegaan met René en Jack. In die tijd zijn Guus en Olla terug gekomen, net lag ik op mijn bed want ik heb vier steenpuisten in mijn nek die razend veel pijn doen, waardoor ik koortsig in slaap ben gevallen.

Ik schrok wakker van hevig getimmer, Rosé was bezig sommige kasten en tafellaadjes dicht te spijkeren, net wou hij aan mijn kastje beginnen, maar bij mijn ho! ho! geroep had hij in de gaten dat het mijn kastje was en begon aan een ander kastje. Hoe het daar mee afgelopen is weet ik niet want Kroppie kwam mijn halen om naar de bios te gaan, wat we dan ook deden. De film heette "De oneindige weg", Het ging over polentiek en nog eens polentiek, hij viel mijn erg tegen maar ik kan toch niet beweren dat het een slechte film was. We belanden op de fabriek en "bij Okkie" waar het trio bezig was met zingen, daar ben ik de verdere avond gebleven want het was reuze gezellig.

Maandag, 8 November 1943

Vandaag had ik reuze pijn en ben in bed gebleven, vele malen is de Staldeer op de kamer geweest, maar de kaffer heeft mijn niet eens gezien.

Tegen 11 uur ben ik opgestaan en aardappels gekookt na eerst de oven aangemaakt te hebben. René en Jack die beide nog in de ongevallenwet lopen zijn de helen morgen al op stap. Tegen 11.30 uur kwam de Staldeer naar René vragen en vroeg gelijk wat ik mankeerde. O, krank, was mijn antwoord. Ja, ja, zaterdag en zondag patsieren en maandag krank. Hij wou weer weggaan maar ik riep: "Hé wacht eens even dan zal ik je laten zien wat ik mankeer. Ik bukte mijn en liet mijn nek zien. Het scheen er nogal vies uit te zien want hij deed een stap achteruir en riep:"je moet bij de Apotheke wat

gaan halen om er op te doen". Ik vertelde hem dat ik naar de dokter ging, die zit van 3 tot 6 uur. Hij weer weg. Voor schaftijd waren René en Jack weer terug zodat we gezamenlijk kunnen eten. Na schaftijd ben ik voor Giel en Jo naar het postkantoor geweest en voor mijn naar Linke waar ik bonbons haalde.

Weer op de kamer gekomen kwam de staldeur weer eens kijken, net was ik bezig om wat verband op te zoeken voor mijn nek. We hadden een heel gesprek over steenpuisten, hij had er ook wel eens een paar gehad, nu ik wens hem er nog een stuk of wat bij. Ik had ze van de Oecraïners gekregen omdat ik er zoveel mee omgaat. Daar gaf ik hem ongelijk in en vertelde hem dat ik bij het uitgassen alles heb aangepakt en dat het daar wel van gekomen is.

Heden is het 2.30 uur en gaat ik wat slapen. Om 5 uur werd ik wakker van de fluit en de jongens stormden binnen. Gauw gingen ze inkopen doen, terwijl ik mijn eigen aanklede. Leen haalde kaartjes voor de bios we willen die film nog een zien van Circus Renz want vrijdag hebben we een groot stuk gemist omdat het alarm was en allen de bios moesten verlaten. Nu we de film helemaal gezien hebben ontdekken we pas dat we Vrijdag het mooiste gemist hebben.

Na uitgang liepen we naar Kloke om een biertje te pakken, maar het Café was gesloten. Wij gauw naar onze kamer, het is tamelijk fris en lichte maan.

Ik ben bij Okkie gegaan waar Luzj ook was. Luzj en ik houden van elkaar als zus en broer. Tegen 9.30 uur bracht ik ze weg naar haar kamer. Voor de ingang namen we afscheid zoals gewoonlijk met nodige zoentjes.

Op onze kamer gekomen zaten de jongens gauw een brief te schrijven om aan een verlofganger mee te geven. Ik weet niet of ik wel of niet met verlof gaat dus schrijf ik niet.

Mijn wasgoed heb ik op het gas gezet in een emmer water. De verdere avond veel over verlof gepraat tot laat in de avond en de lichten allang uit waren. Plotseling schoot ik recht op in mijn bed, mijn wasgoed staat nog op het gas, gauw der uit en kijken, een beetje water zit er nog in en der is een verdacht

brandluchtje aan. De emmer weggezet, morgen kijken of er nog wat van over is gebleven.

Dinsdag 9 November 1943

Vandaag niet gewerkt, Guus scheen ook nog half te slapen, hij werkt 2 hoog en bij zijn komst zei hij "morge", en liep gelijk met zijn hoofd tegen een boot aan die gelacceerd was. De Duitser die daaraan bezig was, begon vriendschappelijk te schelden. Guus aan 't uitleggen hoe het kwam dat hij tegen de boot liep. Hij maakte hevige gebaren met z'n armen en sloeg daarmee een bus verf ondersteboven die met een prachtboog door de lucht ging, er werd hevig gediscuueerd en gelachen ten slot. De kaarten die Guus heeft ontvangen werden verloot, de meeste hadden er geen zin in, en werden ze gegeven aan de degenen die wel zin hadden, er waren 2 kaarten bij voor een voorstelling in Het huis des Volkes in Friedrichstrasse ik voelde er wel wat voor en zou met Giel samen gaan. Een strop is er; het begin om 3 uur en Giel moet om 2 uur uitscheiden met werken, de Chef dan er 2 kaarten zijn, dus hij wil graag weten wie de andere is. Om 1 uur kwam Giel op de kamer zeggen dat hij niet mocht. Een half uur later komt hij weer, nu mocht hij wel, hij had gezegd dat er een kameraad met hem meeinging. Tegen dat Giel aangekleed was ging ik vast weg, z.g. naar de dokter. Bij Kloke ongeveer stond ik voor een papierzaak op hem te wachten, ha, daar is hij en kunnen we samen op stap gaan. We wisten geen van beide waar het was, maar in de Friedrichstrasse gekomen zagen we het gauw genoeg. Het is een groot gebouw. Binnen gekomen stekkerde ik op een

loket af waar 2 op stond, daar gaf ik mijn kaarten af en deed een greep in een doos waar ik 2 kaartjes uit pakte die

aan elkaar vast zaten, daar stonden de nummers op die de

stoel aangaven waarop we plaats konden nemen. Nu we hadden het niet

slecht getroffen.

Vóór we de zaal binnentraden, gaven we onze jassen af in de garderobe. We verwachtten variété te zien, maar ze kwamen met een opera voor de dag die werkelijk mooi was. Ook werd er gedanst door meisjes die niet veel aan hadden, een broekje, schoentjes en bustehouders, maar ik vond het toch nog te veel! Men kon ook niet te veel verlangen voor 90 Pf. De kleedij was prima, ja, àf gewoon. Tegen 6 uur gingen we huiswaarts met het gevoel dan we iets moois gezien hadden.

Voor we naar de kamer gingen zijn we nog roggegebak gaan halen en stekkerde om 7 uur onze kamer binnen. Een half uurtje ben ik nog bij Okkie geweest maar Luzj was die avond een beetje somber gestemd, dat komt door Tanja. Met Tanja is het fout gelopen, nu, dan moet ze maar niet slapen met Rosé. Toch zaten ze erg in angst. Rosé kwam bij Giel en mijn om raad, Giel en ik hebben samen met vrouw Kloke gepraat en kregen een spuit van der los, die we aan Rosé gaven. Deze is 's avonds naar Tanja gegaan en heeft met zeepsop het zaakje weg gespoten. (Dat was op Zaterdagavond j.l.) Nu is alles okéé en is het wachten of de volgende.

Op onze kamer bleven we praten over wasgoed, Leen toonde zich eengoede huisvrouw door uit te leggen hoe men het beste goed kan wassen. Met mijn goed is het goed afgelopen gelukkig was er niks van verbrand.

Tegen 10 uur had Guus dorst, ik stelde voor om nog even een biertje te gaan halen in een ander café, want Kloke is Dinsdags nog steeds gesloten. Gauw onze jassen aangeschoten, Jan ging ook mee. In 't Café Knesebeck zaten we gezellig bij elkaar en Guus zat op z'n praatstoel zodat we niet op de tijd letten. Even 11 uur stonden we aan de poort te bellen, 5 minuten, 10 minuten, 15 minuten...maar er werd niet open gedaan. Nu dan maar over het hek heen, wat we zo

zachtjes mogelijk deden. Stil bereikten we onze kamer waar alleen Piet nog op was. Zo, dezen dag is ook al weer voorbij.

Woensdag, 10 November 1943

Mijn pijn is zo goed als weg want gisteravond heeft Jan mijn puistjes onder handen genomen, wat zeer pijnlijk was. Toch is het nog erg gevoelig zodat ik ook vandaag niet aan het werk gaat. Tegen 10 uur kwam er een gozer van het ziekenhuis controleren of wij vrij waren van ziektekieme aangezien Joeri Difterie heeft. Er werden priemen met watjes in neus en mond gestoken nadat de jongens gewaarschuwd waren. Piet was al op de kamer toen de Staldeer met die knaap kwam, dus mocht Piet de namen opschrijven enz. van ons allen.

Onderwijl kwam de Kromme binnen met een Duitse jongen, de jongen beweerde ziek te zijn, nu wou de Kromme hebben dat er gekeken werd of hij koorts had (die jongen bedoel ik) die buisjes man zei dat hij geen dokter was, dus vertrokken ze weer. Even later komt de Staldeer vragen om de koortsmeter die Guus in bezit heft, terwijl Guus daar aan het zoeken was kwam de Kromme weer met die jongen binnen. De jongen ging zitten met de thermometer onder zijn arm. De Kromme liep de kamer rond en bekeek sommige dingen. De buisjesman was ondertussen al vertrokken. De Staldeer kwam naar mijn toe hoe het met mijn nek was. Ik liet het zien, de Kromme kwam ook kijken, nu het ziet er nog vies uit.

Eindelijk ben ik weer alleen en haalde het water om mijn eigen te wassen en daarna zocht ik ondergoed uit wat (ondanks gewassen) het minste vuil was om aan te trekken.

Net liep ik in mijn onderbroek of de Kromme komt binnen om mij accoord zettel te vragen. Ik wees naar een stoel en zei "Bitte", hij zei "Danke", en ging zitten. Ik gaf hem mijn accoord zettel en zei onderwijl in de koffiekant kijkende. Jammer de koffie is koud. Hij keek mijn aan en had niet door dat hij in de boot zat hoewel ik hem een stoel heb aangeboden. Even voor de 12 uur fluit ging was hij weg. In schaftijd geld gehad want ik

zou vanmiddag de stad in gaan om speldjes te kopen van rood, wit, blauw.

Nu is het 2 uur en is Eef net binnen geweest die ook weer wat geleerd heeft. Hij werd namelijk gehaald door een buurvrouw want dat vrouwtje beweerde dat ze 3 hanen had, een kleine en twee grote. Die twee grote hanen waren lek en moeten gemaakt worden. Eef schoot in de lach maar het kwam hem gauw te binnen dat hanen, waterleidingen waren, of beter gezegd waterkranen. Niezwetski stond erbij en zei tegen Eef dat hij (Eef) een Fransoos moet gaan halen. Eef keek wat gek op maar liep toch de trap op om een Fransoos te gaan halen. "Hé, waar gaat U naar toe?" riep Niezwetski, "Natuurlijk een Fransoos op zoeken", zei Eef. "Hier leg er een" riep Niezwetski weer. Eef zag niemand staan en liep wat verbaasd naar Niezwetski toe. Die douwde Eef een engelse sleutel in de hand om de kraan los te draaien. Nu ontdekte Eef dat er tegen Engelse sleutel, Franse sleutel wordt gezegd in 't Pools, in het Duits heet het Englander. Nizwetski die onwillekeurig Pools sprak had daar geen erg in.

Heden is het 2.20 uur en Eef is weg, hij toonde nog een zakje waar een appel en een paar boterhammen in zaten die hij voor zijn moeite van die vrouw had gehad, hoewel de hanen nog steeds lek zijn. Als ik nu zonder oponthoud de poort uitkomt, gaat ik inkopen doen. Heel de Hermanstrasse ben ik uit gelopen en hoe ik ook keek ik kon geen cadeau kopen voor mijn vader en schoonzus die op 4 en 5 december jarig zijn. Alleen kocht ik een paar mooie platen om mee te nemen als ik soms met verlof gaat, ook ben ik nog wezen kijken naar Hollandse speldjes maar die winkel is " woensdags gesloten.

Tegen 4.30 uur was ik op de fabriek waar ik gelijk de Kromme op ging zoeken dat ik morgen werken gaat. Hij vertelde mijn dat ik morgen op transport uit moet aangezien hij er om 6.30 uur niet is, moet ik maar om 7 uur beginnen. Ik naar de kamer waar ik de kachel aanmaakte, binnen een zucht stond alles onder de rook en gooide ik de ramen open. Na 5 uur haalde we kaartjes voor de bios, Leen was er nog niet want hij was

met de auto mee. Piet zou voor Leen meegaan. Net waren we van plan om te gaan, of Leen komt binnen, gelijk daarmee werd er water gegooid over de tafel heen en aangezien er in de tafel een lange scheur zit, liep alles in de laadjes. Piet gauw aan 't redderen en had geen zin om weg te gaan dus ging Leen mee.

De film heette "Harmentita" dat is een vrouw die geweldig zingen kan. Heinz Ruman speelde de hoofdrol. Het was een mooie film. Gauw naar de fabriek om te schrijven en te eten. Wat is het toch vervelend als alles zonder sicaretten zit maar morgen krijgen we weer gelukkig.

16^e DAGBOEK

Donderdag 11 november 1943

Of het zo wezen moet altijd als ik in de meesterstube komt staat de Kromme in z'n onderlage. Zo iik vanmorgen om bij 7 uur, ik ging wat rond lopen en weer bij de stube gekomen, kwam net de Kromme er uit gestormd zonder pet. Wij kwamen samen bij de lift en hij terug om zijn pet te halen. Mijn hart was goed om de lift naar boven te brengen, maar ik moet om mijn verlot denken. Met schaftijd had Guus slecht nieuws voor ons. Vandaag krijgen we geen sicaretten als het niet bekend wordt wie de schroevendraaier kapot heeft geslagen. Nu kijken de jongens mijn met een zwart gezicht aan en verlangen van mijn dat ik de Chef bestormt en zegt dat ik het gedaan heb. Alles goed en wel, ik heb al tegen de Chef gezegd dat ik dat ding wel gebruikt heb maar het was daarvoor al plat geslagen. De jongens hier geloven dat niet, behalve degene die het begin gemaakt heeft met platslaan, die zegt niks en lacht als ik zo gek ben om al de schuld op mijn te nemen, dat zou nog niet zo erg wezen want ik gaat toch niet met verlot, maar dan de jongens mijn niet geloven en van mijn verlangen dat ik de schuld op mijn neemt, dat is te gek.

Ik hield mijn eigen gek en begreep niet wat ze van mijn verlangde.

Tegen 11 uur kwam Eef naar mijn toe, ik stond aan de schuurbank, poten te schuren. Eef aan 't ouwehoeren dat ik beter kan bekennen dat is beter voor allemaal ook voor mijn eigen. Ik neem het de jongens niet kwalijk dat ze mijn niet geloven want als er wat kapot is ben ik meestal de persoon maar ze kunnen niks opnoemen wat ik niet bekend heb of gemeen spel heb gespeeld. Nu leven ze in de veronderstelling dat ik het gedaan heb dus is het logisch dan ze mijn zwart aankijken, hoewel ik de begin maker graag even apart wil hebben, niet omdat hij dat ding kapot geslagen heeft, daar heb ik juist respect voor, maar omdat hij mijn laat tobben en met een heilig gezicht wacht tot ik alles op mijn neemt. De

Chef en de Kromme kwamen aan, Eef bleef nog even napraten maar ik had nu geen gekke bui. Ik liep naar de Chef to en zei :”Bitte, dat gaat zo toch niet verder?!”. Om 2 uur komt Loos van het Arbeitsfront beweerde hij. “Hij goed” was mijn antwoord. Tegen 3 uur was er nog niets geweest wat naar Loos rook. Mijn poten waren op en de Kromme, Sandman en ik gingen met delift naar boven om een wagen poten te halen. Wij kwamen weer beneden met een wagen losse poten, de Kromme hing er over heen om de poten tegen te houden, er achter liep Sandman de poten tegen te houden, ik douwde de wagen. Op een gegeven ogenblik gingen de poten rollen en de Kromme z’n benen kwamen er onder. Toen de poten eenmaal stil lagen hield ik zo tegen dat ze niet gingen rollen. `De Kromme stond kreunend op en hinkte de andere kant van de lift uit z’n büro binnen. Even later ging ik kijken hoe het met hem was, nu allebei z’n voorbenen waren blauw, ik vroeg of ik Guus moet halen om het te verbinden, maar dat was niet nodig.

Een half uurtje later ging de Kromme gewoon weer aan het werk waar ik werkelijk respect voor had.

De dag ging gewoon voorbij. Sicaretten kregen we ook. 's Avonds haalden we vis, we hebben lekker gegeten. Piet en Guus zijn weg gegaan om een pakketje te halen voor Piet. Daarna ging Guus een anderen kant heen. Net at ik aardappels te schillen of het alarm ging. Het duurde van 8 uur tot 8.30 uur even werd er flink geschoten maar verders niks loos. Ik ben gaan schrijven. Net is Piet terug met zijn pakketje, er zit heel wat in.

Het is 10.30 uur en Guus is er nog niet.

Vrijdag 12 November 1943

Tot middageten toe gebeurde er niks bizonders, alleen dat Guus naar de dokter is om z’n vinger te laten koken. Het schoot mijn te binnen dan Piet en ik naar de Opera moesten, dat zei ik dan ook. Piet had er helemaal geen erg meer in gehad. Direct na de fluit gingen we bij een Duitser bovrn om

bij deze in de krant te kijken hoe laat de Opera begint. Nu het begin om 4 uur, we moeten dus om 2.30 uur sloes maken met werken. Direct daarna gingen we naar Meester Brükner om aan hem verlof te vragen want de Kromme en Sandman zijn er niet. Brükner vond het best, die knaap vind toch alles goed. We liepen van blijdschap door de fabriek met de nodige geintjes, we kwamen bij Eef in de Slosserei, waar Anna werkt, even stoeiën, en na wat zoentjes (alleen van Piet omdat ik er niet bij kon komen. Was ik nu het eerste binnen gekomen dan had Piet er niet bij kunnen komen.) Trouw aan het werk gegaan en om half drie beide kaarten afgestempeld, want Piet was al om 2 uur op de kamer. Net stond ik mijn goede broek aan te trekken of de Staldeer komt binnen, van Kleef, op het Büro kommen, Loos is er en van Eck ook. Ik kleepte mijn eigen verder aan, de Staldeer stond te wachten. Samen kwamen we op het buro. Bij mijn binnenkomst zag ik de Chef, Guus en Loos om een tafel zitten, de Staldeer ging ook zitten. Van Kleef, vroeg Loos vragend. Bij mijn bevestigend antwoord werden de twee schroevendraaiers op tafel gelegd met de vraag erbij of ik die dingen kon. Ik vertelde hem dat ik eerst de schroeven een eind in het hout draaide en ze dan gelijk sloeg met het hout. Maar dat doen we toch niet, zei Loos met een grote vloek. Je moet toch goed werken zodat de Duitsers niet kunnen zeggen dan de Hollanders niet goed werken. Je verlof is gespert, zei de Chef en ik moest die schroevendraaier in mijn eigen tijd weer in orde maken. Ik zei tegen Loos dat ze mijn altijd moeten hebben, natuurlijk zei ik er niet bij dat ik overal de schuld van krijg ook al heb ik het gedaan.

De Chef bleef met Loos praten, de Staldeer zat met veel gebaren mijn af te kammen, dat ik altijd tegen de draad in was en dikwijls een grote mond gaf, en hij blerde en schreeuwde dat ik niet deugde. Sjonge, wat heeft die snuiter de pest aan mijn. De Chef wuifde met zijn hand dat de Staldeer zijn groten mond moet houden want hij kon Loos en Guus niet verstaan. Het slot was dat, als ik goed werkte, toch nog met verlof ging. Later hoorde ik dat de Chef mijn papieren al ingetrokken had

voor verlof, maar Loos zorgde dat ik toch met verlof ging, voor dat ik ontboden werd, ook nog dat de Staldeur buiten de deur is gezet omdat hij zo schreeuwde. Het praten was over een anderen Lagerführer, Loos zei, ik ken jer er direct één bezorgen, maar je bent gek als je een ander wilt hebben, degene die we nu hebben (Staldeur) is zo dom als een varken en loopt weg als we een groten mond opzetten. De nieuwe zit vol gezag en dan hebben we heus zo'n vrij leven niet meer. Guus was dat met hem eens. Ik ben weg gegaan, de Chef wist niet dat ik naar de Opera ging. Op de kamer gekomen trok ik mijn jas aan en vroeg aan Piet of hij broodbonnen bij Jan wil gaan brengen, dan kan die vanavond brood voor mijn halen, als we niet voor 7 uur terug zijn. Piet ging, 5 minuten later volgde ik hem en belande bij Jan, die zei dat Piet geweest was en nu weg was. Ik ben bij de poort gaan staan. Even later zag ik Piet de fabriek uitkomen. Hij vertelde dat hij weer naar de kamer was geweest om te kijken waar ik was. Ik vertelde dat ik bij Jan was geweest om te kijken waar Piet was. De reis begon dus al lollig. Wij belanden in Zoö, waar we even te laat in de Opera kwamen, de plaatsen had Piet getrokken, we zaten recht tegenover het toneel, 2^e rang, een beste plaats hoor. Jammer dat ik het stuk al gezien had, het was "de verkochte bruid". Ik vond het nu mooier als de vorige keer. We kwamen dan ook met een voldaan gevoel thuis om 7 uur. De avond ging voorbij met schrijven en praten. Ondanks dat mijn verlof doorgaat, voel ik mijn eigen niet blij gestemt, waarom? Weet ik niet.

Zaterdag 13 November 1943

Vandaag erg laat begonnen met werken. De Kromme was er weer niet, wel Sandman. Met deze en een Pool reden we met de lift op en neer, om boten en laden beneden te brengen die met de auto mee gingen. Leen en ik gingen met de auto mee boten wegbrengen naar Treptouwerpark, het was een lang gezellig reisje. Bij onze terugkomst gingen we laden en de auto opstapelen ook die brachten we weg, een Pool moest

ook mee. Tegen 1.15 uur waren we terug en stopte de chaffeur in een straat die 10 minuten lopen van de Kneselbeckstrasse is afgelegen. De chauffeur ging op zijn gemak de deur uit de auto slopen, wij vonden het erg gek. Nu de deur is er uit en werd in een winkel gebracht waar er scharnierbouten en een nieuwe ruit in moesten. Zonder deur reden we naar de fabriek.

Het was 1.30 uur. Op de kamer gekomen hoorde ik dat er vanmiddag gewerkt moet worden door de jongens die met verlof gaan. De zolder van de fabriek moet leeg gehaald worden, er liggen geweldige hoeveelheden hout die met de lift op de 2^e en 3^e etage gebracht moeten worden. We zouden als dat klaar was van de Chef koffers krijgen met beslag en alles, zonder te betalen. We zaten vol werklust en zouden dat op een Hollandse manier aanpakken. Sandman kwam om te zeggen wat er eigenlijk gedaan moet worden. Bij zijn komst waren we al druk met de lift aan 't varen om lege lorries naar de zolder te brengen. Terwijl wat jongens hout op stapelden en de lorries in de lift reden, stond Sandman te sluisen en plankies te meten. Als we naar zijn moeten luisteren kwamen we nooit klaar. De eerste vracht die de lift moest vervoeren was te zwaar. Dat ontdekten we pas toen we op de 2^e verdieping kwamen. De lift ging die etage 20 cm te ver voorbij, en we kregen de lift niet meer omhoog, wel gingen de deuren open, de lift werd half leeg gehaald, nu kwam het wel gelijk. We werkten 2 aan 2 jongens en we namen enorme stapels hout op die we op de lorrie lagen. Sandman was gekomen om ons te wijzen wat we doen moesten maar nu ontdekte hij dat hij ons lelijk in de weg liep en wist niks anders te doen als te waarschuwen als we met een lorrie reden, zodat we nergens tegen aan reden. Ja, die man wist niet hoe hij het had en zag nu gelijk dat de Hollanders wel werken kunnen als ze maar hun gang gingen en er een reden was om te werken. Tegen 3.30 uur waren we lekker op gang, en dachten nergens anders aan dan om een record van werken te slaan. Net kwam de lift naar boven, met een lege lorrie, een

vollge lorrie ging er weer in. Hé wat is dat, de lift zakt niet. Beneden waren de kabels vast gelopen. Sandeman aan het heen en weer lopen, we moesten maar uitscheiden, want zonder lift is het geen werken meer. Eef ging naar beneden en zocht de plet op waar de kabels vast zaten. Guus stond boven en schreeuwde door de lift koker naar Eef, die weer terug schreeuwde. Sandman stond er jankend bij en wist geen raad meer, hij ging maar weg, dat zou hij nu voor de derde keer al doen, dus bleven wij in de gelukkige hoop. Tegen 4 uur was de lift gemaakt, in die tijd hadden we een flinke stoot hout de trap afgedragen. De jongens gingen verder en ik naar de kamer waar net Olla aan kwam, ze vroeg of ik Guus wou gaan halen wat ik dan ook deed. Olla wou morgen meegaan naar Joeri. Het is best hoor, zei Guus, maar nu heb ik geen tijd meer want ik moet werken. Olla bleef nog even “bij Okkie”, en daarna weg. Ik kleepte mijn eigen aan om inkopen te gaan doen wat al gauw gebeurd was. Nu de jongens maken ook sloes wegens de donkerte. De zolder is al aardig leeg. Dat het hout er af moet is voor brandbommen die door het houten dak van de zolder kennen vallen zodat er brand komt. 's Avonds had ik een hopenloze bui en lag om 7.30 uur in bed omdat de jongens niet tegen een zuur gezicht hoeven te kijken. Net lag ik of het blaasde alarm, het was 7.30 uur, wij onze koffer gepakt en naar beneden, in de schuilkelder zat ik te slapen, nee, van de vrolijke Henk die hier kwam, is het een zuurpruim geworden. Dat het in mijn nadeel is kan ik merken want er word niet veel meer tegen mijn gesproken, door de Oecraïners en Polen, ook op de kamer is de stemming niet zoals het in het begin tegen mijn was, de rede daarvan kan ik niet zeggen, alleen als ik nu een werkelijke kameraad heb, waar ik geheimen enz. mee heb, komt het te praat. Enfin, het alarm was al een poosje en we hoorde totaal niks schieten of vliegtuigen. Het is veilig, klonk het. Allen paktten hun koffers en we liepen de trap op. Boven gekomen stonden er wat mensen te praten, ook de Staldeur was er. Wat is er loos, het is nog niet veilig, alles naar beneden, de meeste vrouwen niet gaan

en een geschreeuw dat de staldeur maakte. Anna bleef ook staan en riep “Ja nje gotjes” Dat werd niet verstaan. Ook ik stond op mijn gemak buiten, met mijn rug naar de Staldeur toe. Die kwam naar mijn toe en gaf me eenpor in mijn rug. Ook jij naar beneden riep hij. Je moet toch wat uitkijken mens voor het fout loopt. Ik bleef staan. Hij bleef aandringen totdat ik mijn koffer oppakte en de fabriek binnen ging. Net was ik in mijn bed gekorpen of het blaasde veilig, daarna slapen in één ruk door.

Zondag, 14 November 1943

Vroeg was ik wakker en ging er uit om wat water op het gas te zetten. Daarna weer in bed gegaan. Tegen half acht kwam Olla de kamer binnen. Guus was al aangekleed, Piet was bezig, Eef was ook al klaar. Rene en Jack kwamen hun bed uit en de rest lag nog. Frits lag in bed te mopperen en te roepen sssst. Totdat René begon te gooien, het was een goed begin, binnen een zucht vloer er van alles door de lucht, vloeiblok, asbak, kroes, lepel enz. Olla ging naar “bij Okkie” waar het veiliger was. Ik kwam der ook uit en ging in de fabriek zitten schrijven. Luzj kwam me opzoeken en bleef met mijn praten. Kroppie kwam ook, hij gooide met dozen schroeven naar Luzj die terug gooide, ik gooide ook maar met hele ledikantzijde die ook teruggegooid werden. Het werd te gek want machineonderdelen en alles vloog door de lucht. Luzj maakte benen, net was de deur achter haar gesloten of wij staakten de strijd. Van schrijven kwam niks meer en ben ik op de kamer gaan eten, van Piet kreeg ik een boekje waar ik in lezen ging, het is een mooi boekje maar het werkte erg op mijn zenuwen. Ik ben “bij Okkie” gegaan waar ik met Luzj wat scharrelen ging. Slaatje en Wijfje waren der eigen aan het aankleden, dus had ik vrij baan. Tegen 2.30 uur ging Luzj weg. Ik bleef wat heen en weer draaien en ging maar voor de poort staan, net stond ik daar of Tanja komt bij mijn staan, even later kwamen Luzj en Anna ook die Maria bij der hadden. Luzj vroeg of ik met Maria naar de Kino wou gaan, nu dat

vond ik wel een goed idee. We gingen dus samen naar de bioscoop toe, de film heette "Kloeke Marianna", het was een mooie film. Daarna bracht ik Maria naar het lager toe, want om 7 uur moet ze binnen wezen. We hebben maar één zoen gewisseld, het is raar om dat te schrijven want als je een meisje door het donker weg brent zoent men allicht. Ik schrijf het nu omdat het maar één zoen was. Tegen 7 uur belande ik "bij Okkie", waar Tanja en Luzj waren. Ik ging bij Tanja over Maria staan praten, Luzj kwam met een stoel aan dragen voor mijn. Ze pakte er ook een voor der eigen en kwam naast mijn zitten. Ha, daar komt Anna ook aanzetten, geen plaats in de buurt is er vrij en bleef ze maar achter mijn staan totdat ik haar beet pakte en naast mijn neerplante, de arm sloeg ik om der heen. Het trio ging zingen waarbij ik niet ontbrak, zo ging de avond gezellig voorbij. De tijd vloog, tegen 9 uur ging ik ze wegbrengen en daarna gelijk naar de W.C. zoiets word meestal niet gemeld en dat had ik ook niet maar net zat ik op mijn gemak of er komt een helen vreemde knaap de trap op, liep mijn voorbij en kwam even later terug, bleef bij de W.C. staan en stapte kalm binnen. Ik vroeg wat hij wou hebben. Hij zocht iemand die katholiek was, gelijk begon hij een vreselijke boom te drukken in het Pools. Ik begreep er uit dat hij Polen moest hebben, ook hoeveel Hollanders en Fransozen er zijn, nadat ik hem dat verteld had ging ik hem voor naar de Polen. Verders ben ik gaan schrijven op de kamer. Hede is het 10.10 uur en het gesprek gaat over Amsterdam waar er gosers rond moeten lopen die in het donker de mensen de hoed van het hoofd lichten. Dat moet anders een leuke gewaarwording zijn.

Maandag 15 November 1943

Even na de fluit was ik beneden, schuurde wat poten, zo die zijn klaar, nu kijken of de Kromme er is. Net klopte ik op de Stübe of de Kromme kwam naar buiten, ik zei dat ik kopstukken ging maken van ledikanten, dat is een goed accoord. Hij vroeg wie dat gezegd had. Ik, was mijn antwoord.

Hij vertelde mijn dat ik nooit geen ander werk meer kreeg als transport door de fabriek en 's winters moet ik buiten werken dat is natuurlijk om mijn een lesje te geven, nu kom maar af hoor.

Jan, Frits, Leen, een Poolse jongen en ik moesten met Sandeman de 4^e verdieping verder leeg gaan halen. Wij namen de touwtjes weer in handen en de volgeladen lorries vlogen heen en weer. Sandeman voelde zijn eigen overbodig, zei tegen Jan dat deze de lift moet bedienen en Sandeman bleef beneden, af en toe kwam hij eens kijken hoe het ging en maakte dan weer benen. Ook kwam ik veel op de 1ste étage waar Luzj werkte bij de hakkenlaar. Luzj der lippen zijn erg schraal dat komt omdat ik ze zo veel zoent, zegt ze. In schaftijd vroeg ik aan Guus of hij wat zalf had voor schrale lippen, dat had hij en na schaftijd bracht hij het bij Luzj die hem daar dankbaar voor was. Ik hoop maar dat haar lippen zacht blijven anders moet ik zonder kussenoerlog gaan slapen vanavond.

De dag ging leuk en snel voorbij: op de afdeling waar Luzj werkt moest ik weer wat hout weg halen en ontdekte daar grote kakkerlakken tussen. Een zo'n lief diertje pakte ik op en liep daarmee Luzj achterna door de werkplaats, dat met hevig gegil gepaart ging. Ik maakte het weer goed met een paar zoentjes, de hakkelaar keek hoofdschuddens toe. Lakwa stond te schelden dat ik weer bezig was, als ik op z'n afdeling kom is de rust voorbij.

Om 4.30 uur was het te donker om verder te werken en gingen we naar beneden om verders niks te doen. Op de 4e étage had ik een kapot kastje ontdekt dat ik verder kapot heb gemaakt, het enigste dat overbleef was scharnieren, slotje met sleutel, knopje, slotenplaatje en handsvatje, dat alles heb ik in mijn koffer gestopt want het mocht soms wegraken. 's Avonds ben ik gauw inkopen gaan doen, Wim kwam me bij Linke halen, ik gaf hem boter dan zou ik morgen 2000 gram brood van hem krijgen, dat doet ik wel meer bij hem, dus geen angst dat ik nu bedonderd word.

Heden is het 7.15 uur, de stemming is gezellig. Giel staat in 't bad te zingen en het klinkt werkelijk mooi, Luzj is "bij Okkie", maar ik heb geen zin om er naar toe te gaan, toch moet ik, want Kroppie heb mijn laarzen die gemaakt moeten worden.

Dinsdag 16 november 1943

Vandaag had ik helemaal geen zin om te werken, over 7 uur begon ik toch maar en ging naar beneden, Sandman stapte net in de lift, ik hem achterna tot 8.30 uur ging de tijd om met ledikantzijde en poten beneden brengen, de laatste lorrie gaat naar de lift om beneden te brengen. Nu, daar gaat hij dan, met een vaart ging het de lift in, maar even daarvoor bleef de lorrie steken en brak een wiel af. Het was werkelijk een mooi gezicht hoe mooi de zijden uitgeleden. Ze lagen door heel de werkplaats heen gelijk een lange trap. Het hout werd op een nieuwe lorrie geladen en nu naar beneden, het was 8.40 uur, ik liep naar de poort om te kijken naar Wim die net aan kwam met 1000 gr. brood en 1000 gr. bonnen. Net liep ik terug of de fluit ging. Na schaftijd gingen Jan, Leen, Frits, Piet, een Poolse jongen en ik met de lift naar 2 hoog, er moesten kasten naar beneden. Sandman kwam er ook bij. De lift zetten we stijfvol met kasten en allen gingen we op één plekje staan waar anders Sandman staat om de lift te bedienen, die kon er nog net bij en zo ging het naar beneden. De kasten moeten gebracht worden naar de houtplaats waar de Bult aan de zaagmachine stond, geholpen door 2 Polen. Wij zetten de kasten op de aangewezen plaats en liepen dan zingende en gek doende langs de Bult heen, door de zagerij waar Luzj en Tanja werkten, naar de lift. Dat is een kleine maar aangename omweg. We douwden die grieten de handen tussen der goed of tegen de wangen om te laten voelen hoe koud het buiten was, wat met gegil en kreten gepaart ging. De tweede maal namen we weer die weg, de Bult zei dat we daar niet heen moesten maar door de schuifdeur die in de houtloods is, die deur laten we iedere keer open staan en word dan scheldende door de Bult dicht gedaan. Wij gingen gewoon onze weg, de

Bult was woedend op ons. Voor de derde keer gingen we weer, het gelukke Frits er door te komen want meester Coenraad kwam net aan waardoor de Bult moed kreeg en op ons afstormde. Hij versperde mijn de weg en wij aan het worstelen totdat ik een blik van Coenraad opving en de wijste partij koos. Wij gingen door de schuifdeur heen, lieten die weer open staan en gooiden een lat hout op de rails zodat de deur niet dicht kon of men moet de hoogte in klimmen om het hout er af te halen. De laatste rit wat het hout verdwenen en de deur dicht. Wij weer een nieuwe voorraad kasten halen. Boven waar de kasten weggehaald moesten worde staat een Pool te werken die we juist eens goed dwars willen zitten omdat hij achter z'n revers een hakenkrujis heb zitten. Zijn werk was de kastkanten tussen de pers te douwen en vast te nagelen. Eerst verdraaide we de pers zodat de kastkanten er niet in paste en hij om moest lopen om hem weer op maat te zetten. Daar ging de aardigheid gauw af, hij ging even weg, in dat ogenblik werd zijn hamersteel in de lijmpot gestopt. De Pool kwam met zijden terug en pakte zo lullig de hamer op, keek plotseling erg scheel en liet de hamer vallen, keek naar ons, wij stikten van het lachen. Hij nam de hamer mee en ging die onder de kraan afwassen. In die tijd werden de drie handvaten van de pers met lijm ingesmeerd. Wij weg met een kast op onze ruggen. Bij onze terugkomst stond de Pool hevig scheldend de handvaten met krullen af te vegen. Wij droegen onze laatste vracht naar de lift onderwijl hevig zingende en zwaaiende. Sandman die in het begin wat zuur keek, liep nu te lachen om de vrolijke Hollanders.

Natuurlijk gauw afgeladen benede de schuifdeur open laten staan waardoor de Bult op ons af kwam en hevige bewegingen makende met zijn armen. Het gesprek was tegen Frits die vond het nodig te zeggen, "het is mooi weer buiten, maar toch wou ik wel een paraplu hebben". De Bult is kleiner als Frits en moet dus omhoog kijken, onder het schreeuwen kwijlde hij lekker en Frits had daar danig onder te lijden. Nu, de Bult ging weg, zijn vinger dreigde er af geschud te worden

en zijn neus brulde “pas maar op”, Wij waren klaar beneden, zagen hoe de Bult de deur dicht maakte en we liepen zingende achter elkaar de lift binnen. De deuren op een kier, net konden we de twee grieten zien werken en lachen. Allen hoeden en handen van ons zwaaiden boven onze hoofden, onderwijl gilden we behoorlijk, met een droog gezicht kwam Sandeman de andere kant van de lift binnen. Die pret was weer voorbij. De verdere dag moesten we de 4^e verdieping verder leeghalen. Het ging met slapen en niks doen gepaard zodat we niet erg opschoten. Tegen 3 uur werden Jan en ik door de Kromme gehaald om ons te melden bij Coenraad waar we op de houtplaats hout moesten uitzoeken. Daarna kwamen we verkleumd op de kamer, daar is het lekker warm door de centrale verwarming. Rosé heeft geen zin om te werken en is ziek, een poosje bij hem gezeten en aardappels geschild, zo tegen 4 uur ben ik de fabriek ingegaan, waar ik de Kromme tegen het lijf liep. Zo, begon hij vriendelijk, ben je buiten klaar? Ja, was mijn antwoord, kan ik op de 4e étage verder gaan? Moment, zei hij. Hij wees op een deur die geheel uit z'n voegen lag, die moet ik morgen maken gaan, ik ken Jan bij me nemen om te helpen. Ik vond het best en hij ging weg. Ik naar de lift waar ik op de bel drukte, want de lift stond beneden. Hij kwam even later boven met de Chef en de Kromme er in. De Chef vroeg vriendelijk of ik een wagen bij mijn had. Ik zei nee, maar ik moet naar de 4^e verdieping een wagenhalen. Verders heeft de Kromme de lift bestuurd, de Sandman is naar huis. Wat mankeren ze toch dan ze zo vriendelijk tegen ons zijn?

Even voor 5 uur wou ik mijn kaart afstempelen want op de stempelklok was het over 5 uur en op de elektrische klokken vóór 5 uur. Brükner en de Kromme zagen mijn gaan, de laatste op mijn af met het smoesje dat hij van Dollenman (Giel) nog een schroevendraaier kreeg. Ik zei dat ik het aan hem zal vragen. Verders stempelde ik mijn kaart af met de woorden dat het boven te donker was om verder te werken, waar hij niks op zei. De Kromme denkt dat hij ons door heeft

en daarom kennen wij hem voor de gek houden zoveel als we willen en waar we willen. De Chef houdt wel degelijk rekening met ons, dus voor deze moeten we oppassen. De andere meesters Coenraad, Brukner en Niezwetski, geloven het wel, alhoewel Niezwetski de ene ogenblik vriendelijk is en even daarna dezelfde woorden kwaad uitbrult.

Heden is het 8.30 uur en ontbreekt Anna niet op onze kamer. Luzj zit "bij Okkie", te kaarten en ik te schrijven. Het is nu ongezellig hier en gaat ik "bij Okkie", wat kijken.

Woensdag 19 November 1943

Zo tegen 7 uur ben ik die deur gaan maken, Jan had er geen zin in en ging beneden werken. Luzj kwam de trap opgelopen en was verbaast mijn op de gang aan het werk te zien. Aangezien het erg stil was liep het op een zoenpartij uit waar Nagel ons kwam storen. Luzj ging naar binnen en ontdekte daar Piet, ze gingen beiden met hun kniën op een bankje leggen en keken z.g. in een schroevenbakje. Daar kwam de Kromme de trap op zetten en keek hoe mijn werk was, het was nogal naar zijn zin. Hij wou naar binnen gaan, ik dacht, owee, nu zijn ze de sigaar. Ik ging voor de Kromme staan en vroeg of ik op die deur ook een lijst moest maken. Terwijl hij 't vertelde douwde ik de deur open en stak mijn arm erdoor waarmee ik zwaaide. Ik hoorde Luzj d'r klompschoenen tikken. De Kromme ging naar binnen. Ik hoorde hem wat zeggen en Luzj komt de deur uitstormen en vliegt de trap af.

Daarna kwam Leen met het nieuws dat als ik ook met de auto mee wou, mijn jas aan moest trekken, hij ging ook mee. Eerst naar de kamer waar we de zekerheid kregen dat er geen soep meer voor ons komt of we moeten aardappelbonnen geven, waar we niks voor voelen. Een half uur later waren we bij de auto, waar er beweerd werd dat als er opgeladen moet worden wij er niet zijn en nu het klaar is om weg te rijden komen we met een droog gezicht aanzetten. De Stal deur gaf dat te kennen, die ging ook mee, Leen moest achter blijven. Ik zei nog dat er twee man voor nodig zijn, dus Leen ging niet

mee. Wij op weg, de Staldeur naast de chaffeur, ik achterop. De boten moesten in Treptauerpark wezen, waar we tegen 11.30 uur waren. De boten bond ik los, de Staldeur liep een eind door en stond aan de oever van de Spree te kijken. De chauffeur gaf te kennen dat de Staldeur wel mee ging maar niet werkte. O, moment maar, riep ik en floot op mijn vingers. De Staldeur keek om en kwam op mijn armgezwaai af. Wat is er loos, begon hij, gaat het niet met z'n tweeën?. Natuurlijk niet, was mijn antwoord, pak het anderen einde maar beet, dan gaat het wel. De Staldeur kon er nu niet meer onderuit en tilde de boten op terwijl z'n botten kraakten. Zo, de eerste drie boten waren afgeladen. Net komt er de baas van de scheepswerf aan, de Staldeur vroeg of er niemand was die mijn helpen kon met afladen. Nu, zei de baas, U bent er toch? De Staldeur keek naar een uitweg die niet te vinden was. Daar ontdekte hij wat witte vlekken op z'n Staldeurjas, die hij maar uittrok. Nu, hij zit flink in de boot en nu zal ik hem laten varen ook. De chauffeur gaf mijn een knipoogje en ik liep met de boten heel de werf over en zette ze achteraan neer, terwijl de auto op de plek gestopt was waar ook de boten neergezet konden worden. Eindelijk waren we den klaar, de Staldeur zuchtte veel en stapte in de cabine.

Ten een uur waren we op de fabriek, waar we schaftijd hadden, geen soep, geen brood, maar wel honger, maar vooruit maar. Tot over drie uur aan die deur gewerkt en hij was naar mijn zin klaar. Daarna ben ik wat door de fabriek gaan kuieren en belande op de kamer waar ik aardappels schilde, ik wist niet dat de Kromme wachtte totdat ik van de kamer terug komt. Guus kwam even op de kamer om de post in zijn kastje te leggen en hij ging direct weer weg, de Kromme stond hem op te wachten en kwam met de woorden wat Guus op de kamer moest doen dat hij zo gauw terug was. O, post, was Guus z'n antwoord. O, van Kleef is er zeker nog hè? Wat een jongen toch als de Chef het te weten komt loopt hij weer vast. Guus zei dat hij mijn niet had gezien.

Om 5 uur stempelde ik gewoon mijn kaart af, mijn aardappels stonden vanaf 4.30 uur op het gas dus die kon ik gelijk afgieten. Daarna naar Linke waar we zuurkool kregen. Op de kamer gekomen gooide ik wat zuurkool door mijn aardappels heen zonder het te koken, nu het smaakte best hoor.

De verdere avond versleten met schrijven, er was nog enige afwisseling doordat Maria en Naaida bij "Okkie" belandden. Die pret was gauw voorbij. Heden is het 9 uur en gaat ik maar naar bed.

Donderdag, 18 en 19 november 1943

Net lag is of het alarm ging. Jo, Giel, Frits en mijn persoontje bleven in bed. Jan en Guus waren er nog niet. De rest ging naar onderen. De Chef kwam kijken en vroeg of alles gereed was, hij zocht de bedden na. Bij mijn gekomen zei hij, "Hier leg er toch nog één?" "Hola, van Kleef, alarm, gauw aankleden", riep hij. Het is alarm Henk, zei Piet. Ik ging zitten op de rand van mijn krib, de Chef ging weg. Nu sprong ik er uit om te kijken waarom Frits, Giel en Jo niet ontdekt waren, nu dat was een pracht gezicht hoor. Jo kroop net onder zijn krib vandaan, Giel en Frits uit de hangkast. De rest was weg. Daar komt Piet weer binnen, Jo, kom gauw beneden want de Chef zoekt je. Jo en Frits die der eigen onderwijn aangekleed hadden gingen naar beneden, Giel ging weer naar bed en ik volgde zijn voorbeeld. In de verte hoorden we gerommel aankomen. Giel zei: "Henk, laten we ons eigen maar aankleden want als er soms wat gebeurt! De lichten waren uit en tobden wij in 't donker met onze kleren aantrekken en koffers pakken, maar we kregen het toch voor elkaar. Giel en ik gingen op een bed zitten bomen, nu, deze maal werd er flink geschoten, maar geschud hebben we niet. Wat later kwam Guus nog en ging z'n post waarnemen bij de telefoon op het büro. Het alarm duurde vijf kwartier. De jongens hoorde ik niet binnen komen want ik sliep al.

Vandaag heb ik nog twee boterhammen en daar moet ik tot vanavond mee doen. Piet en ik zijn de verduisteringspapieren

aan 't plakken en nieuw touw aan maken waar het nodig is. Piet kreeg een bol mooi touw van de Kromme. Frits haalde er een meter of vijf af en Piet ook, ik was er te laat bij. Net stond ik het laatste stukje touw in de verduistering te werken of de Kromme kwam aan. Met een droog gezicht zei ik dat het touw op was en of hij nog meer had. "Wat", riep hij verbaast, "is het op?" en ik heb pas een groten rol gegeven". "Nu", zei ik "dat is een teken dat we hard werken". "Ja,,ja", was zijn antwoord, "dat is natuurlijk mee naar de kamer genomen om pakketjes te verzenden." Gelijk ging hij weg. Net kwam Piet terug die volgens mijn op de kamer is geweest. Ik bleef nog even wachten en ging naar de Kromme zoeken. Op de Stübe gekomen was alleen meester Coenraad er, die zei dat de Kromme er niet was, met deze ging hij met mijn mee naar het magezijn aan de magenzijnmeester vroeg ik touw en die beweerde dat er pas een bos gehaald was door een anderen Hollander. Ik zei dat het al op was en ik nu anderen moet hebben. Maar dat kan niet, 2 minuten geleden heeft hij het gehaald. "Oooo", zei ik en weg was ik. Tot elf uur heb ik nog gewerkt aan de verduistering en begon reuze honger te krijgen, even heb ik nog naar de Kromme gezocht, die niet te vinden was. Bij Piet haalde ik een asparientje, stempelde mijn kaart af en ging naar bed.

's Middags zijn er een paar knapen geweest van de ordedienst om te kijken of de lagers schoon genoeg waren. Bij de Polen was het schoon maar bij ons een reuze bende.

Tegen zes uur kwam ik er uit en at achter elkaar 1000 gr. brood op, 100 gr. worst en een liter koffie, zo ik mag blij zijn dat Piet brood voor me gehaald heeft en Leen worst. Verders ben ik gaan schrijven, tot Anna kwam om gemaakte sokken te brengen. Ik ging "bij Okkie" waar Luzj was. Net was ik met deze in gesprek of het alarm ging, 8.15 uur. Wij allen naar beneden, Giel en Jo zaten in de bios, en kwamen ontstemd thuis. Jan, Leen en Piet zijn weg.

Nu er zijn heel wat bommen gevallen, buiten vielen er grote stukken ijzer op de plaats, Guus kwam een paar keer in de

kelder kijken en vertellen dat hij flink op het büro zit te schudden, dat de Chef twee keer heeft opgebeld en dat er verscheidene brandjes te zien zijn. Wat later ben ik ook naar het büro gegaan om Guus gezelschap te houden want om alleen in die hel te staan valt niet mee hoor. Het duurde tot 10.20 uur en deze keer is het flink raak geweest.

Leen kwam thuis, hij had Piet en Jan misgelopen, tien minuten later Piet en Jan. We zijn er dus zonder kleerscheuren afgekomen.

Heden is het 10.40 uur, dus bedtijd.

Vrijdag 19 november 1943

Nu, de morgen begon al goed hoor, ik ben bij Piet gaan werken, ledikant zijde haken in maken, de Pool die anders bij Pier werkte begon wat later, zodat hij mijn op zijn plaats ontdekte, enfiin, hij vermoedde dat de Kromme dat gezegd had en ging latten opschroeven. Daarvoor was alles waar wij werkte donker, de lamp lag op Piet zijn kastje, buiten mijn weten. Luzj wekte ook op onze afdeling waar we bij gingen staan. Ik liep naar mijn werkbank toe. Piet volgde Luzj, alles gebeurde nog in het donker. Boemm, daar stond ik stijf tegen een wagen ledikantzijden aan. Dat is heel wat anders als Piet die onderhand Luzj in zijn armen had. Ik liet ze met rust en ging wat rondlopen. Bij mijn terugkomst had Piet de lamp erin gedraait. Luzj werkte met Rosé aan de schaafbank. Wij begonnen met werken, het was al over 7 uur. Net waren we bezig of de Kromme komt op hogen poten aanstuiven. Wanneer je ziek ben of weer gaat werken moet je je eigen melden bij mijn en wanneer je niet wilt zal ik andere maatregelen nemen, begon hij. Ik vertelde hem dat ik gisteren overal naar hem gezocht had, maar hij was nergens te vinden en ik heb geen zin ok de fabriek in de rondte te blijven lopen tot mijheer aankomt. Enfin, hij draaide wat bij en begon tegen Piet over dat touw waar dat gebleven is. Hij had het aan Piet gegeven en nu is het weg. Hij beschuldigde niet openlijk maar liet merken dat Piet gejat had van dat touw.

Donnerwetter, riep Piet, denk je dat ik dat touw gestolen heb? Met open mond keek de Kromme hem aan want het wil zoveel zeggen; je bent gek. Nu barste de Kromme los, zijn pet ging hevig op en neer. Piet ging ook flink te keer, en ik lachte mijn eigen krom en hoopte dat de pet van zijn kop af vloog, maar daar scheen lijm aan te zitten. De Kromme draaide weer bij en ik ging met hem mee naar de stübe om een hamer te halen. In de lift vroeg ik gelijk om een accoord zettel en daarover bleven we ouwe hoeren tot de stübe toe want ik had hem gevraagd hoe het precies uitgesproken word in 't Duits, ik liet het hem een paar maal zeggen en stond gelijk te grinnikken. Ik moch een hamer uitzoeken en nam een goede zware dan gaan de schroeven gouwer in het hout. De verderen dag niks bizonders als dat Luzj veel bij ons kwam praten nu, een zoentje onder het werk door, maakt het heel wat gezelliger hoor. 's Avonds kregen we geld, maar die week loon die ik nog tegoed heb was er niet bij. Eerst moeten die schroevendraaiers bij gevijld worden. Dat bijvijlen doet Nizwtski en die laat op zich wachten, de urenloon word afgehouden en dan krijg ik mijn loon. 's Avonds tegen zes uur kwam Huib binnen stappen met koffer en al, zijn barak is gisteren gebombardeerd, dat is nu al de derde maal dat die jongen gebombardeerd is en gelukkig zonder pijn. Guus is de Staldeur gaan waarschuwen dat hij vannacht bij ons blijft slapen met deze bedoeling. Als de waker op fe kamer komt en hoort dat we een gast hebben zegt hij dat het niet gaat. Guus zegt dan dat hij (Guus) daarover beslist, de waker gaat dan de Staldeur waarschuwen en die zegt dat dat hij het bestimt, zodat die twee gaan bekvechten. Het liep niet zoals gewenst was, want even later komt de Staldeur binnen, vroeg hoe het inelkaar zat. Nadat hem wat op de mouw was gespeld, gaf hij toestemming. Heden is het 8 uur en gaat ik "bij Okkie".

Boven aan deze bladzijde staat de volledige naam van Anna: Kornijenko Anna.

Zaterdag 20 november 1943

Vandaag weer met Piet ledikantzijde-haken in gemaakt. Tegen 8 uur kwam Luzj kijken, natuurlijk werd het werk gestaakt en om de beurt gaven we een zoentje, Luzj der lippen zijn geheeld dus kennen we volop zoenen. Even na 9 uur ging ik naar het magenzijn om haken te halen en net kom de Staldeur binnen, die begon over gisteravond in de schuilkelder dat ik dicht bij Luzj gezeten had en op z'n tijd mijn arm om der hals sloeg. De Staldeur stond toen met de waker en een soldaat te praten over mijn, dat ik als Hollander mijn goed naam wegsmijt en met een Oecraïense samen zit en praat. Daar begon hij nu over tegen mijn. Ik vertelde hem dat een Hollander, Oecraïner of Duitser mijn gelijk blijft in Berlin maar in Holland praatte ik nooit met een Oecraïner. Hij had niet door dat er in Holland geen Oecraïner zijn. Ja, zei ik, als men een Oecraïense nodig heeft om te praten, werken, of goed wassen, daar zijn ze goed voor, maar om de avond gezellig mee door te brengen, daar zijn ze niet goed voor, dan gooi ik mijn eer weg. Nu besloot ik, zolang ik hier blijft en Oecraïners om mijn heen heb, gaat ik er mee om, en net zo ik wil. Enfin, hij kon dat niet begrijpen, maar dat komt omdat hij zijn eigen veel verbeeld.

Daarna met haken naar boven waar net Sandeman kwam aanzetten, dat we moeten werken beneden want er moeten drie autos volgeladen worden met ledikanten. Wij laar beneden waar we lustig begonnen te werken. Ik gooide de ledikanten naar Piet die op de auto stond, nadat we eerst de auto hadden volgeladen met kopstukken, met hulp van drie Fransozen die bij die auto's horen. Iederen ledikantzij vollog langs een lamp die buiten tegen de muur zat. Direct dat ik dat lampje zag, had het mijn hart in vuur gezet. Op een gegeven moment gooide ik weer een zij door de lucht die het lampje gelijk meenam. De scherven vlogen rond, gelijk kwam de

Kromme aan die ik het geval vertelde. Hij begon uit te pakken waarom ik toch niet goed werken kon en alles kapot moet maken, ik vertelde hem dat ik altijd pech had, waarop hij de Stübe binnen ging.

Een wagen is nu klaar en we kennen niet vooruit. Net komt de fabrieksauto aan, die is geladen met kisten scharnieren, schroeven enz. Er werd een kibwagentje bij gehaald want de kisten wogen over de 100 kilo. Piet en ik zijn daar maar gaan helpen. Een Duitser gaf het wagentje aan mijn over, maar daar kan ik niet goed mee overweg, die Duitser zei dat het anders moest als ik deed en begon te ouwehoeren. Bitte, zei ik, en gaf hem dat wagentje. Piet en ik gaven elkaar een seintje, we zouden dat autotje wel even leeg maken op een Hollandse manier. Samen pakten we de kisten beet en droegen ze naar de plaats van bestemming. In het begin stonden wat Duitsers medelijdend te kijken, maar na ons derde kistje keken ze verbaasd en gingen weg met het gevoel dat ze hier nu overbodig waren. De auto is leeg. Piet, Leen en ik gaan mee met de auto om een nieuwe vracht te halen, laat de Kromme maar wat anders opzoeken om die rotte ledikantzijde op te laden. Ongeveer 15 minuten rijden en we kwamen bij een groot fabriek waar we de kisten opladen. Het is een fijn werkje en we hebben er veel zin in. Daarna hebben we in een café gegeten. Daar ging het erg gemoedelijk toe want aan een tafeltje achter ons zat een snijboon die geen bier moest hebben, hij was nog niet aan het glas geweest en vroeg of wij het wouwe hebben. Ik pakte het glas van hem aan voor mijn en Piet samen, geld wou die knaap niet aanpakken. De ober kwam ons met een bezoek vereren, wij bestelde 3 stam en 3 bier, de chauffeur was weg om een papier af te geven. Aardappels met witte kool en als extra wat kummel erover, die er gelukkig niet door was gekookt. Dezelfde snijboon achter mijn had aardappels met zuurkool en saus, wat mijnheer niet bliefde, ik pakte het van hem aan en het was in een wip verdwenen. De chauffeur was in die tijd ook binnen gekomen, zodat wij opstapten. Brr. Wat is het nu koud buiten,

we probeerden allen voorin bij de chauffeur te gaan zitten wat gelukte. Leen op Piet zijn schoot en ik in het midden naast de Chauffeur. Zo bereikte we de fabriek om twee uur, gauw werd de boel afgeladen wat twintig minuten duurde. Over 2.30 uur stempelden we onze kaarten. Gauw inkopen wat gezamenlijk ging en met lol gepaard ging. Daarna gingen Guuus, Eef, Jan, Frits en Giel op stap om werkgoed te kopen waar ze een "seine" voor hebben (Gutschein?) Tegen die tijd ben ik bij het trio op de kamer gegaan waar Tanja nog steeds ziek is. Daar bleef ik tot 's avonds tien uur en ik was net bijtijds weg, want toen Luzj de schuttingdeur achter mijn dichtdeed hoorde ik bij hen de Staldeur binnenkomen. Luzj deed net of ze naar beneden wou gaan. De Staldeur keek wat rond en ging toen weer weg.

Het gesprek gaat over of de mens een wil heeft en verschilt met planten.

Guus (die van inkopen terug gekomen is met de jongens, en werkjassen en broeken heeft,) met Piet en sommigen, hoorde aan. Ik ging naar bed. Het praten duurde tot half twee ongeveer, daarna is Jo tot over drie uur gaan schrijven.

17e DAGBOEK

Zondag 21 November 1943

Tegen 10 uur opgestaan, de stemming is vrolijk onder de jongens.

Olla kwam ook opdagen om met Guus en René naar het ziekenhuis te gaan waar Joeri inlegt, die van ziekenhuis veranderd is.

Wat rondgescharreld in de fabriek naar een stuk riem om een gordel te maken. Beneden lag een hele nieuwe die ik net wou slopen toen mijn oog op een stuk viel dat net van maat leek, dus nam ik dat maar.

Daarna ging ik "bij Okkie", waar Maria met een vreemde vrindin kwam. Ze gingen bij Luzj boven. Pal daarop kramen er twee grieten van het chocolade fabriek, die ik liever niet ontmoette. Mijn jas dus aangetrokken en de platen gaan bekijken van de bios. Onderweg daarheen hoorde ik mijn naam roepen. "Hennik, Hennik!" klonk het. Omkijkende kwam Botk met een vaart aanzetten, en stopte tegen mijn lijf zodat we haast beide omvielen. Gelukkig vielen we niet want ik wil nu nog niet op een hoopje vlees lijken want dat komt ervan als er zo gewicht op je neer komt.

Het platen kijken liet ik varen en samen ging en we op stap. We belande bij het Kneipe war ze in wou, ik had daar geen zin in en liep een straatje vierkant zodat ik de anderen kant van de Knesebeckstrasse weer inkwam.

Ik ging in de rij dataan voor een kaartje van de bios en net komt Wijfje aan die mijn meetroonde naar het Kneipe. Kroppie was met die grieten naar de bios. Wijfje is naar een ander Kneipe gegaan om zijn sicaretten te verkopen of te ruilen. En wij tweeën dus op stap naar het Kneipe waar het vol Oecraeniërs zat, meest grieten. Het was daar ert gezellig totdat er een goser van de politzei binnen kwam die zei dat het toch geen doen was dat alles so propvol Oecraïners zat en er geen Duitser meer bijkon. "Loos, loos, er uit" was zijn besluit. Geen één die opstond of wegging dat was werkelijk

een moordmop. “ga je er nu uit, of ik sla je eruit”, zei hij nu. Het is een vies klein kereltje met een krom figuur, als men blaast valt hij om. Maar een feit wat dan ze geen van alle opstonden om weg te gaan. Hij tikte er een paar op de schouder en wees naar de deur, die moesten de zaak verlaten, de rest lachten hem uit. Van beiden kanten verstond ik wat er gezegd werd, zodat ik wel de meest schik had om de ziektes die het ventje moest krijgen.

Zo dat is weer voorbij, nu werd de soep opgediend, Wijffe nam ook soep, ik ben weggegaan naar de fabriek.

Daargekomen ging ik schrijven en “bij Okkie”zitten waar het net gezellig was, want ik ben weer eens kwaad op het trio, wat ze me weer kwalijk nemen, zodat we haast niet tegen elkaar spraken. Een Oecraïner van “bij Okkie” heeft een harmonika opgeduikeld zodat er een hopenloos gejammer was hiernaast, want die knaap kan er niet veel van.

Nu is het stil, 9.45 uur nu gaat ik nog wat aardappels verslinden en daarna slapen.

Maandag 22 November 1943

Tegen 8 uur kwam de Kromme zeggen dan Piet en ik na 9 uur buiten de auto op moeten laden met ledikanten. Het is mist geweest en niet koud, dus het was geen gek denkbeeld van de Kromme. Slaatje en een Pool moesten ook helpen.

De auto was volgeladen en nu naar het Bahnhof waar we alles in een legen wagon overstapelden. Daarna volgde weer een vracht die we tegen één uur hadde afgelade in de wagon. Wij vieren gingen in een café wat eten, de chauffeur ging met de auto weg om lucht te pompen. In 't café werden we bediend door Maroeska (Oecraïns meisje) die wat praatte met Slaatje waarom wij geen aardappels kregen maar wel knollen. De aardappels waren slecht te krijgen. Piet ging nog drie porties halen, die griet dacht dat Piet ook een Oecraïner was en zei “Puzaulsta”, (alstublieft). Piet zei “Dank U schön”, Maroeska keek wat gek op maar zei verders niets.

De soep smaakte best, ondanks de knollen en stengels die er in zaten. We spoelde het met bier door, waarna Piet maar een portie soep bestelde. Maroeska zag hem komen pakte een bord soep en zei in mooi Duits “Bitte sehr”, en gaf het bord aan Piet die het glimlachende aannpakte met de woorden “Passieba”, (Dank U). Maroeska keek al heel gek op en weet nu nog niet of Piet een Oecraïner of een Duitser is.

De chauffeur kwam opdagen, bestelde ook een bord soep waarna we naar de fabriek teden. Daar gekomen om twee uur, waarna we schaftijd namen, het was nogal gezellig samen op de kamer, zodat we tot bij drie uur schaftijd namen. De chauffeur stond trouw op ons te wachten. Nu weer de auto opladen, onderweg naar het Bahnhof hadden we haast een aanrijding, maar onze chauffeur is zo erg roekenloos dat dat niet noemenswaardig was. Om 5.10 uur waren we op de fabriek. Piet moest er uitscheiden want maandags en vrijdag scheiden Guus en Piet er om 4.30 uur uit en gaan z.g. naar een school om Duits te leren, dat gaat al een paar maanden goed, als Piet nu nog verder blijft werken gaat de Kromme zijn beetje hersens bij elkaar zoeken en dan kan het wel eens uit komen dat de jongens nooit naar school gaan. Piet ging dus weg en Leen kwam er voor in de plaats. Er moet nu nog één vrachtje weg naar het Bahnhof, dan zijn we klaar.

Om 6.30 uur waren we daarmee klaar, waarna we in de auto rond gingen dansen omdat we klaar waren met aflossen. We reden nog langs de bakker om brood te halen en gebak te bestellen voor morgenavond. Tegen zeven uur waren we op de fabriek waar we de kaarten mee naar de kamer namen om wat later te stempelen, waar Leen voor zorgde.

Bij mijn binnenkomst in onze kamer was de stemming slecht want Eef had weer een rotstreek uitgehaald en had kaartjes onderschept voor de Opera die Guus voor ons besteld had om te verloten. Eef had er twee en is met Jo weg. Net was ik van plan om wat te gaan schrijven of het blaasde alarm, het was 7.30 uur. Wij allen naar beneden. Eef en Jo kwamen ook thuis maar we hadden nu geen tijd om wat tegen hun te zeggen. Ik

zette ook een helm op en ging bij Guus op het büro zitten (voor de telefoon te bedienen) De Chef was ook op de fabriek aanwezig. Een half uur was het stil, toen begon langzaam schieten tot ons door te dringen. Even later hadden we het gevoel om in een hel te vertoeven, alles dreunde. Opeens een knalhard geronk van een vliegtuig dat heel laag klonk, we hoorde geenslag, dus geloven we dat het getroffen vliegtuig op een andere motor heeft ovegeschakeld en zo weer opgetrokken is. “van Eck, van Eck”, klonk de stem van de Chef kom maar in de kelder. Wij lieten ons dat geen drie keer zeggen en liepen tussen de scherven door naar de schuilkelder. Daar zochten we een plekje op tussen Luzj en een lege plaats in. Na nog even schudden was het ergste voorbij en blaase het weer veilig, het was tegen half tien. Gelukkig dat is ook weer voorbij. Met een zwaar gemoed gingen Piet en ik op het dak van de fabriek kijken of het soms ergens brandde, nu behoorlijk hoor het is overal rood rondom en het sneeuwt en regent wat. Wij weer naar beneden op onze kamer waar ik gauw mijn bed inschoot. Net lag ik, of het leventje begon tegen Eef. Het liep haast op knokke uit maar..... het alarm ging, zodat we allen naar beneden moesten. Wij weer naar het büro, de Chef was er nu niet. Net stonden wij op ons gemak te roken of de Staldeur kwam aan en richtte een lantaarn op ons. Hij zag mijn staan en zei “Wie is dat?”, ik zei niks maar keek hem lachend aand, hij begon ook te grijnzen. Guus zei:”O dat is iemand van de overzijde die even hier heen komt wanneer het erg word gaat hij wel naar zijn plaats”. De Staldeur trok zijn grijnzende gezicht in een roltrap en ging weg. Het alarm duurde maar een kwartier tot vijftientig minuten en was geruisloos. Daarna gingen we gauw naar boven waar ik ben gaan slapen.

Dinsdag 23 November 1943

Half uitgeslapen zijn we aan het werk gegaan, waar we weer aan bedzijde begonnen.

Gisteravond hebben ze veel gebombardeerd in Börse. Het Zöghauze (waar wij nog in geweest zijn om naar de antieke klederen enz te gaan kijken) leg in prak. Het paleis van de Keizer is beschadigd. Het Potzdammer Bahnhof legt in prak. Ja het is flink raak geweest hoor. Piet en ik praatten er over, dat we Hellman eens moet ons allen op moeten zoeken voor dan we met verlof gaan. Even daarna hoorde men een bekende stem en...Helman stond voor ons, dat was nu met recht "Spreekt men van de Duivel, enz." Wij drukten hem den hand en zagen dat hij heel wat dikker geworden was, hij had zelfs een buikje gekregen. Wat heen en weer gepraat totdat hij werd afgelost door Luzj die vandaag veel bij ons is geweest. Luzj is erg teneergeslagen want ze ken niet verder wennen hier. Ik had een heel gesprek met haar, ze vertelde dat ze de eenzaamheid van die kamer niet langer meer uit kon houden, ik trooste haar zo goed mogelijk waardoor haar tranenopdroogden.

's Middags had ik geen eten meer en schildte maar wat aardappels die ik op het gas zette. Nu ze waren 10 minuten na schaftijd klaar en met eten erbij had ik een groot uur schaftijd. De Chef en de Kromme zijn ergens naar toe om te praten over nieuwe boten. We kunnen geen wagon meer krijgen, dus kunnen geen ledikanten meer verzenden, nu is het in de pen dan we het volgende jaar boten moeten maken. Verders ging de dag gewoon voorbij af en toe kwam Luzj bij ons praten en of het zo wezen moest, iederen keer als zij bij ons staat komt Brükner aanstuiven en haalt ze weg.

's Avonds gauw inkopen gedaan. Weer wat aardappels gekookt, nu heb ik nog één maaltje aardappels en word het honger lijden van de week.

Net zat ik te schrijven of het alarm blaasde om kwart over zeven. Wij allen naar beneden. In de schuilkelder zette ik mijn koffer op de bank en ging schrijven. Af en toe schudde de fabriek even of ging het licht uit. Maar alles staat nog overeind. Buiten gingen ze vresenlijk te keer. De ene bom valt na de anderen. Piet, Jan, Giel en Frits waren weg, waarover

we erg in de rats zaten. De Chef was ook present zodat Guus ook in de kelder was. Luzj zat even van mijn vandaan zodat tussen ons een plaats open was. Ik zat met mijn rug naar haar toe te schrijven en ze vroeg of ik andersom wou gaan zitten. Van schrijven kwam niet veel meer, dus sloeg ik mijn arm om haar heen en we gingen zitten praten. Rosé zat bij Tanja dat was een soort vrijpartijtje. De Staldeur kwam aan en de Polen enz. zaten om ons te lachen. De Staldeur schreeuwde "Wat is hier loos?" Het werd doodstil, Wij bleven gewoon zitten. Plotseling klonkl het droge antwoord van Rosé "Oerlob", waarop een gelach losbarstte. De Staldeur zei der geen één meer en liep verder. Het alarm duurde tot negen uur dertig. De Chef zette Guus en nog een paar bij de trap neer want hij was doodsbang dat, als er wat gebeurde, alles naar boven zal hollen, zodat er ongelukken gebeuren. Er gebeurde bij ons gelukkig niets bijzonders.

Bij het verlaten van de kelder zei één van de Polen "Hoer" tegen een Duitse vrouw die altijd in de kelder is bij alarm, met een soldaat bij haar en er ook naar uitziet dat die Pool gelijk heeft. Het leuke daarvan was dat die griet Pools verstond en hevig begon uit te pakken in 't Pools. Ondanks mijn beetje kennis van die taal kon ik er niet veel van volgen maar het zal wel geen pluimpje wezen, denk ik. Het liep nog goed af omdat die soldaat het niet verstond. Buiten gekomen was het klaarlichten dag. Overal op straat lagen stukjes zilverpapier met zwart papier erachter, die neergestrooid waren om het geluid af te leiden.

Eerst de koffer op de kamer gebracht en met wat jongens op het dak gaan kijken. Sjonge, sjonge, wat is dat raak geweest. De helft van Berlin staat in lichterlaaie, de anderen helft is nog donker, maar die wordt ook nog wel eens verlicht want volgens zeggen zou Rusland en Engeland beide een helft van Berling weg smijten.

Net waren we op de kamer of Piet en Jan komen binnen. Dresdener strasse waren ze in een schuilkelder geweest, bij het verlaten daarvan stond alles rondom in een vuurzee.

Daarna kwamen Frits en Giel thuis, die waren in Treptauer park geweest, daar staan er veel bomen in de grond die niet ontploft zijn, de tramdraden leggen op de straat, ook lag er nog een tram in prak, waarvan het dak in de bomen hing. Drie bandautos stonden in brand, daar zijn de jongens langs gemoeten om thuis te komen. Nu alle schaapjes veilig thuis zijn kunnen we rustig slapen.

Woensdag 24 November 1943

Vandaag weer erg laat begonnen met werken. De nieuwtjes hoorde ik al vroeg. Het lager van Botk en Olla ligt in prak of ze nog leven weet ik niet, daar tegen ove een grote kartonfabriek weg met nog een grote barak van Fransozen. De Leizicherstrasse is totaal uitgebrand met de zijstraten. De fosfor stroomde door de straten als een vlammenzee.

's Middags was ik veel achter met mijn werk omdat Luzj nog steeds op onze afdeling werkt, zodat het stoeiën en zoenen gewoonte is geworden. Ook Piet laat zien dat hij een Hollandse jongen is zodat we elkaar aflossen.

's Middags hoorde ik het nieuwtje dat al onze boten die in Treptauerpark stonden verbrand zijn. De chauffeur kwam het vertellen aan Guus en Giel die boven bij elkaar werken. De jongens wisten niet wat ze daarop zeggen moesten maar toen de chauffeur we was keken ze elkaar aan en vlogen om elkaars nekken van blijdschap. Verder dien dag geen bizonderheden als dat ik weer schroeven ingerammeld heb om wat gelijk te komen met mijn werk. Net lag ik mijn spullen neer of de oude Laborenz komt binnen, recht op mijn af. Hij bekeek mijn bedzijden en mijn verzenkstift, maar ontdekte niks want de stift die ik gemaakt heb om de schroeven er in te slaan zit in mijn zak.

's Avonds gingen we het eerste naar de bakker toe die al heel erg in hun rats zaten en zeiden ons gedag met de boodschap als dat we elkaar nog weder zien.

Daarna volgde Linke die ons wat appels gaf met de boodschap dan we elkaar misschien nooit weder zien. Ja, de mensen knijpen hem erg hier.

Op de fabriek gekomen ben ik wasgoed gaan brengen bij het trio boven. De schuttingdeur is op slot gedaan dus moet ik nu naar buiten, om door het büro de trap op te lopen naar hun kamer toe. Daar was het best gezellig en we knoopten een gesprek aan. Anna stond te strijken, Tanja, (die vandaag aan 't werk is gegaan) zat een ketting te maken en Luzj zat goed te verstellen.

Luzj is toch nog de leukste van de drie en met haar stoeide en dolde ik. Net was ik in een stevige zoen partij gewikkeld of de deur ging open en wij keken gespannen wie dat was, natuurlijk Rosé. Die ging bij Tanja zitten zo dat het net een schilderij was. Rosé ging weg, Tanja ging mee tot de deur.

Anna was ik geheel vergeten zodat ik er aan herinnert werd doordat ze haar armen om mijn en Luzj sloeg, zodat onze kus een pijnlijke kus werd. Na nog wat lachen en stoeiën, ben ik ook weggegaan. Op de trap trof ik Tanja en Rosé aan in een stevige omhelzing, ze lieten elkaar los met een smak. Tanja naar boven, Rosé en ik naar de kamer waar we voor ons eten gingen zorgen.

Eerst had ik 4000 gr. brood bij de bakker te goed laten schrijven, maar nu we geen soep meer hebben haal ik maar brood en staat er nu nog maar 1000 gr. om met mijn verlof mee te nemen. Vandaag zouden we nog soep gehad hebben tot en met Zondag, die dagen hadden we nog tegoed. Maar de keuken legt ook in prak en nu heeft de helen fabriek geen middag eten.

Tegen 8.30 uur ging het alarm. Gelukkig stonden onze koffers gepakt en waren alle jongens present. In de schuilkelder gekomen was dezelfde griet van gisteravond der weer met haar soldaatje. Er moesten een stok of tien Poolse en Oecraïnse jonges bij haar komen onder leiding van de Chef, de Staldeur en die snotneus van Weisweiler, ook de Beul was present. De jongen werd door die vrouw uitgezocht die

gisteravond “hoer” tegen haar had gezegd. Ze begon tegen die jongen uit te varen, die werd meegenomen naar de andere hoek van de kelder. Men kon zien dat de Staldeer, de Snotneus en de Beul zich heel gewichtig voelden, dat ze een jongen af konden rammelen onder toezicht van alle Polen. Net toen de eerste klap op de jongen neerdaalde, kwam de vrouw aangelopen en zei dat ze dat niet wou hebben, een teken meer dat die jongen de waarheid had gezegd. Zo tegen tien uur blaasde het veilig. In de kelder had ik geen plaats om te schrijven zodat ik dat nog moet doen, na mijn goed gewassen te hebben en mijn eten verzorgen, dat laatste bestond uit aardappels (gebrietst bij Linke) witte knollen en Boerenkohl, door elkaar gestampt, daar nog wat margarine bij die ik geleend had bij Leen.

Nu volgt schrijven, wat rustig verloopt, want alles slaapt al. De klok heit 12.05 uur zodat het ook mijn tijd word.

Donderdag 25 November 1943.

Jongens word eens wakker, de fluit is al gegaan, dat was de stem van Leen, en het gold voor Guus, Jan, Piet en mijn persoontje. Eef was als gewoonlijk al aan tafel, maar hij zal ons nooit roepen omdat het toch niet helpt, alleen als je persoonlijk aan hem vraagt of hij je wakken wil 's morgens, dan gebeurt dat ook.

Het eerste wat mijn te binnen schoot was het gesprek van Piet, Luzj en mijn, gisteravond in de kelder. Wij hadden beweert dat we veel van Luzj hielden. Luzj vroeg of wij met liefde, zoenen of bij elkaar slapen bedoelden. Wij gaven weer ten antwoord dat onze harten van haar hielden en dat dat niet uit vuiligheid bestond.

Het was ons zomaar wat om te zeggen want hoewel we haar een reuze leuke meid vonden is er van onze kant geen liefde in het spel.

Eindelijk besloot ik er ook uit te komen en waren we zo tegen zeven uur op ons werk. Luzj kwam maar niet opdagen, wel Anna die een praatje kwam maken. Wij keken haar veel aan

en beweerden dat er wat op der koon zat. Ik pakte haar hoofd stevig beet om zogenaamd te kijken en zoende haar lekker. Piet haalde hetzelfde grapje uit. Anna sloeg naar ons en ging lachende weg.

Tege half twaalf kwam Luzj opdagen, ze ging bij Piet staan en schreef wat op een stuk hout in kreupel Duits. Er stond: waarom jullie Hollandse kameraden van mij houd. Ze wou niet zeggen van wie ze hield maar dat het één of wij allenbei was (waren) ben ik van overtuigd. Luzj wil daar een antwoord op hebben maar Brükner kwam aan, zodat Luzj ons moest verlaten.

Daar zitten we nu lelijk in de panere en wisten niet wat we voor antwoord moesten geven zonder haar te kwetsen totdat ik voorstelde dat we van haar hielden als van een zuster, wat heus niet ver mis is.

Even voor schaftijd kwam de Kromme zeggen dat we na schaftijd ons moeten melden bij Coenraad.

Na schaftijd op ons gemak wat blijven zitten totdat we besloten om Coenraad op te gaan zoeken. We vonden hem en we moesten op de houtplaats werken. Piet zijn armen zitten onder de zalf, hij zei dan ook tegen Coenraad dat hij geen jas aan kon trekken en zonder jas niet buiten gaat werken. Piet kon het hout uit de droogkamer gaan halen en ik op de houtplaats werken. Nee, dat vonden we heus niet goed om gescheiden te werken, dat kreeg Coenraad ook in de gaten en konden we samen de droogkamer leeg halen.

We waren net hevig aan 't lijntrekken en bespraken al zittende het geval Luzj, toen Coenraad en de Kromme aan kwamen zetten. Er werd ons verteld dat we hier moeten werken, wat ons reuze verbaasde. Er werd een hoop gezegd en hard geschreeuwd.

Eindelijk gingen ze weer weg waarna Piet en ik in de droogkamer gingen zitten om met elkaar te bespreken waarvoor we nu eigenlijk hier waren. Na een goed half uur wisten wij het nog niet en werden gestoord door Coenraad, nu werd het even aanpakken en hadden in een zucht de

droogkamer leeg gemaakt waar anders een halve dag aan gewerkt werd. Nu werd er niets gezegd dat we hard gewerkt hadden. Het was gauw vijf uur, waarna we inkopen gingen doen. Bij de bakker kreeg ik 500 gr. brood zonder bon waartegen ik niet protesteerde.

Bij onze thuiskomst kwamen net de Chef en de Staldeer binnen. De kasten moeten nagezocht worden of er ook hout in is. Owee, in mijn klerenkast ligt tamelijk veel hout. Nu zijn ze bij mijn kast gekomen. Guus lichtte met een zaklantaarn bij. Gelukkig zag Guus het hout eerder als de Chef en ging hij met zijn lantaarn naar boven schijnen onderhand zeggende dat dat onze klerenkast was, het hout werd niet ontdekt.

Daarna werden de koffers van buiten bekeken of ze soms hier gemaakt waren, van sommige jongens was dat zo, de Chef zei dat voor die koffers die gestolen zijn extra betaald moet worden. Bij mijn koffer gekomen die goed werd bekeken wat het besluit dat die niet hier gemaakt was. Ik liet ze in de waan want het is mijn zesde koffer die ik hier gemaakt heb.

Het geprek ging over verlof dat Guus wou trouwen en Piet en Jan verlovten. De Staldeer wees op mijn en zei dat ik net zo goed hier kan blijven want ik zit altijd bij het trio. Waarom bij nu mijn net koos weet ik niet want als de grieten komen zitten de meeste jongens erbij. Verder vertelde hij nog dat als er iemand van het Arbeitsfront komt hij wel eens zou vertellen wat ik voor iemand ben.

Der is een hoop kleren en werkschoenen voor Ostarbeiders gekomen waarvan er eigenlijk niks voor ons bij is, maar dat zal wel schikken. Die ketelpakken die de jongens toen gehaald hebben bestaan uit jassen en broeken die nu op het büro leggen en bestemd zijn voor degenen die het nodig hebben. Dat is een strop voor degenen die ze gekocht hebben, die dachten niet anders of ze waren voor hun bestemd.

Net zou ik gaan schrijven of het alarm ging, sommige jongens lagen al in bed en kwamen er mopperend uijt. Gauw naar de kelder toe. Natuurlijk was er een plaats vrij naast Luzj. Huib was vanavond op komen dagen en zat aan de andere kant

van mijn. Nu besprak ik met Luzj het geval (dat Piet en ik van haar hielden (ik bedoel dat we dat gezegd hadden)) Zij zegt natuurlijk niet of ze van ons houdt. Dat wou ik nu juist weten en zei daarom dat ik wekelijk van haar hield. Het gesprek stokte. Even later begon Luzj met Tanja er vlug over te praten omdat ik het anders kon verstaan. Had ik nu maar niet altijd met Henk zo vertrouwelijk omgegaan nu houdt hij van mij en ik van hem ook wel, maar als van een broer want we kunnen toch nooit trouwen, anders had ik wel anders van hem gehouden, waren Luzj der woorden. Tanja antwoordde dat ze mijn ook graag mocht en Piet ook. Maar van liefde dacht ze niet aan. Het gesprek had nog verder gegaan maar het blaasde alweer veilig zonder dat we wat gehoord hebben. Het heeft geduurd van 8.30 tot 9.30 uur. Boven gekomen schoot ik gauw mijn bed in.

Vrijdag 26 November 1943

Vandaag is het een hopeloze ongelukkige dag voor mijn. Het begon met zingende uitstapelen van de droogkamer, alles was klein hout, dat we op een lorrie laadden. We zouden wat doorwerken, maar dat kwam niet te pas. Eindelijk was de lorrie volgeladen en brachten we hem weg. Coenraad ging mee, onderweg zeggende dat we niet zo om die wagen moeten dansen en springen, anders komt het hout er af rollen. Net had hij dat gezegd of de halve lading kwam op de grond terecht. Coenraad liep kwaad weg. Na een goed half uur kwamen we weer bij de droogkamer en ontdekten dat er twee Polen ons werk deden. Piet en ik gaven elkaar een hand en zouden weggaan. Tanja vroeg waar we heen gingen omdat ze al hoopte dat we met die Polen zouden knokken. (De Zwijn was één van die twee en erg gehaat.) Ik zei dat ik slapen ging, Tanja liep kwaad weg.

Dat is nu alles goed en wel Piet, zei ik, maar moete we ons eigen op de kop laten zitten, laten we ze er uit smijten. Piet ging er direct mee accoord. Bij de droogkamer gekomen douwden we die Polen opzij en begonnen te werken. De

Polen beweerden dat Coenraad dat gezegd had. Wij vertelden dat we daar niks mee te maken hadden den die éne Pool ging al weg. De Zwijn bleef wat napraten, ik antwoordde hem waarom hij 's avonds laat nog in de fabriek werkte. Ik zei dat in 't Duits. Hij vroeg of ik het in 't Russisch wou zeggen, dat kon hij beter verstaan. Dus begon ik in 't Russisch te bomen. Net waren we daar mee bezig of Coenraad kwam aangelopen en zei dat Piet en ik buiten moeten werken en de Polen die droogkamer leeg moeten halen. Wij weigerden. Piet omdat zijn armen met zalf zaten, ik, omdat ik geen sokken had om aan te trekken. Voor Coenraad maakte dat geen verschil, dus zouden Piet en ik naar de Chef gaan. Eerst gingen we naar de kamer ik om mijn laarzen te vervangen door houten zolen en Piet om wat meer zalf op zijn armen te smeren. Nu naar het büro, waar we te horen kregen dat de Chef er niet was. Wat nu? Ik stelde voor om maar gewoon aan die ledikantzijde verder te gaan, wat we dan ook deden. Eerst weer naar de kamer om onze gereedschappen te halen en aan 't werk. Net had ik er acht gemaakt of de Kromme komt binnen. Wat is hier loos, jullie moeten toch buiten werken? Begon hij. Wij vertelden waarom wij niet buiten werkten. Hij antwoordde dat we doen moeten wat er gezegd wordt en als Piet niet buiten kan werken kan hij het ook niet binnen, dus kan hij beter zijn kaart afstempelen en naar de dokter gaan. Ik moest buiten werken wat ik weer weigerde. Met z'n drieën gingen we naar beneden de Kromme wou weggaan maar holde ons achterna toen wij het büro ingingen. De Kromme was woedend en liep te schreeuwen en met z'n armen te zwaaien. De Chef kwam al voor de ramen kijken wat er gaande was. De Kromme ging naar binnen en nog geen minuut later kwamen ze naar ons toe. De Kromme danste en schreeuwde, de Chef doodkalm. Wij vertelden wat er gaande was, de Chef antwoordde dat wij het altijd waren en nu niet met verlof gingen. Piet stempelde z'n kaart af en ging naar de dokter, ik liep achter de Chef aan door de fabriek, om te zoeken naar binnenwerk. Bij de schaafmachine gekomen waar René aan werkte moest ik het

hout aanpakken en de Pool die dat werk deed moest buiten werken. Zo, ik heb het gewonnen en werkt nu binnen.

Zo tegen drie uur ging ik even naar de kamer waarna ik een praatje ging maken met Luzj. Net ging ik weer terug naar René of Brükner komt op mijn af. En waar ben je nu de halve uur geweest? begon hij. "" O, ik?, op de W.C." Je denkt zeker dat alles naar je pijpen danst he, kom nu maar mee naar de Chef want een half uur weglopen dat gaat niet, beweerde hij. Hoe ik nu ook beweerde dat het wel ging, het hielp niks, ik moest mee.

Bij de Chef gekomen, lag Brükner het uit wat er nu weer met mijn gaande was. De Chef vroeg of ik een half uur weggeweest was. Ik beweerde dat het hoogstens veertig minuten geweest kan zijn, waarop hij antwoordde dat ik niet met verlof ging. Ik haalde mijn schouders op en ging weer aan mijn werk.

Even na vijf uur kwam Piet ook binnen met drie rollen verband en zelf.

De avond ging gauw voorbij totdat het alarm ging om kwart over acht. In de schuilkelder zat Luzj weer tussen Piet en mijn in. Er word weer hevig geschoten en gebombardeerd.

De liefde van Luzj gaat Piet z'n kant heen want ze hebben flink zitten scharrelen. Ik heb meest zitten slapen, ook had ik een flesje bier meegenomen gelijk met Jan. Het werden gezelschaps flesjes. Het alarm duurde tot 10 uur toe en het brandde weer behoorlijk. Het was weer bedtijd, dus slapen hopen de dat er geen alarm meer komt vanavond.

Zaterdag 27 November 1943

Trouw was ik op mijn arbeid dat best meeviel. Tegen tien uur moest René naar de W.C. en we spraken af om over een kwartier bij de machine te wezen. Ik ging naar de kamer toe waar ik mijn bed opmaakte. Net was ik daarmee bezig of de Kromme komt binnen om aan Frits (die z.g. ziek is en toevallig in bed lag) een accoordzettel te vragen. De Kromme zag mijn, en vroeg of ik krank was. Dat vond ik werkelijk een mooi idee

van hem en mijn hand ging over mijn voorhoofd heen. Ja, was mijn antwoord, ik heb erge koppijn. Je kan beter naar de dokter gaan, vond hij. Hij weg, na even met Frits gepraat te hebben. Even later ging ik naar beneden om mijn kaart af te stempelen en liep de Kromme tegen het lijf die met Brükner stond te praten. Bitte, begon ik, ik gaat maar weer aan het werk, want ik moet geld hebben. Maar je werkt toch, zei Brükner. De Kromme vertelde waar hij mijn getroffen had en Brükner antwoordde: "aha," Brükner ging weg en ik had nog een lang gesprek met hem. Als hij weg ging riep ik hem terug om wat te vragen en als ik wegliep had hij nog wat te vragen. We scheidten vriendschappelijk nadat hij mijn kaart afgeschreven had.

Gauw heb ik mijn eigen verkleed en ben de stad ingegaan om schoenen te kopen. Nergens waren ze te koop, maar dat komt omdat er een hoop zaken in puin leggen. Grote blokken huizen staan nog te branden andere puinhopen liggen te smeulen. In de Berlinerstraase lag ook een blik in prak waar er hevig gewerkt werd om de schuilkelder vrij te krijgen, waar nog mensen in zaten. Ze lieten muren enzo springen en kegen de kelder vrij. Een dertig mensen werden er uitgehaald, bij kop en kont gepakt en zo in een auto geladen. Even later reed de auto weg naar een plek waar de boel gesorteerd word, De doden gaan in een kalkput de rest naar een zekenhuis.

Bij mijn thuiskomst werd er net soep opgeschept die aan de keuken gehaald is. (onze keuken legt niet in prak maar heeft zonder gas gezeten) de soep was best ondanks het vele water. Onder de maaltijd werd mijn medegedeeld dat de jongens hout gehad hebben voor koffers, maar ik krijgt geen koffer. Brükner had gezegd dat ik de boel bedondert met mijn ziekte en als ik Maandag geen bewijs van de dokter heeft gaat ik niet met verlof. Direct na het eten ben ik naar de dokter geweest die er gelukkig nog was, zo dat ik een bewijs had. Daarna naar de bakker en met gebak naar de fabriek, waar de jongens ook net gebak gehaald hadden. Met vier man sterk gingen we naar Linke voor inkopen te doen. Daar was het erg

druk, veel vrouwen lieten we voor gaan en nog begonnen degenen die na ons kwamen te bekvechten dan wij (Auslanders) voorgaan. Linke trok ons voor en die vrouwen liepen mopperend de zaak uit.

De kameraad van Wim is eergisterem met verlof gegaan. Wim is zonder Oerlofseine met hem meegegaan. Nu hebben ze bij Linke brood en boter zonder bon gehaald enzo en zijn hem gesmeerd. Dat werd ons door Linke verteld. Wij vinden het een rotstreek want het gaat er niet om dan ze de boel bedonderen, maar om de eer van de Hollanders.

In de winkel ging het vrolijk toe en bij het verlaten van de winkel gingen de mensen allen opzij ztaan en riepen ons lachend goeden avond na.

Thuis gekomen begon het koffers maken er werd een werkbank in de kamer gesleept en de herrie begon. De Staldeer kwam binnen en vroeg wat er loos was. Met een schijnheilig gezicht ging hij naar Guus en fluisterde of wij dat hout van de Chef gekocht hadden. Guus ging wat dichterbij hem staan en fluisterde "Ja", De Staldeer wees op mijn en zei dat ik geen koffer nodig had aangezien ik toch niet met verlof ging. Hij was al gauw weer weg waarna ik verder ging met schrijven. Tegen negen uur kwam de oude Laborenz binnen met een luchtje achter hem (ik bedoel de Staldeer). De Onderduikboot vroeg wat, en antwoordde gelijk. "Tjonge, Tjonge, in arbeitstijd werken jullie de ganse dag niet zo hard als nu, en nu is het vrijabend." Ze waren al weer gauw weg, waarna ik naad bed ging. Ondanks de herrie sliep ik gauw.

Zondag 28 November 1943

Ik vergat van gisteren nog te melden dat er tegen acht uur een griet is geweest van het ziekenhuis waar Joeri ligt. Die kwam met de boodschap dat ze de koffers komt halen van Joeri omdat deze naar Sjecho Slowakije overgeplaatst word wgens bommengevaar.

Vanmorgen zijn we laat opgestaan. O,o, wat is het toch een hopeloze bende op onze kamer, alles bezaait met houtkrullen

en zaagsel, de tafels belegen met vuile schalen en groentenresten. Gauw heb ik wat gegeten en ben de stad ingegaan. Het is een pech dat het lager weg is van Botk nu kan ik er niet meer heen gaan.

Tegen één uur was ik thuis, waar er pelaardappels waren met rode kool. Tussen de houtkrullen gingen we zitten eten. Het schoot mij te binnen dat Frits en ik naar het Uropahuis zouden gaan, dat is gelegen op het Slescherse Bahnhof, daar zouden we twee gezellige uren hebben over acrobatiek. Frits ging zijn eigen aankleden en ik ging met een kapot ketelpak naar het trio naar boven. Net blaasde het alarm. Bij mijn binnenkomst lagen ze allen drie op bed. Luzj kwam er uit, ze waren in der ondergoed, wat heus geen kwaad gezicht was. Luzj trok wat aan en vroeg of ik wou gaan zitten. Net dat Luzj wat aan 't aantrekken is word er geklopt en komen er twee grieten binnen van het chocoladefabriek binnen. Die zagen Luzj bezig, en die andere twee grieten boven hun dekens leggen in hun ondergoed (Anna had enkelt een klein broekje aan) en mijn met een droog gezicht er bij zitten, dus die grieten zullen ook wel gedacht hebben. Luzj bracht me de trap af waar we een half uur over deden eer we beneden waren, zodat bij mijn komst op onze kamer Frits al weggegaan was.

Nu ben ik maar alleen gegaan. Men moet vechten om een plaatsje in de trein te krijgen want een hoop vluchtelingen willen mee en ook zijn er een hoop treinen gespert en verbrand, zodat het een waar knokpartijtje word om er in te komen en dan nog als haringen in de ton. Eindelijk bereikte ik het theater. Frits zag ik nergens dus ging ik het theater maar binnen. Het was geweldig en over mooie vrouwen geen klagen, alleen kon ik er niet bij komen.

Tegen zes uur was het afgelopen en bleef ik buiten wachten op Frits die gelukkig na mijn kwam. Samen hebben we gestreden om in de trein te komen en waren tegen zeven uur thuis.

Het is nog steeds een hopeloze bende op de kamer en ben ik "bij Okkie" gegaan om wat met Luzj te scharrelen. Even

daarna ben ik mijn dagboek gaan halen en zit ik nu te schrijven "bij Okkie". Piet zit ook bij mijn. Luzj heeft ruzie met een Oecraïense jongen omdat als Luzj komt ik ze weg brengt en het een Oecraïner niet toegestaan word om haar weg te brengen. Net gaat Luzj weg, en weigert ik haar een hand te geven tot mijn eigen sprijt. Nu weet ik niet hoe laat het is maar wij zitten nog steeds "bij Okkie", en praten over de fijne kameraadschap die nu getoont wordt met die kofferbeweging, de één heeft er nu vier, anderen twee en ik één. Piet vertelt net dat ik wel een koffer van Guus kan krijgen als ik er een nodig heb, dat had Guus tenminste tegen hem gezegd. Nu moet ik morgen werken als de laatste twee dagen maar niet de genadeslag geven.

Maandag 29 November 1943.

Vandaag tegen zeven uur begonnen omdat ik geen werk had en de Kromme tegen zeven uur pas komt. Net ging ik zijn stübe binnen en zag dat er visite was. Ik vroeg wat ik moest doen en werd naar Coenraad gestuurd om op de houtplaats te werken. Op de houtplaats trof ik Piet aan, dus werken we weer samen. Het is niet koud en de dag ging gauw voorbij. 's Avonds vroeg ik of er nog hout over was voor een koffer te maken aan de jongens. Er was nog wel hout over maar Guus gaf één van de twee koffers die hij gemaakt had aan mijn, zodat ik nu uit de nood ben. Alleen moet de koffer nog doorgezaagd worden waarmee ik direct begon. Tot over elf uur gewerkt 's avonds, en gelukkig geen alarm. De Staldeer en de oude Laborenz kwamen nog kijken en schudden hun hoofden omdat het op onze kamer een hopeloze bende is maar ze waren gauw weer weg.

Dinsdag 30 November 1943

Tegen 10 uur werden Piet en ik op de houtplaats gehaald door Brükner om de droogkamers leeg te halen. De rails waar de lorrie op rijdt rond de houtplaats hebben we in stukken gereden zodat we daar niet meer aan werken kunnen.

Nu zijn we dus de droogkamer aan 't inladen. Later werd Piet weggehaald om aan de machine te werken. Ik kreeg er een Oecraïense jongen bij om mee samen te werken. Het duurde lang voor het vijf uur werd.

Daarna zijn Guus, Leen, Piet en ik gezamenlijk inkopen gaan doen. Ten leste belande we bij "Oud Knesebeck", dat is een café, waar we het over ons verlof hadden. De eigenares vroeg ons wanneer we gingen. Wij vertelden het. Ja, zuchtte ze, als jullie terugkomen legt alles plat of staat misschien in brand. Ik verstond ze niet goed en dacht dat ze het over vrede had. Daarom antwoordde ik, Nu, wanneer het zover is gaan we lachen, zingen en muziek maken. De vrouw zei daar niks op en ging een deur door. De jongens stootten mij aan en zeiden dat ik wel uit mag kijken.

We stapten weer op naar ons fabriek en gingen verder met de koffer maken. De Chef zou vanavond komen om met ons te praten. Tegen zeven uur komt de oude Duikboot binnen stuiven met de woorden. Die kachel brand hier veels te hard, de vonken komen boven het dak uit. Hij liep op onze oven toe die zachtjes brandde. Nee, zei hij, hier is het niet, ik moet boven wezen. En hij liep weer weg. Guus ging hem achterna en verzocht hem om als Junior komt, of hij hem dan hierheen wil sturen. Dat zal hij doen.

Tegen negen uur kwam de Chef aanstappen. Wij waren druk aan 't werk. Het eerste waar hij wat van zei was over hetgeen bij mijn lag. Van wie is dat band? Van wie is die slot sluiting? O, antwoordde ik, dat is alles van mijn. Verder zei hij niks tegen mijn.

Hij was net met Guus in gesprek over dan we morgen werken moeten of niet. We moeten morgen werken tot drie uur. Wij zeiden dat het niet ging want we moeten nog veel doen. Nu dan moeten we morgen maar met de Kromme praten. We krijgen 90 sigaretten mee voor een helen maand. Mijn geld van die week werk heb ik gehad waarvan ik 1.75 Pf. betaalt heb voor die schroevendraaier en 10 Mark boete. We zouden ook voorschot krijgen van de week die we gewerkt hebben en

misschien betaalt de Chef de vaarkaarten, maar we hebben het nog niet. Hij bleef een flink poosje praten en ging tegen tien uur pas weg. Tot over half twaalf gewerkt en de stemming was vrolijk.

Woensdag 1 December 1943.

Hoera, vandaag onze verlofdag. Lang na de fabrieksfluit lag ik nog in bed. Eef ook. De rest was aan het werk of nog op de kamer. Op mijn gemak opgestaan, gewassen enz. en was zo tegen acht uur klaar. Ik ben door de fabriek wat gaan patzieren en belande bij Frits waar ik wat hout opstapelde, net kwam de Kromme binnen. Ik vertelde hem dat mijn werk klaar was. Hij vertelde me dat ik me bij Coenraad moet melden.

Ik ben naar de kamer gegaan om mijn koffer in te pakken. Zo tegen half negen ben ik met mijn accoordzettel naar de stübe gegaan waar de Kromme was. Tien minuten heb ik met hem geboomt en ik kon om negen uur uitscheiden met werken.

Eef heeft nog niet gewerkt, Guus maakt ook om negen uur sloes. Piet is naar de dokter voor zijn tanden en de rest die met verlof gaan moeten tot half twaalf werken.

Verders heb ik mijn schoenen gemaakt en mijn koffer gepakt. Verders ben ik gaan zitten schrijven. Om twaalf uur blaasde het voor alarm, dat een half uur duurde. Heden is het half een en ieder ogenblik kan de fluit gaan van de fabriek.

18^e DAGBOEK Weer in Holland

Woensdag 1 December 1943

Het vervolg van mijn dagboek.

Wij liepen allen heen en weer door de kamer. Het plan was om zes uur weg te gaan naar de trein zodat we een goed plaatsje in de trein hadden die om twaalf uur zou vertrekken.

Terwijl Guus en nog enige jongens aan hun koffers bezig waren stond ik bij het gas pap te koken voor Guus omdat die geen tijd had. Luzj stond met groten haast bij het gas te strijken met tranen in der ogen omdat wij weggingen. De Chef was ook op onze kamer met de Staldeer in een vrolijk gesprek gewikkeld met de jongens wat zij zouden krijgen voor de Kerstdagen, veel extra eten en kleren, nu kleren kan hij van ons ook krijgen, maar dan "de kleren".

Ik ging veel bij Luzj staan om zo af en toe een beetje te vrijen wat best leuk was. Eindelijk had ze het goed klaar en vroeg of ik het bij Piet wou brengen. Zij ging weg en ik naar de kamer waar de Chef op een koffer zat te schrijven, als tafel had die goorling mijn koffer te pakken. Mijn koffer moest wel open want sommige jongens moesten nog wat spullen bergen. De koffer ging weer dicht, Krak, Krak, klonk het en het ene scharnier van mijn koffer brak met hout en al der af. Eef had weer één van zijn linke streken uitgehaald en het klerenhangertje russen deksel en koffer gestopt, zodat de boel wel barsten moest. Er werd een meter of vier touw omgebonden die van de verduistering afkomstig was.

Kroppie kwam bij de deur staan en riep mijn. Wij stonden dicht bij de Chef en spraken over een das van mijn die hij kopen wou voor 20 Mark. De Chef zat onderhand te luisteren met een verbaast gezicht omdat ik de Rus zo vlug wat vroeg of antwoorde. Eef had het ook in de gaten en vertelde de Chef dat ik al aardig Russisch praatte. De Chef knikte met zijn hoofd en bleef mijn in het oog houden.

Owee! De pap!, Ik stormde naar het gas waar Luzj met een droog gezicht in de pap stond te roeren. Het gas werd

uitgedaan door mijn en het werd een stevige zoenpartij. De Staldeur kwam naar ons toe, maar het was onze laatste avond dus bleven wij ons gang gaan, totdat de Staldeur kuchte en naar ons toe kwam met uitgestoken hand. Nu, van Kleef, het gaat je goed en dat je gauw in gezondheid mag terug komen. Mijn ene arm was on Luzj heen en mijn andere hand vatte zijn hand. Met een vriendelijk gezicht wenste ik hem naar de andere wereld toe, (in vlug gesproken Hollands) en hij stond met een wijs gezicht te knikken en murmelde “dank je wel, dank je wel”, Zo die is weg.

Luzj naar haar kamer en ik naar de mijne. De jongens die met verlof gingen hadden hun kastje schoon gemaakt. Een geweldige bende papier, doosjes, blikjes enz. enz., alles werd op de grond gegooid of onder de tafel gesmeten. Het was een vreselijke puinzooi zoals het in het hele jaar nog niet was gezeest, en dat zegt heel wat. Frits, Giel, Jan, Piet en ik gingen naar buiten en zo de trap op naar de kamer van het trio waar we met verraste uitroepjes en treurige gezichten werden ontvangen. Dat werd een afgrijselijke lik en grijp partij. Nadat het zowat een vijftien minuten had geduurd, gingen we weer naar onze kamer toe, waar de Chef in een kring stond van de overige jongens. Nu werd het jassen aantrekken. Daar kwamen Kroppie, Luzj en Anna gekleed en wel de kamer binnen, ze zouden ons weg brengen. Als zoete jongens gaven we de Chef een handje, ook die scheen wat te mankeren want hij had het ook over gauw terug komen en veel werk. De Fransozen zouden ons weg brengen maar waren inkopen aan 't doen en voor ons werd het te laat. Jo, Kroppie, Anna en Luzj brachten ons dus weg. Nog even keek ik de kamer in als een stil afscheid. Om zo te zien moest men een eind in de rommel wegzakken, de tafel was een vuilnishoop waar middenin het pannetje pap stond van Guus, wat aan Jo cadeau was gedaan. We belandden bij Kloke waar op een spoedig weerzien werd geklonken.

De reis met de S. Bahn naar de trein toe werd ook een zoenpartij, want Luzj was er vandoor met sommigen jongens

en Giel, Jo, Guus en ik, o ja, en Kroppie zaten met Anna opgescheept. Dan gaf Giel ze een zoen en dan pakte ik ze beet, Anna zoende lachend terug. Guus stond er afzijdig bij en dacht aan zijn meisje.

Vanaf de S. Bahn naar de trein moesten we een eind lopen. We hadden de man twee koffers, die grieten hadden een koffer overgenomen van enige jongens en ze liepen ermee als bootwerkers. We hadden het geluk om een lege coupé te bezetten. Na een paar stevige omhelzingen namen we afscheid van degenen die ons weg gebracht hadden. Ook Kroppie en ik vielen elkaar om de hals, mijn hart draaide om want wij waren erg aan elkaar gehecht in dat ene jaar.

Nu zaten we dus met acht man in een coupé van zes man met zestien koffers, dus veel ruimte hadden we niet meer over.

Het eerste uur wachten verliep vrolijk, toen trad de stilte in. Plotseling hoorden we een bekende stem roepen "Vermjé, Odeur"! Alle jongens begonnen te gillen en schreeuwen van "Rosé, Rosé!". Ja hoor, Rosé op de kamer gekomen, hoorde dat wij al weg waren en is als een bulldog ons spoor gevolgd. Hij had al schreeuwende de trein langs gelopen en ons eindelijk gevonden. Het was een pracht staaltje voor Rosé, die maar een paar woorden Duits kon, om onze trein te vinden. Hij werd dan ook onder gegil en geschreeuw onze coupé binnen gesleurd. Na een klein half uurtje grote vrolijkheid nam hij weer afscheid van ons. We bleven op het vertrek wachten in opstandige stemming omdat het zolang duurde. Om half één vertrokken wij onder hevig gegil van de passagiers. De hele reis tot Bentheim toe werd zingende of slapende door gebracht. Na een kleine vijf uurtjes zagen we in de verte éne grote vuurzee, dat was Hannover die onlangs een luchtaanval had gehad. We moesten voor dat grapje vier uren omrijden.

Bij Bentheim werden de passen en sommige koffers gecontroleerd, ik zat werkelijk even in angst, want als mijn dagboek gevonden werd, was ik als schietschijf gebruikt geworden. Dat controleren duurde ruim een uur waarna we weer verder gingen.

Onderhand is het al Donderdag 2 december geworden. We bereikten het station Maas te Rotterdam op Donderdag avond om tien uur, terwijl we er om zes uur al moesten wezen, maar dat kwam door Hannover. Eef, Giel en Frits waren in Amersfoort al overgestapt in de trein naar Amsterdam. Guus en Jan werden direkt door familie bedolven, Leen, Piet en ik werden niet afgehaald en stonden plannen te maken hoe nu het beste thuis te komen met de koffers want de tramwagens reden niet meer en om 11 uur moest men binnen wezen. Er werd besloten dat we de koffers bij Jan zijn meisje zouden brengen die z.g. dicht bij woonde. Het afweergeschut knalde flink en de regen stroomde van de hemel. We werden anders wel goed ontvangen hoor. Leen had een hele grote koffer die zwaarder woog als de beide koffers die ik bij mijn had, dus nam ik die koffer en Leen nam de mijne. We liepen vlug door en zo kwam het dat, toen ik even rustte, alles verdwenen was. Ha, daar zag ik twee figuren lopen die zwoegende een koffer droegen, ik der gauw achteraan en ook riep ik nog een paar maal. Maar de jongens liepen door. Dat vond ik lang niet leuk en zette dan ook kwaad mijn koffer neer. Ik begon te schreeuwen en te brullen zodat de jongens van de luchtdruk wel stil moesten blijven staan. Moet je ons hebben zei de ene, Het was een hele vreemde stem en nu zag ik mijn fout ook in, want mijn benen hadden de verkeerde jongens gevolgd. Gelukkig hoorde ik heel in de verte een gil die Piet gaf. De koffer weer opgenomen en belande bij Piet en Leen die tegen een muur aan stonden omdat het hard regende, en de scherven vielen in stromen van de hemel. De rest was verdwenen van de jongens. Eindelijk kwam Jan z'n broer aan op een fiets voor de koffers te halen. Die koffer van Leen was te groot en belandde weer op mijn nek. Zo kwamen we al sjokkende bij Bep der huis. Bep en de jongens waren al verdwenen. Na wat heen en weer praten werd er besloten dat we daar konden slapen. Nu

eindelijk na een jaar een goed bed onder ons hoofd, niet te vragen of wij lekker geslapen hebben.

Vrijdag 3 December 1943

's Morgens vroeg zijn we op huis afgegaan, en Bep der zus (Annie) bracht ons naar de tramhalte. Daar gingen we alles uit elkaar en op huis aan.

Natuurlijk werd het een zoen en pak partij van heb ik jou daar. De verdere dagen ben ik thuis gebleven en bij mijn kameraden op visite geweest, geen van de jongens zouden teruggaan naar Berlin. Hoe het met mijn kameraden Giel, Frits en Eef staat, die in Amsterdam wonen, weet ik niet.

Van een kennis kreeg ik een adres waar ik naar toe kon gaan om te werken en toch te eten, zodat ik niet naar Duitsland toe hoefde. Mijn kameraden wou ik ook graag meehebben dus bracht ik bij sommigen een bezoek en sprak der over. De jongens vonden dat er een luchtje aan zat en zo besloten we dat Leen, Jan en z'n meisje en ik , bij Guus thuis samen zouden komen op Vrijdag 10 December 1943 om acht uur. Leen zou eerst naar mijn toe komen en samen zouden we naar Guus gaan.

Vrijdag 10 December 1943

We waren al vóór acht uur present bij Guus thuis en meneer lag nog in bed. Z'n meisje (Ditta) had die nacht bij Guus z'n moeder geslapen, ze was ineens klaar wakker en kwam als een eerste klas bengel de kamer binnen gehuppeld. Zoals de gewoonte onder ons was beraadslaagden we en stonden op om mijnheer een handje te helpen met zijn bed uit stappen. Jan riep, ik pak hem bij z'n benen, dan pak jij hem bij z'n schouders, best, bij dat gezegde kwam er een hoofd boven de dekens uit dat van saggerijn en slaap als een boer die ratteboutjes op tafel heeft staan. Ga weg, jongens, zei hij, ik barst van de koppijn.

Een groot half uur later zaten we toch present aan de tafel. Ik vertelde dat we naar het plaatsje Kampen moesten gaan en

ons moesten melden bij de Directie N.O.P. om dan in de polder aan het werk te gaan. Dat werk bestaat uit grond omspitten en bouwland maken. De lastigheid is nu dat we niet op één dag heen en terug kunnen rijden omdat het te ver weg legt van Rotterdam.

Onderhand was het al te laat geworden om de trein van 10.15 uur te halen dus bleven we wat praten en lachen totdat ik voorstelde om inplaats van naar Kampen, de jongens gaan opzoeken in Amsterdam, waar we allen veel voor voelden nu we toch met zo fijn ploegje bij elkaar waren. Jammer dat Piet er aan ontbrak.

Gauw de jassen aan en op stap. Guus, Ditta, Jan, Bep, Leen en mijn persootje. De reis verliep reuze gezellig. In Amsterdam gekomen zouden we eerst naar Eef toe gaan die het dichtst bij woonde. Voor de grap huurden we een koetsje waar we met veel moeite allen in konden, lachende trokken we bij Eef de bel haast uit de muur, zodat er wat gauwer opengetrokken werd. Bij het open doen van de buitendeur werd de boel gespert omdat er een fiets omrolde. Daar kwam iemand de trap afgelopen, want op het herhaalde gevraag wie daar was werd er door ons niks anders geantwoord als lachen en luide opmerkingen.

We hadden de eer om de werkezel te aanschouwen of eventueel Eef. We werden boven gehaald waar het best gezellig werd. Eef hoefde voorlopig niet terug naar Berlin want hij was z.g. ziek en had uitstel.

We stapten weer op en Eef zou ons naar de tram brengen waarmee we bij Frits konden komen. Eerst zouden we ergens gaan eten zonder bon, Eef had al een zaakje op het oog waar we een flinke prak eten kregen en pudding voor zeer weinig geld. Nu staan we op de tram te wachten, die al gauw aankomt, waarna we met een spoedig wederzien instapten. De reis naar Frits verliep stil want allen schenen diep onder de indruk van het begrafenis gezicht van Eef.

Ha, daar stonden we voor Frits zijn deur. Nu begrijp ik waarom hij zo mager is en “dubbeltje beentjes” genoemd wordt, want

hij woont pal naast een slagerij. De deur ging open. Guus ging alleen in de gang en vroeg of mijnheer Frits thuis was. Frits kwam kijken, slaakte een indianen kreet en liet ons op de oude dag en met krakende botten een paar onafzienbare trappen opklimmen. Ook daar was het gezellig, alleen begrijp ik niet waarom zijn vrouw mijn aan zat te kijken en met een ander zat te praten. Toen ik het later tegen de jongens zei, werd er geantwoord dat ze allen dezelfde gewaarwording hadden gehad. Wij lichten onze hielen weer en zouden naar Giel toe gaan en Frits ging met ons mee voor de gezelligheid en om de weg te wijzen. Jammer, Giel was niet thuis, we bleven nog even wachten, maar nee hoor.

Frits bracht ons nog weg naar het station want de bezoeken waren afgelopen. Na een stevig afscheid stapte we weer in de trein. De terugreis verliep ook gezellig en we belandden op het D.P. station, met de voldoening, dat we weer een reuze dag genoten hebben.

We hadden een verschillende tram nodig dus gingen we uit elkaar, 's avonds zouden ik Ditta en Guus op visite gaan in de Rozenveldstraat waar Ditta der ouders wonen. Guus z'n ouders wonen in de Lischstraat. Guus voelde er niks voor om naar Kampen te gaan, maar zou bij die of genen in huis z'n eigen schuil houden, zodat de groen polizei hem niet kan vinden hopelijk. Piet en Leen schijnen van de aardbodem weggevaagd te wezen want daar hoort niemand taal nog teken van.

Jan en ik besloten dan om Maandag 13 December 1943 in plaats van naar Berlin te gaan op de trein naar Kampen te vertrekken hopen op hoop van zegen.

De verdere dagen verliepen niet zo gezellig als het kon. Want bij mijn broer in de Pupillenstraat kwam ik altijd graag en nu ligt hij erg ziek op bed zodat er veel gezelligheid ontbreekt. Bij mijn zus in de Jozephstraat ging de gezelligheid wel maar we gaan toch niet zo vertrouwelijk met elkaar om als met mijn broer en schoonzus in de Pupillenstraat.

Maandag, 13 December 1943

Met de trein van kwart over tien zouden we vertrekken. Jan zijn vader en Jan z'n meisje met der vader waren er ook om afscheid te nemen. Jan z'n meisje (Bep) die der zus (Annie) zou met ons meereizen tot Zwolle om daar over te stappen naar Meppel waar waar een familielid ernstig ziek lag.

De trein ging al gauw weg, armgezwaai, zoentjes, en het onbekende tegemoet: "Wat moet men nog beter hebben als zo onnatuurlijk leven, vol avonturen?."

De reis verliep best gezellig. In Zwolle namen Jan en ik afscheid van Annie die warempel de moed had om mijn te overrompelen door een zoen op mijn lippen te geven.

Nu gauw overstappen op de trein naar Kampen waar we om een uur of zes waren. Daar stonden we nu in Kampen, het werd al aardig donker en het kantoor van de N.O.P. was natuurlijk gesloten. Gelukkig troffen we een jongen aan die ook met hetzelfde doel kwam als wij. Nu gingen we dus drien man sterk op een restaurant af. We slaagden er in om er een te vinden waar we 's nachts konden slapen. Dat we zo laat in Kampen waren kwam omdat we in Amersfoort drie uur moesten wachten op de trein. Die trein kwam om drie uur en vertrok om tien over drie. Om drie uur hoorden we dat de trein naar Duitsland voor stond en werd nog verder afgeroepen dat degene die daar heen moesten op het linker perron moesten zijn. Die trein naar Duitsland daar hadden wij ook in moeten zitten. Met een paar droge gezichten stonden we naar de jongens te zwaaien die er in zaten, want hij vertrok 1 minuut vroeger als de trein waar we nu in zaten.

In het restaurant hebben we een paar uur om de kachel gezeten, er waren nog twee andere jongens bij gekomen, het gesprek verliep gezellig want een ieder vertelde zijn wedervaren. Tegen tien uur werden we naar ijskoude kamertjes gebracht boven in het huis. Maar dat is wèl gezond slapen, het waren kamers voor twee personen.

Dinsdag 14 December 1943

Om 9 uur waren we allen op het kantoor en na een langdurig wachten hoorden we dat er haast niemand meer aangenomen werd. Eindelijk was het onze beurt om in het buro te komen. Daar werd ons gezegd dat wij niet aan het werk konden gaan, want de vorstperiode was in zicht. Dus moesten we maar zien wat we deden. Er werd ons voor vier weken levensmiddelen kaarten verstrekt en we konden weer naar huis gaan.

Dezelfde dag zijn we weer terug gegaan en om 5.40 uur was ik in Rotterdam. Ik schrijf "ik", omdat Jan van Kampen naar Meppel is gereden, en hij wou niet dat ik met hem meeding omdat het daar een sterfgeval betrof. Daar staat ik nu op het Maasstation te Rotterdam. Naar mijn broer kon ik niet gaan omdat hij ziek was. Thuis kon ik niet omdat ze wel een een inval konden doen. Bij mijn zus in de Josephstraat voel ik mijn eigen niet thuis. Dus blijft alleen mijn zus Bets over in de Zinkenstraat, daar stapte ik maar naar toe. Ze keken erg gek op toen ik weer terug kwam en vonden het niet erg leuk toen ze het doel begrepen n.m. om bij hun in huis te blijven, totdat ik weer naar Kampen vertrok. De verdere weken ben ik daar gebleven en heb het best naar mijn zin gehad. Nu moet ik even een belangrijke en treurige datum schrijven wat er toen gebeurd is.

Maandag 28 December 1943

's Morgens vroeg ben ik naar mijn broer Wout gegaan die in de Jacominestraat woont want die wist misschien werkjes voor mijn, waar ik wat bij verdienen kon. Die broer is van alles en scharrelt in alles, het is het zwarte schaap van de familie maar is er ondanks zijn goede gezondheid in geslaagd om in Holland te blijven. Ook al is hij verscheidene malen opgeroepen.

Net was ik er een klein uurtje of mijn vader komt binnen. Wat komt die hier nu doen? Geen goed nieuws hoor, mijn broer in de Pupillenstraat was overleden. Nu kwamen er vervelende dagen van tranen en droevige gezichten. Ik was blij toen het weer achter de rug was.

Donderdag 6 Januari 1944

Gisteren was ik bij Bep thuis geweest om met Jan af te spreken hoe het morgen zou gaan. Mijn koffer had ik al op het station gebracht. Jan en Bep waren er niet dus knoopte ik een gesprek aan met Annie en der vader en moeder.

Daar werd me verteld dat Jan de 6^e pas weg ging inplaats van de 5^e. Nu moet ik hem zeker spreken maar hij is bij een kennis in huis en Bep is naar hem toe. Nu weet ik niet waar die kennis woont en zoeken gaat moeilijk want het is ver weg en het begon al donker te worden.

Er werd dan besloten dat Annie er mijn naar toe zal brengen, nu dat was best, Annie dat is een meisje dat alles voor iemand over heeft. Ook lacht ze veel en houdt veel van grappen. Toevallig had ik ineens een goede bui zodat we heel de weg naar Jan toe gelachen hebben. Daar gekomen werden we boven gehaald, waar mijn naam al bekend was. We maakten kennis en het zijn leuke mensen. We bespraken de boel en ons vertrek stond vast op de 6^e aangezien de 5^e een hoop mensen vertrekken van de Arbeidsdienst om ook in de polder te werken.

Vandaag zouden we dan gaan alleen mijn zus Bets wist dat ik een dag later vertrokken was. De jonge vrouw van de man waar Jan in huis was, bracht ons helemaal weg naar Kampen. De reis verliep niet zo gezellig als de vorige reis daar naar toe. In Kampen bleven we met z'n drieën een poosje in de wachtkamer zitten, bestelden bier en koffie en aten ons brood op, totdat de vrouw weer op een trein stapte om naar een plaatsje te reizen, het was een heel gezellig mens hoor. Nu naar de directie N.O.P.

Daar gekomen was het net één uur en moesten wachten tot twee uur. In die tijd zijn we weer naar de wachtkamer gegaan met een kennis van Jan erbij, die daar ook stond te wachten. We bestelden stampot en bier en stonden even voor twee uur weer aan het loket. Het verdere verloop was dat we een tijd moesten wachten omdat er wel een kleine vijftg man stonden.

We werden aangenomen en ons kamp moesten we opslaan op Ens 1 Ramspol, Kampen.

Eerst de koffers gaan halen op het station en dan op stap. Eén troost hadden we, we moesten maar drie en half uur lopen zonder koffer. Het geluk was met ons want er kwam een wagen achterop gereden waar door de voerman werd toegestaan dat we de koffers opladen en een eind meerijden, het duurde een flink poosje voordat de voerman zei dat hij terug moest. Jan gaf hem een sigaar en ik een gulden. Het moet nog vermeld worden dat het gezelschap gestegen was tot 11 man met koffers, die in het zelfde schuitje vaarden als wij, dus het leek net een volksverhuizing.

Eindelijk bereikten wij de IJssel met de gedachte dat we er nu haast waren, want we zagen over het water heen een lagerdorp staan. We vielen op onze koffers neer en wreven onze spieren een beetje die krampachtig samen trokken van de koffers dragen.

Het wachten was nu op de pont. De andere jongens waren ons al een eind vooruit en al over het water heen. Daar kwam de pont aan en begon het over zetten, alles ging gratis, de spierpijn ook. We kwamen tot de ontdekking dat we nog ruim anderhalf uur moesten lopen maar dat wisten we pas toen we onder de modder en half gebroken op het kantoor in de barak belandden. We kregen kamer 5. Daar waren twee kleine kamertjes. Bij ons binnentreden kwam de kamferlucht ons al tegemoet en aanschouwde ik een nieuw wereldwonder namelijk dat er met ons mee dertien man in huisden.

Zo goed en zo kwaad als het ging schikten we ons in het lot. We konden net mee eten wat ons best beviel.

Vrijdag 7 Januari 1944

's Morgens om 7 uur opstaan en de twee jongens die de wacht hadden haalden warm eten, de ene dag soep, de andere pap. Het was prima spul. Daarna gingen we nog wat op bed liggen en om half acht op weg naar ons werk.

Sjonge, sjonge, wat is dat hier een modderpoel, tussenbeide zakten we tot over onze schoenen in de modder. In de polder zelf moesten we Baas Bouman opzoeken voor een bon om een spade te halen. Baas Bouman stuurde ons de polder in om Baas Morre op te zoeken. Zo hebben we de halve polder afgelopen met onze gewone schoenen aan eer we hem vonden. We kregen een bon om weer in ons lager een spade te halen, we moesten nog terug komen, maar zonder laarzen werken we niet in die modderpoel.

De volgende dag zijn we in plaats van te gaan werken naar de Ramspol geweest voor laarzen op de kop te tikken, dat ging nogal van een leie dakkie.

Wij weer terug naar het kamp om de spade te halen en dan op weg naar de polder. Die dag was het al bij 4 uur zodat we maar een half uur gewerkt hebben.

Zaterdag 8 Januari 1944

Op Zaterdag word er gewerkt tot half twee. Het werk begon eerst zo gezellig, maar nadat we zo eens met onze maats gepraat hadden en hoorden dat er erg hard gewerkt moet worden en dan nog niet genoeg wordt verdient, men begrijpt dat ik er al gauw genoeg van had. De Zaterdag en Zondag gingen eindeloos ongezellig voorbij, geen een wist er iets vrolijks te vertellen er werd niks anders gehoord als vervloekingen over de polder en het verwensen van de dievenzooi die hier op het kantoor huisde. Men moet weten dat een polder voorgesteld moet worden als een plaats midden op zee, zo'n oneindige vlakke is dat. Daarom moeten we in het kamp blijven omdat de stad er veels te ver van af is om te lopen.

Maandag 10 Januari 1944

Wat is me dat werk hopeloos, als ik tot 's middags drie uur, twee schoppen klei heb uitgegraven is dat het. Net komt Baas Morre aan, ik naar hem toe en zei dat ik ziek was. Nu dan ga je maar naar het barak. Hij schreef me ziek en ik ging weg met

slepende gang en een ziek gezicht. In het barak gekomen melde ik me ziek en naar de kamer.

Daar haalde ik wat onderlagen uit de kribbe en stak de kachel in brand.

Zo is het vijf dagen gegaan. In die tijd ben ik een paar maal bij de dokter geweest en is er bloed van mijn afgetapt.

Ik moest naar het ziekenhuis in Vollenhoven voor onderzoek. Dat werd mijn op Zaterdag 15 Januari 1944 verteld door de dokter dat ik moest maar aan een fiets zien te komen en naar Vollenhoven toe rijden, dat ruim drie en half uur lopen bij ons vandaan is. Ik bracht hem aan het verstand dat ik niet op eigen kracht daar naar toe kon komen. Zijn antwoord was dat ik dan maar tot Maandag moest wachten.

Maandag 17 Januari 1944

Heel de dag ben ik op de kamer gebleven slapen, de kachel aan maken en zingen, met de gedachte dat ik met een auto afgehaald word om naar Vollenhoven te worden gebracht, maar die dag niet geweest.

Dinsdag 18 Januari 1944

Om vijf uur was ik opgestaan omdat de dokter tegen negen uur zou komen, misschien moest ik met hem mee om naar Vollenhoven te gaan en moest ik mijn koffer pakken. Het regende pijpestelen zodat de jongens niet hoeven te werken voor het droog was.

Ineens kreeg ik een goede bui en ging kijken of het droog was, ja hoor. Ik weer naar binnen, maakte de jongens wakker omdat ze naar hun werk moesten. Aan één van die knapen vroeg ik of ze mijn laarzen wouwen kopen voor een tien gulden, dan had ik geld voor de reis naar huis terug. Hij wou ze graag kopen, ik gaf Jan een hand, pakte mijn koffer op, “nu tabéh, hoor”, en ik op weg naar Rotterdam. Een van de jongens zou tegen de dokter zeggen dat ik naar Vollenhoven was.

Kortom, beschreven was het een martelweg naar Kampen toe, één uur lopen van Kampen af kwam er een auto achterop, die ik aanhield. Even sprak ik met de chauffeur en ik kon met mijn koffer en rugzak achterop stappen. In Kampen stopte hij, waar er één van de twee vrouwen die bij de chauffeur zaten uitstapte. De andere vrouw ging mee tot Zwolle en kon ik blijven zitten. In Zwolle gaf ik mijn bagage af wat me 72 cent kostte. De trein was net weg en kon ik van 's morgens 12 uur tot half drie wachten. Eindelijk was ik in Rotterdam. Mijn koffer bleef of het station en mijn weg leidde naar Bets, waar ze niet erg blij waren om mijn te zien. Ik heb daar dan ook even gegeten wat ik bij mijn had en ben vandaar naar Marie (nu weduwe) gegaan, waar ze ziek op bed lag (griep).

Het wederzien was erg prettig ook was ik er welkom. Maar Marie kon me ook beter eten geven zonder bon dan Bets, maar dat mag toch niks uitmaken voor het wederzien.

De verdere dagen reuze gezellig doorgebracht. Ook kreeg ik nog een oproep van de Arbeidsbeurs om aldaar te verschijnen. Ik ben er nog geweest maar gelukkig en bijtijds ontdekte ik dat ik in de val zat. Met een smoesje gelukte het mijn om eruit te komen zonder mijn eigen gemeld te hebben.

Ook mijn broer Henk die uit Chotha kwam met verlof, had een zondag 24 Januari 1944 terug ontmoeten maar hij heeft wat tanden laten trekken en is niet meer terug gegaan. Hij heeft nog uitstel gevraagd maar dat werd niet gegeven. Nu is het de zes en twintigste dus al 2 dagen over tijd.

Met Guus blijf ik in contact, de rest hoort niks van mijn, ook Jan die nog steeds in Kampen zit hoort niks van mijn. Enige malen ben ik bij Guus en Ditta geweest en van avond (26 Januari 1944) zouden ze dan hier naar toe komen.

De kennismaking met Marie verliep best en de avond werd reuze gezellig. Over half elf brachten we Guus en zijn meisje naar huis, ik geloof dat we het best met ons vieren kunnen vinden.

Ik ben hier nu in huis dus slaap hier in de zelfde kamer als Marie en haar dochtertje van 9 jaar.

Wat is nu haast vanzelfsprekend? Wij gingen van elkander houden en kwamen haast iederen avond bij elkaar leggen. We bespraken met elkaar wat er moest gebeuren als er eens een kind kwam. We zouden doen wat nodig was en ik zou met haar trouwen als de gelegenheid der is, want nu (als onderduiker) kan ik niet met haar trouwen dus....het kind zou er eerst moeten wezen, voordat we trouwen.

Marie heeft het grootste gedeelte van haar huwelijk met mijn oudste broer Arie, zonder liefde doorgebracht vooral de laatste jaren. Nu mag ik niet schrijven dat Marie daar geen schuld aan heeft, maar boven alles heeft ze toch een ellendig leven gehad. Ik durf dat te schrijven omdat ik daar veel van heb gehoord van vertrouwde zijde, maar dat ik van vele ruzie's en kifterijen getuige ben geweest.

Marie houd erg veel van mijn (te veel) en ik zou de enigste zijn die haar leven gelukkig kan maken. Mijn eigen leven laat ik buiten beschouwing hoewel ik haar erg graag mag voel ik toch niet die liefde voor haar, die nodig is om met een vrouw te trouwen.

Men moet weten dat Marie 36 jaar is en ik 21. Marie heeft drie kinderen, Lien 16 jaar, Riet 15 jaar en Sjaan 9 jaar. Lien is voor de gezondheid in Limburg en Riet voor hetzelfde in het Zuiderziekenhuis, Sjaan is ook weggeweest maar een paar dagen na het overlijden van Arie thuis gekomen en gebleven. Zo staan dus de zaken en Marie heb al een behoorlijk buikje. Ik ben een vrolijke knul en zit vol met grappen zoals uit het voorafgaande blijkt. Ik staat er hier voor bekend dat ik overal een grap mee maakt tot zelfs de begrafenis van mijn broer toe.

Ook het gekke geval waar ik nu in verkeer beschouw ik als een moordmop en niet als een zware last die op mijn schouders legt.

Ik schrijf dit alles op omdat als me soms iets overkomt, Marie niet als een hoer word beschouwd en mijn kind als onecht. Als onecht kind kan het trouwens toch niet beschouwd worden want ik heb er meer werk voor gedaan als een man doet voor

een echt king, dus moet het als een overrecht kind beschouwd worden.

Een ding wacht ik met angst en vresen af, en dat is de datum 7 October, want dan is A. van der Wal 21 jaar en komt ze uit het kindershuis. Wat zou ze willen? Hoopt ze dat ik op haar gewacht heb? Verlangt ze naar mijn? Zou de teleurstelling te groot voor der zijn als ze hoort dat ik trouw met Marie? Of heb ze niet veel aan mijn gedacht? Afwachten maar.

Als ze nog veel van mijn houd, mag God mij bijstaan dat ik de kracht vond om Marie trouw te blijven.

De verdere dagen gingen zonder betekenis voorbij. De kamers hier stofzuigen, vaten wassen. Ik zoent en pakt Marie gewoon waar mijn familie bijzit. Mijn broer Henk (die nog steeds thuis is) heeft nog geen verkering en zijn besluit was nu, als Jan Marie zo lekker aan mag halen, mag ik het ook. En ook hij begon Marie aan te halen waar ik lang niet van gedient ben en Marie ook niet, maar die durfde niks te zeggen totdat de boel spaak liep.

Woensdag 9 Februari 1944

Er gaan nog steeds laster praatjes van Marie door de straat. Gisteravond zijn Marie en mijn zus naar Lien geweest die nog steeds in Gennep ligt. 's Avonds (8 februari dus) zouden mijn zwager en ik ze van de trein af gaan halen. Tegen half elf waren we thuis. Mijn ouders en broer en een buurvrouw zaten op ons te wachten. Mijn moeder begroette Marie met een kus en een hand. Dat is heel normaal maar het is toch nodig om het neer te zetten om mijn gevoelens te beschrijven.

Later hoorde ik dat mijn moeder gekletst had over Marie en mijn. Henk (mijn broer) zei nog: "Als ik alles moet geloven wat er van ons verteld word, zou hij nooit meer hier komen". Daar liep ik de hele dag over te piekeren en nu vanavond zou mijn moeder weer komen. Marie zei dat ik mijn mond moest houden, maar dat ik niks voor mijn hoor.

Net zaten we te eten of mijn Moeder komt binnen en zei gedag. Mijn eetlus was sterk gedaald en ik gaf norse

antwoorden, totdat mijn moeder vroeg wat er scheelde. “Nu,” was mijn antwoord, “U heeft weer lekker gelult hè?”, Direct waren de poppen aan het dansen. Vader en Henk die voor aan het werk waren kwamen er aan te pas. Mijn broer toonde zijn eigen een flinke vent en we gingen op de vuist. Sjaantje zat te schreeuwen, Marie gilte dat we moesten uitscheiden. Vader kwam er tussen en liep tegen mijn vuist aan, met het gevolg dat z'n neus behoorlijk kapot was. Marie stond gedurende de veldslag er tussen in en liep meer dan genoeg klappen op.

Marie der halsketting sneuvelde en er waren wat stukken uit een schilderij en een vaasje. De buurman boven en de buurvrouw hiernaast kwamen aanstormen. Toen de strijd het heetst was schreeuwde ik dat hij met zijn handen van Marie af moest blijven en dat ze van mijn was. Dat verwekte een hoop rare gedachten natuurlijk. Enfin, moeder bleef en was wat verontwaardigd dat Henk om een mes geroepen had om mijn te kunnen bewerken.

Verders kwamen die avond Guus en Ditta op visite, zodat het toch nog een leuke avond was.

De volgende dagen werd er geen woord tegen mijn gesproken en heel weinig tegen Marie. Marie en ik waren nader tot elkaar gekomen, want die nacht na die avond werd er veel tussen ons besproken.

Mijn plannen waren dat ik de volgende dag naar de Arbeidsbeurs zou gaan om mijn eigen op te geven voor werk in 't buitenland, zodat ik hier vandaan was. Marie heeft mijn weten te bepraten dus liet ik haar niet in de steek, nu ze wat bij der heb van mijn.

De toestand is nu zo, we weten nog niet wat het beste is, of dat kind bij Marie nu weggespoten word, of niet.

Op Zondag 13 Februari 1944

Zijn Guus en Ditta de hele dag bij ons geweest met eten en alles wat reuze gezellig was. We hebben allerlei spelletjes gedaan en de tijd ging veel te gauw voorbij.

Maandag 14 Februari 1944

De dag begon met ons te verslapen, om 8 uur schrok ik wakker en zag dat Marie nog lekker lag te dutten, dus liet ik ze maar liggen. Bij de binnenkomst van mijn Vader werd ze wakker. Mijn Vader werkt hier in de voorkamer aan de kleermakers arbeid van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Marie zou naar het kerkhof gaan om naar de steen van Arie te kijken.

Mijn werk was dus de kamers schoon maken en de vaten wassen. Daarna hoorde ik van de buurvrouw dat ik misschien werk kan krijgen in de Hoek van Holland. Vanavond zou ik met haar man gaan praten.

In de tijd dat Marie en de mannejager (de buurvrouw) naar het kerkhof waren maakte ik de warande schoon en deed het gangentje. Ze waren al vroeg terug, zodat ik naar de kapper kon gaan en daarna mijn haar wassen. 's Avonds kwam de man van de mannenjaagster en de laatste persoon bij ons boven om over dat werk te praten. Nadat we een poos gepraat hadden wist ik genoeg. Morgen gaat ik er op af.

Tussen Vader, Henk en mijn is het geprek weer gewoon, maar zij begonnen het eerst te praten, dus antwoordde ik maar. Henk zou morgen met mijn meegaan. Heden is het op die moordklok hier 17 minuten over 10 uur. Net hoort ik hem ergens 10 uur slaan, nu die klok zal ook wel 10 minuten voor gaan en zal het nu wel ongeveer negen uur veertig wezen. Marie en Henk zitten te pijnzen en op mijn te wachten totdat ik een penning in de meter gooit en de kolenemmer schoon maakt, want er staat water op het gas waar ik mijn eigen mee wassen moet, daarom moet ik eerst de kolenemmer schoon maken.

Dinsdag 15 Februari 1944.

Om kwart voor zes was ik op en Marie had het eten al klaar gemaakt. Om kwart over zes kwam Henk mijn halen zodat we

samen met lijn 16 naar het station reden en vandaar twee kaartjes kochten naar Hoek van Holland.

Daar gekomen vonden we al gauw het adres van de “Javo”, waar ze geen onderduikers aan konden nemen en ons naar Holsmann stuurden. Daar moesten we een poos wachten en na wat praten, kregen we een spoorkaart, een ausweis, een papier om onze stamkaarten te halen en een papier voor extra voeding, plus een papier voor loonbelasting. We werden voor vandaag ingeschreven en moesten we eerst naar de Arbeidsbeurs in de Hoek om een stempel te halen, waarna we naar huis terug keerden. De volgende morgen zouden we weer naar de Hoek gaan om nog enige dingen te vragen en gelijk te zeggen dat we niet voor maar één dag konden gaan werken.

Woensdag 16 Februari 1944

's Nachts was Marie niet goed geworden, der Opoe kwam over. Dat zal wel komen omdat ze gevallen is en zoveel gestoeid heeft met ons. Nu kan ze dus haar eer behouden omdat het gevaar van een kind krijgen voorbij is, het is anders wel jammer at hetgeen waar we zoveel werk aan besteed hebben, nu weg is.

Met Henk ben ik weer naar de Hoek gegaan, waar we uitstel kregen tot Maandag. Om 10 uur 1 waren we al weer op het Stadhuis te Rotterdam waar we onze stamkaarten niet kregen zonder een bewijs van het Arbeidsburo te Middellandstraat, waar we dan ook naar toe gingen. Daar werd er geen bewijs gegeven om dat er niet op het papier stond dan we vrij waren van Duitsland. Er zat niks anders op om weer naar de Hoek terug te gaan en te vragen hoe het in elkaar zat. Daar gekomen konden ze er niks aan doen en stuurden ons naar de Chef van de firma Holsmann. Met deze hebben we eenpoos gesproken en deze kon er niks anders aan veranderen als voor het woordje aangenomen “in dienst gesteld” neer te schrijven. Wij weer terug naar Rotterdam en

we waren niet vroeger thuis als kwart over zeven. Morgen zullen we wel kijken of wij de stamkaarten los kunnen krijgen.

Donderdag 17 Februari 1944

Tegen 10 uur kwamen we op de Arbeitsbeurs. Voordat ik wegging vroeg Marie of ik gauw terug wilde komen want het was erg ongezellig als ik lang weg was. De band tussen ons is zo nauw dat we beide met tegenzin weggaan en als de één weg moet dan probeert hij (zij) zo gauw mogelijk terug te komen. We zoenen en stoeiën de gehel dag door.

Op de Arbeitsbeurs moesten we niet lang wachten en nadat we binnen waren werd ons gezegd dat er te veel kwamen en dat we onze s tamkaarten niet konden krijgen. Nadat we die mijnheer innerlijk vervloekt hadden zijn we maar weer naar huis gegaan. Marie was reuze blij dat ik zo gauw terug was. Ik hielp haar met stofzuigen. Nu als ik help duurt het meestal een uur langer, want men begrijpt met dat stoeiën en zoenen gaat een hoop tijd verloren. Maar het kostbaarste gaat voor natuurlijk.

De dag ging niet zo erg gezellig voorbij als dat ik dacht want Henk bleef hier plakken en dat werd tot vervelens toe.

Gisteravond was Marie der zus geweest en die zou kaartjes bestellen voor de bios zodat we vanavond naar de bios gaan en op de goede afloop.

Eindelijk was het dan zover en met een sombere stemming gingen we de deur uit. Buiten was het erg koud, maar de stemming werd gauw gezellig. De film heette "Een witte droom", en was erg mooi.

Bij onze thuiskomst was Sjaantje in bed en Henk zat te lezen. Henk vertelde dat Guus en Ditta waren geweest, wat jammer is dat.

Morgen is Guus jarig en dan thuis te zijn is een prachtig iets. Guus had gezegd dat ik een Zaterdag moest komen of anders komt hij een Zondag hier naar toe. Nu is het half elf en schrijf ik gauw een kaartje naar Guus, wat Henk nu op de post gooit want eindelijk gaat hij naar huis.

Vrijdag 18 Februari 1944

Vannacht ben ik maar bij Marie en Sjaantje gaan slapen dat is de tweede keer, maar de slaap wil niet komen. Nu klaagt ze erg over buikpijn. Het wordt tijd dat we eens een nummertje maken want sinds Maandag hebben we niks meer gedaan.

Die dag ging best gezellig voorbij. Bij Marie's thuiskomst van het ziekenhuis waar Riet ligt, zat ik in mijn dagboek te schrijven. Even daarna kwam der zus Nel op bezoek. Allen gingen we in de kleermakers werkplaats zitten, waar de laatste kolen in de kachel lagen. Nel wou het dagboek pakken, dus werd het een reuze stoeipartij.

De verdere dag ging nog steeds gezellig voorbij. Ik geloof dat er maar weinig stelletjes zijn die zo gek op elkaar zijn als wij.

Heden is het kwart over zeven en we hebben gegeten: aardappels, bruine bonen, vet? en appelmoes.

Sjaantje zit te luime en te snotteren over mee spelen met een pas gekocht spel. Marie zit naast mij om de krant te lezen en zoenen te ontvangen. Henk is er ook en zit te lezen.

Marie komt binnen want ze heeft een anderen jurk aangetrokken en de lippen geverfd. Ik pak ze even lekker en de verf is een beetje verspreid, waardoor haar mond geheel rood is. Nu ben ik zover en gaat niet verder want Marie zit mee te lezen en hiervoor geeft ze mijn een dikke zoen. Na ontvangst, gezellig spelen. De verdere dagen gingen gezellig voorbij tot Maandag want dan zouden we in de Hoek gaan werken.

Maandag, 21 Februari 1944

Om 6 uur was Marie al op en 15 minuten later kwam ik mijn bed uit strompelen. Zo, dus dat moet iedere dag zo gaan, dan mag ik 's avonds wel wat vroeger naar bed gaan. Henk zou mijn komen halen, we zouden met de trein van 7 uur vertrekken en moesten dus om 6.20 uur de deur uit. Henk kwam maar niet opdagen. Ik ging maar naar buiten om hem op te wachten want Marie zat te springen om weer naar bed te

gaan. Daar hoorde ik hem half zeven slaan en nog geen Henk te zien.

Nog even gewacht en daar kwam mijnheer aangestapt hoor. Wij even gepraat dat het al zo laat was, en aangezien we stil bleven staan werd het nog later, op het eind van ons gesprek vonden wij het te laat om te vertrekken, zodat we maar besloten om weer in bed te gaan en om 10 uur maar te gaan.

Met een welteruste ging ik weer naar boven waardoor Marie wakker werd en begon te griepen, maar dat was van weinig belang, het ergste was dat we de slaap niet meer konden vatten.

Een uur later zijn we maar opgestaan met een sombere bui. Het is buiten koud en we zitten zonder kolen.

Henk kwam tegen een uur of half elf aanzetten, ik telefoneerde hoe laat er een trein ging na 11 uur naar de Hoek. Het antwoord was 12.31 uur, dus hadden we nog de tijd. Eerst op ons gemak koffie drinken, onderwijl ging Marie telefoneren of ze ergens kolen zou kunnen kopen zonder bon. Henk en ik hadden heel weinig zin om naar de Hoek te gaan, maar Marie wou dan we wel moesten gaan. Daar kwam Marie weer naar achteren met de woorden dat ze kolen kon krijgen maar ze moeten gehaald worden. Of wij nu die kolen wouwen halen. Uit één mond riepen we, wij gaan naar de Hoek en geen kolen halen. Marie vatte het als ernst op en begon te griepen. Om nu een beroerte te voorkomen, besloten we maar om kolen te gaan halen, maar het was een pak van mijn hart dat ik nu een reden had om niet naar de Hoek te gaan.

Wij op stap met een handwagen om kolen te halen, dat was al gauw gebeurd. De verdere dag ging gezellig voorbij.

Dinsdag, 22 Februari 1944

We waren mooi op tijd aan de trein en na een lekker reisje belanden we in de Hoek. Eerst naar het kantoor van Holsman om te proberen of we een papier los konden krijgen om onze stamkaarten te halen, maar niks hoor. We werden gestuurd naar een Baas die Daniëls heette. Natuurlijk liepen we de

verkeerde kant uit. Nadat we een oneindige tijd gelopen hadden, kregen we het vermoeden dat we verkeerd gelopen waren. Aan een troepje werklui vroegen we waar Daniëls ergens uithing. Er werd ons verteld dat we behoorlijk verkeerd waren en dat we de hele weg terug moeten en dan de andere kant op. Gelukkig werden we door een werkauto een eind weggebracht. Eindelijk kwamen we op de plaats van bestemming en het eerst wat ons gevraagd werd was of we ook gereedschappen bij ons hadden. Nee, die hadden we niet. Er waren twee Duitsers met een O.T. band om hun arm die de baas speelden. Nu het waren ronduit gezegd twee etters. Dan was er nog een soort klerk, nu die knaap die ging wel, maar hij deed toch niks buiten de O.T. leiers om. Aangezien we geen spullen bij ons hadden, moesten we spoor wagons afladen, met nog meer mensen.

Zo stonden we dan ijzeren staven en rails op de grond te gooien met 12 man sterk in de felle koude wind an de spoorbaan in Hoek van Holland.

Om 6 uur scheden we uit met werken. Na onze ausweisen terug gekregen te hebben (die we 's morgens in moeten leveren) hadden we nog gedacht om de trein van 6.10 uur te halen, maar we konden die trein netjes zien vertrekken en een uur wachten op de volgende. Als we 10 minuten vóór zes uur uitscheiden met werken dan scheelt dat voor ons een uur.

Zo tegen half negen waren we thuis, gauw eten en weer naar bed voor de volgende morgen weer om 6 uur weer op te staan en met de trein van 7 uur weer te vertrekken. Ondanks dat we nu wèl spullen bij ons hadden, moesten we toch nog wagons lossen. Het grootste gedeelte van de morgen brachten we door in een klein schuurtje om teen de felle wind beschermt te staan. Met schaftijd vroeg ik aan de klerk in allen naam, of wij 10 minuten vroeger uit mochten scheiden omdat het voor ons een uur scheelde, maar daar was geen sprake van.

De dag kroop voorbij en eindelijk werd het dan 6 uur. Weer een uur op de trein wachten en weer om bij half negen thuis. Het gaat me al flink de keel uithangen.

De volgende dag waren we te laat en die Duitser ging te keer. Als cadeau kregen we 5 gulden boete. De dag ging in één hopeloze stemming voorbij. We mochten nu een kwartier vroeger uitscheiden omdat het uitbetaling was, maar we kregen niet eerder onze ausweisen terug als 6 uur, met de boodschap dat de werkmannen uit Rotterdam morgen om half acht moesten beginnen. Mopperend gingen we weg, we liepen hard naar de trein waar we net op tijd aankwamen, zodoende waren we die avond een uur vroeger thuis. Ik had al tegen Henk gezegd dat ik morgen niet meer ging, hoe hij ook probeerde mijn van gedachte te veranderen, het lukte hem niet. Hij zou wèl gaan.

Vrijdag 25 Februari 1944

Eindelijk kon ik dan weer een uit slapen. Tegen 9 uur kwam Vader als gewoonlijk om te werken en Vader vertelde dat Henk niet was gaan werken en nog op bed lag. Die dag heb ik visites gemaakt bij Guus en Ditta. 's Avonds kwamen ze bij ons en het werd een gezellige avond.

Zaterdag 26 Februari 1944

Henk is gaan werken maar gewoon om 8 uur begonnen. Tegen een uur of 11 was hij weer terug met het smoesje dat hij ruzie had gehad met een van die Duitsers en toen weg gelopen was. Hij moest morgen werken en aangezien hij met een grote mond beweert dat hij op Zondag niet werkt is hij weggelopen. 's Middags is hij met Marie en juffrouw de Honing (afgekort Toos) naar de Arena gegaan en heeft daarbij beweerd dat ze niet bang hoeven te wezen want hij heeft toch zijn Ausweis. Daarom schrijf ik dat het een smoesje is geweest van dat weglopen want men krijgt beslist niet eerder als 6 uur het ausweis van de Klerk terug. Dus nu zitten we allebei weer zonder werk, geld en bonnen.

De volgende dag is hij niet gaan werken en het bleef zo verder gaan totdat er iemand kwam bij moeder uit de Hoek (Politzei). Die goser heeft een tijd met moeder gepraat, en vroeg naar Jan en Henk van Kleef.. De volgende dag moest moeder in de

van Speijkstraat komen om bonnen te halen voor Henk, of ze die gehad heeft weet ik niet zeker, maar ik vermoed van wel. Moeder heeft daar verteld dat ik naar Frankrijk vertrokken was. Ik moet nog melden dat ik na mijn laatste werkdag alle papieren uit de Hoek, ook mijn Ausweis, die voor mij bestemd waren, weer aan Holzman heeft teruggestuurd met een schrijven erbij dat ik naar Frankrijk vertrokken was. Zodoende geloof ik dat ik geheel vrij ben van die rotzooi. Henk moest a.s. Zondag in de Bunkers werken, als hij niet komt, dan wordt hij gehaald. Hij is dan ook weer aan 't werk gegaan.

Tussen die bedrijven was er nog iets gaande, m.n. Toos heeft 7 kinderen en nu ligt ze iederen keer met haar man overhoop. Henk is verliefd op Toos geworden. De bom is dan ook gebarsten en Toos is bij der man weggelopen en zou hier blijven slapen. Henk was weer niet gaan werken en sliep ook bij ons. Nu besliste het noodlot dat Henk bij Toos te slapen kwam. Veel kan ik er niet van zeggen maar ze hebben minstens zes nummertjes gemaakt die nacht.

De volgende morgen is der man wezen praten en vanavond zal het dan beslist worden of ze weer naar der man toegaat of niet. Als ze gaat, doet ze het voor de kinderen hoewel ze al naar de kinderpouzei is geweest om de kinderen weg te laten halen, twee heren zijn der al bij Marie geweest om er over te praten, dus men voelt dat het een vies konkelzootje is geworden hier.

Het is een rotzootje gebleven totdat Henk met een adres kwam waar ik naar toe kon gaan om te werken. Ik er op af en het was een gewoon benedenhuis die voor een meubelwerkplaats doorging. Gelukkig werd ik aangenomen voor 25 gulden in de week.

In die tijd kwam Riet juist uit het ziekenhuis wegens heimwee en moet nog een tijd in bed blijven.

Naschrift:

En hier eindigt het laatste in ons bezit zijnde dagboek. Nog voor het einde van de oorlog is Jan getrouwd met de af en toe in de dagboeken genoemde Annie van de Wal, die de moeder werd van o.a. Joop van Kleef die, na het overlijden van zijn vader, in het bezit kwam van de dagboeken en daar zoveel interessante gegevens in vond dat hij dacht dat publikatie hiervan voor velen interessant zou kunnen zijn.